

KULTURELL ENDRING OG
ETNISK KONTINUITET

LÆSTADIANISME SOM POLITISK SAMLINGSVERDI
I EN SAMISK KYSTBYGD

ØYSTEIN STEINLIEN

HOVEDOPPGAVE
FORSKNINGSGRUPPA SAMISKE STUDIER/ETNISCHE RELASJONER
INSTITUTT FOR SAMFUNNSVITENSKAP
UNIVERSITETET I TROMSØ
VÅREN 1984

KULTURELL ENDRING OG
ETNISK KONTINUITET

LÆSTADIANISME SOM POLITISK SAMLINGSVERDI
I EN SAMISK KYSTBYGD

ØYSTEIN STEINLIEN

HOVEDOPPGAVE

FORSKNINGSGRUPPA SAMISKE STUDIER/ETNISCHE RELASJONER

INSTITUTT FOR SAMFUNNSVITENSKAP

UNIVERSITETET I TROMSØ

VÅREN 1984

INNHOOLD

INNLEDNING

- 1
9
- Kap. 1: Kort beskrivelse av Kåfjord kommune,
- 1.1. Kåfjord kommune
  - 1.2. Topografi
  - 1.3. Klima
  - 1.4. Næringsliv
  - 1.5. Reindrift
  - 1.6. Indre-Kåfjord (IK) som analyseenhet
- Kap. 2: Registrering av samer i Norge. Definisjoner og instruksér, 14
- 2.1. Innledning
  - 2.2. Situasjonen før 1875
  - 2.3. Folketellingen 1801
  - 2.4. Tellingene før 1875
  - 2.5. Instruksene i 1875 - 1891
  - 2.6. Folketellingene 1900 - 1930
    - 2.6.1. Instruksen 1900
    - 2.6.2. Instruksen 1910
    - 2.6.3. Instruksen 1920
    - 2.6.4. Instruksen 1930
    - 2.6.5. Instruksen 1950
  - 2.7. Folketellinga i 1970
  - 2.8. Feltundersøkelsen i 1969
  - 2.9. Definisjon i 1970
- Kap. 3: Folketellingen som dokumentasjon av lokal demografi og etnisk sammensetning 28
- 3.1. Innledning
  - 3.2. Etniske kategorier i IK
    - 3.2.1. Friis etnografiske karter
    - 3.2.2. Friis etnografiske karter i IK i 1860
    - 3.2.3. 1875 tellinga
    - 3.2.4. 1900 tellinga
    - 3.2.5. RHD
    - 3.2.6. 1920 tellinga
    - 3.2.7. 1930 tellinga

- 3.2.8. Tellingene i 1959
- 3.2.9. Lytterundersøkelsen i 1956
- 3.2.10. Tellinga i 1970
- 3.2.11. Feilregistreringer
- 3.2.12. Folketellingen - uttrykk for etniske kategorier ?
- 3.2.13. Konklusjon

Kap. 4: Genealogier

- 4.1. Innledning
- 4.2. Friis etnografiske karter 1861
- 4.3. 1875 tellinga
- 4.4. Grunnlaget for genealogiene
- 4.5. Genealogiene
- 4.6. Ulike typer navngivning
- 4.7. Befolkningstilvekst
- 4.8. Folketellingene som mål på etnisk identitet ?
- 4.8.1. Feilregistreringer og fornorskningsspolitikk

Kap. 5:

- 4.8.2. Generelle trekk
- 4.8.3. Feilkilder
- 4.9. Oppsummering
- 6.2. Lestadianismens historie

Kap. 5: Fornorskning/assimilering

- 5.1. Innledning
- 5.2. Fornorskning/assimilering
- 5.3. Myndighetenes politikk overfor minoritetene
- 5.4. Skolepolitikken
- 5.5. Kirke- og jordpolitikken
- 5.5.1. Kirkepolitikken
- 5.5.2. Jordpolitikken
- 5.6. Oppsummering
- 5.7. Fornorskning i lokalsamfunnet
- 5.8. Skole
- 5.8.1. Internatet i Trollvik
- 5.8.2. Språk
- 5.8.3. Skoler i etterkrigstida

- 5.9. Økonomisk utvikling/næringstilpasning
  - 5.9.1. Gruvedrifta
  - 5.9.2. Norsk "elite"
  - 5.9.3. Gruvedrifta og læstadianerne
  - 5.9.4. Tida etter gruvedleggingen
  - 5.9.5. Handelsvirksomhet
  - 5.9.6. Norsk næringsøkonomisk diffusjon
  - 5.9.7. Etnisitet/klasse
  - 5.9.8. Klassemansipasjon
  - 5.9.9. Nye karriærer
  - 5.9.10. 2. verdenskrig
  - 5.9.11. Næringsøkonomisk tilpasning i etterkrigstida
- 5.10. Språksituasjonen etter krigen
- 5.11. Språket som signal på etnisk identitet
- 5.12. Lokale myter selvtilskrivning
- 5.13. Assimilering ?

Kap. 6: Læstadianismen som artikulering av etnisk identitet i et historisk perspektiv.

- 6.1. Innledning
- 6.2. Læstadianismens historie
  - 6.2.1. Roperne
  - 6.2.2. Læstadianismens innpass i Norge
  - 6.2.3. Sværmerne
- 6.3. Samfunnsforholdene som grunnlag for en læstadiansk reisning.
- 6.4. Læstadianismen som etnisk markering i et historisk perspektiv.
- 6.5. Konsolidering
- 6.6. Læstadianismens vekst
  - 6.6.1. Inkorporasjonsfasen. Dikotomisering.
  - 6.6.2. Komplementarisering
  - 6.6.3. Markering utad
- 6.7. Den læstadianske menighet som et kollektiv
- 6.8. Hvordan opprettholdes etniske grenser over tid ?

Kap. 7: Læstadianismens organisatoriske aspekter, 1

- 7.1. Innledning
- 7.2. Læstadianismen som organisatorisk form.
  - 7.2.1. Etnisk sammensetning - Lyngenretninga
  - 7.2.2. Organisatoriske nivåer
  - 7.2.3. Storsamlingene
  - 7.2.4. Søndagssamlinga
  - 7.2.5. Bedehusstyre
  - 7.2.6. Menighetsråd
  - 7.2.7. Predikantrollen
  - 7.2.8. Rekruttering
  - 7.2.9. Bosetning
- 7.3. Læstadianismen som redskap for symbolsk organisering.
- 7.4. Læstadianisme som artikkelasjon av samisk identitet.
- 7.5. Samlingens sosiale organisasjon.

Kap. 8: Lokalpolitisk mobilisering. Læstadianisme og skolesaka. 1

- 8.1.1. Innledning
- 8.1.2. IK som læstadiansk ankerfeste
- 8.1.3. Lokalsamfunnet og læstadianismen
- 8.1.4. Kommunalpolitikk
- 8.1.5. Innlemmelsen av en utkantkommune i det nasjonale samfunn.
- 8.1.6. Nye politiske ledere
- 8.1.7. Kommunen som enhet
- 8.1.8. Læstadianismen og lokalpolitikk
- 8.1.9. Lokalpolitisk bilde av kommunen
- 8.1.10. Indre Kåfjord's representasjon i kommunestyret.
- 8.1.11. Skolesaka som politisk mobiliseringsgrunnlag.
- 8.1.12. Skolesaka
- 8.2.1. Periode I, 1973 - 1976 1
- 8.2.2. Innledning
- 8.2.3. Fraksjonsdannelser
- 8.2.4. De ulike fraksjoner

- 8.2.4.1. Trollvikfraksjonen
- 8.2.4.2. Birtavarrefraksjonen
- 8.2.4.3. Læstadianerfraksjonen på Skattvoll

- 8.2.5. Mobilisering
- 8.2.6. Argumenter fra Skattvollfraksjonen
- 8.2.7. Endringer i kretsgrenser - anker
- 8.2.8. Birtavarrefraksjonens politiske strategi
- 8.2.9. Nye allianser
- 8.2.10. Endringer i politisk strategi
- 8.2.11. Ethnic category-ethnic community
- 8.2.12. Nye politiske entrepriser
- 8.2.13. Karriereforløp
- 8.2.14. Fra karrieretype A' til karrieretype B'
- 8.2.15. Oppsummering

8.3.1. Periode II, 1976 - 1979.

- 8.3.2. Innledning
- 8.3.3. KUD's vedtak
- 8.3.4. Konsolidering av den læstadianske fraksjon
- 8.3.5. Behandling av saka i kommunale organ
- 8.3.6. Læstadianerfraksjonens argumenter
- 8.3.7. Underskriftsaksjonen
- 8.3.8. Tomtespørsmålet
- 8.3.9. Birtavarre skole
- 8.3.10. Byggeentreprenørenes rolle
- 8.3.11. Folkeavstemninga
- 8.3.12. Konsekvenser i lokalsamfunnet
- 8.3.13. Fra karrieretype B' til karrieretype C'.
- 8.3.14. Nye politiske konstellasjoner i kommunepolitikken.

8.4.1. Periode III, 1979 - 1983

- 8.4.2. Innledning
- 8.4.3. Nye politiske konstellasjoner etter valget i 1980.
- 8.4.4. Skolestyret og kommuneadm.
- 8.4.5. Skolestyret

- 8.4.6. 7 + 2 ordningen i IK
- 8.4.7. Reglementsaka
- 8.4.8. B-saker
- 8.4.9. Basseng ved Manddalen skole
- 8.4.10. Skolesjefen
- 8.4.11. Oppsummering av eksemplene
- 8.4.12. Menigheta som korporasjon
- 8.4.13. Læstadiansk mobilisering i kommuneadm.
- 8.4.14. Skolesaka som etnisk inkorporasjonsprosess.
- 8.4.15. Nye læstadianske politiske karrierer.
  - 8.4.15. 1. Fra karrieretype B' til karrieretype C'
- 8.4.16. Kommunen som politisk enhet ("kommunalisme").
- 8.4.17. Ethnic community

AVSLUTNING

2

KILDER

2

LITTERATURLISTE

2

INNLEDNING

Belysning av befolkningens sammensetning og fordeling i Norge og i de enkelte fylker og kommuner, samt en analyse av folketallene fra 1870 til 1970. Dette er en del av en større undersøkelse om befolkningens utvikling i Norge og i de enkelte fylker og kommuner. I 1870 oppgav bare 55 personer i de tre kretsene Trondheim, Steinkjer og Kjøpsvik at de hadde seg selv som arbeidsgivere.

I 1970 har en registrert 1000 arbeidsgivere i de tre kretsene. Dette er en økning på 1800 prosent. Denne økningen er en følge av den økonomiske utviklingen i Norge og i de enkelte fylker og kommuner. I 1870 var Norge et land med et stort landbruksforbruk og en liten industri. I 1970 er Norge et land med en stor industri og et stort landbruksforbruk.

Innledning

Hovedmålet med denne oppgaven er å vise hvordan deler av ei samisk bygd gjennom læstadianismen kommer til å stå fram som en korporert gruppe.

Begrepet "samisk bygd" er imidlertid ikke entydig og uproblematisk. I samisk kulturell sammenheng er denne bygda marginal. De klare ytre symbolene som signaliserer etnisk identitet som språk, klesdrakt ol. er i denne bygda forsvunnet fra dagliglivet. Det må her tilføyes at en ting er å miste de kulturelle kjennetegn, men en annen ting er det å betrakte seg selv som norsk. Det har funnet sted en fornorskning i bruk av kulturelle idomer, som konsekvens av et assimilasjonspress med stadig større innskrenkninger i mulighetene for kommunisering av samisk identitet. Dette er en del av en større assimilasjonsprosess som karakteriseres ved en underkommunisering av samiske identitetssymboler i all samhandling med den norske omverden.

Selv om bygda i dag fremtrer som norsk på overflata, så er dette ei samisk bygd som er midt inne i en assimilasjonsprosess. I kapitlene 2,3 og 4 gjennomgås folketellingsmaterialet. Gjennom en analyse av folketellingene fra 1875 til 1970 kan en vise at det er genealogisk kontinuitet. Det er etterkommere av den samiske befolkninga i 1875 som bebor området i dag, men i folketellingskategorier fremstår de i dag som norske. Det har altså ikke skjedd en utskiftning av befolkningen etter 1875, men en fornorskning som kommer til uttrykk gjennom folketellingene. I 1970 oppgir bare 56 personer i de tre kretsene Trollvik, Birtavarre og Kåfjordalen at de regner seg selv som same.

Hva har så registreringa av same gjennom folketellinga fanget opp? Dette er tatt opp i Kap. 2, definisjoner og instruksjoner i folketellingene i forbindelse med registreringer av same i Norge. Det er lagt ekstra mye arbeid med folketellingene, fordi det var et ønske i forbindelse med gjennomføringen av programmet "Kulturell variasjon og interetniske prosesser" at en skulle gå gjennom folketellingsmaterialet som kilde til analyse av den etniske sammensetninga av befolk-

ninga i et historisk perspektiv.

Jeg har derfor i kap. 3 gjennomgått folketellingsmaterialet fra 1801- 1970 med særlig vekt på perioden etter 1875. Ved hjelp av denne gjennomgåelsen kan det påvises at det er store problemer med å bruke folketellingsmaterialet som kilde, fordi definisjonen av etnisk tilhørighet er så vid at den enkelte teller har en viss tolkningsfrihet, fra telling til telling.

I og for seg er derfor kapitlene 2 og 3 blitt "svært omstendelige" i forhold til oppgavens hovedtema. I kap.

4 viser jeg hvilke typer data og hvilken metode som må brukes for å fastslå med noenlunde sikkerhet hvilken grad av etnisk/demografisk kontinuitet som finnes i utvalgte områder av en kommune. Gjennom dette materialet kan en vise at det er demografisk kontinuitet i dette området, som på ingen måte gjenspeiles i folketellingsmaterialets oppgaver over den etniske utviklinga.

I kapittel 5 taes opp spørsmål om denne assimilasjonsprosessen har vært fullstendig. En fullstendig assimilering er som Eidheim (1971) beskriver det avhengig av en vellykket tilskrivning og selvtilskrivning av etnisk tilhørighet.

Materialet viser at selvtilskrivningsprosessen i stor grad er fullført. Dette får en også bekreftelse på gjennom folketellingsmaterialet, selv om det melder seg noen metodiske betenkeligheter bak registreringa av etnisk identitet gjennom folketellingene.

Tilskrivningsprosessen er imidlertid litt mer flertydig. På den ene sida har vi en tilskrivning av samisk identitet fra det nære omkringliggende samfunn. Denne differensieringa er samhandlingsregulerende og en kan til en viss grad snakke om statuskodifisering. (Grønhaug, Nadel).

På den andre siden har vi en tilskrivning fra det mer sosialt og geografisk fjerntliggende som ikke har noen samhandlingsregulerende effekt ut over "navngivning" (Grønhaug), som i

alle fall gjelder for den yngre generasjon. En kan derfor si at det er en viss asymetri i tilskrivningsprosessen og at det derved ikke alltid er samsvar mellom tilskrivning/selvtilskrivning.

Spørsmålet blir om det i denne bygda finnes samhandlings- sfærer hvor den samiske identiteten blir utspilt. Min påstand er at den læstadianske menighet gir ramme for slike samhandlings- situasjoner. Den læstadianske menighet har et sterkt fotfeste i denne bygda.

Den læstadianske vekkelser på midten av 1800 tallet var en samisk-kvænsk vekkelser. Vekkelser hadde helt klare interetniske implikasjoner, der den samisk-kvænske minoritet, gikk sammen i en opposisjon mot den norske majoritet.

Vekkelser var først og fremst en opposisjon på symbolplanet. Gjennom den læstadianske lære er det bygd opp et symbolsystem som står i kontrast til det norske symbolsystem. Læstadianske symboler og verdier står her som konkurrerende til det symbolsystem som definerte norske verdier og interesser, og en kan til en viss grad si at en har med to komplementære verdisystem å gjøre. De konkurrerende verdioppfatninger representerer ulike religiøse verdensanskuelser. (Bjørklund 1978).

Den læstadianske verdensanskuelse er bygd opp om et verdi- og symbolsystem som uttrykker en særegen verdensforståelse. Den læstadianske lære har helt klare forskrifter på hvordan en skal opptre både i en religiøs og ikke religiøs kontekst. I prinsippet er en derfor ikke villig til å dele verden i en religiøs og en verdslig sfære.

Problemet for den læstadianske verdensanskuelse blir imidlertid den stadig økende sekulariseringa i dagliglivet. Den moderne verdslige verden trenger seg med stadig større tyngde på det læstadianske samfunn. Dette medfører at en hele tida må skille mellom religiøs og verdslig oppførsel (hva som er rett oppførsel og hva som er syndig). Avstanden mellom liv og lære i læstadianismen blir derfor større, og en får det stadig

vanskeligere med å forholde seg til verden rundt seg. Rekruttering til den læstadianske menighet blir derfor ikke så uproblematisk som tidligere, i og med at den læstadianske verdioppfatning får en konkurrerende verdioppfatning som trenger seg på med stadig større tyngde.

Den vanlige responsen på dette fra læstadiansk hold har vært tilbaketrekning, det at en prøver å snu verden ryggen og der ved delta så lite som mulig i verdslige fora. På enkelte områder i samfunnslivet er det imidlertid nødvendig med deltagelse også fra læstadianerne. Som eksempel på dette kan nevnes skolesektoren. I følge norsk lov er alle pålagt å delta i skolen. Andre frivillige organisasjoner kan en trekke seg ut av uten at dette får vidtrekkende konsekvenser, men her er en nødt til å delta. Det blir derfor fra læstadiansk hold viktig å få så sterk som mulig kontroll over skolen.

I denne oppgaven skal jeg særlig behandle en konflikt, som har sin bakgrunn i denne kampen om kontroll over skolen. Folkestyrt organ som skolestyre, foreldreråd, samarbeidsutvalg ol. blir viktige instrument i denne kampen.

Utenforstående observatører som journalister ol. har ofte vanskelig for å forstå bakgrunnen for læstadianernes mobilisering og forsøk på å vinne kontroll over disse organene.

Lokalpolitiske konflikter finner en igjen over hele landet i større eller mindre grad. Disse konflikter dukker opp fra tid til annen i alle kommuner. Bakgrunnen for lokalpolitiske konflikter kan særlig tilskrives følgende faktorer:

1. Kommunesammenslåing
2. "Kommunalisme". Med dette menes at kommunen er enhet for tildeling av goder. Dette betinger nye, mer direkte relasjoner mellom individ og storsamfunn.
3. Den generelle vestrandsøkning som muliggjør en tildeling av slike goder.

Når det gjelder kommunen som enhet, er det nødvendig å skille mellom to typer konflikter. På den ene siden har vi konflikter om fordeling av offentlige goder og på den andre siden har vi konflikter som har sin bakgrunn i ulike verdioppfatninger.

Den første typen konflikter knytter seg til fordelingsspørsmål, og konfliktgrunnlaget kan derfor minskes hvis en over tid er i stand til å fordele kommunale goder slik at de fleste blir fornøyd. Argumenter som at en må stå sammen for å bli hørt, har lettere for å få tilslutning i disse tilfellene fordi vi her har med en befolkningskategori å gjøre, der verdisystemet er noenlunde ensartet. Vilkårene for inkorporasjon i disse tilfellene kan være at ingen taper på et konkret prosjekt, men at alle har nytte av det om enn i forskjellig grad som Cato Wadel beskriver det fra New-Foundland. (Wadel i Thuen og Wadel 1978).

Mitt eksempel kan også på en måte sies å dreie seg om fordeling av offentlige goder da det dreier seg om plassering av en skole. Fordeling av materielle goder er imidlertid ikke det eneste konfliktspørsmålet i denne saka. Viktigere er det at ulike verdioppfatninger bringes i konflikt. Eksemplet tar sitt utgangspunkt i de lokale læstadianske verdier og viser hvordan fordelingen av offentlige goder går på tvers av disse. Dette skaper i neste omgang nye muligheter for inkorporasjon rundt læstadianske verdier.

Eksemplet viser hvordan en samisk bygd gjennom læstadianismen kommer til å stå fram som en korporert gruppe. Hva er det som utløser det potensiale for felles handling som ligger i et religiøst fellesskap, og hvilke hindringer møter slike inkorporasjonsforsøk underveis? Vi skal her se hvordan dette får uttrykk gjennom en konflikt i ^{skolevesenet.} Demokratiseringsprosessen i skolen og fellesregler i den norske enhetsskole både åpner for og genererer konflikt. Konflikten framkommer ved at lokalpolitiske uenigheter og verdikonflikter tillates utspilt gjennom de demokratiske kanaler som en har skapt ved demokratiseringen i samfunnet. Skolestyre, foreldreråd, samarbeidsutvalg ol. er eksempler på slike formelle kanaler.

Denne demokratiseringsprosessen gjør det nødvendig med politisk deltagelse. For eksempel gjør innføringen av kristen formålsparagraf det legitimt å føre en debatt om kristendom i skolen.

Argumentasjonen fra læstadiansk hold kan være felles med andre religiøse grupper i samfunnet, men kan også på enkelte punkter være forskjellige. Det viktigste er imidlertid at dette er et system som fordrer og samtidig gir mulighet for aktiv politisk deltakelse fra alle grupper som ønsker å bli hørt.

Det bør imidlertid presiseres at dette er prosesser som skiller seg fra den "vanlige" etnopolitiske mobilisering. Dette vil jeg avslutningsvis komme inn på.

Som tidligere nevnt er mitt utgangspunkt at læstadianismen gir rammer for samhandlingssituasjoner der den samiske identiteten blir utspilt. Særlig i kapitlene 6 og 7 er forholdet mellom læstadianisme og samisk identitet drøftet. Det viser seg her at læstadianismen er uttrykk for "kontrasterende" verdier til de norske, ikke som samiske verdier men som læstadianske (religiøse) verdier. Konflikten mellom læstadianske og ikke læstadianske verdier får derfor ikke uttrykk av en etnisk konflikt, men en religiøs konflikt.

Gjennom læstadianismen har en et verdisystem som gjør det mulig å få til en dikotomisering. Dette er en total dikotomisering. Gjennom den læstadianske verdensanskuelse kan en danne et alternativt verdimønster til det verdslige. I denne bygda svarer dette til skillet mellom samisk/norsk.

Læstadianismen blir en måte å uttrykke distanse til den andre gruppens verdisystem på, som er en underforstått etnisk grense men den blir ikke uttrykt som sådan i det daglige liv. En behøver med andre ord ikke å risikere å bli tilskrevet en samisk identitet når en fremstår som læstadianer.

Dette gjør at læstadianismen er vellykket for bevaring av samisk identitet lokalt. En kan spørre seg hvilke trekk ved læstadianismen som kan sies å gjøre den til en samisk uttrykksform? For det første kan læstadianismen analyseres som en form for etnisk inkorporasjon, hvor samer og kvæner ble inkorporert i et forsøk på å danne en kontrast mot de norske verdier og samfunnsformer på slutten av 1800 tallet (Bjorklund 1978). På den tid besto befolkninga i IK så og si bare av samer og den læstadianske tradisjon falt her sammen med den lokale samiske tradisjon. Læstadianismen danner dermed kontinuitet tilbake til den samisk kultur.

For det andre kan en nevne den høye status det samiske språket har i den læstadianske menighet. Det samiske språket blir her karakterisert som "hjerlets språk".

I de senere årene har det skjedd en revitalisering av den læstadianske menighet. Menigheta sto i ferd med å miste sin rekruttering og makt i lokalsamfunnet. Grunnen til dette var den stadig økende sekulariseringa i samfunnet og innlemmelsen av disse sosiale og økonomiske utkanter i storsamfunnet. Læstadianismen så sin posisjon truet ved at en fikk stadig større problemer med å forklare seg til den nye verdslige verdens inntreden. På den annen side ble den læstadianske sosiale organisering på en måte overflødiggjort ved innføringa av velferdsstaten, som krevde nye allianser, for å oppnå sosiale ytelser.

Dette førte til rekrutteringsvansker, og særlig barn og ungdom fikk en avstand fra foreldregenerasjonens grunnsyn. Svaret på dette var at læstadianerne så at det ikke lenger nyttet bare å vende verden ryggen, men at en måtte gå til aktivt forsvar av sine verdier. Gjennom den prosessen som er beskrevet i kap. 8, blir en stadig mer og mer bevisst hva denne kampen må rette seg mot og på hvilke områder det er viktig å føre kampen videre. En ser etter hvert tydeligere sammenhengen mellom politisk kamp og læstadianske verdier. Denne politiske kampen dreier seg imidlertid foreløpig om noen utvalgte områder i samfunnslivet men i den senere tid er det sett tegn som tyder på en utvidelse av disse områder.

Dette gjøres f.eks. ved at den læstadianske menighet prøver å bevare sin innflytelse ved å få sine folk inn i sentrale kommunale posisjoner. De læstadianske bestrebelser dreier seg altså ikke bare om å vinne fram i konkrete saker, men også i å oppnå en mer permanent innflytelse på den kommunale administrasjon. Dette tyder på at menigheten prøver å vinne tilbake noe av den innflytelse som gikk tapt ved utviklinga av det kommunale forvaltningsapparat, men det er foreløpig for tidlig å si noe om dette vil gjøre det mulig å gjennomføre en læstadiansk kontrollert kommunalpolitikk.

KAP. 1

KORT BESKRIVELSE AV KÅFJORD KOMMUNE:

1. Afbildning.

En afbildning af kommunen er vist på et kort over kommunen og fiskeri og fiske, som bliver det som er vist i den afbildning. En afbildning af kommunen er vist på et kort over kommunen og fiskeri og fiske, som bliver det som er vist i den afbildning.

Kommunens arealgrundlag er i alt 1.100 km² og er opdelt i 1.100 km² areal. Kommunens befolkning er i alt 1.100 personer og er opdelt i 1.100 personer. Kommunens arealgrundlag er i alt 1.100 km² og er opdelt i 1.100 km² areal. Kommunens befolkning er i alt 1.100 personer og er opdelt i 1.100 personer.

1.1.Kåfjord kommune.

Det empiriske materialet er henta fra Kåfjord kommune. Kommunen ligger i Nord-Troms, rundt Kåfjorden som er en sørøstlig arm av Lyngenfjorden.

1.2.Topografi.

Topografien er først og fremst karakterisert av Kåfjorden og to dominerende dalfører, Kåfjordalen som strekker seg fra fjordbunnen i samme sydøstlige retning, og Manddalen som strekker seg i nord-sør retning på sørsida av Kåfjorden. Fra den smale kyststripa langs Kåfjorden og Lyngen og fra dalene Kåfjordalen(KD) og Manddalen, stiger fjellsidene bratt opp til en høyde av ca. 1000 m. Fjellsidene er stort sett dekket av skog (older og bjørk), som vokser opp til 3-400 m.o.h.

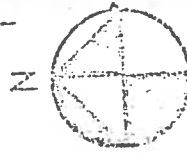
1.3Klima.

Kommunen må sies å ha et "modifisert innlandsklima" med lavere vintertemperaturer og høyere sommertemperaturer enn typiske kyststrøk. Kommunen ligger i regnskyggen av Lyngsalpene, med en gjennomsnittsnedbør på ca. 500 mm p.å, mens det for f. eks. Tromsø ligger på ca. 1000 mm.

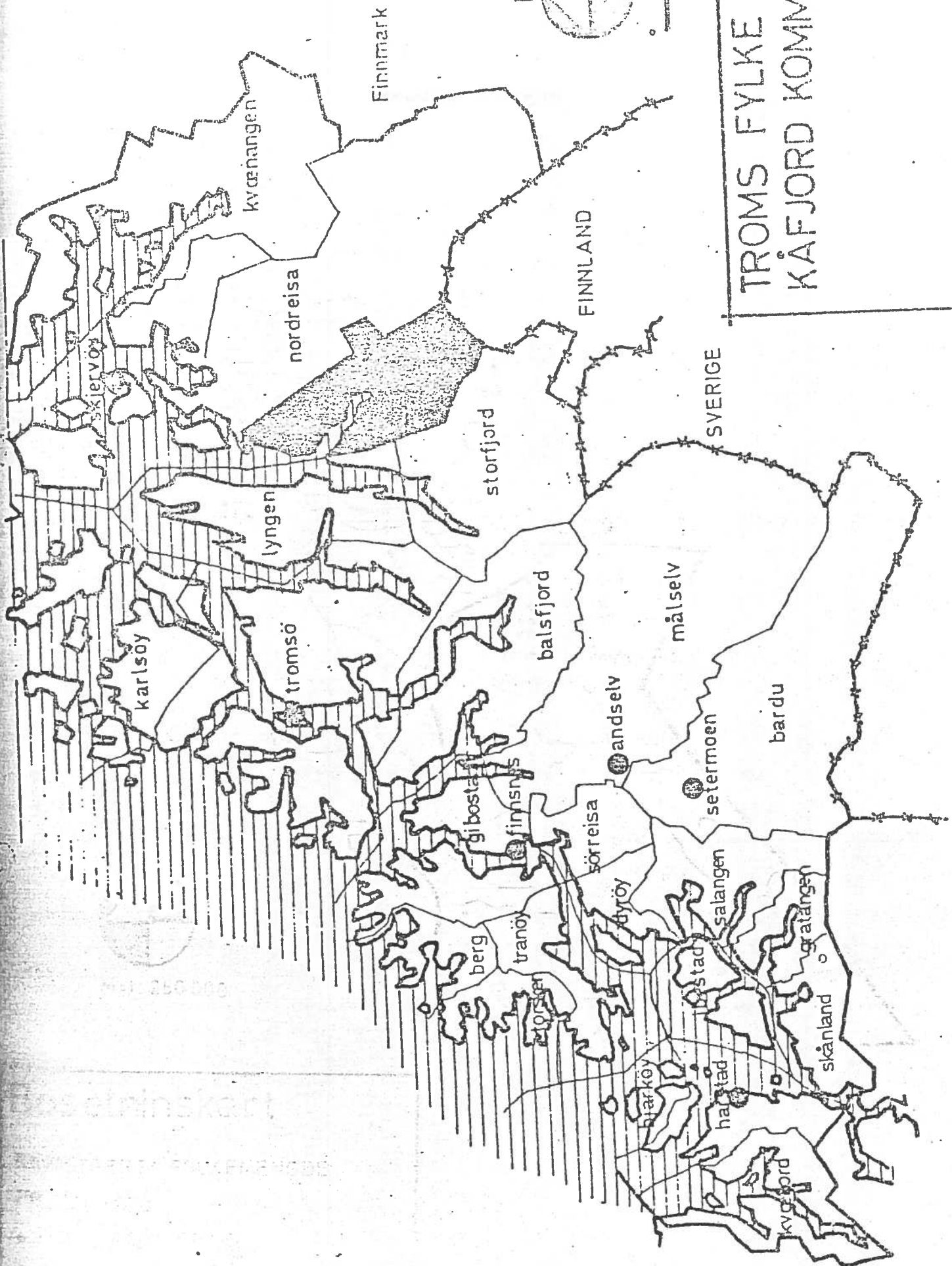
1.4Næringsliv.

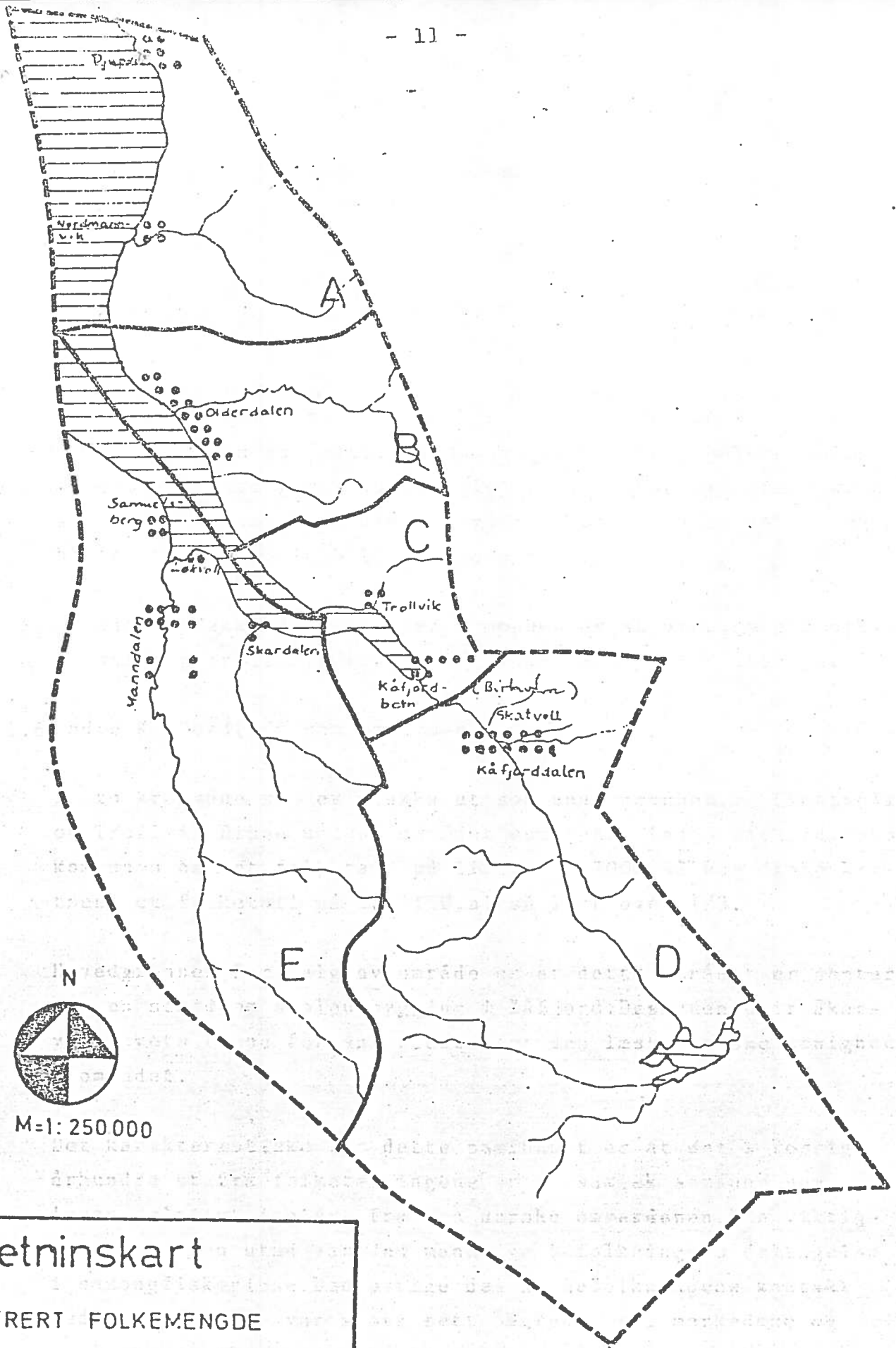
Basisnæringene i kommunen har vært og er fremdeles jordbruk og fiske, som oftest har disse to vært drevet i kombinasjon. Brukstørrelsen går imidlertid opp, og jordbruk som eneyrke blir stadig vanligere.

Kommunens næringsgrunnlag gir imidlertid ikke nok arbeidsplasser til kommunens befolkning. Arbeidsledigheta har vært stor etter krigen og store deler av yrkesbefolkninga har måttet basere seg på pendling, særlig til Tromsøområdet. Ukependlinga til Tromsø blir ofte kombinert med småbruk i heimkommunen.

TROMS FYLKE KÅFJORD KOMMUNE

M=1: 250 000

Bosetningskart

REGISTRERT FOLKEMENGDE

PR. 1/1 1970

• = 50 PERSONER

— GRENSE FOR TELLESONE
(fordelingen innenfor sonene bare an-
tyder befolkningens lokalisering)

1.5 Reindrift.

Hele distrikt 7 Skarfvagge og deler av reinbeitedistrikt 6 Cåkolat og Birtavarre og 24 Helligskogen ligger i Kåfjord kommune. Reineierne er først og fremst bosatt i Kautokeino og benytter disse distriktene som sommerbeiteområder. Dette fører til at det har vært utstrakt kontakt mellom reindriftsamer og lokalbefolkning i kommunen.

Kåfjords ensidige næringsliv har gjort at kommunen har fått et stempel som en "fattig" kommune målt i nasjonaløkonomisk målestokk. Dette fattigdomstemplet har i de senere årene også slått i gjennom på sentralt myndighetshold og er derved også blitt et offisielt bilde av kommunen.

Et annet trekk som særmerker kommunen er at viktige offentlige stillinger er bekledd av personer som kommer utenfra.

1.6 Indre Kåfjord (IK) som analyseenhet.

De to kretsene som er plukka ut som analyseenhet, er Skattvoll og Trollvik. Disse utgjør området som heter Indre Kåfjord. Mens kommunen har et folketall på litt over 3000, så har disse kretsene et folketall på ca. 1150, altså litt over 1/3.

Hovedgrunnen for valg av område er at dette området er senter for en strid om skoleutbygging i Kåfjord. Dessuten blir Skattvoll krets regna for ankerfeste for den læstadianske menighet i området.

Det karakteristiske for dette samfunnet er at det i forrige århundre ut fra folketellingene er et samisk samfunn, som lever relativt isolert fra den norske omverdenen. Den viktigste kontakten utad var den mannlige befolkningens deltagelse i sesongfiskeriene. Den øvrige del av befolkningene kontakt med utenverdenen var stort sett begrensa til markedene og de læstadianske stevnene.

Den første kritiske perioden i denne tilpasninga kommer ved etableringa av Birtavarre gruber i 1898. Etableringa av gruvevirksomhet førte til en tilflytning av "rallare". Denne rallarbefolkninga kom til å stå i kontrast til den lokale samiske befolkninga som var sterkt grepet av den læstadianske vekkel- sen. Dette kom etter hvert til å profilere forholdet mellom samisk og norsk i området.

Birtavarre gruber ble nedlagt i 1918. Den neste kritiske hendel- sen er 2. verdenskrig. I løpet av krigen ble hele befolkninga evakuert. Dette betydde ny kontakt med den norske utenverdenen for hele befolkninga.

Etterkrigsperioden er prega av forsøk på å innlemme disse økonomiske og sosiale utkanter i storsamfunnet. Dette førte til bygging av velferdsgoder som veg, kai ol, og det kan eksempl- ifiseres med åpninga av E 6 gjennom Indre Kåfjord på midten av 70 tallet

Premissene for deltagelse i velferdstaten var en ny type pol- itisk organisering som gikk på bekostning av den læstadianske organiseringa. Dette fører senere til at en opplever å få rekr- utteringsvansker til den læstadianske menighet, og disse rekr- utteringsvanskene føles etter hvert som et problem for menig- heta. Svaret fra den læstadianske menighet er at en definerer den nye type politisk organisering som verdslig, og en inkorp- oreres etter hvert gjennom læstadiansismen til forsvar for læstadianske verdier mot denne verdsligjøringa. Det er i lys av dette en må se skolesaka og den konflikten som utspilles i forbindelse med den.

KAPITTEL 2

REGISTRERING AV SAMER I NORGE:

DEFINISJONER OG INSTRUKSER

Denne delen av rapporten omhandler definisjoner og instruksjoner for registrering av samer i Norge. Det er viktig å ha en felles forståelse av hva som menes med samer og hvordan de skal registreres. Dette gjelder spesielt for de som er ansvarlige for å opprettholde registeret over samer i Norge.

For det første er det viktig å ha en felles forståelse av hva som menes med samer. Dette gjelder spesielt for de som er ansvarlige for å opprettholde registeret over samer i Norge.

En viktig del av arbeidet er å sikre at alle registreringer er korrekte og oppdaterte. Dette gjelder spesielt for de som er ansvarlige for å opprettholde registeret over samer i Norge.

2.1 Innledning kap. 2

Utgangspunktet for denne delen av oppgaven er å vise at det i visse utvalgte kretser var en samisk befolkning i forrige århundre, som i dette århundre fremtrer som mer og mer norske i folketellingskategorier. Dette fremgår av hvordan folk blir registrert ved de ulike folketellingene fra 1875 - 1970. Dersom en trekker forbindelseslinjer mellom de ulike folketellingene ved genealogier, ser en at det hele tiden dreier seg om den genealogisk sett samme befolkning. Det er altså ingen inn- eller utflytning av betydning som kan forklare denne etniske forandringen, men et skifte i etnisk kategorisering i folketellingen, som også har sitt tilsvar i lokale emiske kategorier.

Vi kan derved påvise at tellingskretsene i IK i genealogisk forstand har en etnisk ensartet eller homogen befolkning. Folketellingene fanger opp endringsprosessene mht. definisjonen av hva som er samisk og norsk befolkning. Dels skyldes det at kriteriene for kategorisering som finnes i instruksene for folketellingene endrer seg, men dels skjer det også en endring i den individuelle selvtilskrivning av samisk versus norsk identitet. Det er ikke mulig å si hvor myedisse endringene i registreringen av samer skyldes endringer i instruksene og hvor mye de skyldes endringer i innbyggernes egen selvtilskrivning av etnisk identitet. Vi kan bare hevde at begge forhold spiller inn, og at instruksene åpner for denne endring i individuell selvtilskrivning av etnisk identitet, til tross for den genealogiske kontinuitet som påviselig finnes.

For derfor å få bedre rede på hva registreringen av samer gjennom folketellingene har fanga opp, kommer jeg til i kap. 2 å gå gjennom instruksene og definisjoner i folketellingene i forbindelse med registreringa av samer med vekt på perioden 1875 - 1970. 1)

---

1) En lignende problematikk er tatt opp i Hanne C. Thoresen: Registrering av den samiske befolkning i Nord-Norge fra 1845 - 1970. Institutt for samfunnsforskning. Oslo 1972.

2.2 Situasjonen før 1875

Til dette formål vil jeg ta utgangspunkt i 1875 tellinga. Denne tellinga er valgt fordi den inneholder klare kriterier for klassifisering av blandingsbefolkningen. For det andre er blandingssekteskap så pass sjelden før 1875 at det er mulig å holde en viss oversikt over etnisk avstammingsforhold i denne tellinga. I senere tellinger blir dette vanskelig, da blandingskategorien øker dramatisk.

Folketellingene fra 1700-tallet er lite systematiske. 2)
Der er all grunn til å tro at befolkninga på 1700-tallet i disse to kretsene har vært liten.

I matrikkelprotokollen av 1723 nevnes dette antall oppsittere: Langnes 1, Grunnvåg 3, Trollvik 2. Vi merker oss at denne befolkninga er sentrert om sjøen. Resten av bosetninga var samer på de såkalte "finnerydningene". Disse ble alle matrikulert etter 1755 og jorda lagt inn under det dansk-norske jordeiendomsvesen.

Major Peter Schnitler 3) beskriver i sine grenseeksaminasjonsprotokoller bosetninga i Lyngen slik i 1743:

"Sp. 8. Resp: Bønder-Gaarder ligge strøe-viis paa Breddene af Øerne, paa begge Sider af Løngensfiordz Bredde, indtil Botten, lige-saa paa begge Sider af Kaafiord, og 1/2 Miil op efter Kaafiord-Elven: Men Ingen boer efter Mandals- Skibots- eller Omais-Elve. Af de i LøngensFiord ere kun 3 gamle Normands Bønder Gaarder, de øvrige 42 Skatte-Jorder ere af Qvæner-Bønder, som fra Torne Lapmark ere overkomne, og Boe- eller Søe-Finner, oprøddede og beboes;"

2) Befolkningsutviklingen i denne tidsperioden er tatt opp i Michael Drake: Population and society in Norway 1735 - 1865, og Jan Oldervoll, Ståle Dyrvik og Knut Mykland: The Demographic Crisis in Norway in the 17 th and 18 th Centuries. Historisk demografisk metode er også behandla i Ståle Dyrvik: Historisk demografi.

3) J. Quigstad og K. B. Wiklund: Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742-1745 bd. 2, s. 339.

Dette sier i tillegg til befolkningens ^{størrelse} ~~syn~~ om den etniske sammensetning av befolkningen i Lyngen på midten av 1700-tallet. Av 45 skattejorder er altså 42 bosett av kvæner eller samer. Kilder fra 1700-tallet viser at plassen ved sjøen ble bebodd og ryddet først, mens befolkninga litt etter litt spredte seg oppover dalen.

2.3 Folketellinga 1801

Den første landsomfattende folketelling er foretatt i 1769, men den er bare numerisk. Folketellinga av 1801 var lagt opp på en annen måte. Alle gårds- og personnavn skulle være med. Dessuten var det tatt med personopplysninger som, giftermål og hva de levde av. I tillegg til dette er det for enkelte områder også kommet med hvilken nasjonalitet de enkelte familier tilhører.

1801 tellinga gir disse opplysninger om de to tellekretsene når det gjelder demografi og etnisitet:

Langnes	- 7 fam	a 36 stk.	- alle lappisk.
Grundvåg	- 4 " "	18 " "	- " "
Trollvik	- 5 " "	26 " "	- " "
Kåfjordbotn	- 3 " "	14 " "	- " "
	- 1 " "	5 " "	- kvænsk.
Kåfjorddalen	- 17 " "	97 " "	- alle lappisk.

196 personer

Dette skulle vise at det på begynnelsen av 1800 tallet er snakk om en samisk befolkning i kretsene. Av 196 personer i de to kretsene er 191 samer, 15 kvæner.

Ut over på 1800 tallet blir de etniske forholdene etter hvert mer nyansert, og en har fått en tilflytning av både nordmenn og kvæner. Denne tilflytninga kom i forrige århundre særlig til gårdene Trollvik, Grundvåg og Langnes, og en lokal handelsmann slår seg til på gården Langnes. Dette området bli etter hvert regnet som norsk av den øvrige befolkningen.

2.4 Tellingene før 1875

1845 tellinga var den første som spesielt reisererte den samiske og kvænske befolkninga i Norge. Registreringa bygger på et slags avstammingskriterium eller nasjonalitetskriterium som ikke er spesielt definert, men som synes å være basert på synbare forskjeller i befolkninga. 1845 tellinga inneholder ingen opplysninger om blandingsbefolkninga. Tellinga viser at vi har med en samisk majoritetsbefolkning å gjøre i Kåfjord.

Innflytninga av kvæner og nordmenn til Nord-Norge blir imidlertid etter hvert så stor at det trengs strengere kriterier for å avgrense de forskjellige etniske grupper. Blandingsbefolkninga blir også et problem i folketellingene.

1855 tellinga registrerer spesielt blandingsbefolkninga. En registrerer imidlertid bare blanding i 1. ledd både i 1855 og 1865 tellingene. 1875 tellinga er den første so registrerer blanding i 2. og 3. ledd.

1865 tellinga er den første som innhenter opplysninger om språkbruk, selv om språkbruken ikke blir bearbeidet statistisk.

2.5 Instruksene i 1875 - 1891

Instruksen til 1875 tellinga inneholder en spesiell tabell over hvordan en skal gå fram i områder med samisk og kvænsk befolkning. Denne tabellen synes nettopp å være innført for å få kartlagt blandingbefolkninga.

Naar Faderens Nationalitet er	Og Moderens Nationalitet er			
	Norsk	Kven	Lap	Blander*
Norsk, sættes	NN	NK	NL	NB
Kven(Fin) "	KN	KK	KL	KB
Lap, lapp"sk og finsk	LN	LK	LL	LB
Blandet *	BN	BK	BL	BB

* Herved forståes de personer, hvis foreldre ere av forskjellig Nationalitet.

(Instruksen 1875 : 253)

I tillegg til nationalitetskriteriet ber en folketelleren hente inn opplysninger om hvilket språk som vanligvis tales i tilfeller med blandet herkomst.

Allerede i 1891 blir språk det viktigste kriterium for fordeling av blandingsbefolkninga. Den tidligere praksis med å fordele etter herkomst blir også opprettholdt, så en viss sammenblanding er mulig.

2.6 Folketellingene 1900 - 1930

2.6.1 Instruksen i 1900.

I tellingen i 1900 går en utelukkende over til å bruke språkkriteriet til å betemme nasjonaliteten til blandingsbefolkninga. Dette gjør at spørsmålet om etnisk identitet i større enn tidligere blir et spørsmål om valg, fordi beherskelsen av det norske språk begynte å bli utbredt blant den samiske og finske befolkninga også. Dette skjer samtidig som den aktive fornorskningspolitikken fra de norske myndigheter fortsetter, så dette kan kanskje også sees i lys av denne politikken. Det nye språkkriteriet gir lavere tall for den samiske og kvænske befolkningen totalt sett. I instruksen blir nasjonalitet fordelt etter følgende språkregler:

"Som norsk er foruden de rene Norske regnet :

1. Blandet av Norsk-Lap og Norsk-Fin og Norsk-Blandet, der talte norsk, norsk og lappisk, norsk og finsk samt norsk, lappisk og finsk.
2. Blandede hvis foreldres Nationalitet var uoppgivet og som talte norsk, norsk og lappisk, norsk og finsk samt norsk, lappisk og finsk.

Som finner (kvener) er regnet.

1. Rene Finner og Blandede af Fin-Blandet uanset Sproget.
2. Blandede af Lap-Fin, hvis Sprog var finsk, norsk og finsk eller norsk, lappisk og finsk, i sidste Tilfælde dog kun, hvis Faderens Nasjonalitet var finsk.
3. Blandede av Norsk-Fin, hvis sprog var udelukkende finsk, samt Blandede, hvis Foreldres Nationalitet var uoppgivet og som talte udelukkende finsk.

Som lapper er regnet:

1. Rene Lapper og Blandede av Lap-Blandetuanset Sproget
2. Blandede av Lap-Fin, hvis Sprog var lappisk, norsk og lappisk, eller norsk, lappisk og finsk, i sidste Tilfælde dog kun, hvis Faderens Nationalitet var lappisk.
3. Blandede av Norsk-Lap, hvis sprog var udelukkende lappisk, samt
4. Blandede, hvis Forældres Nationalitet var uoppgivet og som talte udelukkende lappisk.

Blandede, hvis Forældres Nationalitet var uoppgivet og som talte baade lappisk og finsk, er i Almindelighet henført til den Nationalitet, hvortil den Hustand hørte, hos hvilken de havde sin Bopæl." (Instruksen 1900 : 23)

2.6.2 Instruksen i 1910

Instruksen i 1910 fulgte i hovedsak instruksen av 1900.

2.6.3 Instruksen i 1920

I tellingene i 1920 har en med spørsmål om både nasjonalitet og språk for å bestemme blandingsbefolkninga. Dette for at en har kommet fram til en anerkjennelse om at det lettere kan forekomme feilaktige opplysninger om språkforhold enn om avstammingsforhold. Dessuten ser en en utvikling der norsk språk øker blant samer, kvæner og blandede, og dette gir et høyere antall nordmenn etter avstamning.

Spørsmålene:

17a Nasjonalitet: Norsk-Lappisk (fastboende)- Lappisk

(nomadiserende) - Kven - Norsk/Lappisk - Norsk/Kvensk -

Lappisk/Kvensk.

17b Hvilket sprog tales til daglig i hjemmet: Norsk-Lappisk-Kvensk.

Instruksen inneholder ellers beskjed om at alle blandede som overveiende tilhørte en nasjonalitet, skulle streke under denne med to streker. På denne måten mener en å få en mere fullstendig oppgave over blandede.

Nasjonalitet ble bestemt etter følgende regler:

Som norsk er regnet:

1. De rene norske og de overveiende norske uansett sproget. (Herunder også utlendinger som ikke er av finn- eller kvenavstamning).
2. Norsk-Finn og Norsk-Kven(halvblandet) som til daglig taler norsk.
3. Blandet av norske og norsk-finn eller norsk og norsk-kven uansett sproget.

Som kven er regnet:

1. Rene kvener.
2. Norsk-kven og finsk-kven (halvblandet) som til daglig taler kvensk.
3. Blandet av kven og kven-blandet uansett sproget.

Som finner (lapperer regnet:

1. Rene finner.
2. Norsk-finn og kven-finn (halvblandet) som til daglig taler finnemål (lappisk).
3. Blandet av finn og norsk-finn eller finn-kven uansett sproget.

Ved denne tellinga har en imidlertid en ny gruppe finn-kven:

1. Finn-kven (halvblandet) som enten brukte bare norsk eller både kvensk og finnemål til daglig sprog.
2. Blandet av norsk-kven-finn uansett sproget.
3. Nogen yderst få norsk-finner som talte kvensk til daglig og norsk-kvener som talte finnemål. (Instruksen 1920 : 41).

Fordelingen av denne nye kategorien i tabellen er gjort mest mulig lik den tidligere fordelingen av den blandede befolkningen.

En annen viktig forandring med 1920 tellingen er at den inneholder en liste per person, mot tidligere en liste per hushold. Dette gjorde det lettere å bestemme den blandede befolkninga.

Spørsmål om språkforhold er endra i 1920:

I 1891, 1900 og 1910 var spørsmålet: Sprog, der tales i hjemmet: Norsk(n), lappisk(l)- finsk, kvænsk(f).

I 1920 tellinga er dette forandra til:

Hvilket sprog tales i hjemmet: Norsk-Lappisk-Kvænsk.

I 1920 er det bare det ene dominerende språk det spørres om, mens det i de tidligere tellinger sto en fritt i å oppgi et av de språk som taltes i hjemmet. Dette var gjort for å hindre feilregistrering på språk. Det er registrert at et stigende antall særlig av blandingsbefolkninga lærte seg norsk. For å hindre at de som forstår norsk, men mest bruker samisk eller finsk, skal oppgi seg som norsktalende er denne forandringen gjort.

2.6.4 Instruksen 1930

Instruksen i 1930 bygger i hovedsak på instruksen av 1920.

2.6.5 Instrukseni 1950

Folketellingene i 1920 og 1930 samla inn opplysninger om både avstamning og språk, og det ble foretatt grupperinger etter begge kriterier. og det gikk fram av svarene at det ble brukt to språk i hjemmet, her er ikke fordelt mellom de to oppgitte språk. Dette går en bort fra i 1950. Her legger en bare vekt på språklige kriterier. Spørsmålene fortsetter i trenden fra 1920 og 1930 tellinga ved å legge vekt på dagligspråk i hjemmet: "Spørsmål for samer (finer) og kvener: Hvilket språk brukes til daglig i hjemmet? Norsk, samisk eller kvænsk. (Instruksen 1950 : 21)

Instruksen sier at spørsmålene skal stilles i hjem der det bor samer eller kvener, så det blir i stor grad overlatt til telleren å avgjøre hvem han skal stille spørsmålene til. I begrunnelsen for å ha med språkkriteriet sier byrået: "I samsvar med de råd Byrået fikk, valgte en ved tellingen i 1950 bare å ta med spørsmål om språkforhold. Det var flere grunner til dette. Raseblandingen er nå kommet så vidt langt at det ofte kan være vanskelig å av gjøre hvilken rase store deler av befolkningen tilhører.

Videre lever en stor del av samene og kvenene på nøyaktig samme måten som den øvrige befolkningen og har helt ut tilpasset seg norsk kultur og tradisjon. Det kulturelle skillet følger derimot i sterkere grad det språklige, og kan derfor best belyses ved en språklig fordeling av befolkningen. Begrepet "rase" hadde dessuten kommet i så sterk miskreditt på grunn av forholdene under krigen, at det sikkert ville vekke indignasjon om en tok med et slikt spørsmål på tellingsskjemaene."

(Instruksen 1950 : 21)

Det opplyses ellers at tellerne hadde oppfatta spørsmålet om språk forskjellig. Enkelte hadde bare fylt ut rubrikken for alle medlemmene av husstanden. Dette førte til problemer i grupperinger for byrået.

Under arbeidet med materialet i byrået har en gruppert etter disse retningslinjene:

1. Når spørsmålet bare var svart på for hovedpersonen i husholdningen, har en gått ut fra at alle medlemmene av husholdningen brukte samme språk. En har likevel gjort unntak for losjerende når oppgavene ellers på skjemaet tydet på at vedkommende ikke hørte til samme språkgruppe.
2. Når det var svart på spørsmål for flere av medlemmene i en husholdning, og det gikk fram av svarene at det ble brukt to språk i hjemmet, har en ikke fordelt medlemmene på de oppgitte språk, men regnet alle under en kombinasjon av de to språk. Når det f.eks ble oppgitt at tre bruke samisk og to brukte norsk i samme husholdning, er alle fem blitt gruppert som samisk-norsk.
3. Slik spørsmålet var formet, kunne det ofte være svart "norsk" for hovedpersonen eller for alle husstandsmedlemmene. Hvis skjemaet var fylt ut riktig, skulle det være personer av samisk eller kvensk avstamning i husholdningen, men språket som ble brukt var norsk.

(Folketellingen 1950 : 21)

Det presiseres også at spørsmålene om språk bare var stilt i herredene i de tre nordligste fylkene. Ved tidligere tellinger var spørsmålene stillet i alle kommuner der det var samer og kvæner.

2.7 Folketellinga i 1970

Folketellinga i 1946 tok ikke opp spørsmålet om telling av samer. Til tross for sterk motstand fra byråets side ble det under sterk tvil innhenta opplysninger om språkforhold på bygdene i 1950 tellinga. 1960 tellinga tok heller ikke opp spørsmålet om en same-telling, til tross for resultatene en fikk i 1950 tellinga. I den tellinga forsvant store deler av den samiske befolkninga ut av folketellingskategoriene.

En av grunnene til at spørsmålet ble tatt opp igjen i 1970 tellinga, var at det på den 3. nordiske samekonferanse i Enare i 1959 ble vedtatt at en skulle gjøre en demografisk undersøkelse blant samer i Finland, Sverige og Norge. Norsk sameråd henstilte både i 1967 og 1968 om å gjøre en lignende undersøkelse som var foretatt i Finland allerede i 1962, som et resultat av kravet fra samekonferansen i 1959. Begrunnelsen var blant annet å få belyst endringer i tallet på samer og endringer i de forhold samer lever under. Dessuten hevdet de samiske organisasjonene at det trenges et statistisk materiale som grunnlag for et arbeide med å forbedre forholdene mellom samene.

Også myndighetene begynte å bli interessert i en sametelling. Opprettelsen av et eget sameregister ble diskutert på et møte i Statistisk sentralbyrå. Myndighetenes interesse for en sametelling var begrunnet i ønsket om å utforme spesielle tiltak i sameområdene, bl.a. i undervisnings- og næringssektoren. Forskningens behov var også et argument i debatten.

2.8 Feltundersøkelsen i 1969

Forut for folketellinga i 1970, ble det gjort en forundersøkelse (feltundersøkelse fra Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Oslo) som skulle kartlegge den samiske befolkninga i Nord-Norge. Professor Vilhelm Aubert var leder for undersøkelsen, som ble utført på oppdrag av Kommunal- og arbeidsdepartementet. Feltundersøkelsen tok ikke for seg hele det samiske "univers". Det samiske "kjerneområdet" med kommunene Karasjok, Kautokeino, og Polmak i Tana kommune ble utelatt, fordi her var den overveiende

del av befolkninga samisk uansett definisjon. Distriktene sør for Bodø er også utelatt, da en her kan få opplysninger gjennom lappfogden. Fastboende ellers i Sør-Norge prøver en heller ikke å få tak i, til dels gjelder dette også byene i Nord-Norge.

2.9 Definisjon i 1970

Kriteriet for definisjon av same ble aktualisert da det skulle gjennomføres sametellinger i alle de tre nordiske land, og der de ulike land har brukt ulike kriterier ved tidligere folketellinger. I 1950 tellingene blir det bare brukt språkkriterium. I samekomiteens innstilling i 1959 kom en med en ny definisjon:

"Som same betraktes enhver som har samisk som morsmål og/eller betrakter seg selv som same".

Denne definisjonen la opp til en større grad av privatisering av etnisitet. En var enig om at en eventuell registrering av samer måtte komme i forbindelse med folke- og bolig tellingen, og at dette skjedde på basis av en felles nordisk samedefinisjon. På et møte i Nordisk Sameråd 16. - 17. juni 1969 ble det gjort følgende vedtak om definisjon av same til bruk i folketellinga:

"Samerådet anser att om någon av personens föräldrar eller dessas föräldrar som förste språket talat samiska bör personen, om han (hon) ej annat anför, uppfattas som same. För Finland og Norge bör samiskheten avgöras på grund av språket och det subjektiva kriteriet (vad personen själv anser), för Sverige bör "även renskötseln och släktskapen betraktas.....".

På bakgrunn av dette ble spørsmålene utarbeidet i samarbeid med representanter for sameorganisasjonene:

1. Var samisk det første som personene selv snakket?
(Sett kryss i ruten for riktig svar). Ja/Nei. For barn som ennå ikke har lært å snakke, skal det settes kryss for Ja dersom samisk antas å bli det første talespråket. I motsatt fall settes kryss for Nei.
2. Var samisk det første språket som minst en av personens foreldre snakket? (Sett kryss). Ja/Nei/Vet ikke.

3. Var samisk det første språket som minst en av personens beste-foreldre snakket? (Sett kryss). Ja/Nei/Vet ikke.

4. Regner personen seg selv som same? (Sett kryss) Ja/Nei/Usikker/Ønsker ikke å svare. Foreldre eller andre foresatte avgjør om barn under 15 år regnes som same. (Aubert: 1978 : 17). 4)

Til tross for ønske fra samiske organisasjoner om at spørsmålene skulle trykkes på de ordinære personskjema for folke- og bolig-tellinga, ble ikke dette godtatt. Spørsmålene ble trykt på eget ark med norsk og samisk tekst, og vedlagt de ordinære person-skjemaene i utvalgte distrikter. Utvelgelsen av distrikter ble gjort av de samiske organisasjonene, og ble i stor grad basert på feltundersøkelsen. Personer som bodde utenfor de utvalgte distrikter falt utenfor.

Registrering av samer i Norge:

Tabell I: Registrering av den samiske og kvænske befolkning i Norge 1855 - 1970. Kilde: Instruksene

	<u>Samer</u>		<u>Kvæner</u>
1855	15858	13,5 %	5855
1865	17178	10,8 %	7637
1875	15718	7,9 %	7594
1891	17012	9,6 %	7420
1900	16430	9,0 %	6031
1910	15754	8,3 %	5352
1920	15885	7,1 %	5334
1930	14826		5062
1950	17816		1439
1970	10535	5)	

Ved Personer af Blandet Nationalitet tilhørende Samer

Fordeling - i Overensstemmelse med proceduren for Personer

4) Vilhelm Aubert: Den samiske befolkning i Nord-Norge.

Oslo 1978.

5) Spørsmål I: Samisk som førstespråk.

Tabell II: Registrering av blandingsbefolkninga i Norge.
Kilde: Instruksene.

	<u>Norsk-Lappisk</u>	<u>Norsk-Kvænsk</u>	<u>lappisk-Kvænsk</u>
1855	830	1116	450 6)
1865	1048	1913	909
1875	1762	2610	1089 7)
1920	5549	4792	2613
1930	5016	4589	2543

Tabellen for 1891, 1900 og 1910 er ikke tatt med da de av Byrået blir regna for å være meget unøyaktige.

Tabell III: Registrering av den samiske og kvænske befolkning i Troms. Kilde: Instruksene

	<u>Samer</u>		<u>Kvæner</u>	
1855	6793	17,8 %	2077	5,4 %
1865	7698	17,0 %	3157	7,0 %
1875	8383	15,5 %	4135	7,7 %
1891 a)	9261	14,2 %	3798	5,0 %
b)	8771	13,5 %	2391	3,7 %
1900 b)	7852	10,8 %	1770	2,4 %
1910 b)	6279	7,8 %	1618	2,0 %
1920 a)	8671	9,6 %	3221	3,4 %
b)	7235	8,0 %	1779	1,9 %
1930 a)	8116	8,3 %	3492	3,6 %
b)	7156	7,3 %	2356	2,4 %

Denne tabellen viser den prosentvise nedgangen i registreringa av samer og kvæner i Troms, og forskjellen i registreringa ved nasjonalitet- og språkkriteriet.

b) Halvparten av de blandede blir fordelt på hver sin gruppe.

7) Ved Personer af Blandet Nationalitet i andet Led er sammes

Fordeling - i Overensstemmelse med Procentforholdet for Personer af Blandet Nationalitet i første Led, nemlig: Norske 40 Pct., Lapper 26 Pct. og Finner 34 Pct. - beregnet saaledes, at de Personer, af hvis Forældre den ene var norsk og den anden af blandet Herkomst, ere blevne fordelte med 70 Pct. paa den norske, 13 Pct. paa den lappiske og 17 Pct. paa den Finske Nationalitet, medens man, naar den ene af Forældrene var lappisk, har anvendt

Tabell IV: Registrering av norsktalende Samer og Kvæner. Denne

tabellen viser språklig fornorskning gjennom folke-

tellingene. Kilde: Instruksene.

Av samer var vesentlig eller utelukkende norsktalende.

Av kvæner var vesentlig eller utelukkende norsktalende.

Troms fylke.

Troms fylke.

1891	1731	19,7 %	1044	43,7 %
1900	2358	30,0 %	766	43,3 %
1910	1402	22,3 %	539	36,4 %
1920	1863	25,8 %	1079	60,7 %
1930	3191	44,6 %	1681	71,3 %

Blandingskategorien blir altså et større og større problem i tellingene fram til 1930. Som en hovedkonklusjon på dette materialet kan en si at klassifisering av blandingsbefolkninga etter nasjonalitetskriteriet er det sikreste da denne klassifiseringa gir høyest tall for samer og kvæner.

En del av årsaken til at nasjonalitetskriteriet er det sikreste kriterium, kan en lese ut av tabell IV: Der ser en at prosenten av nordktalende samer og kvæner øker drastisk i perioden og dette får konsekvenser for klassifisering etter språkkriteriet.

I de seinere tellingene blir problemet av en anen type. I disse tellingene har en problemer med å utvikle instruksjer som kan oppfange den samiske og kvænske minoritet. Tallene på samer og kvæner synker kraftig (1950 tellinga spesielt), og en har satt spørsmålstegn ved om folketellinger er et velegnet instrument for å kartlegge den samiske og kvænske minoritet.

Forts. henv. 7).

Forholdstallene 20 Pct., 63 Pct. og 17 Pct., samt endelig, naar den ene af Forældrene var Finsk, Forholdstallene 20 Pct., 63 Pct. og 17 Pct., samt endelig, naar den ene af Forældrene var finsk, Forholdstallene 20 Pct., 13 Pct. og 67 Pct. - Efter samme Princip ere Personer af blandet Nationalitet i tredje Led fordelte i Overensstemmelse med det Procentforhold, som viser sig for blandet Nationalitet i andet Led.

8) a) Nasjonalitet

b) Språk

3.1 Innledning kap. 3

Som en kontroll på hva registreringene av den samiske befolkninga egentlig måler, tar jeg i kap. 3 ut to tellekretser for å kontrollere den etniske og demografiske utviklinga på mikro-nivå. På denne måten kan en se om det er samsvar mellom registrators tilskrivelse og den genealogiske bakgrunnen, altså en kontroll på om folketellingene er gode nok redskap til å si noe om etnisk kontinuitet. Jeg har her konsentrert meg om folketellingene fra 1675 - 1930.

3.2 Etniske kategorier i IK.

3.2.1 Friis etnografiske karter.

I tillegg til folketellingene har en på slutten av 1800 tallet en utmerket indikator på den etniske sammensetninga av befolkninga i Troms. Allerede da Friis gjorde sine undersøkelser, var blandingsbefolkningen begynt å bli et problem å registrere, fordi det allerede da hadde foregått et utstrakt gifte de forskjellige folkestammer i mellom. En del av denne blandingskategorien hadde allerede nå begynt å gå over til norske språk.

Avgrensninga av de tellekretsene etter Friis karter er vanskelig. Friis løser problemet med etnisk tilhørighet ved å bruke begreper som "Nasjonalitet og Sprogforhold". Noen forklaring på nasjonalitetsbegrepet blir ikke gitt, men språktilhørigheten må være et viktig moment. Oppsplittinga av de forskjellige nasjonaliteter med hensyn til språk, går ut på differensiering mht. kunnskaper i de andre nasjonalitetsgruppers hovedspråk

(eks. nordmannsfamilie i hvilken mindst en Individ kan tale lappisk). For presisere en en direkte sammenligning mellom Friis karter og folketellingene er vanskelig, da de er ikke fullt i Tegnene til Friis er delt opp i 3 hovedgrupper: først Nordmannsfamilie, Finnefamilie/Kvænfamilie og Lappefamilie. Disse er igjen delt opp etter språkbruk og hustype. Ved opptellinga ble husholdene plassert i tre hovedgrupper. Gruppe 1 omfatter "Nordmannsfamilie hvor ingen kan tale lappisk eller Finsk". Gruppe 2 omfatter "nordmannsfamilie med kjennskap til samisk og/eller finsk og Kvænfamilie uansett kunnskap".

Gruppe 3 omfatter "Samefamilie, uansett språkkunnskap". Denne inndeling kan naturligvis diskuteres, men den er i alle fall god i og med at en får skilt ut samebefolkninga for seg. Resultatet av Friis karter for Lyngen, Kåfjord er på denne tid en del av Lyngen herred:

Tabell 1:

1860

	1	2	3	1	2	3
Lyngen	83	267	123	267	376	82
Karlsøy	277	169	8	282	38	0 1)

1) I 1860 hørte Sørfjord til Karlsøy, i 1888 til Lyngen. Karlsøy er derfor tatt med i oppstillingen.

Som en ser av denne tabellen så dominerer gruppe 2 og 3 bildet i 1860. I 1888 har også gruppe 1 vokst betraktelig. Denne veksten av gruppe 1 (nordmannsfamilie) skjer helst i ytre strøk.

3.2.2 Friis etnografiske karter i IK i 1860.

Avgrensninga av de tellekretsene etter Friis karter er vanskelig da kartene er noe unøyaktige. Tellingene i 1860 inneholder i alt 46 familier, av disse er hele 38 kategori 3, bare 5 er kategori 2, og 3 er kategori 1. Den norsk/kvænske befolkninga er sentrert om de ytre områdene (Langnes, Bakkejord og Oxnes). Indre Kåfjord er i følge Friis etnografiske kart helt samisk i 1860. (Gårdene Trollvik, Birtavarre, Holmen, Kåfjordal og Skattvoll).

Det bør her presiseres at en direkte sammenligning mellom Friis' karter og folketellingene er vanskelig, og de er ikke helt i overensstemmelse med hverandre. Dette først og fremst fordi det er noe usikkert hvilke kriterier Friis har brukt.

§.2.3 1875 tellinga

I 1875 var det 527 personer i kretsene. 1875 tellinga inneholder ganske spesifiserte kategorier, men allerede da er det 185 personer som ikke spesifiserer blandingsforholdet, men havner under blandingskategorien BB. Disse er blandet i 2. generasjon.

Av opplysningene om språk, kan en imidlertid slutte at disse personene var samiskspråklige. 438 personer er samisktalende etter Det er derfor grunn til å anta at de som faller inn under kategorien BB i 1875 hovedsakelig er en samisk befolkning.

Det er imidlertid vanskelig å slutte fra språkbruk til nasjonalitet i dette området, fordi det samiske språket er så dominerende på den tid. Kunnskap i samisk blir en nødvendighet for alle. Den norske og kvænske befolkninga var enda i 1875 sentrert om de ytre områdene av distriktet. (Trollvik, Øksvik og Langnes).

Tabell 2:

Kategoriene i 1875

<u>Nasjonalitet</u>		<u>Språk</u>	
Norsk og norsk blandet.		Norsk og norsk blandet.	
N/N - 10	N/K - 23	N - 25	NK - 40
	NL - 7		NS - 16
	NB - 5		
Kvænsk og kvænsk blandet.		Kvænsk og kvænsk blandet.	
KK - 39	KN - 23	K - 8	KN - 40
	KL - 26		KS - 0
	KB - 13		
Lappisk og lappisk blandet.		Samisk og samisk blandet.	
LL - 162	LK - 26	S - 438	SN - 16
	LN - 7		SK - 0
	LB - 57		
Blandet			
BB - 185	BK - 13		
	BN - 5		
	BL - 57		

Skiller en ut det ytre området og ser på språkbruken i dette området, kan en trekke to slutninger. For det første er den kvænske befolkning enten norskspråklig eller tospråklig (kvænsk/norsk). Bare 8 personer oppgir kvænsk som enespråk i 1875. Det samiske språket er ikke så dominerende her som i det indre området, der det samiske språket dominerer totalt. Den blandede befolkninga i de ytre områdene er delvis samisktalende, delvis tospråklig (norsk/kvænsk). Tospråklighet (samisk/norsk) blir oppgitt bare på en gard (Trollvik).

Ser en på blandingskategoriene på nasjonalitet så er det kvænene som først og fremst går inn i blandede ekteskap. Kvæner inngår ekteskap både med nordmenn og samer (KN - 23 og KL - 26). Til tross for dette må en kunne si at blandingsekteskap mellom nordmenn og kvæner er det mest vanlige. Samer er her sterkt ^{tallmessig} overrepresentert i forhold til nordmenn og kvæner.

3.2.4 1900 tellinga

Fra og med 1891 blir språket gjort til hovedkriterium for fordeling av blandingsbefolkninga.

I 1900 bor det 957 personer i kretsene. Sammenligner en dette tallet med tallet fra 1875, ser en at det har skjedd en eksplosiv økning av befolkninga. Økningen har først og fremst skjedd i gruppen nordmenn. (10 i 1875 til 349 i 1900). Denne økningen kan forklares ved oppstarten av Birtavarre gruver rett før århundreskiftet.

Den norske befolkninga har økt spesielt i Kåfjordbotn som var administrasjonsstedet for gruvedriften, og Ankerlia/^{Finsk-talende} Moskogaisa hvor gruvearbeiderne var internert.

Den samiske befolkninga ser ut til å ha stabilisert seg. En av gårdene utenom "gruvesamfunnet" har imidlertid også hatt en ekspansiv økning i folketallet. Dette er gården Kåfjordal som har økt sitt folketall fra 56 i 1875 til 116 i 1900. Denne økningen har stort sett skjedd i den samiske befolkninga, men det skjer også en del norsk innflytning til gården.

Grunnen til at akkurat denne øker sitt folketall i perioden er først og fremst at gården ligger øverst oppe i Kåfjordalen, og derfor lagelig til for kombinasjon med arbeid i forbindelse med gruvevirksomheta. En del nordmenn slo seg derfor ned på denne gården, både som gruvearbeidere og som ansatte i serviceyrker i forbindelse med gruvedrifta. Gruvedrifta gir imidlertid også muligheter for en ny tilpasning, med arbeid i forbindelse med gruvedrifta som hovednæring (f.eks. kjøring). Dette er tilbud som den lokale samiske befolkninga kunne benytte seg av. Rekrutteringa til selve gruvedrifta skjer imidlertid hovedsakelig ved innflytting utenfra. Gruvearbeiderne er nordmenn og svensker. På denne måten virker gruvedrifta nasjonalistisk. Kvener og samer som er registrert som gruvearbeidere er svært få. Arbeid i forbindelse med gruvedrifta som var et tilbud til lokalbefolkninga, var tilfeldig arbeid som kjøring o.l.

Tabell 3:

Kategoriene i 1900

Nasjonalitet:

Språk

Norsk og norsk blandet (norsk + svensk)

Norsktalende

N - 349

LN - 1

N - 356 N/F/1 - 1

SV - 37

Ukjent - 2

SV - 34 Ukjent - 2

S/N - 17

Finsk og finsk blandet

Finsktalende

F - 22

Ukjent - 2

F - 18 N/F/1 - 1

Samisk og samisk blandet

Ukjent - 2

lf - 484

LN - 1

Samisktalende

Ukjent - 2

S - 529 SN - 17

Blandet

N/F/1 - 1

B - 62

Ukjent - 2

Ukjent - 2

Flerspråklig

N/F/1 - 1

Ukjent - 2

Det nye språkkriteriet har ikke klart å fange opp blandingskategoriene. Blandingsbefolkningen utgjør nå bare 62 personer, mens kategorien BB i 1875 utgjorde hele 175 personer.

Tabellen over viser ellers det samiske språkets sterke stilling i området på denne tiden. Klassifisering etter språk gir betydeligere høyere tall enn klassifisering etter nasjonalitet. Dette i motsetning til den generelle tendens i registreringa, der klassifisering etter språk gir langt mindre tall enn klassifisering etter nasjonalitet. Innføringa av språkkriteriet kan derfor karakteriseres som et ledd i fornorskingsprosessen, fordi dette kriterium gir et lavere tall for den samiske befolkninga totalt.

Tallene stemmer imidlertid med senere undersøkelser av språkbruk og etnisitet, og kan derfor ses på som et tegn på en begynnende fornorskingsprosess. Den subjektive oppfatningen av en samisk identitet forsvinner, selv om dagligspråket er samisk.

Den blandede del av befolkningen er hovedsakelig samiskspråklig. 17 personer blir registrert som tospråklig (samisk/norsk). Dette er i hovedsak samer som bor i det ytre norsk/kvænske området.

Den kvænske befolkninga ser ut til å ha stabilisert seg, selv om en finner en tilbakegang i registrering etter nasjonalitet. Registreringa av finsktalende har imidlertid en liten økning, og det finske språket ser dermed ut til fortsatt å være livskraftig.

5 RHD

Registreringssentralen for historiske data har også laget oversikter over Lyngen kommune for 1900. Denne oversikten har to variabler: ETNISITET og SPRÅK. Disse variablene er igjen delt opp i ulike kategorier:

* Denne tabellen er tatt med forde den viser sammenhengen mellom blandingskategoriene og språkbruk i 1900 tellinga i IK

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
SUM	281	15	5	1	207					

ETNISITET:

Norsk	1
Same	2
Kven/Finn	3
Svensk	4
Blandet	5
Annen	6
Ukjent	0

SPRÅK:

Norsk	1
Samisk	2
Kvensk/Finsk	3
Svensk	4
Kombinasjon av N/S	5
Kombinasjon av N/F	6
Kombinasjon av S/F	7
Kombinasjon av N/S/F	8
Annet	9
Blandet "uspesifisert"	0

Av denne oversikten er tatt med to av kretsene i 1900, krets 3: Indre Kåfjord og krets 4: Birtavarre. Denne kretsinnstillinga svarer ikke direkte til min kretsinnstilling og den forklarer noe av vanskene med å sammenligne de ulike tellingene. Kretsgrensene forandres over tid og dette gjør en sammenligning på kretsnivå vanskeligjort.

Tabell 4:

VERT. VAR.: 56   ETNISITET   KRETS 3: INDRE KÅFJORD
 HORI. VAR.: 57   SPRÅK

FREQ.	1	2	3	4	5	7	-	SUM
	NORSK	SAMIS	FINKV	SVENS	NOSAM	SAFIN		
1 NORSK	70	1	1	0	1	1	0	74
2 SAME	12	478	0	0	11	0	0	501
3 KVEN	5	5	4	0	0	0	0	14
4 SVENS	5	0	1	6	0	0	0	12
5 BLAND	27	73	2	0	4	0	1	107
SUM	119	557	8	6	16	1	1	708

Tabell 5:

VERT. VAR.: 56   ETNISITET   KRETS 4: BIRTAVARRE
 HORI. VAR.: 57   SPRÅK

FREQ.	1	3	4	8	SUM
	NORSK	FINKV	SVENS	NSAFI	
1 NORSK	257	10	0	1	268
2 KVEN	0	5	0	0	5
4 SVENS	4	0	6	0	10
SUM	261	15	6	1	283

"Gruvelandsbyen" (krets 4, Birtavarre) er altså her skilt ut som egen krets. For det første gir dette et inntrykk av hvem som bodde i gruveområdet og dermed arbeidet i gruva. Som en ser er det ingen samer her. Av dette kan en imidlertid ikke slutte at det ikke jobba noen samer i gruva. Disse bodde i gruvelandsbyen i uka og var såkalte ukependlere ned til bygda. Disse blir ikke registrert i folketellingen i Birtavarre krets, men det må legges til at disse ikke representerte noen stor gruppe i statistikken.

Det andre en bør merke seg, er at det fortsatt er ganske stor overenskommelse mellom etnisitet og språk. Som eksempel kan nevnes at av 501 som oppgir samisk nasjonalitet, er det 478 som oppgir samisk språk, bare 12 oppgir norsk som hovedspråk og 11 oppgir tospråklighet.

Det tredje en kan merke seg er blandingsgruppen. Av en blandingsgruppe på 107 personer oppgir hele 73 samisk som hovedspråk. Av dette kan en slutte to ting. For det første at størsteparten av de som kommer inn under blandingskategorier, er samer. For det andre er det samiske språket fortsatt så dominerende at samisk må beherskes i lokalsamfunnet.

2.6 1920 tellinga

Etter at både 1900 og 1910 tellinga fordelte blandingsbefolkninga hovedsakelig etter språkkriteriet, så tok 1920 tellinga opp den gamle tråden fra 1891 tellinga om en fordeling både etter avstamning og språk.

I 1920 er det registrert 837 personer i området. Dette er en nedgang i folketallet på 120 personer. Dette har sin forklaring i at gruveselskapet er gått konkurs og gruvedrifta er derved blitt nedlagt. At ikke nedgangen i befolkningen er større etter at gruvedrifta ble nedlagt, skyldes først og fremst en økning av den samiske befolkningen i området. Denne økninga har som en så i 1900 tellinga først og fremst skjedd i Kåfjordalen.

Også noen av familiene som var ansatt i gruveselskapet ble værende etter at gruva ble nedlagt. Dette er først og fremst folk

som fant seg en lokal tilpasning i den svakt ekspanderende sekundær-
næringa. I 1920 dreier det seg om 50 - 60 personer.

Ellers er 1920 tellinga et bra eksempel på feilregistrering. Feil-
registreringa gjelder språk. En stor del av den samiske befolkninga
blir oppgitt å være tospråklig (samisk/norsk). Det kan selvsagt
hevdes at dette er bevisst feilregistrering, altså at det gjen-
speiler den begynnende fornorskning som på språksektoren betyr
en overgang til norsk språk.

Grunnen til at jeg mener at dette er feilregistrering er at
registreringsforskjellene følger tellekrets grensene. Samer som
tilhører tellekrets 3 blir karakterisert som samisktalende, mens
en stor del av samene i tellekrets 4 blir karakterisert som to-
språklige. Det er derfor grunn til å tro at denne feilregistreringa
skyldes forskjellige registratorer og ulik registreringspraksis.
Feilregistrering blir også bekrefta i 1930 tellinga.

Tabell 6:

Kategoriene

Nasjonalitet

Norsk og norsk blandet

N - 79   NL - 50
 N - 69   NS - 862
 N/SV - NLK - 32
 SV - 2   NK - 31

Kvænsk og kvænsk blandet

K - 7   NK - 31
             NLK - 32
             LK - 38

Samisk og samisk blandet

S - 600   NL - 50
             NLK - 32
             LK - 38

Språk

Norskspråklig

N - 152   NS - 448
             NLK - 2

Kvænskpråklig

K - 3   NLK - 2

Samiskspråklig

S - 232   NS - 448
             NLK - 2

Ved at en i 1920 tellinga har med nasjonalitetskriteriet for den blandede befolkninga, får man en bedre oversikt over denne.

Når det gjelder blandingsekteskap så kan en også her konkludere med at det først og fremst er kvæner som inngår blandings-ekteskap. Den kvænske andelen av blandingsekteskapene er stor i forholdet til det totale antall kvæner bosett i området.

2.7

1930 tellinga

1930 tellinga er stort sett identisk med 1920 tellinga hva instruksen angår. En legger igjen vekt på å følge tråden fra tidligere tellinger og fordele blandingsbefolkninga både etter nasjonalitet og språk.

I 1930 er det registrert 857 personer i området, så i denne perioden (1920 - 1930) har folketallet vært relativt stabilt.

Tabell 7:

Blandingskategoriene

Nasjonalitet

Språk

Norsk og norsk blandet

Norskspråklig

N - 69

NS - 662

N - 224

NS - 24

N/Sv - 6

D/S - 1

Kvænskspråklig

Sv - 2

Sv/S - 1

K - 8

Kvænsk og kvænsk blandet

KS - 22

Samiskspråklig

KN - 74

S - 601

NS - 24

Samisk og samisk blandet

S - 20

NS - 662

KS - 22

D/S - 1

Sv/S - 1

Som 1920 tellinga er også denne tellinga et bra eksempel på feilregistrering. Denne gangen gjelder feilregistreringa nasjonalitet. Nesten hele den samiske befolkninga blir oppgitt å være av blandet nasjonalitet (norsk/samisk). Tidligere har det blitt hevda at det er lettere å feilregistrere språkbruk, men her er et eksempel på at også nasjonalitet kan bli feilregistrert.

Som en ser av de ulike kategoriene er det igjen skjedd en økning i den norskspråklige befolkninga. I den tellinga kan en se konturene av en språklig fornorskingsprosess. Denne gang er det også en del samer som blir oppgitt å være norskspråklige.

Ellers fortsetter den tidligere tendensen med den kvænske befolkninga. Denne gang er det ingen som blir oppgitt med kvænsk nasjonalitet, men en blandet kvænsk befolkning etter nasjonalitet blir fortsatt registrert. Bare 8 personer oppgis å være kvænskspråklig i 1930, så det kvænske element ser nå ut til å være helt forsvunnet i folketellingskategoriene.

	Sep. 1		Sep. 2	
	JA	NEI	JA	NEI
Trollvik	48	151	100	90

2.8

Tellinga 1950

Selv om tallene fra 1950 tellinga ikke er riktig sammenlignbare fordi tallene ^{jeg presenterer} er på kommunenivå, er også 1950 tellinga tatt med. Tidligere var hovedproblemet hvordan en skulle fange opp blandingsbefolkningen, men i denne tellinga er hovedproblemet om og hvordan en skulle ta med den samiske befolkninga spesielt i folketellingen. Som tabellen nedenfor fra Kåfjord viser, så er nesten hele samebefolkninga i Kåfjord forsvunnet i folketellinga 1950.

Tabell 8: Den samiske befolkninga i Kåfjord i 1950 tellinga.

Hjemmehørende folkemengde		Samisk		Kvænsk		Sam.-Kvænsk		Sam.-Norsk		Kv.-Nor.	
M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1612	1462	3	3	2	2			17	15		

2.9

Lytterundersøkelse i 1956

En viss korreks på feilregistreringa får en ved lytterundersøkelsen i 1956. Lytterundersøkelsen for sameradioen ble utført av Ørnulf Vorren. Denne viser at av 307 som betalte lisens i Kåfjord er 124 samisktalende. Dette står i skarp kontrast til folketellinga i 1950. Antallet som oppgir at de lytter til sameradioen er imidlertid varierende. Alle som bruker samisk i dagligtalen oppgir imidlertid ikke at de lytter til sameradioen. Tallene varierer fra 1/3 til 2/3.

2.10

Tellinga 1970

Tellinga i 1970 kan en si er litt mer vellykket når det gjelder registreringa av den samiske befolkninga i Kåfjord.

Tabell 9. Registrering av den samiske befolkninga i Kåfjord og i utvalgte kretser.

Beviset på registrering	Spm. 1		Spm. 2		
	JA	NEI	JA	NEI	VET IKKE
Kåfjord	457		1342		124
Trollvik	48	151	100	90	9
Birtavarre	54	282	157	154	25
Kåfjordalen	55	270	169	130	26
	157	703	426	374	60

Dette viser	Spm. 3		VET IKKE	Spm. 4		USI- ØNSKER IKKE
	JA	NEI	IKKE	JA	NEI	Å SVARE
Kåfjord	1886		233	153	418	25
Trollvik	113	72	14	28	149	19
Birtavarre	236	51	49	24	276	34
Kåfjordalen	206	77	42	4	314	5
	555	200	105	56	739	53

Disse tallene er ikke helt sammenlignbare med tallene fra 1875 - 1930, da det er liten forskjell i kretsgrensene.

Som en ser av tabellen så øker andelen av JA svar drastisk på spm. 2 og 3. Dette viser at den språklige fornorskninga er kommet langt, men ennå svarer 157 personer JA på spørsmål 1. Sammenligner en tallene for spørsmålene 1, 2 og 3 med 4, får en klar forskjell i JA svarene. Spørsmål 4 dreier seg om subjektiv identitet og dette viser at det er vanskelig å privatisere spørsmålet om etnisk identitet i folketellingene.

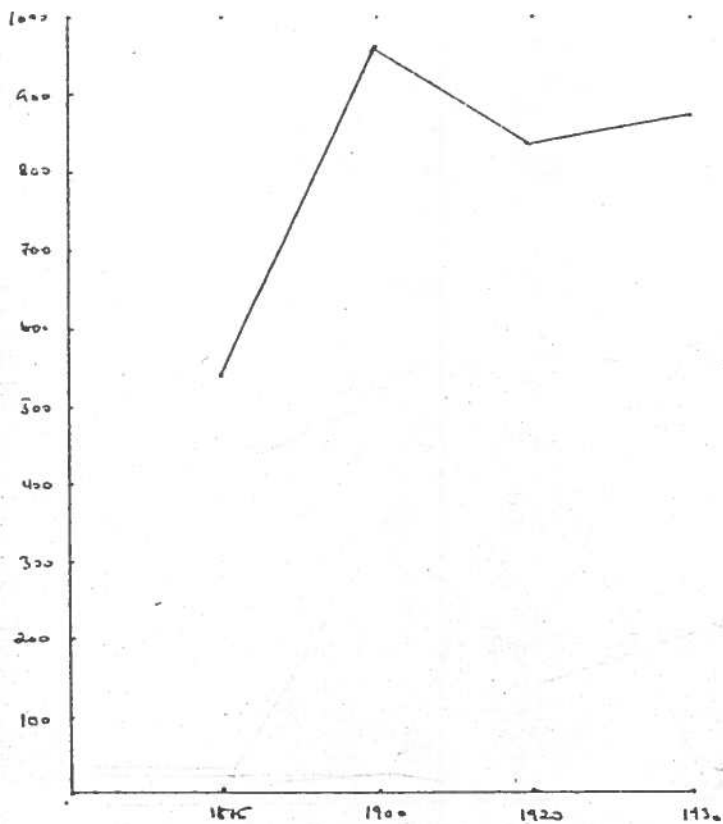
2.11 Feilregistreringer

Feilregistreringer i 1920 og 1930 tellingene gir seg spesielt utslag for blandingskategoriene. For å ta 1920 tellinga først så forsvinner nesten hele blandingskategorien når det gjelder nasjonalitet. (S - 600, NL - 50, NLK - 32, LK - 38), mens blandingskategorien blir opprettholdt når det gjelder språk (S - 232, NS - 448, NLK - 2).

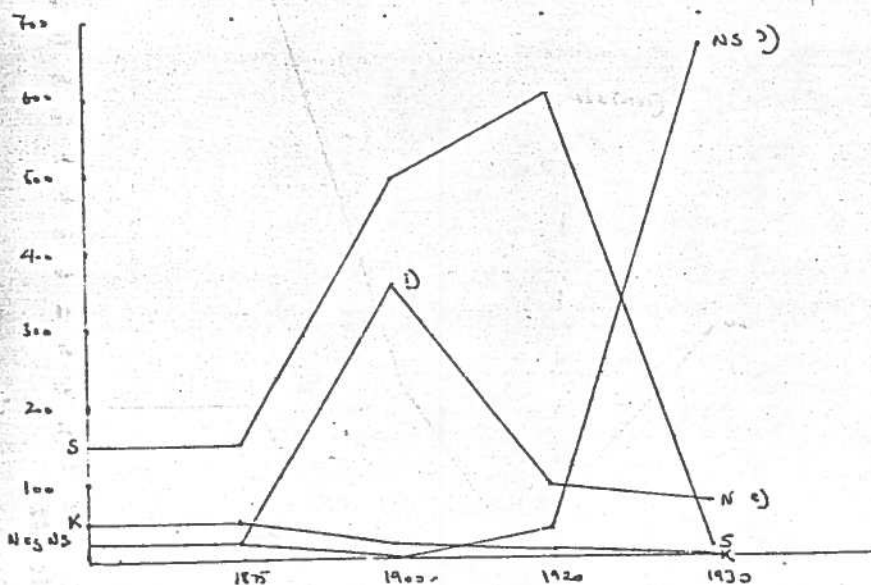
Beviset på at dette er feilregistreringer som før nevnt at registreringene systematisk følger kretsgrensene. Der nest snues bildet opp ned i 1930 tellinga. Denne gang forsvinner nesten kategorien samer når det gjelder nasjonalitet (S - 20), mens en får en blandingskategori på hele 662 (NS - 662). Vi får det omvendte bildet når det gjelder språk. Hele 601 personer blir oppgitt å være samiskspråklig (S - 601), mens bare 24 personer oppgis å være tospråklig (S - 24).

Dette viser at folketellingene som instrument for å få fram etnisk identitet begynner å bli dårlig. Dette henger sammen med at det stort sett er opp til den lokale teller å avgjøre disse spørsmålene, da definisjonen i instruksene er så vid at den enkelte teller gis ganske stort spillerom for egne tolkninger. For det første har vi en etnisk sammenblanding og for det andre har vi en språklig fornorskning. En får i folketellingen etter hvert en større og større asymetri mellom disse kategorier.

Kurve 1: Befolkningsutvikling i IK

Kurve 2: Etnisk utvikling. Nasjonalitet.

S - Svensk   N - Norsk   K - Kvensk   NS - Nord-Svensk.

1) Utvett Svensk - 37

2) Utvett Norsk/N - 6 og Sv - 1

3) Utvett Svensk/S - 1 og Dansk/S - 1

Kurvene over etnisk utvikling etter nasjonalitet og språk, stiller kritiske spørsmål til hva en måler med folketellingene. Det viser seg her at den enkelte teller står relativt fritt med hensyn til tilskrivning av etnisk identitet innenfor den rammen som instruksene gir. En kan derfor konkludere med at i enkelte tilfeller måler en registrators tilskrivelse- (feilregistrering) i stedet for faktisk etnisk bakgrunn i ^{forstand} _{genealogis} (Jfr. kurve over etnisk utvikling, Kurve II og III).

2.12 Folketelling - uttrykk for etniske kategorier ?

Dette setter spørsmålstegn på om de etniske kategorier i folketellingen som f.eks. blandingskategoriene også finnes i emiske kategorier. En ser allerede i 1920 og 1930 tellingene en viss asymetri i registrering av nasjonalitet og språk. En får i disse tellingene en del nordmenn som snakker samisk, men noe som er mer typisk. Samer som snakker norsk. Dette forsterkes ytterligere i 1950 og 1970 tellingene.

Når en spør folk om deres egen etniske tilhørighet, får en som regel et annet bilde enn det en får gjennom folketellingene. Folk henviser sin etniske tilhørighet til en av hovedkategoriene, enten som samisk, kvænsk eller norsk. Dette viser at kategorien i folketellingene som f.eks. blandingskategorien, først og fremst er etniske kategorier som ikke har sitt tilsvarende i emiske kategorier.

Henvisning til blandingskategorien kommer inn når en konfronterer folk med det faktum at foreldrene og besteforeldrene deres snakka samisk. Da innrømmer de gjerne at "vi er no alle en sort blandingsrase".

Dette er en måte å omskrive ens samiske identitet ved å nedvurdere betydningen av at det er to etniske kategorier, samisk og norsk, som er det eneste virkelige.

Problemet her ligger altå i at dette er konstruerte kategorier som ikke gjenspeiler den faktiske etniske bakgrunnen. Som eksempel kan taes BB kategorien i 1875. Ut fra lokalkunnskap er det ingen problemer med å hevde at denne kategorien i overveiende grad er samisk.

En kan konkludere med at folketellingsmaterialet ikke er tilstrekkelig til å forklare etnisk kontinuitet, på grunn av at dette materialet ofte kan sies å måle registrators tilskrivelse i stedet for etnisk bakgrunn. For å kunne si noe om etnisk kontinuitet må en se på folketellingsmaterialet gjennom en annen synsvinkel. En må trekke forbindelseslinjer mellom de ulike folketellingene ved genealogier.

KAPITTEL 4

GENEALOGIER

1875 tallinger

1875 tallingerne er det første officielle Rødtater Indtrykskort af
at vi har med en særlig befolknings- og gjæde. Denne tallinger
blir brugt som etgangspunkt for genealogier. Disse genealogier
er bygd på folketellingene 1875, 1900, 1920 og 1930.
Tallingerne der stede som et [?] fra offentliggjorte
Basis p. individuelle fra enkelte tallinger af 1875, 1900,
og genealogierne støttes ved 1975 tallinger. Deres udvælgelse er
spærg på 50 år som ved 1875.

4:1 Innledning kap. 4:

Hovedmålet med dette kapitlet er å vise demografisk og etnisk kontinuitet - at det ikke har skjedd en stor inn- eller utflytning, men en kulturell endring som består i at ^{kulturellt reporto:} deler av et samisk forsvinner - mens norske overtar.

Som vi skal se viser det genealogiske materialet ^{stegene i denne utviklinga.} Det er altså først på dette nivå at det nominelle folketellingsmaterialet kan brukes til å beskrive fornorskningsprosessen. Genealogiene blir her eksemplifisering og individdokumentasjon på den etniske utviklinga.

4:2 Friis etnografiske karter 1861.

Friis etnografiske karter viser som tidligere nevnt at vi har med en samisk befolkning i IK å gjøre. Hans karter fra 1861 viser at distriktet til og med Trollvik er samisk. Distriktet utenfor Trollvik, Oksnes, Bakkejord og Langnes er blandet, men med hovedvekten av en kvensk/norsk befolkning.

4.3 1875 tellinga

1875 tellinga gir det samme inntrykk og befester inntrykket av at vi har med en samisk befolkning å gjøre. Denne tellinga blir brukt som utgangspunkt for genealogier. Disse genealogiene er bygd på folketellingene 1875, 1900, 1920 og 1930. 1930 tellinga er den siste som er frigitt fra offentlighetsloven. Data på individnivå fra senere tellinger er ikke frigitt, så genealogiene slutter med 1930 tellinga. Derved blir det et sprang på 50 år fram til i dag.

4 Grunlaget for genealogiene

1875 tellinga danner som nevnt utgangspunkt for genealogiene. tellingene som er tatt med i genealogiene er 1900 tellinga, 1920 og 1930 tellinga. En kan selvsagt spørre seg hvorfor 1900 tellinga er tatt med. I den tellinga er hovedkriteriet språk, og den er derfor ikke spesielt god når det gjelder registreringa av den samiske befolkninga. Grunnen til at denne tellinga er plukka ut er at det rett før århundreskiftet ble starta gruvedrift i området. Gruvedrifta bidro til at en hel del rallare flytta inn i forbindelse med arbeidet i gruva. De fleste av disse bodde i særskilte brakkeleire som var avskjerma fra lokalbefolkninga. Gruvedrifta førte imidlertid til at en del nordmenn flytta inn og slo seg ned i Birtavarre. Dette var administrative ledere, kontorister, handelsmenn, offentlige tjenestemenn o.l. Gruvedrifta ble lagt ned i 1919. 1920 og 1930 tellinga kan på denne måten bli et mål på hvor mange av disse som ble igjen etter at gruvedrifta ble lagt ned. Spørsmålet er hvilken tilpasning de fant lokalt etter at gruvedrifta ble lagt ned, og om de klarte å etablere et norsk miljø i et samisk samfunn.

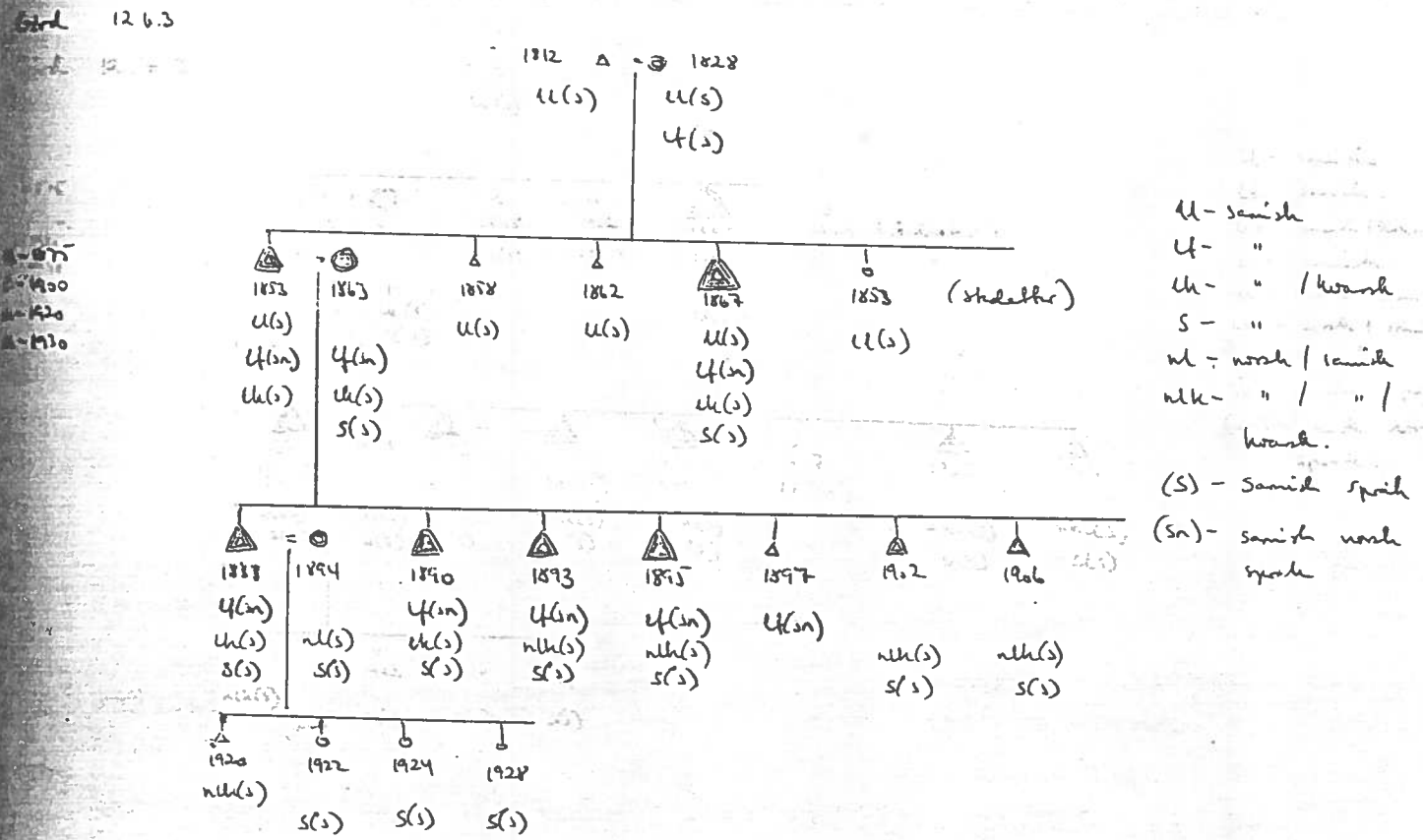
4.5 Genealogiene

Poenget med genealogiene er å prøve å vise at det er etterkommere av den samiske befolkninga som en finner i Friis karter og i 1875 tellinga som befolker området i dag. Det vil si at det ikke har skjedd ei utskifting av befolkninga ved inn- eller utflytning, men at befolkninga har vært ganske stabil. Befolkninga fremstår i dag stort sett som norsk i folketellingene.

Liknende genealogiske undersøkelser er foretatt av Per Mathisen i en annen kommune i Nord-Troms. 1)

Genealogiene tar sitt utgangspunkt i befolkningen i to nåværende skolekretser, Skattvoll og Trollvik, og jeg har gjennomgått hele befolkningen på individnivå fra 1875 og fulgt deres etterkommere fram til 1930. Spranget på 50 fram til i dag er dekt ved bruk av lokalkunnskap, intervjuing og bruk av matrikkelen. Selv om dette ikke er fullgodt med å fullføre genealogiene opp til i dag, viser det at vi har med en stabil befolkning å gjøre.

Eksempel på genealogier:

1) Per Mathisen: Grunnfjord - Dypfjord. En analyse av tilpasningsprosesser i nordnorske fjorder. ISV, Universitetet i Tromsø. Tromsø 1975.

Opplysninger som er tatt med i genealogiene er fødselsår, etnisitet, språk og fødested. Gruvearbeiderne som er internert i Ankerlia under gruvedrifta er holdt utenfor. Problemet med identifisering i materialet gjelder særlig kvinner i 1920 og 1930 tellinga fordi det nå blir mer og mer vanlig å ta ektemannens etternavn. Tidligere praksis med etternavn for kvinner var at de fikk farens døpenavn + datter.

Ulike typer navngivning.

- 1) Fars døpenavn + sen (patrinum)
- 2) Fars sen-navn
- 3) Gårds- eller plassnavn
- 4) Fars døpenavn + datter (for kvinnér)
- 5) Mannens etternavn i en av versjonene 1,2 eller 3
(for gifte kvinner)

Utviklinga i navngivninga har gått i ovennevnte rekkefølge også i mitt område. I de tidligste folketellingene er navn av kategori 1 og 4 mest brukt. Kategori 3 er lite brukt i dette området. I tellingene av 1920 og 1930 skjer det en gradvis overgang til navngivning etter kategori 2. For den norske del av befolkninga ser det ut som om at den navnepraksis en har i dag (kategori 2) allerede var praktisert i 1875.

Kvinner ser ut til å beholde sine døpenavn ved inngåelse av giftemål i 1875 og 1900 tellinga. Dette endrer seg imidlertid etter århundreskiftet, da det blir vanlig å ta ektemannens etternavn. Dette gjør identifikasjon vanskelig. Et mye sikrere kriterium på kvinner blir således fornavn. Kryss-sjekker en dette med fødselsår og etternavn er identifikasjonen fullført. Dette arbeidet er imidlertid tidkrvende og materialet må derfor ikke være for stort. Metoden er imidlertid brukbar på mitt materiale som er såpass avgrensa og befolkninga stabil. Mulighetene for feil er små, i det en kan si at materialet inneholder få personer med samme navn som er født i samme årstall.

Det må videre presiseres at heller ikke bare fødselsår er et gangbart utgangspunkt for identifisering. Dette fordi opplysninger om dette kan variere fra telling til telling.

Fornavn ser altså ut til å være det sikreste identifikasjonskriterium, da dette er mest stabilt fra telling til telling. En må imidlertid kryss-sjekke dette med minst et annet kriterium for å godkjenne en link mellom to kilder:

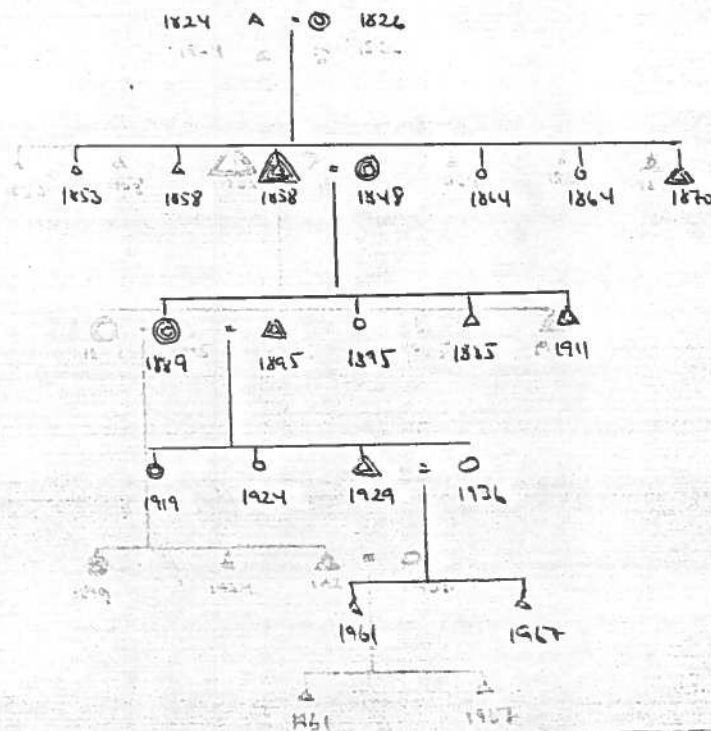
- 1) Fornavn
- 2) Etternavn
- 3) Fødselsår

Noen familier er imidlertid plukka ut og ført fram til dag.

Gird 17 6 1.

Genes. 14 4 1.

- Δ 1875
- Δ 1920
- Δ 1926
- Δ 1930
- Δ 1978
- Δ 1990

... fra disse områdene ser en at det skjer en stor grad av utflytning allerede nå. Tendensen kan illustreres med to ulike genealogiemestre fra de mest ekstreme områdene, et eksempel på utflytning (Langnes) og et eksempel på befolkningens konsentrasjon (Liljeblom).

Det genealogiske materialet og lokalkunnskap viser . . . at det ikke har skjedd en stor grad av innflytning siden 1875, men at det har skjedd en viss utflytning av overskudds-personell. Det må imidlertid her^{igjen} nevnes at det over en 20 års periode, fra 1899 til 1919, ble drevet gruvedrift ved Birtavarre gruver. Dette førte til sterk tilflytning av gruvearbeidere, og folketallet ble nesten fordoblet i kretsene. Storparten av gruvearbeiderne ble henta utenfra og de ble internert i gruveområdet, mens den administrative ledelsen bodde i Birtavarre. Etter at gruvedriften ble nedlagt, fant 5 - 6 familier seg en lokal tilpasning i Birtavarre, de fleste i sekundærnæringer på stedet. Det danna seg derved etter hvert en norsk "koloni" i et samisk område. Denne befolkningen skilte seg ut i det den la beslag på "høystatusyrker" i tertærnæringen.

Ellers har tilflytning til området etter 1875 kun skjedd sporadisk.

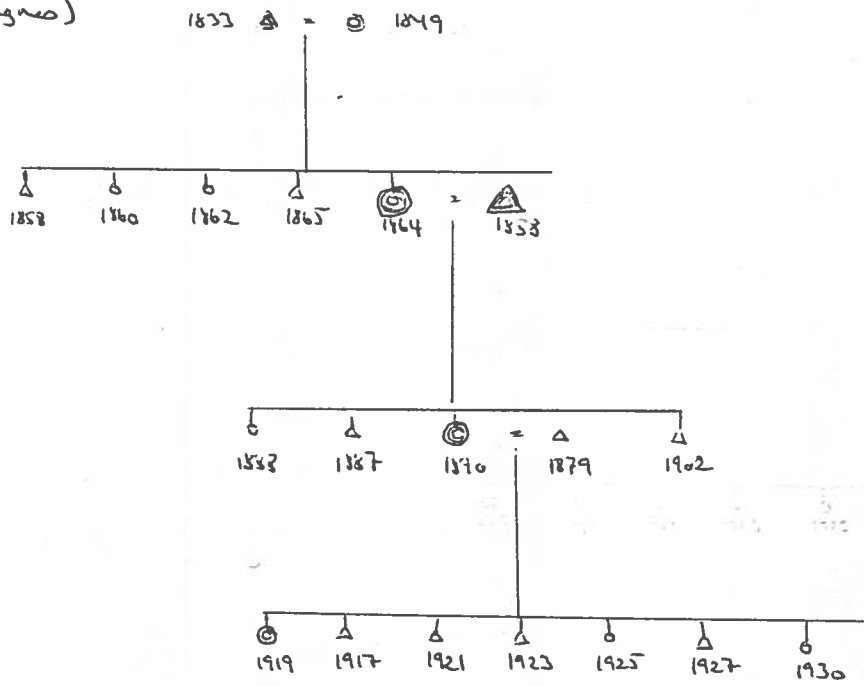
7. Befolkningstilvekst

Befolkningstilveksten kommer særlig i to områder i denne tids-epoken. Det ene området er gården Kåfjordbotn (Birtavarre). Denne gården øker sin befolkning fra 56 i 1875 til 139 i 1930. Denne befolkningstilveksten skyldes først og fremst gruvedriften, i det veksten kommer i driftsperioden, og folketallet stagnerer siden. (116 i 1900, 126 i 1920, 139 i 1930).

Den største befolkningstilveksten finner en på gården Kåfjordalen, Denne gården har en befolkning på 45 i 1875 og den øker gradvis til 163 i 1930.

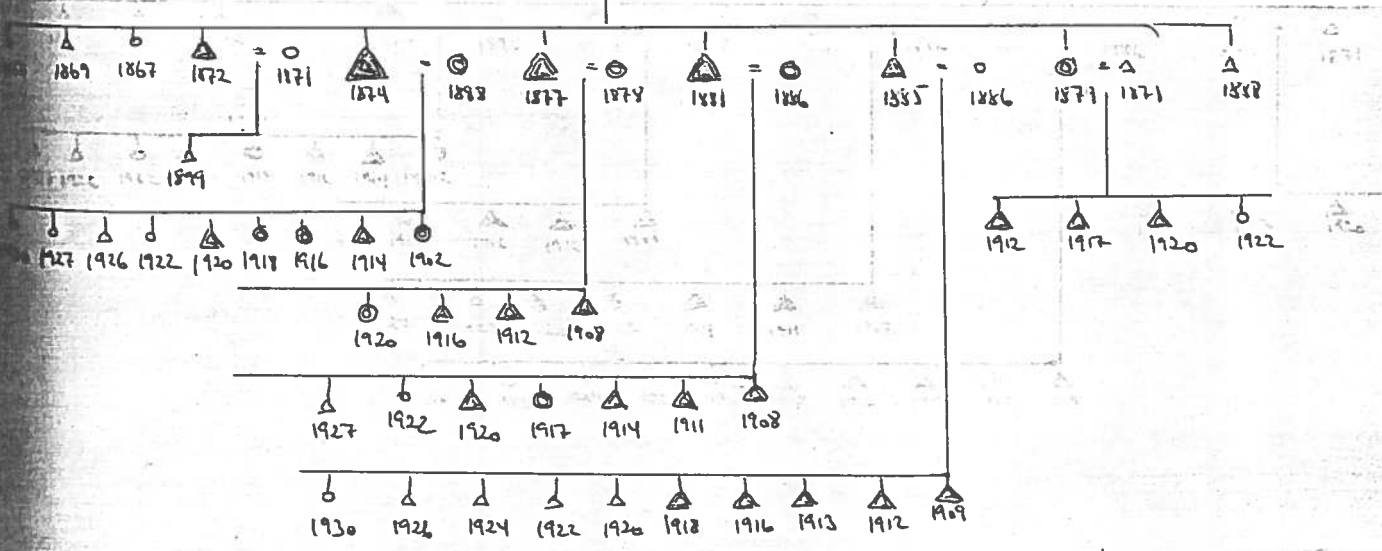
Mens en på de andre gårdsnumrene får en gradvis tilvekst i befolkningen, får en altså i dette området en befolkningskonsentrasjon. I de "norske" områdene får en en tendens til tilbakegang. Fra disse områdene ser en at det skjer en stor grad av utflytning allerede nå. Tendensen kan illustreres med to ulike genealogimønstre fra de mest ekstreme områdene, et eksempel på utflytting (Langnes) og et eksempel på befolkningskonsentrasjon (Kåfjordalen).

12.6.1 (Lingues)

25.6.15 (Kifindwim)

1853 $\triangle$ = $\odot$ 1848

Årsaken til denne befolkningsopphopningen kan selvfølgelig ha mange forklaringer. En forklaring som virker sannsynlig er at det materielle grunnlaget for en befolkningsøkning ble lagt med gruvedriften. Lokalbefolkninga fikk som regel ikke arbeid i selve gruva, men fikk tilfeldig arbeid i forbindelse med selve gruvedriften (kjøring, vedhugging ol.). En del av befolkninga skapte seg en ny tilpasning der dette ble hovedbeskjeftigelsen i en kombinasjon med andre næringer som jordbruk og fiske.

Folketellingene som mål på etnisk identitet?

1.1 Feilregistreringer og fornorskningsspolitikk.

Opplysningene om etnisk identitet (nasjonalitet) og språk til foreldrene gir et inntak til å si noe om hvordan disse kategoriene forandres over tid i folketellingene. Spørsmålet er om fornorskningsspolitikken gir seg utslag i folketellingene ved en systematisk feilregistrering av de to kategoriene etnisitet og språk, eller om feilregistreringene er et resultat av instruksenes tvetydighet?

Materialet gir et fint utgangspunkt i å gjøre dette på mikronivå (personnivå). Folketellingene inneholder opplysninger om fars og mors etnisitet og dagligspråk i hjemmet. Ved å følge personene over tid kan en kontrollere disse kategoriene i de ulike tellingene.

Sammenlignbarheta blir imidlertid svakke ved 1900 tellinga. I denne tellinga er den blandede befolkninga blitt kategorisert etter hvilket språk som er dagligtale i hjemmet:

"Ved denne fordeling er Personer af blandet Herkomst bleven henført til den Nasjonalitet, til hvilken de antages at høre efter det Sprog der taltes i Familien, samt under hensyn til Herkomstens Beskaffenhet (Instruks 1900 : 78)

Spørsmålet om etnisitet eller nasjonalitet er det altså ikke innhenta spesielle opplysninger om i denne folketellinga. Nasjonalitet blir imidlertid viktig igjen, både i 1920 og 1930 tellinga. Disse tellingene innhenter igjen særskilte opplysninger om både språk og nasjonalitet. Spørsmålene ble svart ved understreking. For den blandede del av befolkninga ble det gitt beskjed om å streke under med to streker hvis de overveiende tilhørte en nasjonalitet.

Sammenligning på nasjonalitet blir også vanskeliggjort ved at de ulike tellingenes instruksjoner inneholder ulike kategorier for bestemmelse av den blandede befolkninga. Her må en si at 1875 tellinga danner mønster da den har en rekke ulike kategorier for dette (NN, NK, NL, NB, KB, LB, BB, osv).

I 1900 tellinga er nasjonaliteten bestemt etter hvilket språk som taltes i hjemmet. Kategoriene for den blandede befolkninga er ikke så spesifiserte som ved den tidligere tellinga i 1875. (B,1f).

I 1920 og 1930 tellingene er det som tidligere nevnt igjen innhenta opplysninger om nasjonalitet og språk. Kategoriene for bestemmelse av den blandede befolkninga var : NL, KN, LK (med understreking).

2 Generelle trekk

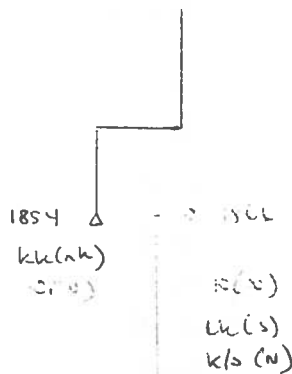
Det generelle trekk er at det er stor grad av stabilitet når en oppgir etnisk tilhørighet fram til 1920 tellinga.

Som vist i ovenstående genealogi er den tellinga som skiller seg ut når det gjelder språk, er 1920 tellinga. Også her er nesten hele den befolkninga som tidligere var samiskspråklig oppført som tospråklig (N/S). Hvis en kontrollerer med 1930 tellinga så er alle disse igjen ført opp som samisktalende.

8.3 Feilkilder

Giftemål er en mulighet for feilkilde. Ved giftemål oppgis som regel begge med samme nasjonalitet. Dette gjelder særlig fra 1900 og de seinere tellinger. 1875 er kategoriene mer spesifiserte.

I eksemplet blir konas nasjonalitet oppgitt til norsk (N) og språket er også norsk (N) i 1900. I 1920 er mannen borte, og her blir konas nasjonalitet oppgitt til LK. I 1930 faller kona innenfor kategorien K/S:

En ser altså her at mannens nasjonalitet er bestemmende for konas i 1900. Dette er et mønster som går igjen i 1900 tellinga. Norsk nasjonalitet vinner når en kategoriserer sin ekteskapspartner..

Det samme kan i store trekk sies om språk. Det norske språk syns også å vinne i kategoriseringa av ekteskap. Behersker en av ektefellene norsk, så blir også den andre karakterisert som norsktalende, selv om denne personen er oppgitt med en annen nasjonalitet i samme telling.

1873
 L(s)
 L(s)
 L(s)
 N(s)

1885
 L(N)   i(Ns)   Ibestad
 N(N)   N(N)

Også i det første eksemplet er mannen borte i 1920 og 1930 tellinga, og dette har betydning for hvilken språkkategori kona havner inn under. I 1900 blir hun kategorisert som norsktalende, mens hun både i 1875, 1920 og 1930 blir kategorisert som samisktalende.

I det andre tilfellet er kona kommet utenfra (Ibestad), og er norsktalende. I 1920 følger hennes nasjonalitet mannens (L). I 1930 skjer det en endring. Mannen som i 1900 tellinga var karakterisert under kategorien LF og var samisktalende, blir i 1920 fortsatt kategorisert som L, men nå både samisk og norsktalende. I 1930 blir hele familien karakterisert som norsk, og de er da helt norsktalende.

Overgangen til norsk språk ser altså ikke ut til å være kjønnsbestemt, dvs. at det er en norsk kvinne eller mann som gifter seg inn i et samisk miljø.

Disse eksemplene inneholder ekteskap der en av partene er norske. For disse ser det ut som om at det er enklere å oppgi en norsk identitet og norsk språk enn de ekteskapene som ikke har norske ekteskapspartnere, Som tidligere nevnt er det få ekteskap der den ene av ekteskapspartnere er norske.

Disse feilregistreringene skyldes to ulike forhold. For det første er det et resultat av at instruksene ikke gir klare nok retningslinjer for klassifisering av den samiske befolkninga. Den ulike teller står relativt fritt. Dette kan kontrolleres ved at feilregistreringa følger kretsgrensene, altså der en ny teller overtar.

For det andre er dette uttrykk for endring i den individuelle selvtilskrivning av samisk identitet, en generell tendens i samfunnet om å ønske å bli registrert som norsk. Dette er altså et utslag av fornorskningsarbeidet.

1.9 Oppsummering

Det genealogiske materialet viser altså at den ulike teller stilles ganske fritt i klassifisering av den samiske befolkninga, til tross for at tellerne ofte er lokalkjente folk som har kjennskap til den enkelte families etniske bakgrunn. Ved å følge personer gjennom de ulike tellingene kan en se hvordan denne klassifiseringen endres fra telling til telling. Det er altså først på individ nivå at en kan si noe om etnisk kontinuitet.

Materialet viser også at det her har vært stor grad av stabilitet i befolkningen når det gjelder inn- og utflytning. En viss utflytning kan en registrere, men innflyttinga har vært liten. En kan derfor si at det er etterkommere av den samiske befolkningen fra forrige århundre, som bor i kretsene i dag. Disse framtrer imidlertid som mer og mer norske i folketellingskategorier. En reservasjon må imidlertid taes. Denne reservasjonen gjelder befolkninga som flytta inn i forbindelse med gruvedrifta. Denne befolkninga flytta imidlertid ut igjen ved nedleggelsen av gruva, unntatt 50 - 60 personer som ble igjen. Disse slo seg ned i Birtavarre-området, og dette har fra det omkringliggende samfunn etter hvert blitt kategorisert som "norsk", (altså noe som er ulikt en selv).

Særlig blir dette gjort fra folk i Kåfjordalen, så her legges grunnlaget for ulik kategorisering i IK.

KAPITTEL 5

FORNORSKNING/

ASSIMILERING

5.1 Innledning

De tre foregående kapitlene har vist hvordan fornorskningen kom til uttrykk gjennom folketellingen.

Dette kapitlet vil ta for seg to hovedtema. For det første vil kapitlet ta for seg bakgrunnen for denne fornorskninga, de sentrale faktorene bak myndighetenes fornorskningsspolitikk, hvilke tiltak myndighetene satte i gang for å få til en assimilering av den samiske og kvænske befolkninga.

For det andre vil dette kapitlet ta for seg hvordan dette kom til uttrykk lokalt, hvilke tiltak av fornorskningssmessig karakter som fungerte i lokalsamfunnet.

Til slutt tar jeg opp spørsmålet om denne fornorskningsspolitikken har vært vellykket.

Fornorskning/Assimilering

Kapitlet vil ta for seg sentrale faktorer bak fornorskningprosessen.

- 1) Språkutvikling/ språklig status i dag.
- 2) Økonomisk utvikling/næringstilpasning.

Hovedlinjen her blir å beskrive fornorskningprosessen, hvordan de norske myndigheter med en aktiv fornorskningpolitikk prøver å få i stand en kulturdifusjon. Målet er assimilering av den samiske og kvænske befolkninga.

Begrepene fornorskning og assimilering beskriver to ulike prosesser som har sammenheng med hverandre. Fornorskningbegrepet beskriver en prosess der noen kulturelle kjennetegn forsvinner og blir erstattet av andre. Dette kan vi kalle en akulturasjonsprosess.

Assimilasjonsbegrepet beskriver en liknende og ofte paralell prosess, en prosess der samer prøver å oppnå norsk identitet. Her blir det viktig å identifisere kriterier for selvtilskrivning og tilskrivning fra andre: Hva er det folk legger vekt på når de kategoriserer hverandre som tilhørende den ene eller andre etniske kategori?

Eidheim (1971) beskriver to varianter av denne prosessen. For det første skjer det en assimilering av hele bygder. Denne assimileringen skjer ved en gradvis destigmatisering av bygda. Den blir ikke lenger oppfatta som samisk av omgivelsene. For det andre skjer denne prosessen ved at folk flytter ut og da først og fremst til distrikter der den etniske bakgrunnen ikke er så kritisk i identitetsforvaltningen, og derved ikke blir lagt vekt på i samhandling. Derfor skjer denne utflyttinga i stor grad til Sør-Norge. På denne måten blir det viktig å skjule en oppførsel som kan klassifiseres som samisk, og på den annen side å fremheve en oppførsel som er forbundet med norsk identitet. Samhandling med personer som blir regna som mer stigmatiserte, skjer enten ved bruk av norske idiomer eller i avskjærmede situasjoner.

Det blir ellers viktig å påpeke at det kan skje en fornorskning eller akulturasjon, uten at det skjer en assimilering. De kulturelle karakteristika kan på denne måten forsvinne uten at det der- ved oppnås en endring i tilskrivning av etnisk identitet. Vellykket assimilering er ikke skjedd før en oppfatter seg selv som norsk, og blir oppfatta som norsk også av andre. På denne måten blir en destigmatisert.

Myndighetenes politikk overfor minoritetene.

De norske myndigheters politikk overfor minoritetene har karakter av å være en fornorskningpolitikk, gjennom sine forsøk på å få til en kulturdiffusjon.

Før 1870 er politikken overfor de etniske minoriteter bygd på sosialdarwiniske ideer. Fra den tid av begynner en også å argumen- tere for sikkerhetspolitiske tiltak overfor de etniske mino- riteter. Politikken overfor minoriteten blir derved mer aktiv og systematisk, og den blir utvida til å gjelde de fleste samfunns- områder. Særlig på tre områder ble denne politikken konsentrert:

- 1) Skolepolitikk
  - 2) Kirkepolitikk
  - 3) Jordbrukspolitikk
- (Eriksen og Niemi 1981)

Disse utspill fra myndighetene skapte etter hvert klare begrens- ninger på samer og kveners levevis og utøvelse av deres etniske identitet. Samhandling mellom nordmenn og samer/kvener har på denne måten foregått på nordmenns premisser.

Skolepolitikken

Den norske skolepolitikken overfor minoritetene ble endra midt på 1800 tallet. I 1848 vedtok Stortinget å sette i gang en under- søkelse om behovet for norskundervisning blant samene, etter at språkforskeren N.V. Stockfleth hadde konkludert med behovet for undervisning til minoriteten på deres eget morsmål. Undersøkelsen kom opp i Stortinget i 1851:

"Norskundervisning skulle bli forsøkt innført i det hele i distrikter der en kunne anse det "muligt og rimelig at gjøre noget for at fremme norsk Sprogkundskap."

(Eriksen og Niemi 1981 : 48)

Dette het det blant annet i målsetningen, og derved ble det også de såkalte overgangsdistriktene inkludert. Disse distriktene inneholdt i stor grad en kvænsk befolkning. I 1851 kommer også det såkalte "Finnefondet" som sikra en del penger til fornorskingsarbeid, først i de samiske distrikter. Fra 1865 ble også kvænene trukket med. Midlene fra "Finnefondet" gikk til tiltak som lærerutdanning, lønnstillegg for lærere som kunne dokumentere fremgang i norskundervisningen, premier til skolebarn som viste fremgang i norsk, stipendier o.s.v. I tillegg kom en kongelig resolusjon av 1853 som gav retningslinjer for lønnstillegg for lærere og midler til skolebygg i språkblandingsdistrikter.

I 1862 kom den første av flere språkinstruksjoner som ble viktig i den språklige fornorskningen. Også i denne instruksjonen er siktemålet norskopplæring for minoritetene, men en fulgte en heller moderat linje, i det lærerne helst skulle kunne samisk og finsk for å kunne bruke disse språkene som hjelpespråk i undervisningen.

Instruksjonen av 1862 ble avløst av en ny instruks i 1880. Denne instruksjonen markerer et nytt skille i fornorskingsarbeidet, i det den danner gjennombruddet for den strenge fornorskingslinjen. Instruksjonen slo fast at alle samiske og kvænske barn skulle lære å lese, tale og skrive norsk. Morsmålsundervisninga ble kuttet ut, det samme ble kristendomsopplæring på morsmålet. Samisk og kvænsk skulle ikke brukes mer enn nødvendig. "Finnefondet" skulle ikke nå lenger bare bli brukt til å påskjønne lærere som var flinke i fornorskingsarbeidet, men det skulle også gå til foreldre som var flinke til å motivere barna sine til skolegang i disse overgangsdistriktene.

Den nye språkinstruksjonen av 1880 var et resultat av at myndighetene i 1870 årene oppdaget at språkfornorskninga var forfeila. Ekspedisjonssjef Nils Herzberg i Kirkedepartementet konkluderte etter en reise i Troms og Finnmark, at fruktene av fornorskingsarbeidet ikke var som forventet. Enkelte steder synes det som om norskkunnskapene var på retur.

I 1898 kom en ny instruks som var utforma av kirkeminister Wexelsen. Denne instruks skilte seg ikke vesentlig fra instruks av 1880, men enkelte punkter ble framheva. Midlene over "Finnfondet" ble øka og det samme ble skoletilbudet. Hans siktemål var å bygge kirker og skoler langs grensa mot øst. Tanken bak dette var at kirker og gode norske skoler ville danne festningsverk som var uinntakelig. Bakgrunnen for dette var at kvenene ble sett på som en økt sikkerhetspolitisk fare. Kvænene ble av mange sett på som en offensiv livskraftig folkegruppe, mens samene etter hvert ble betrakta som en døende rase i enkelte kretser. Den eneste mulige redninga for dem var å bli fornorska. Mange ^{embedsmenn} hevda da også at en måtte skille mellom kvæner og samer i fornorskningsarbeidet, men dette fikk ikke gehør.

Kirke og jordpolitikken

Selv om skolepolitikken ble ansett som det viktigste redskap i fornorskningsarbeidet, ble også fornorskning viktig i kirke og jordpolitikken.

1.1 Kirkepolitikken

I og med kirkens og skolens kontaktflate, så følger disse i hovedsak hverandre når det gjelder fornorskningsarbeidet. Innenfor kirka var det allerede en tendens til å skille politikken overfor kvæner og samer. Samene ble sett på som en urbefolkning som en hadde spesielle forpliktelser ovenfor. Kvænene var innvandra så de måtte bare godta norsk språk i kirka. Kvænene ble også av kirkas menn sett på som en sikkerhetspolitisk fare.

Når det gjelder språkbeherskelse blant prestene ble det ved kongelig resolusjon i 1848 gitt anledning til samisk- eller finskopplæring ved Tromsø seminar eller Universitetet i Kristiania. I 1859 ble det bestemt at prester i Lyngen og Finnmark skulle kunne samisk og finsk.

Dette stod ved lag helt til ca 1880 da den strenge fornorskningsspolitikken slo i gjennom også i kirka. I 1899 kom det en instruks fra departementet som påpekte at prestene ikke måtte "modarbeide de Bestræbelser, som fra Statsmagternes Side gjøres for at inddrage de fremmede Nationaliteter under Fædrelandets Samfundsorden og Kultur". (Eriksen og Niemi 1981 : 65).

Dessuten ble friplassene for studenter i samisk oppheva i 1904 ved Tromsø seminar.

5.2 Jordpolitikken

Også jordpolitikken inneholder bestemmelser som har fornorskende karakter.

At jordsalgslovene også hadde konsekvenser for fornorskningen, viser loven av 1902 der det heter:

"Den nye jordsalgslov ble vedtatt 22. mai 1902 og reglementet 7. juli samme år. Alt i lovens § 1 het det at jorda i Finnmark ikke måtte avhendes når den hadde betydning for bevaring av skogen og når "dens Afhændelse iøvrigt vilde være stridende mot landets Interesser eller Distriktets Tarv".

Reglementet fulgte opp ved å si at en ved avhending måtte særlig ta "Hensyn til at fremme Bosættelsen af en for Distriktet, dets Opdyrkning og øvrige Nyttiggjørelse skikket Befolkning, som kan tale, lese og skrive det Norske Sprog og benytte det til dagligt Brug" (§ 1 pkt. c).

(Eriksen og Niemi 1981 : 79)

6 Oppsummering.

Denne fornorskningsspolitikken var bygd på en antakelse fra de norske myndigheter til den samiske befolkning er at "du kan bli som oss barede ytre kulturelle kjennetegn som markerer etnisk forskjellighet blir borte": Denne antakelsen er feilaktig, i det en ikke skiller mellom tilskrevet og oppnådde status. Etnisk status er ikke noe som er oppnåelig, som en kan lære, men det er noe som en er født med og derved automatisk tilskrevet i lokal samhandling. Fornorskninga som de norske myndigheter satte i gang med, hadde derfor vanskelig for å slå i gjennom.

Dette kan eksemplifiseres ved utviklinga i Kåfjord etter at denne politikken ble satt i gang. Eksemplifiseringa vil skje på to hovedfelt:

- 1) Språkutvikling/språklig status i dag
- 2) Økonomisk utvikling/nøringstilpasning

FORNORSKNING I LOKALSAMFUNNET

1) Skole

Gjennom skoleverket generellt ble det gitt signaler om at det samiske og finske språket ikke hadde noen egenverdi. Skolepolitikken var på den tid en sammenhengende offensiv mot det samiske og finske språket, og hverken samisk eller finsk er brukt i undervisningssammenheng i dette århundret, fordi det er forbudt ved lov.

Først en del om skoleforholdene i Indre Kåfjord. Området er allerede i forrige århundre delt inn i 3 skolekretser: Skattvoll, Bakke-
moen og Trollvik. Den første folkeskolelæreren Ole Gavle, kom til Skattvoll i ca 1840. Gavle var flerspråklig og kunne foruten norsk både finsk, samisk, tysk og engelsk. Skoleordninga var den gang basert på omgangsskole, dvs. læreren var 14 dager ved Skattvoll skole og 14 dager ved Bakkemo skole. I 1858/59 ble det gitt klar-
signal for bygging av egen skole på Skattvoll. Både på Bakkemo og Langes foregikk skolegjerninga i privathus, på Bakkemo i Bakke-
mogården og på Langnes i ei av stuene til familien Wasmuth.

3.1 Internatet i Trollvik

I 1926 var Trollvik internatskole ferdig. Bakkemo og Langnes blir derved slått sammen til en krets, og vi får samme kretsinndeling som i dag. Skolen var ført opp av materialer fra den gamle Solhov fylkesskole på Lyngseidet. Plasseringa av denne skolen var et varmt stridsspørsmål. Diskusjon og meningsutvekslinga angående plassering av skolen gikk i flere retninger. I tillegg til Trollvik var Bakkemo sterkt inne i bildet som byggested. Saka var oppe til behandling flere ganger i kommunen, siste gang i 1925 da det ble vedtatt å bygge skolen i Trollvik.

Disse kretsene får med dette sin egen skolebygning. Interneringa skjedde med at alle som bodde mer enn 3km fra skolen ble internert. Det var en kamp om å bli internert, forteller folk, mest fordi skolen var kommunal og elevene derved fikk alle måltidene gratis, men også fordi elevene slapp en lang og hard skolevei. Alle som bodde innenfor interneringsgrensa måtte ta med seg mat selv. Dette kunne ofte være vanskelig i de trange tidene som rådde, og det fortelles at "ofte måtte vi bare stå å kjenne matlukta uten å ha med noe mat hjemmefra selv".

Seinere når kommunen får bedre råd får også elevene som ikke er internert et måltid på skolen, som regel havresuppe, men brød måtte de ha med seg selv.

3.2 Språk

Internatskoler ble sett på som et bra middel i fornorskningspolitikken. Språket hadde tidligere voldt problemer for samisktalende elever i en skole som bare formidlet kunnskap på norsk.

Problemet ble delvis løst ved at lærerne kunne samisk, men på 1900 tallet ble det forbudt å bruke samisk i undervisninga. Allerede Ole Gavle som var lærer ved Skattvoll skole var samiskspråklig. Også skolen på Bakkemo hadde to samiskspråklige lærere før århundreskiftet. Det rapporteres om store problemer da det rett etter århundreskiftet kom en lærer fra Harstad som bare brukte norsk i undervisningen. En del av elevene hadde problemer med å forstå norsk, og på den måten fikk de problemer med å følge med i undervisningen.

Senere fortelles det fra internatskoletida at elevene bestod av to grupper, de som kunne samisk og de som ikke kunne. De siste var i klart mindretall. I undervisninga ble det bare brukt norsk. De fleste elevene hadde problemer med norsk skriftlig.

I friminuttene ble det bare brukt samisk, slik at elevene som ikke kunne samisk lett kunne føle seg utenfor. Reinjakt var en særlig populær lek og en måtte lære seg de samiske spesialuttrykk for at leken skulle bli så virkelighetsnær som mulig.

Ellers fortelles det om en fra Skardalen som var så flink til å fortelle eventyr. Disse fortalte han om kveldene på sovesalen. Problemet var at han fortalte på samisk, så det var noen som ikke forsto.

En ser at det er en tendens til todeling i bruk av det samiske språket. I skoletimene ble bare norsk språk brukt, og de samisktalende falt delvis i gjennom. Det omvendte skjedde i fritiden.

I forbindelse med julefeiringa ble det arrangert juletreffest på skolen. Her skjedde det en differensiering på læstadiansk grunnlag. Denne juletreffesten ble av læstadianerne kategorisert som verdslig og de kunne derfor ikke stille opp.

Skole var altså et viktig middel i fornorskingsprosessen lokalt. Det norske språket får etter hvert en høy status, mens det samiske språket etter hvert nesten blir betrakta som bortkasta. Alle offentlige forordninger var skrevet på norsk, det samiske språket ble kun brukt i lokalmiljøet. Det fortelles at også lærerne differensierte på etnisk grunnlag. De som var flinke i norsk ble oppmuntra og forsøkt hjulpet fram på alle måter, mens de som kunne bare samisk og på den måten ikke kunne følge så godt med, nesten fikk "seile sin egen sjø". Problemene som oppsto ved at noen hadde samisk til morsmål, ble aldri tatt opp til drøfting. De opplevde begrensninger i den vanlige skolesituasjonen, da morsmålet er særlig viktig når det gjelder å uttrykke tanker og følelser. Resultatet var at disse elevene ofte tiet, selv om de nok hadde lyst til å delta. Vellykkethet i samfunnet blir på denne måten knytta til beherskelsen av norsk språk, og dette førte til at fornorskinga vant fram.

Fornorskinga i skolen vant fram fordi foreldrene ikke lenger opplevde sin samiske bakgrunn som en nødvendig kastetilhørighet for sine etterkommere. Skolen blir sett på som en institusjon som gir muligheter for en etnisk grenseovergang.

8.3 Skoler i etterkrigstida

Dette skolemønsteret holdt seg til krigen. Under den tyske tilbaketrekningen ble alle skolebygningene brent. Sakttvoll skole blir bygd opp igjen rett etter krigen av materialer fra tyskerbrakker.

Trollvik og Bakkemo kretser blir igjen skilt. Undervisninga blir holdt i gamle tyskerbrakker både på Langnes og Bakkemo.

Oppbygging av ny skole i kretsene førte til ny uenighet. Skulle skolen bygges opp som internat, eller skulle en satse på skoleskyss? Det andre stridsspørsmål var plassering av skolen. Skoledirektøren kom med ideen om skyssing av elevene, og dette gikk etter hvert foreldrene med på. Skolen ble bygd i Trollvik i 1952, og kretsene ble igjen slått sammen.

Skoleskyssen gikk imidlertid ikke uten problemer. Grensa for skoleskyss var 4 km, og veiene var i svært dårlig forfatning. Foreldrene krevde oppvarma buss til skoleskyssen, men enden på visa ble at elevene ble skyssa til skole i åpen lastebil.

9 2) Økonomisk utvikling/næringstilpasning

9.1 Gruvedrifta

Gruvedrift i grenseområder ble fra mange hold betrakta som ledd i fornorskningsarbeidet og som et middel i kolonisering. Dette blir bl.a. av Eriksen og Niemi hevda å være tilfelle for en del av gruveanleggene i grenseområdene i Nord-Norge (Eriksen og Niemi 1981).

Når det gjelder fornorskning, er det ikke tvil om at gruve-drifta i IK har hatt betydning. Rekrutteringa av gruvearbeidere (rallare) skjedde i hovedsak fra norske områder og dette har nok hatt betydning for diffusjon av norske verdier, selv om de fleste gruvearbeiderne var internert i gruveområdet og på den måten skapte et eget miljø.

Om oppstartinga av gruve-drifta i Kåfjordalen var et bevisst fornorskings- eller koloniseringstiltak fra myndighetenes side har jeg ikke

noe grunnlag til å ha noen formening om. Det en kan si er at gruvedriften i dette området har en lignende virkning som andre tiltak av liknende karakter.

Gruvedriften starta opp i 1898/99, og det er allerede nevnt at den overveiende delen av arbeidskrafta kom fra norske områder. Den bofaste befolkninga fikk sjeldent arbeid i forbindelse med gruvedriften, men ble sysselsatt med tilfeldig arbeid i forbindelse med gruvedriften. Dette var f.eks. kjøring til og fra gruva, vedhogst ol.

2.2 Norsk "elite"

Folketellingene viser at gruvedriften ble etablert i et område med en samisk befolkning. Den norsk/kvænske befolkninga bor i de ytre områdene. Langnes var på den tid senter med handelshus, dampskips-ekspedisjon ol. Under oppbygging av verket ble senteret flytta til Birtavarre. Senteret i Birtavarre vokste raskt i forhold til de andre områdene. Funksjonærene i gruveselskapet og andre tilreisende i forbindelse med gruvedriften slo seg ned her, og som en ser av folketellingene så øker befolkninga fra 56 i 1875 til 116 i 1900 på gården Kåfjordbotn.

Det andre området som øker sin befolkning er Kåfjordalen, men her skjer økninga i den samiske befolkninga. Dette får etter hvert konsekvenser for den etniske kategoriseringa i bygda. Kåfjordbotn kommer etter hvert til å bli kategorisert som norsk. Denne "norske" befolkninga ligger midt i et tidligere samisk samfunn.

Dette skapte etter hvert en norsk "elite".

Prestisjemessige statusposisjoner ble holdt av nordmenn, i motsetning til den samiske befolkningen som stort sett var sysselsatt i primærnæringen. Som før nevnt så fikk en del av den samiske lokalbefolkninga arbeid i forbindelse med gruvedriften, og dette gav igjen prestige i det samiske samfunnet.

Disse forhold skapte uro i befolkninga og konflikter oppsto, Den samiske befolkninga ble stigmatisert og det berettes at dette førte

til opprør. Gruvearbeiderne mobiliserte en gang for å ta "lapp-djævlan" som det ble uttrykt, men lokalbefolkninga barrikaderte seg inne i husene og konflikten ble på denne måten løst uten oppgjør. Det bør nevnes at konflikter av denne type gikk mellom gruvearbeiderne og lokalbefolkninga. Andre nordmenn sysselsatt i servicenæringer i forbindelse med gruvedrifta og som bodde nede i dalen holdt seg for det meste utenfor.

n-
e

3 Gruvedrifta og læstadianerne

Det samiske samfunnet som gruyeselskapet etablerte seg innenfor var prega av læstadianisme. Det er grunn til å tro at læstadianismen i dette området hadde samme organisatoriske funksjon som Ivar Bjørklund har beskrevet (Bjørklund 1978). Her viser forfatteren hvordan læstadianerne prøver å bygge opp et samhandlingssystem bygd på læstadianske verdier, i kontrast til de norske verdier. Det læstadianske samhandlingssystem blir bygd opp på negasjon av norske verdier. Fattigdom blir en verdi i læstadianske kretser i forhold til norsk rikdom.

Det læstadianske samfunn får sin kontakt med det norske samfunn i hovedsak gjennom en rallarbefolkning som også representerer en spesiell kategori innen den norske befolkning, med en egen livstil. Fyll og brennevinshandel var utbredt, og ofte ble folk sendt helt til Tromsø for å få tak i brennevin. Det ble også arrangert fester i Birtavarre, og disse anledningene var definert som verdslige av den læstadianske befolkninga. Deltagelse på denne arena blir derfor sanksjonert av den læstadianske menighet.

Selv om det fra de norske myndigheters side ble karakterisert som et viktig ledd i fornorskingsarbeidet å etablere f.eks. gruvedrift i grenseområder (Eriksen og Niemi 1981), så kan en av dette eksemplet se at dette ikke alltid gav en fornorskende effekt. Fornorskningen fikk først og fremst gjennomslag i Birtavarreområdet. Fra læstadiansk hold i Kåfjordalen ble det tatt avstand fra mange av de elementer som gruvedrifta førte med seg, og læstadianismen fikk stor oppslutning akkurat her. Kåfjordalområdet fremsto etter hvert som læstadianismens ankerfeste i området.

Fortsatt er det her at både læstadianismen og det samiske språket står sterkest. Her finnes også mest skepsis mot den verdslige verdens inntreden. Min påstand er at gruvedrifta og det den representerte, medførte at den lokale samiske befolkninga i KD gjorde motstand mot dette med å slutte opp om læstadianismen i langt større grad enn ellers i kommunene. På denne måten fungerte gruvedrifta ikke kulturdiffruserende, men snarere konsoliderende mht. samiske verdier i lokalsamfunnet.

Konsolideringa om læstadianske verdier .

bidro ikke til å avvise alle norske tilbud . Som tidligere nevnt så en positivt på de muligheter som skolen kom med til den kommende generasjon i denne tidsepoken. Skolen ble ikke sett på som en trussel mot den lokale læstadianske organiseringa som en ser tendenser til på 1970 tallet.

9.4 Tida etter gruvednedleggelsen

Etter at gruvedrifta ble nedlagt i 1919 ble det en vanskelig tid for befolkninga i IK. Tidsmessig falt dette sammen med avslutninga av 1. verdenskrig. IK ble betegna som et av de distrikter i landet som hadde størst problemer etter krigen. Grunnen til dette var blant annet at ca 400 arbeidsplasser gikk tapt ved nedleggelsen av gruvedrifta. De tilreisende arbeiderne, "rallarne", flytta ut igjen, og problemene ble størst for den gjenværende befolkninga. Denne befolkninga hadde i hovedsak forlatt den tidlige tilpasninga med kombinasjon mellom småbruk og fiske, til fordel for en tilpasning mer basert på arbeid i forbindelse med gruvedrifta. Tida etter krigen var prega av stor sosial nød. Arbeidsledighetstrygd eller andre sosiale ytelser var det ikke snakk om på den tida, så befolkninga måtte klare seg selv. Befolkninga måtte så fort som mulig ta opp igjen den tidlige tilpasninga, eller basere seg på nye former for tilpasning. Disse nye formene var ikke lette å finne, og omstillingsprosessen ble lang og hard. Befolkninga hadde ved gruvedrifta lagt seg på ei tilpasning der pengeøkonomi i husholdet hadde fått økende betydning. Muligheten til å tjene penger var ikke tilstede i like stor grad som tidligere, og befolkninga måtte igjen gå over til en tilpasning prega av selvforsyning og varebytte.

Dessuten var redskaper, jord osv. som danna basis for kombinasjonsnæringene dårlig vedlikeholdt, slik at disse trengte en opprustning.

Folketellingene fram til 1930 gir inntrykk av at fornorskningsprosessen hadde vært lite effektiv.

Folketellinga i 1950 gir imidlertid et helt annet inntrykk. Generellt kan en si at fornorskningsprosessen ikke er kommet skikkelig i gang i dette området før etter 1930. Tidligere er det gjort rede for rammen av fornorskningspolitikken på nasjonalt plan. Det vil imidlertid være viktig å si noe om hvordan denne fornorskningspolitikken fikk utslag likalt, og hvilke instrumenter som ble tatt i bruk her.

9.5 Handelsvirksomhet

Etter at gruvedrifta ble nedlagt, starta en av funksjonærene ved gruveselskapet handelsbedrift i bygda. Forretninga inneholdt ibegynnelsen bare de nødvendige varer, men som en følge av de dårlige tider kunne ikke folk betale for seg. Resultatet var at forretninga måtte ta i mot husflidsprodukter, landmannsprodukter, kjøtt, bær og andre utmarksressurser. Dette ble i neste omgang solgt videre til grosserer.

Dette varebytte virka imidlertid differensierende mellom samer og nordmenn. Det å være same fikk også i denne sammenheng et stigma knytta til seg. "Varer fra samer ble ekstra nøye saumfart, og ofte kunne en høre vondord om samiske produkter", forteller en som leverte varer jevnlig og som kan fortelle om en viss form for trakkasering fordi hun var same.

9.6 Norsk næringsøkonomisk diffusjon

Den norske politikken overfor minoritetene fram til den 2. verdenskrig var prega av tiltak som prøvde å legge begrensninger på utøvelsen av etnisk identitet. Budskapet var assimilering, og dette skjedde gjennom fornorskning. Vi går derfor mot et samfunn prega av ensartethet.

Det ser ut som at akulturasjonen ikke bare bestod av språklig fornorskning men også ved at samiske næringer forsvant. De tradisjonelle sjøsamiske næringer som var basert på fiske, fangst og varebytte, fikk problemer etter at den norske markedsøkonomien bredde om seg i disse bygdene, Pomorhandelen som tidligere var en del av tilpasninga forsvant, og den samiske befolkninga ble helt avhengige av lokale kjøpmenn. Pomorhandelen var basert på byttehandel, men nå trengtes kapital. Kapital trengtes også til å delta i teknologiske nyvinninger, som f.eks. når motoren blir innført. Den samiske befolkninga mangla nødvendig kapital til å følge med i den nye utviklinga, og ble derfor økonomisk tilbakestående.

Bygdene inneholdt som oftest en norsk "elite" og en samisk almue. Denne asymetri ble fra det norske samfunn karakterisert som om at den samiske kultur var mindreverdig og derved ikke levedyktig. Ivar Bjørklund beskriver situasjonen slik:

"Økonomisk fremgang ble etter hvert oppfatta som ensbetydende med fornorskning. Særlig var samebygdene langs kysten fulle av eksempler på at økonomisk framgang forutsatte norske kulturelle ferdigheter. Fattigdom var ensbetydende med dagen i går, og ble assosiert med samisk språk og komager, kofte og løypningsgryte. "Vi var samer før vi fikk traktor", er et munnhell fra denne tida. Dette gjorde at mange samer langs kysten kom i tvil om sin egen kulturs berettigelse og forsøkte å oppdra sine barn i samsvar med det de antok var norske verdier og idealer". (Ottar no. 129, 1981 : 32, 33).

Denne tidsepoken kan karakteriseres som en tid full av problemer og motsigelser mellom forskjellige livsorienteringer, der spenningsforholdet står mellom generasjonene. Dette kan illustreres ved de to eksemplene gruvedrifta og skole. Begge disse har en fornorskende effekt. Forskjellen er at mens fornorskningen i skolen ble sett på som noe positivt, så støter de verdiene som gruvedrifta representerte mot et lokalt samisk verdisystem representert ved læstadianismen.* Gruvedrifta fungerer derved også konsoliderende overfor en del samiske verdier i lokalsamfunnet.

*Læstadianismen som uttrykk for en del samiske verdier vil jeg komme tilbake til i kap.6 og 7.

5.9.7 Etnisitet/klasse

Det ser ut som om det er stort sammenfall mellom etnisitet og klasse på denne tida. Servicenæringer i gruvedrifta var forbeholdt en "norsk elite", selve gruvearbeidet var forbeholdt "rallaren". Lokalbefolkninga ble kun tilbudt tilfeldig arbeid i forbindelse med gruvedrifta. Selv om dette innebar et visst økonomisk framsteg for lokalbefolkninga, ved at en fikk muligheter til kontantinntekter i sitt eget lokalsamfunn, så skapte dette et klasseskille som fulgte den etniske grensen.

Også andre servicenæringstillinger som postekspeditør, telegrafekspeditør, dampskipsekspeditør, lege, jordmor ol., ble besatt av nordmenn. Det bør nevnes at det finns nordmenn i den tradisjonelle næringskombinasjon, men en finner ingen samer i service- eller tjenesteytende næringer på denne tiden. Økonomisk vellykkethet blir derved ensbetydende med det å tilhøre den norske kategoriën. Dette får en fornorskende effekt, da den eneste måten å oppnå økonomisk vellykkethet ser ut til å være gjennom assimilering i denne kategorien. Dette er situasjonen i mellomkrigstida.

5.9.8 Klasse mansipasjon

Denne klassetilhørigheten får imidlertid ikke noen kaste-funksjon. En kastestatus er ikke noe som en oppnår, men noe en er født inn i. Klassestatus kan an imidlertid oppnå, dvs. den er avhengig av en del ferdigheter som kan læres. Derved bygges etter hvert barrierer mellom klasse/etnisitet ned. Dette kan illustreres med den næringsøkonomiske utviklinga etter 1. verdenskrig. DNA's ideologi om "like muligheter for alle" slo i gjennom i Norge. Dette gav også muligheter for klatring på klassestigen for den samiske befolkninga, og det samiske samfunn blir etter hvert mer differensiert når det gjelder næringsstruktur.

Selv om DNA's ideologi om "likhet for alle" slo i gjennom i mellomkrigstida, så gav ikke dette resultater lokalt før på 60 - 70 tallet. Det er først i denne tidsepoken at barrieren etnisitet/klasse bygges ned lokalt og en får til en klatring på klassestigen for den samiske befolkninga.

Arbeiderpartiets framgang skapte altså nye muligheter for den samiske befolkning. Målet var økonomisk likestilling for alle, og dette skapte muligheter også for den samiske delen av befolkninga. Muligheten for å drive husholdsbasert kombinasjonsnæring hvor jordbruk og fiske var basisnæringer, ble styrka ved ulike lån- og støtteordninger fra staten. Dette gav støtet til at samene etter hvert fikk en tilpasning som ikke skilte seg vesentlig fra den norske. (Råfiskloven ol.)

(Brox 1966)

Denne klassemanipasjonen var som før nevnt bygd på en ideologi om "like muligheter for all". Denne likhetsideologien førte til at den samiske befolkninga måtte legge bort en del samiske særtrekk for å få delta i denne utviklinga. Dette får således en fornorskende effekt.

5.9.9 Nye karriærer

Dette gav støtet til utvikling av nye karriæremuligheter. Fornorskning står sentralt når en definerer disse nye karriæremulighetene. Noen av disse karriæremulighetene defineres derfor som norske, noen samiske, mens andre igjen defineres som akseptable/uakseptable av læstadianismen. En kan derfor dele opp karriærene i 3 ulike typer:

- 1) Fornorsket ved utflytting. Dette er en karriæretype som er definert som norsk. På denne måten unngår en de lokale tilskrivinger av samisk status.
- 2) Fornorsket lokalt. Dette er en karriæretype der en deltar i vellykkede økonomiske entrepriser lokalt. I denne karriæretypen er det asymetri i tilskrivning/selvtilskrivning av etnisk status, da en ikke oppnår en vellykket tilskrivning av en norsk status.
- 3) Samisk lokalt.. Dette er en læstadiansk definert økonomisk karriære. Denne kan også være vellykket økonomisk. Forskjellen fra type 2 er at ved denne karriæretype, så prøver en å ta hensyn til de spillereglene som den læstadianske menighet sette for økonomiske entrepriser. Som eksempel kan nevnes forvaltning av økonomiske ressurser.

5.9.10 2. verdenskrig

Den tyske "brente jords taktikk" gjorde sitt til å endre ytterligere på forholdene. Hele befolkninga ble evakuert. Før evakueringa fantes det ulike materielle trekk som fungerte som tegn på tilhørighet. Kategoriseringa var derfor forholdsvis enkel. Samiske bygder ble gjenkjent f.eks. ved bruk av bolig/fjøsgamme. Ved raseringa under den 2. verdenskrig ble alt dette brent.

Ved gjenreisinga gjorde statlige støttetiltak alle i stand til å bygge seg et tradisjonelt husbankhus og et lite fjøs. Derved ble de siste ytre kjennetegn på de ulike kulturer borte, og tegnene som var blitt brukt til å markere etnisk forskjellighet forsvant. Assimileringa fikk derved enda bedre muligheter enn før, da trekk ved den sjøsamiske materielle hverdag ikke lenger signaliserte etnisk tilhørighet.

5.9.11 Næringsøkonomisk tilpasning i etterkrigstida

Evakueringa betydde at hele befolkninga ble flytta til et norsk område, og alle fikk på denne måten kontakt med en norsk befolkning. En må anta at dette økte kunnskapen i norsk, men i enkelte områder førte det også til stigmatisering.

Gjenreisningstida betød endring i tilpasning. Denne tida skapte en mengde med arbeidsplasser i bygg- og anleggsvirksomhet. Arbeidsplassene var imidlertid tidsbegrensa til gjenreisningsperioden. Nord-Troms regionen og særlig Kåfjord kommune hadde en stor arbeidskraftsreserve, og disse så dette som sin sjanse. I løpet av gjenreisningsperioden spesialiserte disse seg på bygg- og anleggsvirksomhet. Denne spesialiseringa fortsatte etter gjenreisningstida og arbeidsmarkedet var stort sett hele Nord-Norge. Systemet ble basert på langpendling.

Ekspansjonen av Tromsø by gjorde at langpendlinga kunne forlates av mange. Bygg- og anleggsvirksomheten i Tromsø gjorde at all ledig arbeidskraft trengtes her. Tilpasning betydde ikke en flyttestrøm til Tromsø, men baserte seg mer på ukependling.

Kommunen er ellers knytta nærmere det omkringliggende samfunn ved kommunikasjonsmessige forbedringer. Kontakten med samfunnet utenfor er gjort lettere ved åpningen av E6 gjennom kommunen på midten av 70 tallet. Dette medførte i tillegg til økt markeds- og nasjonaløkonomisk kontakt, at hele turiststrømmen nå går gjennom kommunen.

5.10 Språksituasjonen etter krigen

Folketellingen i 1970 viste at vedlikehold av samisk språk stopper opp med førkrigsgenerasjonen. Krigen ser ut til å være en avgjørende faktor. Materialet fra Indre Kåfjord viser at det i stor grad er direkte overgang til norsk språk. Begge eller en av foreldrene er samiskspråklige, mens barna blir kun norskspråklige.

At denne prosessen skyter fart akkurat nå kan ha mange forklaringer. John J. Gumperz forklarer en liknende prosess i blant Jugoslaviske innvandrere til Østerrike med endringer i sosio økonomisk tilpasning. Han hevder at også dette må ses på som mulig forklaringsfaktor, og det syns å være betydningsfullt også i mitt tilfelle:

" The total set of linguistically distinguishable communicative settings accesible to residents in any one case make up the communicative economy of that area. (Hymes 1972). This communicative economy is a direct function of the socio-ecological system in which it is embedded and is directly responsive to changes in that system. In periods of relative stability, communicative situations and patterns of interpersonal contact also remain unchanged.

However, when innovations occur - as when new industry creates new occupations and new forms of interpersonal relations, when new transport routes are created, changing traffic patterns and bringing locals into contact with new groups, or when new political or religious movements create new bonds among individuals who previously had little contact - novel communication arise."

(Gumperz 1982 : 43,44).

Denne situasjonen ligner på den situasjonen som den kystsamiske befolkninga i Troms sto oppe i etter krigen.

5.11 Språket som signal på etnisk identitet

Den kystsamiske befolkninga har altså bare tilsynelatende oppnådd en vellykket assimilering. Det samiske språket er stort sett gått ut av bruk, men dialektforskjeller i det norske språk kan likevel fungere som markører på etnisk identitet. Dialektforskjeller hos den tidligere samiske befolkninga, røper en samisk identitet. Dialektforskjellene kan bestå i en annerledes setningsbygning, intonasjon, sammenblanding av konsonanter ol. Disse dialektforskjellene er signal på kategorisering som same, med derav følgende stigmatisering.

Selv om den kystsamiske befolkning i dag tilskriver seg selv en identitet som norsk, så blir de ikke tilskrevet en tilsvarende identitet fra det omkringliggende samfunn. Det er assymetri i denne prosessen. Dette er imidlertid i ferd med å endre seg. Dialektforskjellene har i dag en tendens til å bli klassifisert som reine dialektforskjeller i det norske språk. de signaliserer ikke lenger forskjeller i etnisk identitet på samme måte som før. Den samiske befolkning er i ferd med å oppnå en bekreftelse fra omgivelsene på sin selvtilskrivning som norsk.

Assimileringa fører til at en får en endring i kategoriseringa av den sjøsamiske bosetning. Tidligere differensierte en disse kategoriene ved å tilskrive dem ulike etniske status, men utviklinga går mot en differensiering ved "navngivning" (Grønhaug 1974). De ulike kategoriene får altså ikke betydning ut over denne navngivningsprosessen. De tegn som tidligere fulgte med som ytre kjennetegn ved differensiering i etniske kategorier er borte, og derved faller grunnlaget bort for en slik differensiering.

Grønhaug (1974) kaller dette for navngivning og statuskodifisering, og sier om forskjellen:

"This mode of differentiation specifically by denomination, may correlate with other modes of differential codification, two named categories of people may construct rich stereotypes of each other, and develop extensive folk theories about the cultural features characterizing the two categories of personell. But no such further codification of inter-category contrast need to be attached to the naming operation as such. The mere labelling of personell categories does not presuppose that the distinction is categorized as a status difference". (Grønhaug 1974 : 106) 1)

5.12 Lokale myter selvtilskrivning

Fornorskningspresset gjør at det samiske element trenger lokale forklaringer, i en selvtilskrivningsprosess. Det samiske blir i denne prosessen irrelevant. Folk kan imidlertid ikke nekte for at foreldrene og besteforeldrene deres snakka samisk og var av samisk herkomst. De fleste gjør da heller ikke forsøk på dette, men kommer med myter om opphav.

Forklaringa på samisk språk går i hovedsak ut på at det er reindriftsamer som flytta til bygda om sommeren som har lært befolkninga samisk. Denne forklaringsmodellen blir akseptert av mange, i det den gir mulighet til å bortforklare en stigmatisert samisk bakgrunn.

---

1) MICRO - MACRO Relations, Part 3. Bergen 1974.

Vi ser altså at en samisk befolkning prøver å tilskrive seg selv en status som norsk. I dette bildet passer også de norske myndigheters tendens til å kategorisere same som reindriftsame inn, altså en definisjon som legger yrkesstatus til grunn. Denne kategoriseringa er også godtatt av den lokale samiske befolkninga, fordi den passer inn i mønsteret med å bortforklare den samiske bakgrunnen.

Dette poenget kan eksemplifiseres ved erfaringer fra registrering av samiske fortidsminner for Tromsø Museum i området. Dette arbeidet ble ikke sett på som noen trussel mot den lokale selvtilskrivningsprosessen, fordi dette på en måte ikke gjaldt dem eller deres fortidige bosetning. Det ble hele tiden henvist til "dem som bodde på fjellet", altså en klar grensmarkering mot reindriftssamene. Registrering av fortidsminner blir på denne måten forbundet med registrering av fortidlig reindriftssamisk levemåte, som ikke hadde noe med den lokale kulturen å gjøre.

En har altså ikke oppnådd en fullstendig avstigmatisering av lokale samfunn. Den eldre generasjon bruker fortsatt stereotype oppfatninger når de snakker om disse samfunnene, mens det blant de unge bare får en navngivende effekt. Dette har blant annet sin årsak i at den historiske overleveringsprosess er overtatt av skole, massemedia ol. Dette får etter hvert konsekvenser for hva en fyller kategorien same med. Denne kategorien går mer og mer over til "naming", etter hvert som de unge i dag ikke i like stor grad som tidligere får historien overlevert gjennom ^{de eldre} generasjonene.

5.13 Assimilering ?

Akulturasjonsprosessen i de fleste Nord-Norske samfunn har ført til en mer eller mindre fullstendig mestring av norske kulturelle ferdigheter. Dette har imidlertid ikke ført til assimilering, da en vellykket tilskrivning av norsk identitet fra andre ikke alltid er oppnådd. Selv om folk gjerne definerer seg selv som norske, så er det hele tida visse tegn i deres fremtrden som "røper" en samisk bakgrunn. En har altså

ikke nådd en fullstendig beherskelse av det norske idiomatiske repertoar, og tilskrivningsprosessen som norsk er derfor ikke fullført. Assimilering er derved ikke skjedd.

Eidheim (1971) klargjør denne prosessen slik:

"However, as has been shown, identification of Lapps of those who carry the alter identity is not automatically suspended in all contexts, although Lapps no longer claim an ethnic status in interaction. Thus assimilation as a sociological phenomenon is not completed until a Lappish stigma has disappeared and no longer limits interaction".

(Eidheim 1971 : 72)

KAPITTEL 6

LÆSTADIANISMEN SOM ARTIKULERING AV
ETNISK IDENTITET I ET HISTORISK PERSPEKTIV

6.1 Innledning

Som vist i kap. 5 er ikke asimilasjonsprosessen fullført, og differeringsprosessen går mer og mer over i navngivning. Spørsmålet er på hvilken måte statusen same fortsatt blir artikulert. Min påstand er at dette skjer gjennom læstadianismen.

Dette kapitlet vil vise hvordan læstadianismen historisk har vært med på å markere etnisk identitet, hvordan same og kvæner inkorporeres om et religiøst budskap. Denne inkorporasjonen faller sammen med en etnisk grense, og blir derved grensemarkerende.

Det bør presiseres at når det i det følgende snakkes om en komplementariseringsprosess, så gjelder dette en komplementarisering innad i den norske kirke. Læstadianerne ville være fullt ut akseptert som medlemmer i den norske kirke fordi de var avhengige av kirka, f.eks. ved utdeling av sakramentene. Å stå utenfor ville derfor være for omkostningsfylt.

Religiøst skjedde det imidlertid ikke en komplementarisering, men tvert om hevda læstadianerne at "vi er de eneste utvalgte" og "læstadianismen er den eneste veg til salighet". På denne måten utelukker en alle andre religiøse tilknytninger enn den læstadianske.

6:2 Læstadianismens historie

6.2.1 Roperne

Læstadianismens forløpere kan sies å være de såkalte "roperne" i Kautokeino på midten av 1700 tallet. De spådde verdens undergang og drivkrafta var sosial skjevhet og dårlige kår.

Religiøse og sosiale strømninger ute i Europa ble plukka opp av den svenske pretsen Lars Levi Læstadius og ble basis for grunnleggelsen av den trosretning som i dag kalles for læstadianismen. Både den læstadianske tro og læstadianismens

sosiale syn bygger på Luthers skrifter og på protestantismen ute i Europa. Protestantismen var, som navnet sier, på en måte en protest mot de etablerte religioner ute i Europa og det moralske forfallet disse representerte. Protestantismen får med dette også klare sosiale implikasjoner som danner basis for den læstadianske læres oppbygning.

6,2.2 Læstadianismens innpass i Norge

Læstadianismen "oppsto" i Karesuando i svensk lappmark. Den hadde tre innfallsporter til Norge: Kautokeino, Lyngen og Ibestad. Læstadianismen utvikla seg etter hvert forskjellig i de ulik distrikter, og én kan vise til de blodige hendelsene i Kautokeino som det ene ytterpunkt. Kautokeino tapte etter dette sin betydning i Vest-Finnmark og her ble etter hvert Alta mer og mer betydningsfull.

Til Lyngen kom predikanten Antin Pieti i 1848, men allerede før det hadde ryktene om vekkelser nådd Lyngen området. Pieti ble første gang møtt med uvilje, og lukkede dører møtte ham nesten overalt. Andakter og prekener måtte holdes på åpne plasser ol.

Allerede samme høst begynte vekkelser å få innpass i Lyngen-området, og 4. Oktober 1848 skriver Tromsø-Tidende om forholdene:

"En religiøs Begeistring og pludselig med kraft fremgaaende Iver har grebet Lappebefolkningen inde paa Grændsen og udbredt sig altvidere om i Bygderne. Lige ud i mod Havkanten. En svensk Prædikant har reist om og "Tændt Lyset" for Lapperne, og de tildro sig nu Altflere at eie Aadens Naadegaver og prædike som de, der skulde kunne tale med tunger. Iveren er visstnok rosverdigg, men Lyset ?....."

(Tromsø-Tidende, 1848 no. 80 i Sivertsen 1955 : 44).

Ikke bare i Kautokeino ble det uro blant de vakte, men denne uroen spredte seg også til Nord-Troms. Fra Skjervøy blir det i 1851 rapportert om slik uro blant de vakte som får rettslig etterspill. Også fra Lyngen og Alta rapportertes det om uro, men ikke i like stor grad som fra Skjervøy.

Straffesakene mot urostifterne ble avslutta i 1852 og dommene ble forkynt både i Skjervøy og Kautokeino kirke. Dommene var fra 2 års tukthus, til 8 dagers vann og brød.

1852 bød imidlertid også på ny ekspansjon av de læstadianske menigheter. Uroen blant de vakte lapper rapporteres å ha nådd både Hammerfest, Lyngen og Senja. 8. november 1853 bryter Kautokeinoopprøret ut og dette danner en slutt på ekspansjonen i Kautokeino.

Uro blir imidlertid rapportert fra andre distrikter senere. Bare en måned etter Kautokeinoopprøret kommer det trusler om bruk av vold under Kjækan marked. Også fra Skjervøy og Reipas meldes det om uro. Soldatforeningen i Alta førte imidlertid til at uroen stilnet, og i 1854 hører en ikke om flere opptrinn.

Den ytre uro ser nå ut til å ha stilna, men innad skjer det en konsolidering av vekkelsen.

Opprøret og uroen var i fremste rekke en respons på sosial ulikhet. Sværmernes krav kan oppsummeres i tre punkter:

- 1) Vekk med embedstanden
- 2) Vekk med brennevinet
- 3) Vekk med skatter og avgifter

(Bjørklund 1978)

6.3 Samfunnsforholdene som grunnlag for en læstadiansk reisning.

De tre kravene som sværmerne stilte gjenspeiler i hovedsak forholdene i Nord-Norge på midten av forrige århundre. Disse forholdene kan i korthet beskrives ved, stor sosial avstand mellom embetsstanden og almuen. Embetsstanden var norsk. For det andre var drukkenskapen og likegyldigheta stor blant almuen, og brennevinet bredde om seg. Nordmenn var som oftest ansvarlig for denne brennevinshandelen. For det tredje økte beskatninga av den samiske befolkninga.

Store økonomiske endringer begynner å gjøre seg gjelende ved midten av det forrige århundre. Denne endringa blir av historikere kalt for det store "hamskifte". Den lokale tilpasninga i de nord-norske samfunn er til nå basert på selvforsyning og på en produksjon av varer som kunne produseres lokalt. Få relasjoner gikk utenfor husholdet, pomorhandelen, Bergenshandelen og markedene var de viktigste. Mulighetene og begrensningene lå derved innenfor bygda, og de var stort sett likt fordelt på alle. Disse lokalsamfunnene preges av egalitet, utenom embetsmennene som kan sies å stå i et direkte dominansforhold til lokalbefolkningen. Fra ca 1850 begynner dette å endres. Pengeøkonomien blir etter hvert mer og mer viktig. Den norske forvaltningen bygges ut og den samiske befolkninga blir etter hvert nødt til å forholde seg

til den på nye måter.

Innføringa av pengeøkonomien førte til en nærmere tilknytning av lokalsamfunnet til det nasjonaløkonomiske pengesystem. En kan spørre seg om norske og samiske lokalsamfunn responderte på dette på ulik måte. Det ser ut som at det samiske samfunn i denne utviklingsprosessen ble liggende etter både på grunn av mangel på ressurser som kunne konverteres til markedsprodukter og mangel på ferdigheter til å utarbeide sin samhandling med samfunnet utenfor. Det er derfor mulig at utviklinga av markedsøkonomien virka differensierende på forholdet mellom den norske og samiske befolkning, mens den økonomiske utviklinga i mellomkrigstiden (særlig 30 årene) og etterkrigstida, i langt sterkere grad må ha virket til å jevne ut de åpenbare materielle forskjellene mellom den samiske og norske befolkning.

Læstadianismen blir her et svar da en aviser nye kulturelementer som en ser brer seg i den norske befolkning. Samtidig tar en avstand fra visse sider av samisk væremåte. På denne måten får en del i et samisk fellesskap bygd på en religiøs eksklusivitet.

6.4 Læstadianismen som etnisk markering i et historisk perspektiv.

Kontakten mellom det norske samfunn og den samisk/kvænske minoritet, ble etter hvert større og nye sanhandlingsmønstre ble generert. Samhandlinga får imidlertid et asymmetrisk preg, i og med at det var nordmenn som introduserte godene som samer og kvæner skulle få ta del i. Samhandlingen inneholdt ikke bare transaksjon av goder, men også av verdier. Nordmenn prøvde å legge til grunn sine verdier i disse transaksjonene, og budskapet var integrasjon og assimilering for å ta del i disse godene. (Bjørklund 1978)

Dette førte til at samer og kvæner måtte samhandle med det norske samfunn på norske premisser, deres egne premisser. nådde ikke fram. Løsningen var å avvise det norske verdisystem og bygge opp ^{dette og} sitt eget kontrasterende. Ivar Bjørklund (Bjørklund 1978) viser^v hvordan samer og kvæner prøver å skape et nytt kodifikasjonssystem hvor samer og kvæners materielle fattigdom, ble gjort til åndelig rikdom, altså en reversering av den norske kodifiseringa. Bjørklund sier om denne prosessen:

"Løsningen lå i at samer og kvæner nå avviste den norske situasjonsdefinisjonen hvor de fremsto som økonomiske og sosiale minusvarianter hvis viktigste funksjon var å bekrefte nordmenns oppfatning av sin egen vellykkethet. Man gikk nå i gang med å produsere en opposisjonell ideologi hvor samers og kvæners materielle fattigdom ble omgjort til åndelig rikdom. "Vi skal ikke skamme oss", ropte predikantene (Schøyen 1977 : 61). Det var en reversering av den norske virkelighetsdefinisjon som fant sted. En ny kognitiv orden ble etablert hvor samer og kvæner scoret høyest på alle rangeringsskalaer. Det norske status- og verdihierarki ble snudd opp ned: "Det skal være lettere for en kamel å komme gjennom nåløyet enn for en rik å komme til himmelen". (Bjørklund: 12, stensil : Samhandlingsfelt og implikasjonssystem om læstadianisme og sosial endring i Nord-Norge.

Samhandling om felles goder inneholder altså som før nevnt et budskap om verdier. "Bytter" må kunne forklares sosialt av både sender og mottaker som kommunikative spill, og derved må både sender og mottaker ha en felles sosial verden som basis for å forklare disse kommunikative spill.

Hvordan var det så mulig å få til en rekodifisering av det idiomatiske reportoar som bygges opp om samhandling og gjøre det forklarlig ut fra sitt eget verdensbilde ?

I sin analyse bygger ^{som} Bjørklund på Grønhaug (1975) 1) har innført et begrepspar som forklarer denne prosessen. Rekodifiseringa skjer ved at tegn kan trekkes ut fra en kontekst og ved repetitiv handling fås til å representere noe annet. Begrepene som Grønhaug bruker til å forklare denne prosessen er begrepsparet metafor-metonym.

Metonymiseringa er i følge Grønhaug:

"The actors let one act stand for a large sequence of acts, and this is the "metonymic" operation, due to which the very implication and the signalling itself are possible".

(Grønhaug 1975 : 5)

Videre sier han om metaforisering:

"Metaphorically, she moves the idiom from one metonymic position to a new one, and she instants that it shall take this new metonymic position".

(Ibid)

1)Henvising neste side

Det er gjennom denne prosessen at tegn blir gjort til idiomer. Idiomets metonymie effekt er den mening som idiomet settes til å representere. Flagg, klesdrakt ol. er eksempler på symboler som ved sin "part of whole" effekt faktisk uttrykker et videre meningsinnhold.

En viktig forutsetning er imidlertid at identitet fremtrer som komplementært:

"Det eksistensielt forløsende ligger nettopp i at slike symbolsystem må formuleres slik at de uttrykker både dikotomi og komplementaritet. Det idiomatiske budskap er at vi er forskjellige fra dere, men samtidig er vi også komponenter i et større fellesskap og er således komplementære eller sammenlignbare med andre deltakere. Det uttrykkes ikke bare opposisjon men også integrasjon, og på en slik måte at deltakernes "selvstendighet" sikres. Symbolene signaliseres m.a.o. sosiale kategoriers egenart og komplementaritet. (Bjørklund 1978 : 107).

På denne måten ble et idiom fra norsk hverdag henta ut av en norsk kontekst, og ført over i en samisk kontekst og forsøkt omdefinert ut fra et læstadiansk verdensbilde. Verdikriterier i en norsk hverdag, der kvæner og samer blir rangert lavest, blir nå rekodifisert i en samisk kontekst. Det norske verdisystem blir derved reversert. (Bjørklund 1978)

Dette at læstadianismens symbolsystem lykkes å uttrykke både dikotomi og integrasjon, gjør at den er fruktbar for etnisk kategorisering.

---

1) Grønhaug: Transaction and signification: An analytical distinction in the study of social interaction. Inst. for socialantrop. Universitetet i Bergen 1975.

6.5 Konsolidering.

Den nye utviklinga innen læstadianismen bestod i en tilbaketrekning fra det norske samfunn, mens en vendte blikket innad mot det samiske samfunnet i et forsøk på konsolidering.

Etter at denne konsolideringa er nådd, vender en blikket mot det norske samfunnet igjen. Lyngenlæstadianerne sto blant annet i første rekke når det gjaldt kommentarer til utviklinga i den norske kirke. Dette kan også eksemplifiseres ved at de læstadianske ledere ikke bare sto fram som religiøse ledere i lokalsamfunnet. De var ofte innovatører i lokalsamfunnet, men skilte skarpt mellom det nyttige og unyttige.

6.6 Læstadianismens vekst.

6.6.1 Inkorporasjonsfasen. Dikotomisering.

Etter konsolideringsfasen får en en vekst og differensieringsfase i læstadianismen etter 1900. Det kommer også til strid om lærespørsmål, og det utvikles etter hvert flere ulike retninger. Lyngenretninga skilte seg ut som egen retning, da den i de fleste lærespørsmål tok et særstandpunkt. Stridsspørsmål som skiller de ulike retninger har først og fremst vært dåpens rensende virkning og kravet om en viss nådens orden. Lyngenlæstadianerne har en annen oppfatning av "nådens orden" og særlig var det synet på syndsbejennelsen som gjorde at de ble skilt ut som egen retning.

Lyngen blealtså en av innfallsportene for læstadianismen i Norge.

som før nevnt så gikk den første misjoneringa i 1848 tregt, og predikantene fikk liten respons for sin virksomhet. Brennevinet hadde et godt tak på folk, til tross for at det rapportertes om en viss nedgang fra 1835 til 1845.

Store forandringer skjedde imidlertid under og etter hendelsene i Kautokeino. En vekkelse bredte seg også i Lyngen, om ikke under så dramatiske omstendigheter som i Kautokeino. Allerede i 1853 - 1854 rapporteres det fra Skibotn marked at drukkenskapen var avtatt meget. Det samme gjaldt utukten som tidligere hadde vært et stort problem.

Også i Lyngen gikk læstadianismen i mot rolige tider utad i 1850 årene, og prestene rapporterer at vekkelsen er nesten død. Men læstadianismen som i Lyngen sto kirken nær ble ikke sett på som noen fare for kirken. Læstadianerne ble heller engasjert i kirkens kamp. Dissentermenigheten som fikk sitt fotfeste i Lyngen fra nabofjorden Balsfjord ble imidlertid sett på som en fare, og presteskapet brukte mye energi for å bekjempe denne.

Læstadianismen var imidlertid ikke så "død" som det kunne fortone seg av rapportene fra presten. I 1863 ble den 21 år gamle samegutten Erik Johnsen vakt, og han skulle etter hvert komme til å bli en leder av format, ikke bare i den lokale menighet, men for en hel retning innen læstadianismen, Lyngen-

retninga. Johnsen hadde skaffet seg stor bibelkunnskap allerede før han ble vakt, og det sies at han kunne Det Nye Testamentet utenatt. Han begynte nå å studere Luthers skrifter og Læstadius prekener. Allerede i slutten av 1860 årene ble han viet som reisepredikant. Denne fasen i læstadianismens utvikling vil jeg kalle for inkorporasjonsfasen. Læstadianismen var ikke så "død" som det ble rapportert av den norske kirke, men det skjedde en konsolidering innad. I denne fasen inkorporeres samer og kvæner om et religiøst budskap som ble formidla gjennom læstadianismen.

Denne fasen karakteriseres også av dikotomisering, da denne aktiviteten innad i bevegelsen hovedsakelig gikk på å etablere et symbolsystem i det samsike samfunn som var kontrasterende til det norske. Dette symbolsystem blir i neste omgang basis for felles handling.

Denne dikotomiseringen kan illustreres med uttalelser om læstadianere som "Guds utvalgte. Bare vi kommer til himmelen, i motsetning til verdens barn." Denne uttalelsen understreker en klar dikotomi mellom de som tilhører den læstadianske menighet (Guds utvalgte) på den ene siden, og de som står utenfor (Verdens barn) på den andre.

6.6.2 Komplementarisering

Det læstadianske symbolsystem uttrykte altså på denne måten en klar dikotomi. Like viktig er det imidlertid også at det uttrykker komplementaritet, altså at læstadianismens idiomatiske repotoire ikke bare uttrykker opposisjon, men også integrasjon (Bjørklund 1978).

Sagt på en annen måte: I en inkorporasjonsprosess er det like viktig gjennom læstadianismen å etablere samisk identitet som komplementær med norsk identitet, samtidig som det er viktig å markere de sosiale kategoriens egenart gjennom læstadianismen. I en komplementariseringsprosess blir derfor kontakten med det omkringliggende samfunn viktig, en måtte få læstadianismen akseptert som en komplementær verdisystempartner i forhold til det norske.

6.6.3 Markering utad

Komplementariseringa medførte en markering utad mot den norske kirke.

Etter at Erik Johnsen kom med begynte læstadianerne igjen å markere seg utad. Allerede da kom det til strid om skole og skolens innhold:

"Bevegelsens tilhengere som på denne tid overveiende var lapper og kvæner, var misfornøyde med undervisningsfagene, som de kalte "menneskelig Kundskaps Unyttighet", en uttalelse som vel i første rekke gjaldt Jensene lesebok som ble innført i midten av 1860 årene, og sprogforskningsingen som den nye sogneprest Schaaning fra 1864 gikk inn for, Sognepresten fant at det var ingen rimelighet i å fortsette med kvensk og lappiske gudstjenester da 669 kvæner av 766 forstod norsk". (Sivertsen 1955:231).

Dette er bare et eksempel på hvordan læstadianerne prøvde å få til en dikotomisering utad mot den norske kirke. Selv om en markerte sin egen ensartethet i forhold til den norske kirke, så har det ikke på noe tidspunkt ført til utmeldelse. Utmeldelse er i alle fall to ganger diskutert, siste gang i 1951. Striden den gang gjaldt innføring av forplantningslære i skolen. Angrepet gikk på biskopen som ikke hadde stilt seg helt avvisende til innføring av forplantningslære i skolen og på høstmøte i Skibotn ble denne resolusjonen vedtatt:

"da også landets biskoper har godkjent og anbefalt departementets påbud i denne sak, blir vi tvunget til å ta vår stilling som medlemmer av den norske statskirke opp til alvorlig overveielse, hvis det måtte vise seg at myndighetene intet foretar seg for å etterkomme vår henstilling" (Sivertsen 1955: 246).

Dette er første gang siden 1868 at Lyngelæstadianerne truer med å melde seg ut av statskirka, så en kan si at selv om det skjedde en dikotomisering, så har perioden vært prega av samarbeid mellom statskirke og læstadianerne. Dikotomiseringa gikk mer på det symbolske plan.

etter hvert av mange prester ble akseptert kan en blant annet se ved at det på enkelte områder har vært samarbeid mellom læstadianerne og den norske kirke. Blant annet ble det etter hvert praksis at predikanten holdt skrifttalen, mens presten delte ut sakramentene.

På denne måten blir forholdet mellom den læstadianske menighet og den norske statskirke prega av voice under trussel om exit. (Hirshmann 1970). Trusselen er hele tida utmeldelse, men en går aldri så langt. Fra den læstadianske menighet blir det imidlertid viktig ikke å gå inn på et symbolsk fellesskap, men å prøve å få i stand et transaksjonsforhold der begge parter gjensidig anerkjenner hverandre. Budskapet er defor at vi blir i den norske kirke, men vil ha en gjenytelse med anerkjennelse. Metonymer i denne saka blir uttrykt ved stridsspørsmål som forplantningslære og senere abortsak og striden om innførelsen av den nye liturgi.

6.7 Den læstadianske menighet som et kollektiv.

På denne måten kan den læstadianske menighet ses på som en korporasjon, at den læstadianske menighet er resultat av en inkorporasjonsprosess der en inkorporeres om en del religiøse verdier, som samtidig markerer komplementaritet og dikotomi i en etnisk identifikasjonsprosess. (Bjørklund 1978)

For å se på hvordan dette kommer til uttrykk i den læstadianske menighet, må en se på organiseringa av menigheta, blant annet hvordan en markerer medlemskap.

For det første blir det viktig å fremheve den læstadianske menighet som et kollektiv. I den læstadianske tradisjon er menigheten gitt nøkkelmakten. Denne nøkkelmakten gis menigheten ved Læstadiuses krav om en viss nådens orden.

Denne nådegaven gikk gjennom anger, syndsbekjennelse, absolusjon, frelse og derved tro. Dette gjør at læstadianismen inntar en særstilling innen den norske staskirke. Både syndsbekjennelse og absolusjon er så sterkt knytta til menigheten "de gjenfødtes

menighet", at det ligger til grunn for dogmet om at ingen kan bli frelst uten gjennom denne menigheten: "Menigheten og bare den, har nøkkelmakten", et dogme Carl Schøyen har gitt uttrykk for i følgende treffende ordelag: "Ingen får forlatelse, ingen når nåden uten han mottar stadsfæstelse hos en vakt læstadianer for hvem han bekjenner sine synder. De som mener sig frelst på anden vis er nådetyve, som bedrager sig selv og andre med løgnord. Alene de vakte har himmerikets nøkler - og saligheten kan ingen stjåle". (Sivertsen 1955 : 348).

Nøkkelmakten kan derfor defineres som retten til å gi den enkelte muligheten til frelse. Da menigheten sitter med denne nøkkelmakten og nådevegen, gir det derved kollektivet (den læstadianske menighet) nesten ubegrenset makt over enkeltindividene. Menigheten blir på en måte Guds stedfortreder. Disse oppfatningene bidrar til å forklare mye av den makt læstadianske menigheter har til å styre enkeltindividers handlinger i lokalsamfunnet der læstadianismen står sterkt.

Rørelsen er et annet eksempel på den læstadianske menighet, som et kollektiv. Rørelsen ble av Læstadius introdusert som et krav i nådegaven. Absolusjon ved rørelse i menigheten var tredje og siste trinn i nådevegen. Dette ble imidlertid snart frafalt da ikke alle oppnådde rørelse. Rørelsen har mista mye av betydninga i menigheta i dag, da

betydningen av rørelsen har avtatt etter at den falt som "nåde-merke".

Rørelsen kan karakteriseres som en samvittighetstilstand, hvor den Hellige Ånd først får den vakte til å oppleve syndenød og fortapelsesangst, dernest syndsforlatelse og frelsesjubel. Denne tilstand blir frenkalt ved at en prediker "det blodige evangelium", Gjennom rørelsen blir det derfor understreket at "Gud er midt i blant oss. Vi er Guds utvalgte".

Denne tilstanden kan imidlertid også fremkalles falskt, og en får såkalt "koldhopping" som var et fenomen som opptrådte i Vadsø i forrige århundre. Denne tilstanden som framkalles falskt, må derfor ses på som ekstase, ikke rørelse.

Dette er en annen grunn til at rørelsen etter hvert har mista sin betydning i enkelte retninger. Det at rørelsessymptomer kan fremkalles kunstig, skapte en viss frykt mot at rørelsen kunne bli en gjerning og en får såkalt "gjerningshellighet".

Rørelsen som et kollektiv blir understreka ved dens betydning som en gjensidig forlatelse av synd i menigheten. En blir på denne måten "renvasket" og begynner et nytt liv. Denne renvaskinga skjer flere ganger i livet gjennom rørelsen.

Menigheten som et kollektiv kan også understrekes av at den læstadianske menighet tidligere var en "offentlig" religion. Med dette menes at syndsbejennelse, omvendelse, frafall i nåden ol. ble offentliggjort gjennom menigheten. Dette gav en økende grad av gjennomsiktighet og sosial kontroll, og er i dag av forskjellige grunner stort sett forlatt. I dag er det stort sett bare "omvendelse" som blir offentliggjort i menigheten. Syndsbejennelsen er i dag blitt mer og mer en sak mellom den bejennende og predikanten.

"Lovisk" og "evangelisk" preken kan også understreke menigheten som et kollektiv. Evangelium blir i stor grad bare forkynt til de som er omvendt, men til de uomvendte brukes lovisk preken.

Begrepene "lovisk og evangelisk" preken kommer av den læstadianske læresetning om at uomvendte og uomvendte trenger ulik forkynnelse. Den uomvendte synderen må vekkes og da må lovpredikanten brukes. Lovpredikanten karakteriseres av hardhet:

"Frelseren selv skjente jødene ut for horeslekt, og for en ormeyngel." (Sivertsen 1955 : 149).

For de omvendte brukes imidlertid en mildere predikenform - evangelium - fordi disse allerede er vakt.

Andre eksempler en kan bruke er opptakelse i menigheten. Denne opptakelsen kan karakteriseres for "rite de passage" (van Gennep), fordi en på mange måter må i gjennom en godkjennelsesprosess før en blir opptatt i menigheten. Denne godkjennelsen kan eksemplifiseres ved læstadianismens krav om en viss nådens orden som en må i gjennom.

Denne overgangen markerer samtidig at en aksepterer læstadianismen som imperativ status. Her må en imidlertid skille mellom oppnådd og tilskrevet status. Dette er ikke noen automatisk tilskrevet status som f.eks. nordmann og same er det. Denne statusen er oppnådd og må hele tida realiseres. Dette innebærer at statusen er noe som en kan gå ut og inn av, ved f.eks. frafall i nåden og derpå følgende opptakelse i menigheten igjen ved ny anger og syndsforlatelse.

6.8 Hvordan opprettholdes etniske grenser over tid?

Dette kapitlet har til nå omhandla hvordan læstadianismen historisk har vært med på å markere etnisk identitet. Et annet aspekt som har vært tatt opp er utviklinga av læstadianismen i et historisk perspektiv.

I det følgende vil jeg si noe om hvordan den etniske grensen vedlikeholdes over tid, selv om de ytre kjennetegn som markerer samisk identitet forsvinner eller tar andre former blant annet som et resultat av myndighetenes aktive fornorskningsspolitikk som ble tatt opp i kap 5.

Myndighetenes fornorskningsspolitikk danner rammen for det fornorskningsspresset som minoriteten i Norge har stått overfor. Effekten av denne fornorskningsspolitikken kan en i dag blant annet se på det språklige området. Det samiske språket har i dag i stor grad forsvunnet som dagligspråk i de kystsamiske områder. Det samme kan en si om andre ytre kjennetegn. Selv om de ytre kjennetegn på samiskhet i disse områdene er forsvunnet, kan en ikke si at det har skjedd en assimilering. Selvtilskrivelse som norsk har en oppnådd, men tilskrivelse som norsk fra andre er ennå ikke fullstendig. Blant befolkningen finnes det fortsatt i dag stereotyper om samiske bygder og hushold innenfor bygdene. Disse stereotypene er på denne måten med på å vedlikeholde de etniske grensene over tid.

Rex (1970) sier om stereotyper at de ikke bare er beskrivende eller for å høyne eller minske den andre gruppens bedømmelse:

"Stereotypes are, in fact, continuously used as a guidance for behaviour. They are simplistic "models" for prediction, used to predict the behaviour of people whose motives are assumed to be different from those of the own group."

(Rex 1970 : 139).

Denne beskrivelsen er henta fra en inter etnisk situasjon, og stereotypiene kan derfor sies å være basert på etniske kriterier. Stereotypier er imidlertid mer alment brukt, også utenom disse inter etniske situasjoner.

En kan imidlertid si at stereotypier er et fenomen som helst er utvikla i relativt kompleksa samfunn, som en rettesnor for samhandling mellom ulike grupper. Haaland beskriver hvordan stereotypier danner rettesnor for samhandling:

"Interaction is structured by a categorial dicotomization of people who are like oneself, with whom one have many relations covering all sectors of activity, and people who are different from oneself, having different evaluations, with who one only interacts in a limited number og capacities."

(Haaland 1969 : 61).

På denne måten kan en hevde at stereotypier sier noe om evaluering, hvordan den ene gruppen evalueres i forhold til den andre.

De etniske stereotypier er bare en del av kategorien stereotypier, men funksjonen er lik alle andre atereotypier. Tambs-Lyche oppsummerer betydninga av etniske stereotypier slik:

"1. They provide a delimited area of interaction in which it is possible to agree on certain standards of evaluation, and to predict the behaviour of others on the basis of an assumption of retionality with regard to these values.

2. They provide a theory which makes it possible, to a certain extent, to predict and even explain the behaviour of members of the ethnic groups."

(Tambs-Lyche, On the nature of ethnic stereotypes, s. 13).

(stensil)

Stereotypier hjelper altså på denne måten å forutsi handlemåte til personer som har andre verdier enn ego. Forutsigbarheten bygger på en kunnskap om den andre gruppens verdier som ikke er god nok i alle tilfeller. Stereotypier hjelper i disse tilfeller å gjøre uprediserbar adferd forståelig. Stereotypier kan imidlertid også bidra med post hoc forklaringer. Disse forklaringsmåtene kan variere i grundighet, men er vanskelig å motsi i vanlig sosial samhandling.

Stereotypier blir utvikla til tross for en viss kontakt over den etniske grense. Stereotypiene får imidlertid karakter av å være selvpoppfyllende profetier, ^{så} selv med stor kontakt over den etniske grense får en utvikla stereotype oppfatninger om hverandre som ikke er gjenstand for revurdering. Dette er noe av det som karakteriserer stereotypiene.

Grunnen til at stereotype oppfatninger vedlikeholdes er at en ser personer bare i spesielle statuser og får derved ikke bakgrunnen for personenes oppførsel. Dette første inntrykk blir ikke satt opp i mot noe annet, og blir derved vanskelig å falsifisere. Selvbekreftelsen gjør at en ser bort fra andre ting, en oppfatter ikke ting som avkrefter dette. En fokuserer på spesielle ting og hneger seg opp i spesielle oppfatninger. En kan også si at en velger ut det som er relevant ut fra bakgrunns opplysninger som en selv har silt ut.

Stereotyper blir på denne måten metonymer, at en trekker ut en del av hekheten og lar den stå for hele helheten. Metonymet blir det folk ser av læstadianerne, og på bakgrunn av dette dannes stereotypier.

En kan si at stereotypier utvikler seg på grunn av mangel på, samhandlingsfora og felles oppgaver. Felles oppgaver bringer folk sammen, omstendigheter som kan bety at en bygger ned stereotypien.

For å illustrere stereotypienes virkemåte skal jeg komme med tre eksempler:

Det første eksemplet er uttrykk som:

"samer passer ikke klokka".

Dette utsagnet er et velkjent begrep i det norske samfunn, sett ut fra norsk virkelighetsdefinisjon. Denne stereotypien har imidlertid sitt utspring i et vestlig tidsbegrep. Den samiske måten å tenke "tid" på følger ikke den vesteuropeiske, og dermed dannes stereotypien.

Det andre eksemplet er henta fra Kåfjord i mellomkrigstida. Som tidligere nevnt så var nøden ekstra stor i IK etter den første verdenskrig. Gruvedrifta ble lagt ned, og folk måtte raskt endre tilpasning. De hadde basert sin eksistens på tilfeldig arbeid i forbindelse med gruvedrifta, og forlatt sin tidligere tilpasning. Etter at gruvedrifta ble nedlagt så måtte de gå tilbake til sin "opprinnelige" tilpasning. Dette tok imidlertid mange år. I tillegg kom tendenser til depresjon i den nasjonale økonomien. Folk i IK ble derfor ekstra tilbakestående materielt på denne tida, og trengte hjelp fra andre steder i kommunene. Hjelp kom i form av matvarer som potet ol. Dette førte til at det utvikledes en oppfatning om folk i IK om at "de er så late at de ikke en gang gidder å dyrke potet". Denne stereotypien henger ved befolkninga den dag i dag, selv om det i resliteten ikke var lathet som skapte den materielle fattigdommen, men eksterne faktorer som de ikke kunne influere over.

Det tredje eksemplet er henta fra læstadiansk sammenheng. Eksistensen av læstadianismen gir grunnlag for en omfattende stereotypisering av skillet mellom læstadianer - ikke læstadianer. Læstadianerne har stereotypier om det omkringliggende samfunn og visi-versa.

Grunnlaget for stereotyper er at en kjenner igjen personer. En kan så spørre hva det er som gjør at en kjenner igjen læstadianerne til forskjell fra ikke læstadianer, eller hva blir metonymet på læstadianer? For det første kan en si at bruken av TV blir et metonym. For det andre kan en viss form for "mote" kan sies å være læstadiansk. Jeg tenker på bruken av hatt og slips hos menn, og bruken av tørkle hos kvinner.

For det tredje blir en form for hårfrisyre karakterisert som læstadiansk. Jeg sikter her til at kvinner går med oppsatt hår, eller "læstadianertopp" som det også kalles.

Det generelle trekket er imidlertid at bruken av stereotypier bygges ned i dag i en læstadiansk ikke læstadiansk sammenheng. Tidligere var bruken av stereotypier vanligere.

De fleste stereotypiene som er i funksjon i dag, er fra ikke læstadianer om læstadianer. Grunnen til dette er at de læstadianske sfærer fortsatt er lukket for ikke læstadianere.

Som et eksempel kan jeg nevne oppfatninga av læstadianere som hyklere: "En dag kan de bli observert på samling, mens de samme kveld kan bli observert på fest".

Denne stereotypien baserer seg på mangelfull informasjon om hvordan den læstadianske menighet fungerer. Som jeg senere skal komme tilbake til så kan en dele opp den læstadianske menighet i kategori A og B medlemmer. For kategori B læstadianer kan det bli sett gjennom fingrene med deltagelse i en slik sfære, som for kategori A ville være helt utenkelig. Denne sfæren er definert som verdslig og ville for dem innebære store sanksjoner av menigheten. Mangel på informasjon om denne inndelinga i den læstadianske menighet, gjør at en får slike feilslutninger.

Læstadianismen var tidligere lokalt en måte å markere etnisk identitet på da utbredelsen av læstadianismen falt sammen med en etnisk grense. Dette har en tendens til å endres i dag og læstedianismen som differeringskategori går mer og mer over til bare å ha en navngivende effekt. (Grønhaug 1974).

Det er i alle fall to grunner til dette. Før det første har det skjedd en nedbygging av læstadianisme som etnisk markering, og læstadianismen er i dag også spredt til norske områder. Læstadianismen er derfor tilgjengelig også for nordmenn. Jeg vil ikke her peke på hvordan det har skjedd, men bare konstatere at det har skjedd.

Dette at læstadianismen er spredt også til norske områder, gjør at en ikke lenger kan sette likhetstegn mellom læstadianer = same. Dette fører også til at mye av grunnlaget for stereotypiseringa faller bort, da også andre grupper får innsikt i læstadianismen.

Det blir imidlertid viktig å påpeke at dette ikke er tilfelle i Kåfjord. Der kan en fortsatt si at det er sammenfall mellom den læstadianske og etniske grense. Hvordan læstadianismen markerer en samisk status lokalt, vil jeg komme tilbake til i neste kapittel..

Før det andre så har en en prosess gående der en ikke lenger ønsker å markere utad en samisk status. Dette gjør også at den automatiske forbindelsen mellom læstadianer = same faller bort og læstadianismen får mer og mer bare en navngivende effekt.

En kan derfor si at de statuskombinasjoner som tidligere var mulig, blir vedlikeholdt. (same-læstadianer). Det som forandres er at statusen same får en mindre samhandlingsregulerende effekt, mens statusen læstadianer får en mer samhandlingsregulerende effekt for de som velger å være læstadianer. Det finnes imidlertid også andre muligheter å være same på, så en kan si at det skapes muligheter til ulik rolleadferd. Læstadianismen har på en måte tatt plassen som eksklusiv kategori. Den begrensede samhandling som finner sted her, gir grunnlag for vedlikehold av stereotyper.

KAPITTEL 7

LÆSTADIANISMENS ORGANISATORISKE
ASPEKTER

7:1 Innledning

Det foregående kapitlet har vist at læstadianismen historisk har fungert som en form for etnisk artikkelasjon. Spørsmålet blir derfor om og hvordan dette skjer i dag.

Som tidligere vist er det samiske blitt underkommunisert så lenge at differensieringsprosessen holder på å gå over fra differensiering mellom ulike etniske kategorier, til en navngivningsprosess. (Grønhaug 1974). Spørsmålet er om statusen same lenger er en meningsfylt kategori i samhandling, eller om den er blitt underkommunisert så lenge at den ikke trenger å bli tatt hensyn til i samhandling.

Hva betyr så læstadianismen i dag for etnisk artikkelasjon ? Min påstand er at en gjennom denne fortsatt får bekrefte en identitet som same. Dette innebærer imidlertid ikke at en i "emisk" forstand definerer seg som same, fordi det til denne kategorien knytter seg stereotypier som en vil avvise for sitt eget vedkommende.

Dikotomien læstadianer/ikke læstadianer er en akseptabel måte å markere en grense mellom samisk og norsk, fordi læstadianismen er metonym for sentrale religiøse verdier, men ikke nødvendigvis en metafor for samisk identitet i inter etnisk sammenheng.

Men den lokale statusen læstadianer er en selvtilskrivning som knytter båndene tilbake til det lokale samiske samfunn og som i inter etniske sammenhenger markerer kontrastene til det som lokalt blir definert som norsk væremåte og kultur.

Selv om læstadianismen lokalt fungerer som bevarende på et samisk verdigrunnlag, så kategoriseres ikke dette som samisk av omverdenen uten videre. Læstadianerne blir derfor ikke nødvendigvis tilskrevet en samisk status. Gjennom læstadianismen gis det derfor mulighet til å utøve en samisk status, uten at denne nødvendigvis kategoriseres som samisk av omverdenen. Derved blir ikke disse situasjonene stigmatisert.

En har altså oppnådd en redefinering i forhold til den svært vanlige situasjon at ens selvtilskrivning som norsk ikke blir godtatt som norsk av omgivelsene. Selvtilskrivning som læstadianer godtas som en imperativ status uten at samisk identitet får en stigmatiserende konsekvens, men samtidig markerer dette et selvbilde som ikke norsk.

En kan på denne måten si at det emiske får to ulike dimensjoner. På den ene siden knytter den båndene tilbake til det lokale samiske samfunn, men på den andre siden ønsker en ikke å markere dette utad. Går en mer i dybden ser en imidlertid at den emiske kategorien læstadianer lokalt går sammen med den et iske kategori same.

Dette kapitlet vil ta for seg organiseringa av den læstadianske menighet i dag, og se på hvilke trekk ved den lokale menighet som gjør at en fortsatt kan si at læstadianismen er en form-for artikulering av samisk identitet.

7.2 Læstadianismen som organisatorisk form.

Læstadianismen har tradisjonelt organisert "alle" innenfor lokalsamfunnet, men dens organisasjon har ikke klart å holde på rekrutteringa i like stor grad som før. Det er derfor nødvendig å dele opp i ulike kategorier alt etter hvilken tilknytning en har til menigheten lokalt.

Kategoriene

- A - same - læstadianer
- B - same - medlem av menigheten
- C - same - ikke medlem av menigheten
- D - norsk - ikke medlem av menigheten
- E - norsk - læstadianer

Som en ser er befolkninga delt opp i 5 ulike kategorier, og disse kunne sikkert vært delt opp i mindre underkategorier, men for mitt formål vil det være fruktbart å holde på denne inndelinga. Som en ser av oppstillinga, så går ikke skillet mellom same/norsk nødvendigvis mellom læstadianer/^Aikke læstadianer^B, men en finner også nordmenn som er læstadianere. Denne kategorien finnes imidlertid ikke lokalt. Grunnen til at denne kategorien likevel er tatt med er at denne kategorien finnes i andre områder innen Lyngenretninga og de treffes derved på storstevnene.

Lokalt svarer imidlertid skillet mellom same/norsk til skillet læstadianer/ikke læstadianer. På denne måten kommer læstadianismen på en måte til å være markør for etnisk identitet.

Når det gjelder fordelinga av læstadianer - ikke læstadianer i IK, så kan en i dag si at det er en 50 - 50 fordeling. Det finnes imidlertid variasjon de ulike grender i mellom. Det er også stor variasjon med hensyn til alder og læstadiansk deltagelse.

Det er vanskelig å si noe nøyaktig om fordelinga av kategori A og B innenfor menigheta, men det er helt klart at kategori A er en liten minoritet.

Det bør også understrekes at tallet på læstadianere var mye høyere tidligere. Dette tallet er imidlertid på veg oppover igjen i dag. Særlig synes det å være en nyrekruttering blant unge mennesker.

Så en liten kommentar til de ulike kategorier. Kategori A er den "tradisjonelle" læstadianer og trenger ikke foreløpig ytterligere kommentarer. Kategori B trenger ikke å være bekjende kristen, men møter opp særlig på storsamlingene. Her deltar disse menneskene helst i det sosiale liv rundt samlingene (back stage) og får på denne måten bekrefta sin samiske identitet som vi skal se i pkt.4.

I front stage handlinger, som prekener, røreelse ol. deltar disse sjelden, men de hører likevel til menigheten i og med at de er født og oppvokst i et læstadiansk miljø og seinere ikke åpent har tatt avstand fra læstadianismen.

Kategori C nøytraliserer etnisk identitet ved å ta avstand fra læstadianismen. Lokalt fungerer imidlertid stereotyper, selv om de forsøker å nedtone etnisitet som samhandlingskategori ved å ta avstand fra læstadianerne. Jeg vil skille ut disse som egen kategori fordi stereotyper gjør at de lokalt ikke oppfattes som kategori D. De lokale stereotyper får altså på denne måten sin betydning i selvtilskrivningsprosessen.

Kategori D er den kategori som mennesker av kategori C ønsker å høre inn under. Dette er som regel innflyttere sørfra som har kommet til bygda som lærere, handelsmenn ol. Disse menneskene forfekter et helt annet verdisyn enn det verdisyn den læstadianske menighet bygger på, og de blir derved stående utenfor menigheten. De danner imidlertid etter hvert en egen gruppe i bygda, og denne gruppen øker etter hvert med nyrekruttering utenfra.

Kategori E finner en ikke lokalt

Disse opplysningene tyder på at en ikke kan sette likhetstegn mellom læstadianer = same. En kan altså ikke ta for gitt at tilskrivning av en læstadiansk status automatisk følges av en tilskrivning av en samisk status.

Lokalt kan en si at en ikke finner nordmenn som er læstadianere, men samer som ikke er læstadianere. Det første utsagnet er imidlertid en sannhet med modifikasjoner. Historisk har en del nordmenn som flytta inn blitt assimilert inn i den læstadianske menighet. Den motsatte assimilering av den en finner i dag var på den tid vanlig. Derfor finner man en del læstadianere i den lokale menighet som egentlig er "norske" i genealogisk forstand.

Dette er eksempel på endring i etnisk identitet. Selv om dette skjer så vedlikeholdes grensen mellom de to gruppene. Denne situasjonen ligner på den situasjonen som Gunnar Haaland beskriver mellom Fur og Baggara. En Fur kan bli Baggara og på den måten skjer det en numerisk forflytning over en etnisk grense, uten at grensen derved blir berørt:

"This exemplifies, I shall argue, the crucial point in the categorical dichotomization of Fur and Baggara: a person who pursues a nomadic subsistence is categorized as a Baggara i.e. he is expected to behave like a Baggara and he is judged as if he were a Baggara".

Haaland 1969 : 70 i Barth ed.

Den motsatte assimilering skjer imidlertid ikke, altså at en Baggara blir Fur. På denne måten ligner dette eksemplet på mitt eksempel, En nordmann kan assimileres inn i et læstadiansk samfunn, mens den motsatte prosess er vanskelig på grunn av lokale stereotyper.

Denne inndeling i ulike "typer" læstadianere har sin historiske bakgrunn i læstadianismens inndeling av sine tilhengere.

- 1) de sorgløse (nådetyver, åndelig døde, død.tro, sorgløse kristne, er karakteristika som blir nevnt for denne kategori.
- 2) de vakte (angrende)
- 3) de kristne (benådede, troende, de som hadde fått absolusjon av de vakte).

Disse kategoriene faller imidlertid ikke helt overens med dagens bilde innenfor Lyngenretninga. Kategori 2 og 3 hos læstadius er slått sammen i kategori A i dag. Dette har sammenheng med at i dager er ikke tilstand 2 så langvarig, i og med at en har løst på kravene om nådevegen og nådemerkene. Kategori 1 her faller stort sett sammen med kategori B i dag. Læstadius har imidlertid nøydt seg med å dele inn i grupper de som på en eller annen måte ble regna for å høre inn under den læstadianske menighet. I mitt tilfelle synes jeg det er nødvendig også å kategorisere mennesker som ikke tilhører menigheten, men som menigheten på et eller annet vis må agere i forhold til. Læstadianismens hovedproblem i dag er jo nettopp den økende sekularisering i verden omkring den. Den verdslige verden trenger stadig nærmere innpå, og blir et alternativ for konkurrerende rekruttering. Representanten for denne verdslige verden er ofte innflyttede nordmenn (gruppe D) som ikke vil innordne seg det læstadianske verdisyn. Disse danner etter hvert et nytt konkurrerende verdisyn. Dette verdisyn blir fra den læstadianske menighet sett på som konkurrerende, fordi det etter deres syn er bygd på verdslige verdier. Den tradisjonelle sosialiseringa innen bygda er ikke lenger eneste alternativ, og en ny gruppe C oppstår. Denne gruppa består av frafall fra gruppe B.

7.2.1 Etnisk sammensetning-Lyngenretniga

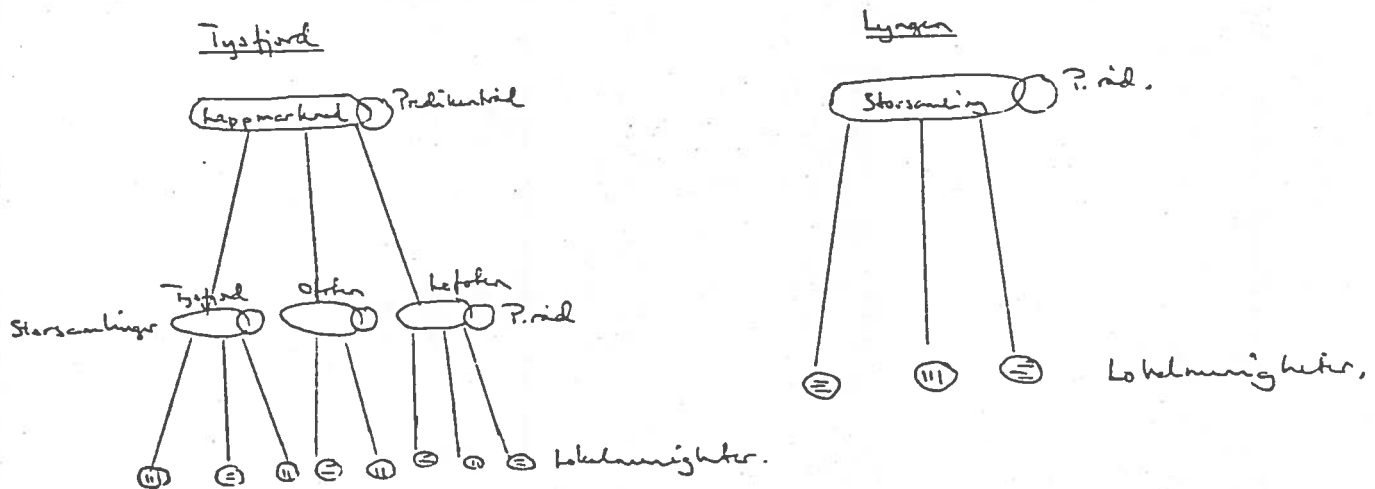
Det må tilføyes at dette er situasjonen i et lokalsamfunn innen Lyngenretninga. Også innenfor Lyngenretninga finner en norske læstadianere. Disse ulike kategoriene møtes på storsamlingene. Hvordan en her får til transaksjon skal jeg komme inn på seinere. Kategoriene som opptrer i storsamlingene er A, B og E.

7.2.2 Organisatoriske nivåer

Innenfor Lyngenretninga er storssamlinga det høyeste organisatoriske nivå. Innenfor den førstefødte menighet har en imidlertid et nivå til, nemlig "lappmarknaden" i Sverige.

Lyngenretninga står imidlertid uten denne forbindelsen over landegrensene. Denne forbindelsen opphørte etter splittelsen og utskillelsen som egen retning i begynnelsen av dette århundret. Lyngenretninga har derfor bare to ulike organisatoriske nivåer, den lokale menighet og storsamlingene.

Forskjellen i organisatorisk nivå kan illustreres slik.

7.2.3 Storsamlingene

Storsamlingene er det høyeste organisatoriske nivå innen Lyngenretninga. Her samles også predikantrådet. Hovedforsamlinga er en gang for året, men en har ellers storsamlinger gjennom hele året der predikantrådet samles. Samlingene holdes på forskjellige steder for hver gang, men hovedforsamlinga holdes på forutbestemte steder. På hovedsamlinga samles predikantene for å avgjøre neste års møter, hvor de skal holdes og til hvilke tidspunkter. Det blir også bestemt hvilke predikanter som skal ha ansvar for de ulike områdene, og hvem som skal ha ansvar for de ulike samlingene. Reisepredikanter som skal reise utenfor Lyngnområdet for å besøke andre menigheter, blir også her bestemt. Lokale predikanter som skal ha sitt virke kun i lokalmenigheten blir også godkjent.

Dette er hovedspørsmålet som er oppe på hovedsamlinga. I tillegg til dette er også vanlige religiøse spørsmål som er aktuelle i tiden oppe til debatt, og det blir her bestemt hvilket standpunkt retninga skal ta i disse spørsmålene.

Før den videre gjennomgåelsen av samlinga vil jeg si noe om to begreper som kan være nyttig i forståelsen av samlingens sosiale organisasjon. Samlingen blir oppdelt i en front-stage og en back-stage (Goffman). Tilhørende front-stage sfæren vil jeg definere all aktivitet som i prekenen og de religiøse handlingene. Som back-stage vil jeg definere all virksomhet i forbindelse med samlinga utenom de religiøse handlinger. Dette skillet er viktig, særlig når en ser på storsamlingene, fordi disse ikke bare samler læstadianere kategori A som er "religiøse", men den er også viktig for personer av kategori B. Storsamlingen fungerer nemlig ikke bare religiøst, men også sosialt. Personer av kategori B deltar mest i back-stage relasjoner. Front-stagen blir for disse mer perifert. For personer av kategori A blir det religiøse fellesskap og budskap i front-stagen viktigst og de maksimerer deltagelse i denne sfæren. At samlingene fungerer sosialt kan en vise ved at storsamlingens back-stage ofte blir karakterisert av utenforstående som ekteskapsmarked.

Denne sammenblandinga av personer kategori A og B på storsamlingene har ofte ført til feiltolkninger fra det omkringliggende samfunn (kategori D). Disse har etter hvert utvikla en stereotype av læstadianere som svarer til dette bildet, som også er nevnt i kap. 6:

"En dag kan de gå på fest og drikke seg fulle, for så neste dag å be om tilgivelse i menigheten".

Denne stereotypien bygger på en helt riktig observasjon, men blir en feiltolkning av situasjonen da en blander sammen kategori A og B.

For enkelte kategori B medlemmer er bygdefestene et alternativ, men det må understrekes at de er i mindretall. Dette blir på en måte unntakene som bekrefter regelen, men dette illustrerer godt hvordan stereotyper blir vanskelig å falsifisere, da kategori D ikke deltar i disse samhandlingsfærer og derved er avskåret fra informasjon. Samhandling blir derved i stor grad bygd på stereotype oppfatninger.

Dette sier også noe om forholdet mellom A og B. Begge disse kategoriene må regnes som læstadianere, men kategori B står mye friere i sin tilknytning til læstadianismen enn A. Derfor kan enkelte av dem tillate seg å "skeie ut" ved deltagelse i en ikke tillatt sfære. Deltagelse her fra kategori A læstadianer ville bli sett meget alvorlig på. Til tross for dette regner bokstav A kategori B for å være læstadianer.

Storsamlingenes sosiale funksjon blir understreket ved at de tilreisende blir innkvartert hos venner, bekjente eller familie. Samlingenes back-stage blir på denne måten også en nyhetsformidler og nyhetene går på denne måten fra mann til mann. Denne innkvarteringa inngår i et komplementært forhold, i og med at denne innkvarteringa er gjensidig forpliktende.

Samlingens back-stage fungerer altså som et sosialt felt der en ikke bare får bekrefte den religiøse statusen, den fungerer også bekreftende på statusen "same", som jeg skal komme tilbake til i pkt. 4.

7.2.4 Søndagssamlinga

Søndagssamlinga er et lavere organisatorisk nivå. Her møtes den lokale menighet hver søndag. På denne samlinga opptrer barelokale predikanter, og disse samlingene holdes enten i private hjem, eller i lokale "bedehus". På disse samlingene er det den religiøse statusen som er det primære, back-stagen fungerer ikke her som på storsamlingene.

Dette på grunn av at det ikke er lagt opp til noe sosialt fellesskap etter samlingene. Disse samlingene blir helst besøkt av kategori A læstadianere.

En viss sosial funksjon ut over dette har imidlertid også disse samlingene. Folk møtes og utveksler informasjon om hva som har skjedd i bygda siden sist de møttes. Dette er imidlertid ikke resultat av en formell institusjon ved samlinga, men bare et resultat av at folk treffes og informasjon går fra mann til mann.

Omtrent en gang i måneden har forsamlinga besøk av presten. Disse "prestelesningene" blir godt besøkt av læstadianerne, fordi presten er en formidler av sakramenter som nattverd, stadfesting av dåp ol. Særlig nattverden blir sett på som viktig av læstadianerne. Dåpen er bare en stadfesting i kirken. Læstadianerne i Lyngen praktiserer ellers heimedåp.

7.2.5 Bedehusstyre.

Innenfor hver menighet med bedehus finnes det et eget bedehusstyre. Dette styret tar på seg alt den praktiske organiseringa i forbindelse med gjennomføringen av samlingene. Under storsamlingene aktiviserer de også andre menighetsmedlemmer til å gjøre en del praktisk arbeid i forbindelse med samlinga som matlaging, overnatting ol.

7.2.6 Menighetsråd

Også læstadianerne lar seg velge inn i menighetsrådet. I den lokale menighet blir det ikke viktig å få makt innenfor menighetsrådet, fordi det forvalter verdier som den norske kirke står for. Læstadianerne har sin egen organisasjon i menigheten som tar seg av disse spørsmål, så de trenger ikke å ta hensyn til kirken. Den norske kirke blir sett på som en representant for den norske stat, og derved en formidler av de verdier den representerer.

I de områder som mangler egne "bedehus" til å organisere menighetslivet innenfor, kan det bli viktig å få kontroll over menighetsrådet. Dette for å få kontroll over hva bl.a. kirken skal brukes til. En kan her nevne strid om juletre i kirken, korsang og gitarspill.

7.2.7 Predikantrollen

Predikanten er leder for menigheten. Hver retning har såkalte "reisepredikanter" som blir valgt ut til å reise til andre områder som har tilknytning til Lyngenretninga. Dernest kommer reisepredikanter i eget distrikt. Som regel er dette lederpredikanten i hver menighet, men langt fra alle menigheter har reisepredikanter. Reisepredikanter blir derfor plukka ut og gir en viss form for prestige i systemet.

Opplæringa av predikanter er en sosialiseringsprosess. En predikants karriere begynner med at han er hjelpepredikant i den lokale menighet. En kan få tildelt oppgaver som forsanger, tolk, leser osv. En får etter hvert flere og flere oppgaver, og til slutt blir en godkjent som predikant. Det blir da lagt vekt på om vedkommende snakker Guds ord eller ikke. Denne godkjenninga skjer som oftest på den første storsamlinga i menigheten. Etter noen års virke i lokalmenigheten er det muligheter for "forfremmelse" ved å bli valgt som reisepredikant.

Predikantene blir altså sett på som ledere for menigheten ikke bare i religiøse spørsmål, men til dels også i praktiske spørsmål. Predikanten blir på denne måten et eksempel for menigheten (eksemplets makt). Predikanten pålegges derfor en byrdesom religiøs oppdrager for menigheten.

Når predikanten godkjenner innovasjoner som den verdslige verdens inntreden fører med seg, så kan menigheten regne med at det er godkjent.

Innenfor predikantens rekker finnes det også ulike meninger og retninger. Predikantene praktiserer også ulike forkynnelser, den loviske og den evangeliske. Bakgrunnen for disse ulike forkynnelser var som tidligere nevnt at Læstadius delte opp den religiøse verden i tre.

I dag opererer en ikke med tre skiller, men med to. Enten er en troende eller ikke troende. Den loviske form finner en som regel på storsamlingene hvor det finnes mange av kategori B som er potensielle A medlemmer. Lovisk tale kan også bli bruktbrukt for å fremkalle røreelse. I den lokale menighet prekes mest evangelium, men dette er i noen grad også avhengig av predikanten, om han er streng eller moderat. De lokale menigheter kan være prega av hvilken av disse to typene som er dominerende i menigheten.

Predikantenes betydning har avtatt etter hvert som læstadianismen har gått mer og mer over fra å være livsform til å gjelde råd når det gjelder kirkelige spørsmål i menighetslivet. En kan tenke seg at predikantene betydde mye mer enn før, da læstadianismen var "altomfattende" i lokalsamfunnet. Rester av dette finner en i dag, men det forsvinner mer og mer.

Barn som er vokst opp med læstadianske foreldre eller i læstadianske miljøer er potensielle rekrutter til den læstadianske menighet. Barn og ungdom av denne kategori blir regna til kategori B. De er opptatt i menigheten ved at de er døpt, men de er ikke aktivt med i front stagen. De forventes ikke å konvertere før de er i gifteferdig alder. Deltagelse i en verdslig sfære blir tilgitt av foreldrene, men de blir hele tiden snakket til rette. En finner sogar at barn av læstadianske foreldre er de som mest utmerker seg med et utesvevende liv i ungdomsårene, for siden å omvende seg til sen rette tro. Dette viser at de kan bli "Guds barn" bare de angrrer sine synder og er villig til å underordne seg den læstadianske læres påbud.

7.2.9 Bosetning

I bygda kan en også finne en viss avsondring i bebyggelse mellom læstadianer ikke læstadianer. Læstadianerne er i ferd med å etablere en egen bebyggelse adskilt fra ikke læstadianere. Denne bebyggelsen ligger lengst inne i dalen, og blir i dag regna for ankerfeste for læstadianismen i området. Særlig er det motstand blant læstadianerne å bosette seg i områder som er regulert av kommunen, og som er utpekt av kommunen som framtidig senterområde i bygda.

Denne tendensen til avskjerming i bosetningen har i alle fall to grunner. For det første er boligfeltet plassert i et område som er ikke læstadiansk. For det andre er en boligfelttilværelse ikke bra for en læstadiansk familie. En får her ikke nyte privatlivets fred og en kommer i kontakt med alleslags mennesker. Dessuten er boligfelttilværelsen ikke bra for barna. De får letter andre interesser enn det egentlige viktige i livet (læstadianismen), fordi de her kommer under innflytelse av barn med en annen bakgrunn, da boligfeltbebyggelsen ofte inneholder innflyttere.

7.3 Læstadianismen som redskap for symbolsk organisering.

Læstadianismen har i dag mista my^{av} sitt opprinnelige preg av ikke bare å være en religion, men også et samfunnsyn. Læstadianismens samfunnsyn gjorde at medlemmene måtte forholde seg til dette hele tiden. (24 timer i døgnet). Læstadianismen dominerte de fleste aktiviteter av betydning i bygda, og alternativer til den læstadianske organisasjon var det få av, eller det var ikke reelle valgalternativer. Læstadianismen er på en måte altomfattende i bygda. Dette kan illustreres med at en del nordmenn som flytte inn i disse lokalsamfunnene, ikke klarte å danne egne organisasjoner i bygda som var naturlig ut fra deres bakgrunn. De ble innlemmet i det læstadianske miljø og eter hvert godtatt som læstadianere.

Det læstadianske samfunnsyn gav ikke bare påbud om hvordan en skulle opptre i religiøs sammenheng, men hadde også mange regler om hvordan en skulle opptre i det "daglige" liv. Læstadianismen hadde på den tiden preg av å være en "offentlig" religion. Syndsbekjennelse blir opplyst offentlig, rekruttering av nye medlemmer og brudd på de læstadianske normer likeså. Dette gav stor kontroll over medlemmene, og en stor grad av "gjennomsiktbarhet". Læstadianismen har imidlertid gått bort fra dette i dag.

Læstadianismen hadde også en domsfunksjon med predikanten som "dommer". Medlemmer av menigheten som hadde gjort urett mot hverandre kunne komme til predikanten for å få gjort opp striden. Hvis dette gjaldt tyveri kunne dette f.eks. gjøres opp ved at en betalte en viss sum i erstatning. Dette gikk oftest til menigheten, og ble offentliggjort her.

De læstadianske samfunn levde altså ganske avskjerma fra storsamfunnet i og med at det fungerte som en sosial organisasjon som ikke var avhengige av støtte utenfra. Den verdslige verden har imidlertid i dag trengt seg inn også i de læstadianske miljøer i dag, og en trenger mekanismer som kan skille det læstadianske fra det verdslige.

La meg før jeg går videre nevne at i og med at religionene har mista sitt offentlige preg, er den også blitt mer privatisert. Nå skjer skrifte for predikanten mens absolusjonen skjer i menigheten. Rørelsen går i dag mer og mer ut av bruk, og finnes stort sett bare på storsamlingene i dag.

Som tidligere nevnt så må en skille verden i en religiøs og en ikke religiøs sfære. Dette skillet medfører en todeling av verden i ulike kontrasterende kategorier. Kategoriene som læstadianerne bruker er: læstadianer-ikke læstadianer, religiøs-verdslig, syndig-ikke syndig, tillatt-ikke tillatt, ond-god osv. På denne måten forsøker læstadianerne som en implikasjon av sitt samfunnsyn å dele inn verden. Denne prosess, hvor mennesker kategoriserer seg selv og andre etter deres kulturelle repertoar, er en av de grunnleggende prosesser i en sosio kulturell differensieringsprosess under kulturell kontakt, og Grønhaug kaller denne prosessen for naming:

"Folk oppfatter hele og distinkte personellsett i inklusive gestalter (figur, skikkelse) eller kategorier som svarer til likheter og forskjeller ved de egenskaper som er fordelt på befolkningens individer. De setter navn, merkelapper på seg sjøl og andre ut fra slike hele kategorier. (Grønhaug 1974:106), (min oversettelse.)

Denne prosessen har konsekvenser for samhandling blant læstadianerne, både i inter- og i intra etnisk sammenheng. Læstadianerne har klare regler for deltagelse i den verdslige verden, og brudd på reglene vil bli sanksjonerte. Det samme kan sies om ikke læstadianere og deres forsøk på deltagelse i læstadianske front-stage sfærer.

Prosesen blir gjort sosialt operasjonbar gjennom produksjon av symboler eller tegn som markerer tilhørighet og Grønhaug fortsetter sin presisering av begrepet naming:

"Det å benevne individer å tilhøre en større kategori, forutsetter at man kan se likhetene til de individer som er sett på som en kategori og ulikhetene mellom angivelig forskjellige kategorier dvs. at de kontrastive trekk på en eller annen måte signaliseres gjennom sosial handling og kommunikasjon. Etter hvert som folk enes om utvalget og bruken av de betegnelsesredskaper som skal anvendes som (tegn-) system for personellkategorier, så etablerer de kognitive kommunikative redskaper som de bruker for å inndele hverandre i logisk distinkte kategorier: Betydning og bi-betydning av betegnelsesredskapene blir produsert, opprettholdt og utarbeidet i løpet av selve den sosiale kommunikasjonsprosess (jfr. Grønhaug 1971 : 73)".
(Grønhaug 1974 : 106), (min oversettelse.)

Tegn virker altså på samme tid integrerende og kontrasterende. Integreringa fremmes ved at alle innenfor en gruppe etablerer enighet om ting, objekter etc. som skal stå som symboler for tilhørighet til læstadianismen. Disse tegn ytrer seg ofte som påbud om hvordan en skal forholde seg til den verdslige verden.

ting som blir plukka ut til å betegne disse kontrastene (symboler) plukker en ut fra sin egen erfaringsverden, ofte det daglige liv. Disse symbolene er hele tiden gjenstand for forhandlinger og kan over tid miste sin verdi som symboler og falle tilbake i adiafora^{eller idiomatisk} reportoir. Dette kan illustreres ved eksempler på symboler som læstadianismen bruker for å betegne tilhørighet. Disse symboler gjenspeiler problemene som læstadianismen i dag står ovenfor, nemlig å forholde seg til og forklare den verdslige verden som til stadighet trenger seg inn i den læstadianske verden. Symbolen er som oftest henta fra den moderne kommersielle verden. Dette kan eksemplifiseres ved radio og TV. Radioen var det massemediet som ble innført først av disse to, og fra læstadiansk hold ble den totalt avvist i begynnelsen. Det å ikke ha radio ble et symbol på læstadiansk tilhørighet.

Det ble imidlertid en gradvis akspering av radioen, først anskaffet de seg radio for å kunne følge med i værmeldingene som det het. Siden har radioen blitt mer og mer akseptert i læstadianerkretser, og i dag kan en si at den er alment akseptert også her. I dag kan en si at radioen er borte som symbol, men en annen nyvinning på mediasektoren har overtatt, nemlig TV. TV er i dag sterkt debattert i læstadianerkretser og er ennå ikke akseptert over alt. Det blir fortsatt advart mot TV på læstadianermøter og TV's verdi som symbol kan illustreres ved følgende eksempel.

Et ungt, nyetablert ektepar hadde anskaffet seg farge TV. Ekteparet får en dag besøk av en av de etablerte predikantene i bygda som ser TV'n og lar følgende replikk falle: "Jasså, du har anskaffa deg et av disse fandens redskaper." Eierne av TV apparatet oppfattet dette som et signal, og enden på visa er at han knuser det.

Dette eksemplet hører med til sjeldenhetene, men det viser at TV fungerer som symbol i enkelte menigheter. Men det dette eksemplet viser enda klarere er hvem som har kontroll over etableringa og ødeleggelsene av symboler. Denne kontrollen utøver predikantene ved menigheten. Menigheten er den bestemmende for hva som skal etableres som symboler og når disse over tid skal miste sin kraft. Som eksempel kan nevnes radioen. Når predikantene aksepterer bruk av radio, så kan hele menigheten regne med at bruken av radio er tillatt. Radioens verdi som symbol opphører derved, og faller tilbake som adiafora.

Predikantene understreker betydningen av eksemplets makt i sine prekner. De blir imidlertid også selv stående som eksempler overfor menigheten. Straks de gir inntrykk av at bruk av radio er tillatt, så kan menigheten regne med at almen bruk ikke lenger blir negativt sanksjonert og radio mister derved sin symbolske verdi.

Andre symboler som i læstadianske kretser har mista sin verdi i dag, er gardiner og blomster i vinduene. Dette ble før sett på som unødvendig pynt av læstadianerne og derved ikke akseptert. Dette kan en ofte observere er snudd totalt på hode i dag. De læstadianske hjem ser ut til å være de mest velstelte i dag, pynt både med blomster og gardiner. Det ser ut som om at etter at disse mista sin symbolske verdi, så har pendelen svingt til den andre ytterlighet.

For å vise hvordan denne symboliseringsprosessen blir holdt ved like og produseres vil jeg bruke Levi-Strauss begrep "metonymisk tenkning". Dette er en kognitiv teknikk som gjør at folk er i stand til å navngi personellkategorier og signalisere dette i sosial kommunikasjon.

Grønhaug sier om metonymisk tenkning.....".....dvs at et objekt(object) brukes for å betegne en helhet gjennom å være en del av helheten".

(Grønhaug 1974:108), (min oversettelse.)

En tar altså ut spesielle trekk og bruker dette til å betegne en hel kategori. I det læstadianske tilfelle kan en si at avvisning av TV virker på denne måten. Kontrastene mellom disse idiomene (idiomatisk repertoar) kan derfor sies å stå for forskjellen i de sosiale kategoriene.

Disse metonyme relasjonene foregår imidlertid ikke i et sosialt vakuum, de er et resultat av en sosial kontaktsituasjon og Grønhaug presiserer dette:

"Etableringen av slike idiommer eller tegn som representerer personellkategorier foregår i sosial prosess (Grønhaug 1971, 1973). Analyseenheter er ikke en enkelt som skaper forestillinger for seg selv, men en kollektiv prosess av sosio-mental aktivitet (Durkheim 1965). Rammen er det totale sosiale system, men empirisk sett er de avgjørende hendingene ved navneproduksjon de foreliggende interaksjonelle aktivitetssystemer hvor oppfinnelsen og bruken av sosiale merkelapper ^{inter-} aksjonelle konsekvenser for deltagerne." (Grønhaug 1974:110), (min oversettelse.)

Produksjon av idiommer foregår altså i et sosialt system, og er et resultat av en sosial prosess som danner grunnlag for en kognitiv virksomhet av denne type. Læstadianismen må her betraktes som et slikt sosialt system, hvor f.eks. avvisning av TV blir symbol på det å være læstadianer. En plukker altså ut en enhet til å betegne hele systemet. Navngivningsprosessen kan skilles ut som egen prosess da den i enkelte sosiale systemer ikke behøver å bety at ulikheter kategoriseres som statusulikheter. Kontrasten kan imidlertid følges av statuskodifisering, og da får det statuser det gjelder relevans i langt flere situasjoner, i motsetning til at det blir gjort til gjenstand for handling bare i noen få perifere situasjoner.

Imperativ status har vi når en bestemt tilhørighet "slår i gjennom" i alle sosiale situasjoner. Vi skal senere komme tilbake til om vi kan snakke om læstadianisme som en imperativ status.

Stereotypisering er en annen prosess som er med på å vedlikeholde oppfatningen av forskjellighet. Interavhengigheten mellom naming og stereotypisering er så stor at det er vanskelig å trekke skillet mellom disse to. Grønhaug begynner å presisere stereotypisering med å si: "Stereotypisering er den prosess hvor igjennom forskjellige personellkategorier produserer, utvikler og standardiserer oppfatninger av hverandre." (Grønhaug 1974:114), (min oversettelse.)

Interavhengigheten er stor, men stereotypisering kan også skilles ut som egen prosess: "Når folk karakteriserer hverandre som feks. høy-kontra lavlender eller som landsbyboere kontra nomader så refererer de til andre egenskaper utenom de som er nevnt eksplisitt i de klassifikatoriske merkelappene. Men som en egen prosess kan videreutviklinga av de ledsagende trekka fortsette og ta form av rikt verbalt billedspråk. (verbal imagery). Dette skjer ikke med alle navngitte personellkategorier. De stereotype bildenes innhold er avhengig av den interaksjonelle formen som karakteriserer de sosiale forbindelsene mellom de aktuelle kategoriene." (Ibid), (min oversettelse.)

Utviklinga av stereotypier er altså avhengig av graden av kulturell kontakt og denne kontakten styrer de forestillinger en har av hverandre ie. om stereotypien stemmer med virkeligheten eller om det bare er fordreide bilder. Bildene blir vedlikeholdt eller endra over tid ved kommunikative prosesser:

"Forestillingene blir kommunisert i mer eller mindre detaljerte, verbale beretninger som flyter i kommunikative kanaler. Forestillingene fungerer som sjøloppfyllende profetier; Det gjensidige, negative synet blant Aleviene og Hanefiene på hverandre, fraråder kontakt mellom dem og derved konfirmeres oppfatningene." (Ibid), (min oversettelse.)

Stereotypiseringsprosesser fins mellom læstadianer, ikke-læstadianer. De fleste stereotypiene kommer fra ikke læstadianer forde tilgangen på informasjon om læstadianerne på en måte er begrensa, eller de har ikke tilgang til de læstadianske fora. Stereotypier som fins hos ikke læstadianere ^{det forannevnte} er ^{er}synet på læstadianeren som "hykler". Utsagn som "læstadianerne kan gå på religiøse møter den ene dagen og på fest dagen etter". Dette er en stereotypi som er utvikla på grunn av at utenforstående ikke kjenner til den læstadianske menighets organisatoriske form. Tidligere har jeg introdusert skillet mellom læstadianer kategori A og B. Utenforstående kan ikke dette skillet selv om det er tydelig i den læstadianske menighet. Kategori B læstadianere er litt friere knytta til del læstadianske menighet, og blant disse kan det forekomme at noen går på offentlig fest i blant. Blant kategori A forekommmer dette ikke forde det blir kategorisert som en verdslig anledning. Ikke læstadianere ser imidlertid ikke denne forskjellen og slutter derved at dette gjelder alle læstadianere og derved er stereotypien etablert.

Stereotypier av denne type er bundet sammen med statuskodifisering og rolleforventning, ^{der} selv om det fins eksempler på det motsatte. Som eksempel på dette kan nevnes sigøynerne. De går inn for å opprettholde en stereotypi om seg selv overfor utenforstående, for på denne måten å opprettholde spesifikke premisser for interaksjon.

Stereotypi er imidlertid av en helt annen orden, i og med at forskjellen er kodifisert som statuskontraster med visse rettigheter og plikter og gruppe-medlemskap. Med dette kommer en inn på en annen differensieringskategori, statuskodifisering og Grønhaug definerer dette på dennemåten:

"En staus er ei samling av rettigheter og plikter som virker som impulser og hemninger på den rolleoppførsel som finner sted med referanse til statusen (Linton 1936: 113-114)

Rettigheter og plikter refererer ikke nødvendigvis til egenskapsobjekter. Som i eksemplet med kjønns-statuser er det komplementære forventninger til plikter til å oppføre seg på en viss måte overfor partneren i statussettet og retten til å forvente visse former for oppførsel igjen. Det er enighet om oppførselsreglene på den måten at ikke bare partene i en samhandlende dyade, men også andre representanter fra partenes respektive kategorier har synspunkter på reglene for passende oppførsel og sanksjonsbrudd. Dette punktet er svært viktig for beskrivelsen av hvordan kulturelle distinksjoner kan, eventuelt ikke kan kodifiseres som statusrelasjoner:"

Og litt lenger ned fortsetter han:

"Det er ikke nødvendig at A'er og B'er er enige om reglene i alle aspekter. Det er tilstrekkelig at reglene for rettigheter og plikter, passende og upassende oppførsel er et resultat av maktrelasjonene mellom A'er og B'er."

(grønhaug 1974:116), (min oversettelse.)

Spørsmålet er hvordan dette kommer fram i den læstadianske menighet. Følges her navngivningsprosessen og stereotypiseringsprosessen av statuskodifisering. Spørsmålet blir altså om statusen læstadianer foreskriver rettigheter og plikter på den rolleoppførsel som finner sted med relevans til statusen. For å belyse dette må en gå til det daglige liv for å se hvordan læstadianismen forholder seg til den verdslige verdens inntreden. Den ^{verdslige verden} blir fra læstadiansk hold ikke godtatt, og deltagelse blir ikke akseptert. Deltagelse blir sanksjonert fra læstadiansk hold. Deltagelse medfører imidlertid ikke automatisk at en mister status som kategori A læstadianer, forde det innenfor læstadianismen fins institusjonaliserte regler for hvordan en skal gjøre opp slike feiltrimm. Gjøres ikke dette vil etter hvert menigheten kreve en forklaring på oppførselen og vedkommende må regne med et oppgjør hvor han må ta standpunkt til om han fortsatt vil regne seg som kategori A læstadianer.

Den sosiale kontroll innenfor kategori A er derfor fortsatt stor, og det er små muligheter for å agere religiøs uten å være det. Skal kategori B læstadianere skifte status til kategori A, så fordrer dette visse rettigheter og plikter overfor menigheten. Disse rettigheter og plikter innledes ved syndsbekjennelse for predikanten og siden absolusjon i menigheten.

En kan si at den læstadianske statusen går over fra naming til statuskodifisering når en av medlemmene går over fra B til A medlemskap. Den læstadianske statusen som imperativ status blir derved en glidende overgang, for da får det statussett det gjelder relevans i langt flere situasjoner, til det til slutt "slår i gjennom" i alle sosiale situasjoner.

Den læstadianske statusen innebærer altså visse adferdsregler for statusen: læstadianer-ikke læstadianer, og virker på denne måten grenseetablerende. Denne gren en virker ikke slik at det blir mangel på kontakt mellom de ulike kategoriene men relasjonene mellom kategoriene er organisert i forhold til stereotyper og statuskodifikasjoner som en finner mellom læstadianer ikke læstadianer, altså i et spesifikt statussett.

Navngivning og stereotypisering følges altså av statuskodifisering i statussettet læstadianer-ikke læstadianer, men neste spørsmål blir om denne kodifiseringa har konsekvenser for aktørenes statsreportoir. Inneholder statusen institusjonaliserte regler for statusallokering, altså at statuser allokeres i foreskrevne kombinasjoner. Disse institusjonaliserte reglene resulterer i at en bestemt status som virker grenseetablerende, er den nest grunnleggende status som danner basis for tilskrivning av en rekke andre tilleggstatuser.

Oppfylles disse regler kan en snakke om at statusen er imperativ og det er ved denne prosessen at en kan snakke om å skille ut etnisitet i en sosial differeringsprosess. Om læstadianerne danner en egen etnisk gruppe vil bli berørt senere.

Før å finne ut av læstadianerstatusen som imperativ status må en gå tål de ulike situasjoner folk opptrer i, og hvilke statuser som blir aktivisert i de ulike situasjoner. Det viktige her blir såkalte "nøytrale" situasjoner hvor læstadianer-ikke læstadianer møtes. Hvilke statuser blir aktivisert å på hvilken måte blir de kombinert.

Før jeg går videre på å se på læstadianer som imperativ status i dag, skal jeg komme med noen betraktninger om læstadianer som imperativ status historisk sett. Historisk sett har statusen læstadianer vært imperativ, i og med at læstadianisme var noe en måtte forholde seg til hele tiden, ikke bare i menigheten. Læstadianismen gav også oppskrifta på hvordan en skulle opptre i det daglige liv.

Situasjonen i dag er en del endra. Situasjonen i forrige århundre var at de norske verdier ikke var oppnåelige - den etniske forskjellen og klasseforskjellen var sammenfallende og læstadianismen ble til en viss grad bygd opp på en reversering av norske verdier.

Dagens situasjon er at gudene stort sett er tilgjengelige for alle. Den verdslige verden blir derfor sett på som en trusel og må avises. Det fins konkrete alternativer til læstadianismen i lokalsamfunnet. En kan altså være lokalsamfunnsmedlem og ta del i aktiviteter som er verdslige sett fra et læstadiansk synspunkt. En kan si at en har fått en differensiering eller sekularisering i lokalsamfunnet som en ikke hadde før. Todelingen av den læstadianske statusen blir derved mer synlig. Kategori A læstadianer får en statuskodifiserende effekt i lokalsamfunnet, mens kategori B bare får en navngivende effekt. Kategori A blir derfor mere begrensa i sin rolleutforming i lokalsamfunnet, forde denne statusen foreskriver flere regler for oppførsel.

Andre ting som er endra er læstadianismens "ofentlige" preg og den læstadianeske domsfunksjon. Den siste er i dag opphørt og overtatt av norske domsinstitusjoner og lensmannsvesen. Som tidligere nevnt er ikke læstadianismen lenger så dominerende i bygda, men er en av flere konkurrerende institusjoner, og den inkluderer ikke lenger hele lokalsamfunnet. Konkurrerende oppfatninger har også fått fotfeste.

120

Det har også skjedd forskyvninger i de ulike kategorier læstadianer. Rekrutteringa til kategori A læstadianer har blitt vanskeligere i og med at en har fått et konkurrerende verdisyn her eksemplifisert gjennom den verdslige verden. Læstadiansren får etter hvert problemer med å fortolke den verdslige verden ie. problemer med å forklare hvorfor en avviser den verdslige verden, og rekrutering til læstadianer kategori A blir derfor meget vanskelig. En har altså fått en forskyvning fra kategori A til kategori B læstadianer i menigheten.

Dette forhold har også ført til segregasjon av bosetninga Områder i bygda der læstadianar kategori A er i mindretall og der verdsligheten får innpass (her eksemplifisert ved bygdesenteret), blir kategorisert som verdslig fra læstadiansk hold, og deltagelse her må minimaliseres for ikke å bli influert i verdslig tenkesett. Dette gjelder i særlig grad barn. En kan altså se tendenser til etablering av øyer der læstadianerne er i flertall, og de prøver på denne måten å skille seg fra den øvrige befolkninga og den verdslige verden.

Dette er noen bakgrunnsbemerkninger til hvordan den læstadianske statusen aktiviseres i de ulike samhandlingssituasjoner i det daglige liv. Det vil for dette formål være fruktbart å dele opp det daglige liv i 5 sfærer:

- 1: Lukket læstadiansk sfære.
- 2: Syndig sfære.
- 3: Religiøs sfære-samløng.
- 4: Offentlig sfære.
- 5: Nøytral sfære.

Sfære 1.

Sfære 1 kan eksemplifiseres ved hjem og familie. For kategori A læstadianer er her statusen læstadianer imperativ i og med at den styrer andre statuser som er aktivisert.

Som eksempel på dette kan nevnes avisning av TV i læstadianske hjem. For kategori B blir den læstadianske statusen ikke imperativ, i og med at en godtar TV som fra den læstadianske menighet er stempla verdslig.

Sfære 2:

Sfære 2 er en front-stage sfære og kan eksemplifiseres med en offentlig bygdefest, kino- eller teateropstilling, idrettsarrangement ol. Denne sfære er fra læstadiansk hold karakterisert som en syndig eller verdslig sfære, og resultatet er at en hold seg borte i fra den for å unngå sanksjoner. Dette gjelder for kategori A læstadianere. Statusen læstadianer er altså ikke her imperativ for kategori B, forde det er tilatt med deltagelse fra kategori B læstadianer i disse anledningene. For kategori B virker ikke den læstadianske statusen styrende, så for den kan en ikke si at statusen er imperativ.

Sfære 3:

Sfære 3 er den religiøse sfære eller samlingene. Denne sfære er delt opp i en front-stage sfære som består av pøeken ol, og en back stage sfære som består av de sosiale aktiviteter som foregår rundt samlingene. Her blir statusen læstadianer imperativ både for kategori A og B læstadianer, forde de møtes her først og framst på grunn av det læstadianske budskap og felleskap.

Sfære 4:

Sfære 4 er en offentlig sfære. Dette kan eksemplifiseres ved en læstadianers møte med offentlige kontorer f.eks landbrukskontoret i kommunen. En del av de institusjoner som det læstadianske lokalsamfunn tidligere tok seg av er oi dag overført til spesielle kontorer. Statusen læstadianer er ikke relevant her og det er andre statuser som blir aktivisert i samhandlingen.

Sfære 5:

Sfære 5 er en nøytral sfære forde her kommer læstadianer-ikke læstadianer sammen og samhandler i vanlig dagligdagse situasjoner.:

I samhandling av denne type gjøres ikke statusen læstadianer relevant, med mindre det ikke går på den læstadianske verdigrunnlag som i sfære 2. I disse samhandlingstusasjonene underspiller en altså den læstadianske statusen, og en aktiviserer andre statuser, På denne måten er en begredset samhandling læstadianer-ikke læstadianer mulig.

Statuser som her blir aktivisert kan eksemplifiseres med småbruker, ^{Da de pl} ser ut som om at folk agerer ut fra en sideordnet differensiering mellom læstadianer ikke læstadianer i denne sammenhengen under en felleskode som kan illustreres av utsagnet som "vi er alle i samme båt", i.e. vie er småbruke i lpkalsamfunnet som har de samme begrensninger og intereseer.

0 Dette burde gi grunnlag for felles politisk handling, og gjør det også i mange tilfeller. En må imidlertid påpeke at her er statusen læstadianer en begrensning. Når det gjelder politisk deltagelse kommer en til et punkt at læstadianeren må trekke seg tilbake. Dette gjelder læstadianer kategori A. Kategori B står mye friere her og det er også ofte disse som tar læstadianernes sak videre, uten at dette derved får negative konsekvenser i form av sanksjoner.

Som en ser av oversikten så er skillet mellom A og B læstadianer viktig i mange henseender når en snakker om statusen læstadianer som imperativ. Tilhører en kategori A så blir statusen relevant i de fleste dagligdagse situasjoner. For kategori B så gjøres denne statusen relevant kun i de læstadianske samlinger.

for dem er læstadianismen gått over til å bli en vanlig søndagsreligion, den får ikke vidtrekkende konsekvenser utover dette og er derfor ikke imperativ.

Oversikt.

Læstadianisme og imperativitet.

SFÆRE STATUS	I	II	III	IV	V
A	+	÷	+	+	+
B	+	+	+	+	+
C	÷	+	÷	+	+
D	÷	÷	÷	+	+

Sfære I: ÷ læstadianisme ikke relevant

" II. og III: ÷ ikke deltagelse

2.4 Læstadianisme som artikulasjon av samisk identitet.

Kan en si at læstadianismen er en form for etnisk artikulasjon i dag? For å svare på dette vil jeg først peke på at den historisk har vært en etnisk inkorporasjon, der samer og kvæner ble inkorporert omkring læstadianismen. Lokalt har den imidlertid fungert som en samisk religion i og med at den organiserer bare samer. Dette forde det bornesten bare samer i området. Kvæner og nordmenn er historisk en liten minoritet. Som tidligere nevnt så har læstadianismen lokalt også organisert noen av de få nordmenn som flytta inn i området, og disse har over en tidsperiode blitt "forsamisket", altså har det skjedd en motsatt assimilering. De sanner samisk, tilhører den læstadianske menighet og skiller seg ikke på noen måte ut fra den øvrige befolkningen. Viten om deres norske bakgrunn lever fortsatt i bygda, men den blir underkommunisert. På denne måten blir den læstadianske statusen overordna eller imperativ.

Dette viser læstadianismens sterke stilling lokalt. De norske som flytta inni bygdene klarte ikke å etablere egne miljøer. Unntaket her må være Birtavarre etter at gruvedrifta ble starta her. Dette førte til en innflytning av nordmenn som etter hvert kom til å dominere dette bygdesamfunnet.

Det viktigste her blir å vise kontinuitet, dvs. at den samiske befolkninga som bebodde området i forrige århundre, fortsatt bebodde området i dag ved etterkommere. Folketellingsmessig lar de seg imidlertid registrere i en annen kategori. Selvtilskrivning av etniske status går over til norsk. Hovedsaken blir å vise at læstadianismen er en samisk forsamling, og ved læstadianismen får de uttrykt noen verdier som de markerer sitt særpreg i gjennom. Læstadianismen blir et felt som uttrykker etnisk identitet.

foe å belyse dette vil jeg trekke fram språkets status i den læstadianske menighet. Det samiske språket har en lav status i dagliglivet. Det samiske språket går ut i daglig samhandling, men i enkelte hjem kan en finne det i back-stage relasjoner. Disse er imidlertid i mindretall. Derimot har det samiske språket en høy status i den læstadianske menighet. Det blir her karakterisert som "hjer-tets språk", eller at det samiske språket på en måte taler til hjertene på en måte som det norske språket aldrig klarer. Det samiske språket gjør læstadianismen levende. Det blir også karakterisert som "Guds språk", noe som gjør at en ikke føler seg fremmed overfor det kristne budskapet.

Disse uteløser kan stå for hva det samiske språket egentlig betyr for den læstadianske menighet. Fra en del kategori B læstadianere har det blitt foreslått at tolkinga i de læstadianske samlingen skal opphøre. Dette blir imidlertid ikke sett på som aktuelt, selv om alle i menigheten nå kan forstå norsk like godt som samisk. Dette har vært en del av argumentasjonen for å beholde det samiske språket i menigheta tidligere. Dette vitner om at det samiske språket betyr noe spesielt for menigheten.

Disse forslagene om å sløyfe det samiske språket i menighetsammenheng kan på en måte karakteriseres som voice innenfor organisasjonen. Forslaget kommer opp flere ganger, men en forkastelse av forslaget fører ikke til at en melder seg ut av organisasjonen, men en stilltiende godtakelse av at slik skal det være. Forslaget blir imidlertid tatt opp igjen senere, som tidligere nevnt, og viser at det er grupper innenfor organisasjonen som har dette som mål og som stadig forsøker å rekruttere stemmer for sitt syn.

Som en kontrast til dette kan jeg si noe om hvordan språket blir brukt i det daglige liv.utenom menigheta. Som tidligere nevnt har språket en lav status her og går stadig mer og mer ut av bruk.Det samiske språket blir underkommunisert i front-stage sammenheng,og det begrenses etter hvert til å bli et språk som blir brukt i beck-stages(Eler kjøkkenspråk som mange kaller det for).Også her går bruken tilbake og i dag er det bare et fåtall hjem som bruker språket til daglig i sfære 1 situasjoner.

En kan si at det er en tredeling i beherskelsen og bruken av samisk språk i bygda i dag.En kan si at det går et skille i beherskelsen av språket med etterkrigs-generasjonen.

- 1) 0-30 år.Ikke beherskelse.
- 2)30-50 " .Passiv beherskelse.
- 3)50 år og opp.Aktiv beherskelse.

Fra 30 år og ned er det får som behersker samiske.Mellom 30 og 50 år behersker en samisk,men kun på det passive plan,en har vansker med å aktivisere språket.Fra 50 år og opp finner en en fullstendig beherskelse av språket.

Dette innebærer ikke at en ikke kan høre språket brukt. Daglig blir det brukt på den såkalte pensjonistbenken på den lokale butikken.Signalet til bruk av denne koden er den samiske hilsenen:"Bures".Da er alle ineforstått med at samtalen foregår på samisk.Samisk språk brukes her både av kategori A og B læstadianer,og en switcher ikke kode selv om det kommer fremmed inn.(intruders). Språket blir altså i denne situasjonen ikke underkommuni-sert.Kommer nye personer inn som ikke kan språket,så behøver heller ikke dette bety kodeswitching.En i gruppen henvender seg til den nyankomne på norsk,mens resten av gruppen kan fortsette sin samtale på samisk.

Kategori C liker imidlertid ikke deete at det samiske språket spilles ut i en slik offentlig arena, og dette kan illustreres med kommentarer fra butikkpersonalet som: "Hvorfor må de komme akkurat hit å snakke samisk. Kan de ikke slutte å snakke samisk, og heller bruke norsk som alle forstår." Butikkpersonalet bekrefter altså de negative oppfatninger som er forbundet med bruk av samisk språk. La meg føye til at disse situasjonene er unntak fra regelen om at det samiske språket ikke skal spilles ut offentlig. Det som er slående er at språket spiles ut offentlig av både læstadianer og ikke læstadianer, uten at det underkommuniseres ved intruders (eller fremmede), mens det forsøkes unngått av kategori C. Det går altså et skille mellom læstadianer og kategori C på bruken av det samiske språket også utenfor menighets-sammenheng.

De te poenget kan videre illustreres ved følgende uttalelse fra pendler som er pensjonert og som har slått seg ned i Kåfjord i sin pensjonidtilværelse: "Det var godt å komme tilbake til Kåfjord igjen, å få være same".

Hvis en spør folk om hva det å være same betyr for dem kan en få mange svar, fra det at en totalt aviser at det bor samer i Kåfjord, til en akseptasjon av at "vi er no en sort sama likevel, men ikke riktige sama." "Det å være same betyr først og fremst at en har for a der bruk av samisk språk er legitimt. Dette gjøres gjennom læstadianismen. Dessuten blir den sosiale funksjon som læstadianismen ivareter her påpekt. Her treffer en likesinnede og kan spille ut samisk identitet. Dessuten slipper en den stadig negative sanksjoneringa av dialekten i de omliggende samfunn. Den ufullstendige beherskelsen av norsk (sammenblanding av p, b, samisk setningsbygning ol) gjør at en blir "tatt" og derved følger automatisk en rekke sanksjoner og stereotypier. Dette utsagnet er utslag av en lettelse over ikke å bli utsatt for slike situasjoner daglig, der en må passe seg for ikke å "røpe" sitt opphav.

For å vise at disse klassifikasjonssystemene er levende og blir brukt, kan nevnes følgende eksempel. Dette eksemplet viser at det fins et hierarki av klassifiseringer, og at klassifiseringa skjer på grunnlag av språk. Eksemplet viser et klassifiseringsystem ut fra en innfødt tromsøværingers syn. Hun har vært på besøk med sin veninne hos veninnens foreldre i Manndalen i Kåfjord, Diskusjonen kommer inn på de ulike dialektene i Troms, og hun har følgende klassifikasjonssystem ut fra dialekter: "Bona" er egentlig ord på Tromsdalinger, i dag blir imidlertid ikke dette skillet gjort relevant uten i helt spesielle situasjoner. Orddet "bone" blir brukt om folk som kommer lenger ut fra landsbygda f.eks Balsfjordinger. Kategoriseringa følges av en rekke stereotypier om språk, klesdrakt, væremåte ol. hos "bonan". Neste trinn på stigen er Lyngsfinna. Det er nå en aner at denne klassifiseringa har noe med etnisitet å gjøre, for det første navnet "Lyngsfinn", men også på måten en prøver å stereotypisere språket på. For det første gjøres det til et poeng at en ikke skiller mellom p-b, g-k, ol. Dessuten fremheves tonefallet og setningsbygningen. Kåfjordinger, Nordreisaværing, Kvæangsværing blir neste trinn på stigen. De blir karakterisert som helt bak mål. Samtalen blir avbrutt med at veninna bemerker at Manndalen ligger i Kåfjord kommune, og gjør derved oppmerksom på at dette derved også gjelder henne selv. Tromsøjenta oppfatter derved at hun har fornærma veninna, og eter en del unnskyldninger som "e'meinte det ikke slik" går samtalen over på andre ting.

Etter at denne klassifisering er kartlagt, er det ikke rart at mange kan føle det som en belastning å røpe sitt opphav, Særlig gjelder dette folk i 50-60 års alderen, som ikke har lært seg norsk uten at det samiske tonefallet og aksenten er framtrædende og lett kan bli kjent igjen. På denne måten kan en godt forstå replikken om at "det var godt å komme tilbake til Kåfjord igjen for å få være same". Dette utsagnet impliserer et budskap om at en slipper å være redd for negative sanksjoner hele tida.

En annen faktor dette atsbagnat henspiller på og som har med det å være same, er at han nå kan fortsette sin tradisjonelle sjøsamiske tilpasning der kombinasjon av ulike næringer har en stor plass, og familiehusholdet fortsatt er intakt. Dette innebar at en utnytter ressursene sesongvis, og dette kan illustreres ved følgende uttalelse. (bakgrunnen er departementets utspill som innebar innstramning av reglene for Fiskarmantallet, og som på denne måten ekskluderte en stor del av heimefiskerne i Kåfjord fra dette mantallet. Mantallet gir en del rettigheter som fisker f.eks billigere bensin ol). "Departementets utspill river beina unna den tradisjonelle tilpasninga i Kåfjord, som innebar at en kunne sku båten utpå i ledige stunder, eller i tider da en gikk arbeidsledig, så en hadde inntekter og kunne forsyne hushoødet med mat i disse tider også". Departementets utspill var altså med på å rive neden av hjørnesteinene i dette nettet av ulike kombinasjonsnæringer, Denne næringsformen blir av enkelte i Kåfjord betegna for karakteristisk for sjøsamksk næringsutøvelse.

Det fins også andre faktorer enn språk som gjør at en kan snakke om læstadianisme som etnisk artikulasjon. Metafoere som blir brukt i prekenen er også "indisier" som kan bli brukt til inntekt fordette syn. Metaforer av dtte slag kan illustreres ved følgene utsagn i prekenen: ". . . . vi som er etterkommere av Guds utvalgte folk." For kategori D læstadianer uttrykker dette to forhold:

1. Åndelig felleskap med Israels folk.
2. Åndelig felleskap med den førstefødte læstadianske menighet (Læstadiuses menighet).

For kategori A læstadianer uttrykker dette i tillegg til de to forannevnte betydningene, en tredje sammenheng: Faktisk kulturellt og etnisk felleskap med den førstefødte menighet. For kategori A betyr altså dette også en markering av etnisk identitet, mens det for kategori B i de fleste tilfeller ikke betyr noe utenom en vanlig religiøs markering. Dette synet er felles med det en finner hos kategori D læstadianere, altså denorske læstadianerne.

En annen uttalelse som kan understreke forholdet mellom læstadianisme og samisk kultur, er henta fra den førstefødte menighet i Tromsø. Denne menigheten består for det meste av utflyttede Narvikværing, altså norske, og predikanten er også norsk. Menigheta er ganske liten, så alle kjenner alle i samlingene. Samlingen besøkes av to same-ungdommer fra Tysfjord som også hører til den førstefødte menighet. Under en av pausene i samlingen kommer en av ungdommene bort for å bli kjent med disse nykommerne som er her for første gang. Under samtalen faller følgende replikk som tysfjordingene reagerer på: "Korsen like dokker våre religion". Replikken fører til diskusjon etterpå i en tysfjordsk back-stage. Tema for diskusjonen er utsagnet "våres religion". Læstadianismen blir av tysfjordingene oppfatta som sin egen ie. en samisk religion, så hvordan kan disse narvikværingene komme her å si at det er deres religion. Læstadianismen er egentlig en samisk religion som siden er spredt også til norske områder, og derved blir også nordmenn inkludert.

Paradokset er altså at læstadianismen i disse områder er en måte å vise samisk identitet på, mens en i emiske kategorier blant kategori B læstadianere ønsker å underkommentere dette. For disse betyr læstadiansk medlemskap at en prøver å underkommunisere at læstadianismen er en måte å vise samisk identitet på, mens en prøver å overspille det spesifikt norske ved læstadianismen ie. at det også er norske læstadianere. For disse kategori B læstadianere blir også læstadianismen et ledd i assimilasjonsprosessen.

Den læstadianske menighet er altså på en måte en arena der medlemmene kan spille ut etnisk identitet. Vi har også tidligere sett at kodifiseringa allokere statuser i stereotypie repoeroirer. Tilhørighet i en gruppe er grunnlag for tilskrivning av andre tilegstatuser mao. tilhørighet til den læstadianske menighet styrer den videre statusallokering og fungerer derved imperativt.

På denne måten tilfredstiller dem krava til å snakke om læstadianerne som en egen etnisk gruppe i og med at det gjør det mulig å bruke etnisitet som et eget aspekt ved sosial differensiering. Det faktum at det samiske språket har en så stor plass i menighetslivet, gjør at vi kan snakke om at en samisk identitet som får sitt utspill gjennom læstadianismen.

7.5 Samlingens sosiale organisasjon.

Samlingene kan deles opp i to hovedkategorier, søndags-samlinger og storsamlinger. Samlingene kan en dele opp i to sfæref en front-stage sfære og en back-stage sfære. Front-stagen i samlingen er samling om de religiøse ritualene som preken, salmesang, bønn ol. Menigheten oppløses etter dette eller får et mer uformelt preg, og dette markerer overgangen til back-stagen. Back-stagen kan karakteriseres som de sosiale aktiviteter som foregår i mellom front-stage forhandlingene.

Back stagen har først og fremst betydning på storsamlingene. Dette har først og fremst en praktisk forklaring. Storsamlingene varere over flere dager og hver dag inneholder flere sekvenser, formiddagsamling, ettermiddagsamling osv. Dessuten fører storsamlingen til at det kommer mange tilreisende som blir innkvartert hos venner og kjente, og en får derved anledning til å komme i kontakt med læstadianere utenom sitt eget lokalsamfunn.

På de lokale samlingene er det bare lokalsamfunnsmedlemmer som møter. Back-stagen blir her minimalisert i forhold til i storsamlingene. Back-stagen her består som oftest bare av uformell prat og informasjonsutveksling. etter at den offisielle delen av samlinga er slutt (front-stagen). I spesielle tilfeller har en også kirkekaffe.

Bruken av det samiske språket i back-stage sfæren er ikke så stringent gjennomført som i front stage sfæren. I back-stagen på de lokale samlingene blir det samiske språket til en viss grad brukt, men i back stagen på storsamlingene er det mindre brukt. Her kan en imidlertid observere grupper av samisktalende for seg. De som bruker det samiske språket holder seg i egne grupperinger.

Back stagen i samlinga er altså alle aktiviteter som foregår mellom front stage aktivitetene. Predikantrådet er eksempel på en aktivitet som før hørte til en front stage sfære, men som i dag må sies å tilhøre back-stage sfæren, i og med at dette innebærer at predikantene trekker seg tilbake for å diskutere aktuelle spørsmål. Back-stage sfæren blir en anledning til å spille ut sin etniske identitet, da det er en sfære der folk kan treffes for å snakke sammen om nyheter på det språk som faller mest naturlig. Aubert og Homme karakteriserer denne back-stagen slik:

"It becomes an occasion for reaffirming and reinforcing the social cohesion of the little group. It offers opportunities for conversations and exchange of news, for meeting possible love partners or future spouses". (Aubert og Homme 1970:77).

Dette kan observeres ved de sosiale grupperinger som damler seg uformelt i mellom preknene. En får helt klare grupperinger av folk der utveksling av nyheter ol. foregår på samisk. Når det gjelder forvaltningen av statusene læstadianer og same, så kan en si at statusen same først og fremst blir aktivisert her, mens statusen læstadianer blir underkommunisert. Dette endres straks det kommer folk til som ikke kan samisk. Samtalen snur da over til norsk og en kan si at statusen læstadianer derved blir aktivisert under felleskoden "Guds barn". Denne felleskoden gjør også at same og nordmenn kan få til transaksjon da den impliserer en likhet i differensiering ie. vi er alle like overfor Gud.

Denne felleskoden aktiviseres først og fremst i front stage sfæren, ut fra at en aksepterer den religiøse statusen som imperativ status, men den aktiviseres som vist også i back-stage sfærer ved at situasjonsdefinisjonen blir endra ved at folk som ikke kan samisk kommer til. Den religiøse statusen gjøres gjeldende for situasjonsdefinisjonen og en får på denne måten til samhandling.

For kategori B blir back-stagen i samlingen maksimert. Kategori B besøker sjelden front stagen. Back-stagen i samlinga blir altså for dem en måte å få bekrefta sin etniske identitet, men er også viktig for å beholde en kontaktflate med samfunnet. Særlig gjaldt dette før da læstadianismen som organisasjon ikke hadde noen særlig konkurranse fra andre organisasjoner i lokalsamfunnet. Back-stagen er jo også av mange blitt karakterisert som ekteskapsmarked, og Aubert og Homme sier om samlingen: "Meetings are attended by all those who are able to get away from the farm, whether they are kristians or not".

(Aubert og Homme 1970:14)

Når det gjelder Kåfjord så har nok situasjonen endra seg en del med hensyn til hvem som deltar i back-stagen, men fortaatt kan en si at back-stagen er en måte å fa be- krefta etnisk identitet på. Læstadianismen som organisa- sjon er jo ikke lenger uten konkurranse i lokalsamfunnet, en har fullt opp av andre "konkurerende" organisasjoner, så back-stagen i samlingen har ikke lengar samme betyd- ning som før. En har imidlertid i dag fått skille mellom kategori B og C persoer. For kategori C personer har denne back-stage sfæren ingen betydning utenom at en treffer andre likesinnede. Statusen "Guds barn" er over- ordna hele tiden. For kategori B kan det imidlertid bety at en får bekreftelse på en etnisk identitet, og de er derfor ute etter å maksimere denne i samlingen.

Lokalt organiserer altså søndagsamlingen bare samer og sfæren blir på denne måten intra etnisk. Samlingen er her en måte å få bekrefta etnisk identitet. Dette får konsekvenser for den funksjon som samlingen har lokalt og som en ikke finner i andre områder. I og med at sam- lingen lokalt fungerer som markering av etnisk identitet så får en derfor en nær tilknytning mellom den religiøse og etniske statusen som en ikke finner i andre menigheter som en kan karakterisere som norske.

Samlingen lokalt fungerer altså ikke bare som formidler av religiøse verdier, men har også implikasjoner for det sosiale og politiske felt. I andre (norske) menigheter skiller en mellom den religiøse og politiske sfære skarpere, og her får læstadianismen mer form av en vanlig norsk kirkekristendom. Denne formen for kristendom blir av enkelte innenfor læstadianske kretser karakterisert som "død" kristendom. Karakteristikken skyldes to forhold. For det første at det samiske språket har forsvunnet i søndagsamlingene. For det andre at læstadianismen her har mista sin betydning i det sosiale og politiske felt. Resultatet er at en her er mere liberal når det gjelder den "moderne verdslige verden". Dette kan være en kilde til uenighet innenfor retnonga.

Dette kan illustreres ved en av de sakene som har vært oppe i den læstadianske menighet i det siste. Saka gjelder pensjonisturer og advarsel mot disse. Saka var blant annet oppe på storsamling i Manndalen 7-10.10.82. I noen av bygdene har det etter hvert vokst opp en del aktive pensjonistforeninger. Disse arrangerer årlig turer for pensjonistene. Det teologiske argument mot disse turene fra læstadiansk hold går på to plan. For det første kan en bli altfor opptatt av denne pensjonistorganiseringa slik at en gløkker det viktige i livet, nemlig den læstadianske menighet. Pensjonistforeningene blir altså sett på som en konkurrent til den læstadianske organiseringa, men den blir på en måte godtatt hvis den ikke går på bekostning av det religiøse liv. For det andre asvares det mot de sosiale aktiviteter som følger med disse turene som dans, kino, teater ol. som fra læstadiansk hold er stempla som verdslig.

Denne saka kan illustrere forskjellen mellom den lokale menighet i Kåfjord og andre menigheter. I Kåfjord ble dette råd og predikantenes formaninger om pensjonistturer tatt til etterretning. Det ble akseptert at pensjonistturer er noe som kan bringe tankene bort fra det viktige i livet. Samtidig gir denne akseptasjonen en pekepinn om akseptasjon av læstadianismens funksjon utenom bare det religiøse felt (også i det politiske og sosiale felt).

I andre menigheter får en en diskusjon om problematikken, og det settes spørsmålsteget med læstadianismens forsøk på å påvirke andre felt enn det religiøse. Formannen i pensjonistforeninga^{i Kvænangen} tar opp saken og vil bortforklare at pensjonistforeninga er verdslig eller ukristelig. Predikanten benekter først og fremst at saken er tatt opp i religiøs sammenheng, men som han selv sier i avisa "Nordlys":

"Jeg vil ikke gjøre Borghild Lillevik til løgner. Når jeg tenker nærmere etter, så har jeg nok uttalt meg om pensjonistforeningas virksomhet .....

(Nordlys 10.02.82)

Han vil imidlertid komme med en redegjørelse seinere. Som en ser så vil predikanten først la være å delta i noen debatt, eller sagt på en annen måte å snu verden ryggen, men han kommer etterpå i betenkeligheter ved at han gjør formannen i pensjonistforeninga til løgner og gir derved en redegjørelse. I denne redegjørelsen som kommer i "Nordlys" 21.02.82 kommer det fram at læstadianismen har godkjent en større tilknytning til den verdslige verden i det han sier:

"Avstanden i mellom generasjonene synes å bli stadig større, endog naboer i våre småbygder besøker hverandre sjelden. Og de ganger det skjer, hindrer TV'en forrige tiders mellommenneskelige kontakt. I en slik situasjon ser kanskje mange et foreningsfelleskap som eneste måten å bryte isolasjonen på. For eldre folk blir det gjerne pensjonistforeningen (Nordlys 21.02.82)

Han modererer seg altså litt og godkjenner på et vis pensjonistforeningas organisering som et tillegg til den læstadianske. Implisitt sier han at læstadianismen på en måte feiler i dagens situasjon, det gjelder særskilt rekruttering. (Avstanden mellom generasjonene syns å bli større). Grunnen til dette er blant annet fœ- andringer i den mellommenneskelige kontakt, overføring av kunnskap skjer ikke lenger mellom generasjonene, men via massekommunikasjon ol. Han gir derved inntak for andre organisasjoner enn den læstadianske og derved blir læstadianismen en organisasjon av flere. I disse tilfeller har en lett for å få en form for læstadianisme som ligner på vanlig kirkekristendom og han fortsetter:

"Kanskje er det vår skyld", spurte jeg, "at gamle og skrøpelige medvandrere søker verdens budskap. Isolasjon og bitterhet kan være årsaken, dersom vi kristne er glemsomme overfor dem"

(Ibid)

Fra pensjonistforeninga ble det argumentert at foreninga ikke var syndig forde presten også deltok her, og predikanten presiserer dette på denne måten:

"Prestens deltagelse i foreningsmøtene tillegges stor vekt. Det kan være godt. Men kanskje her har han et stort ansvar. De av møtedeltagerne som ikke er gjenfødte kristne, de kan endog bli bestyrket i sin trygge vandring i en uomvendt tilstand:

"Presten var også der. Vi hørte jo på presten og sang kristne sanger". "slik kan foreningsandakten bli en avgud, som gjør de uomvendte og sikre enda sikrere, og Guds ord ikke utdeles rett. 2. Tim 2.15 "

(Ibid)

Men predikanten sier også hvor han og den læstadianske menighet står i denne saken:

"Når det gjelder de kristne (Det er i mitt språk de som tror på Kristus, bekjenner Ham med sin munn, Rom 10, 9-10, - og streber videre etter Guds vilje) har vi alltid advart mot "fortrolig omgang med verdens barn", som Pontoppidan sa det i den gamle barnelærdomsbok.

Derfor har noen av våre predikanter offentlig advart de kristne også mot de mange former for foreningsvirksomhet, pensjonister innbefattet, der det store flertall som oftest er de "som er utenfor". 1.Kor.5.12."

(Ibid)

Han fortsetter med å klargjøre sin egen stilling:

"Selv om jeg personlig neppe har omtalt dette emnet i noen forsamling, utenom i nevnte tilfelle, vil jeg ikke det skal herske tvil om hvor jeg står i dette spørsmålet: "De kristne må se seg vel for om de tenker å inngå i noe foreningsfeleskap, der den største del er ikke bekjennere (vantroe)". "Hva samfunn har lys med mørke? Eller hva delaktighet har en troende med en vantroe? Kor.6.14 og 15.

(Ibid)

På den ene siden forsøker predikanten å forme det læstadianske budskap slik at det passer inn i sin egen menighet og dens aksptasjon av den verdslige verden. På den annen side har det program som den læstadianske menighet ved predikantrådet har kommet fram til. Dette ivaretar han ved å klargjøre sin egen stilling. Predikanten må på denne måten karakteriseres som evangelisk, eller for å bruke et annet begrep som også kan passe i denne sammenheng, ikke dogmatisk.

På den annen side kan dette illustrere forholdet mellom predikantråd og den lokale menighet. Predikantrådet kan regnes som øverste myndighet for Lyngenretninga. Dette predikantrådet samles under hver storsamling, men høyeste myndighet samles kun en gang om året under hovedsamlinga for Lyngenretninga. Predikantrådet på denne samlinga er premissleverandør for de standpunkt som Lyngenretninga skal ta i kommende år. Her diskuteres ikke bare saker av religiøs karakter, men her blir også reispredikanter utpekt og de ulike predikanter får forskjellige områder som sitt ansvarspråde. Det skjer også en godkjennelse av reispredikanter.

Predikantrådet fungerer i dag som navnet sier som en samling av predikanter. Historisk har imidlertid hele menigheten kunnet delta i disse rådene med forslags- og talerett.

Predikantrådet fungerer altså som en premissleverandør til alle menigheter innenfor retningen, og de lokale predikantene må forholde seg til disse premissene. Dette kan imidlertid få noe ulik utforming iden enkelte menighet, så på enkelte områder kan en finne ulikheter, når det gjelder sekulariseringstrusselen generelt i samfunnet kan nevnes akseptering av TV. Disse ulikheter overskygger imidlertid ikke det religiøse budskap en egentlig er samla om, at "vi er alle Guds barn".

Sammensetninga av predikantrådet kan også si noe om hvorfor rekrutteringsproblemet i læstadianismen har blitt så stort. For det første var samlinga før en samling for hele familien, og både barn og ungdom tok del. Dette har ført til en del undring blant utenforstående som kan illustreres med denne kommentaren: "Dokker er produktive her". Han sikter til det han ser på samlingene, nemlig en stor ansamling av barn som han ikke er vant med fra sitt miljø. For det andre så var organiseringa av predikantrådet slik at det også kunne inkludere ungdom, og de hadde der sin naturlige plass, og derved innflytelse over utforminga av menighetens fremtidige politikk. Det at de nå har falt i fra gjør at de ikke lenger har like sterk medinnflytelse, og derved blir de passifisert.

Pedikanten har også ved siden av dette en praktisk rådgiverrolle i samfunnet. Når en av menighetsmedlemmene er i tvil om noe skal kategoriseres som riktig eller galt, kan han oppsøke predikanten for å få veiledning i dette spørsmål. Spørsmålene kan være av praktisk art, om hvordan en skal te seg i dagliglivet. Spørsmålene kan gå på feks. abort, skilsmisse, giftemål med fraskilte ol. Predikantens råd blir etter dette som regel fulgt. Hvis rådene ikke blir fulgt kan personen risikere å falle ned i kategori B.

Gjentatte brudd på denne regelen medfører at en blir utelukket som kategori A læstadianer. Opptagelse i kategori A igjen forutsetter ny anger og syndsbejennelse. På denne måten hindres syndige mennesker (kategori C og D) å delta som læstadianere uten denne anger og syndsbejennelse,

Striden går også som før nevnt også på hvilke innovasjoner som er tilatt for enkeltmenneske. Disse innovasjoner blir ofte kalt for "Æppe Ibmit" eller "avguder". Dette kan eksimplifiseres med radio, TV, blomster, gardiner ol. En teologisk utlegning fra læstadiansk hold er at tingene i seg selv ikke er syndige, men det kommer an på bruken. Bruken av dem har lett for å ta overhånd og de blir derved "avguder", i og med at de på denne måten får mennesker til å tenke på andre ting enn det som er viktig i verden.

Predikanten har altså to ulike hensyn å ta i sin lederposisjon. På den ene sida har han predikantrådet og på den andre sida den lokale menighet. Dette kan i enkelte tilfeller føre til lederskapsdilemma som vi så i eksemplet med pensjonistforeningen. Særlig gjelder dette hvis den lokale menighet divergerer fra predikantrådets syn.

Ved læstadianismens overgang fra en offentlig til en mer privatisert religion, kan en si at predikanten har fått større makt i menigheten og større muligheter til å utforme sin lederrolle. Tidligere fungerte predikanten mere i menigheten, i dag kan en si at predikanten fungerer mer som et bindeledd mellom predikantråd og menighet, og han står derved friere til å utforme sin lederrolle lokalt.

Predikanten blir på denne måten både innovatør og grensesetter. Predikanten som grensesetter kan illustreres ved følgende uttalelse om bruken av bukse for kvinner i menigheten:

..."Folk som vil gå i bukse får gjøre det. Det får bli på deres kappe. Vi kaster ingen ut. Det er ingen som sier: Du får ikke lov. Vi kan ikke ta kristendommen fra noen".

Her kan det se ut som om at predikanten prøver å minimalisere sin rolle som grensesetter, og at dette ikke er påbud men formaninger. I praksis fungerer det imidlertid slik at ingen kvinne går i samling med bukser, så det sosiale press fungerer.

På denne måten er det viktig for predikanten å komme fram til en linje i innovasjonsspørsmål. Denne linjen må som før nevnt ikke divergere for mye hverken fra predikantrådet eller den lokale menighet. Det blir viktig for predikanten å få oppslutning hos begge parter. Klarer han det virker dette i neste omgang konsoliderende og predikanten bygger opp et markert lederskap.

Andre saker som menigheta har måttet ta stilling til er Altasaka. Altasaka har jo i de siste år vært et viktig gjennomgatt tema i samfunnsdebatten i Noorge, og den har helle ikke gått ubemerka hen i de læstadianske miljøer. Sentrum for begivenhetene er jo nettop i et læstadiansk område.

150
Læstadianerne har vært forsiktige med å uttale seg om denne saken forde den tilhører et politisk felt som er på grensen av det de kan delta i.

Bakgrunnen til at det allikevel kommer til en avisdebatt om saka er at prost Per Nilsen i Lyngen, som tilhører "prestegeriljaen" i Nord-Troms, uttaler seg i bladet "Nordlys" 19.02.81 at han støtter sultestreiken og at han vil gå til tre dagers faste for å støtte de sultestreikende.

Læstadianerne føler derved at de må kommentere saken offentlig og en redegjørelse kommer i "Nordlys" av 26.02.81 under overskrifta:

"Prost Per Nilsens store villfarelse: Har bedt læstadianerne om unnskyldning."

Det er overhodet for læstadianerpredikantene i Lyngen Pæder Nyvoll som utaler seg. Han klargjør sin stilling til Altasaka på følgende måte:

"-Er det riktig av samene å sultestreike for å vinne sin rett?

Nei. Dessuten vil jeg understreke at så og si alle samer jeg har snakket med-og de er mange-mener at utbygging av kraftverk i Alta-elva ikke kommer til å ramme rein-dreiftsamene i det hele tatt, sier Peder Nyvoll"

Dessuten klargjør han stillingtagen til de sultestreikende samer og Per Nilsen slik:

"-Vi kommer aldrig til å støtte selvmordskandidater. Og det de sultestreikende samer nå gjør, er et forsøk på selvmord for å tvinge sine særinteresser i gjennom. Vi tar avstand fra disse aksjoner forde den strider mot Guds ord, mot kristen etikk og mot sunn fornuft.

-Men prost Per Nilsen på Lyngseidet i Troms har for kort tid siden sultestreiket i tre døgn i sympati for samene?

-Ja det har han, men han har også bedt meg personlig om unnskyldning for sin villfarelse."

Artikkelen klargjør også det teologiske argument bak
avisning av sultestreik som kampmiddel:

-I Lyngen kirke lørdag uttalte predikant Trygve Jørgensen
fra prekestolen at i følge Efeserbrevet i Det nye testa-
mente kapittel seks er det åndens våpen man skal kjempe
med og med "åndens sverd".Er dette riktig?

-Ja.Det står så,og det innebærer at vi aviser all bruk
av fysisk makt-også sultestreik eller andre truende ellre
voldelige midler rettet mot de folkevalgte myndigheter."

Det fins også en annen type saker som går ut på hva Guds hus skal brukes til. Denne striden bunner seg i at ikke alle menigheter har sine egne Guds hus (bedehus), men disse menighetene må bruke den norske kirkes gudshus. Det viktige i disse menigheter blir derved å få flertall i menighetsrådet som bestemmer hva kirken skal brukes til. I menigheter der en har egne bedehus slipper endenne striden, da bedehustyret bestemmer hva bedehuset skal brukes til. Læstadianerne er her suverene i avgjørelsene.

Liturgistriden kan også ses ut fra denne synsvinkelen. Lyngenlæstadianerne har klart avist den nye liturgien av 1977, og vil ikke ta den i bruk i sine samlinger. Spørsmålet er imidlertid hele tiden under debatt i menighetene, og lokalt kan en få ulike løsninger. Som eksempel kan bruke Ramfjord menighet nær Tromsø. Her har menigheten delt seg i to i liturgispørsmålet, og den ene halvdelen av menigheten holder møte en søndag, mens den andre halvdelen holder møte neste søndag.

Striden om en skal kunne bruke gitar i kirka er et annet eksempel. Eksemplet er henta fra Lakselvbukt menighet som også tilhører Tromsø kommune. Bakrunnen er at Lakselvbukt kirke brønt ned for noen år sida og Tromsdals presten Rolf Nicolaysen søkte om å få bruke bedehuset til gudstjeneste. Dette var greit intil det kom læstadianerne d for øre at han hadde tenkt å bruke gitar i menigheten, noe som han var vant til fra Tromsdalen kirke. Dette førte til at Lakselvbukt menighetsråd nekta Nicolaysen å bruke bedehuset under disse betingelsene.

En lignende strid har en hatt i Vadsø om bruken av korps i kirka. Et flertall i menighetsrådet nekter musikkorpsset adgang til, kirka og argumentet er dette:

Dette kapitlet har vist at læstadianismen er en form for etnisk artikkelasjon, samtidig som den er en form for artikkelasjon av sam isk identitet.

En annen side som har vært tatt opp her, er den læstadianske politiske aktivitet. Denne aktiviteten har stort sett dreid seg om forsvar av religiøse verdier i en religiøs sammenheng. Her har en klare standpunkter og utøver innflytelse på forholdet menighet og kirke på den ene sida, og menighet og andre organisasjoner på den andre.

Eksemplet skolesaka, som vi skal komme tilbake til i neste kapittel, var fra starten av ikke kobla sammen med læstadianske verdier, men den blir etter hvert definert som et læstadiansk anliggende.

KAPITTEL 8

LOKALPOLITISK MOBILISERING:

LÆSTADIANERNE OG SKOLESAKA

8.1.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg vise hvordan en får til inkorporasjon rundt et læstadiansk fellesskap i lokalpolitikken eksemplifisert ved "skolesaka", altså hvordan ei samisk bygd gjennom læstadianismen kommer til å stå fram som en korporert gruppe.

I kapitlene 6 og 7 tok jeg opp læstadianismen som etisk artikulering i et historisk perspektiv, og hvordan læstadianismen i dag kan sees på som en ideologi som uttrykker inkorporering om en del samiske verdier lokalt.

Inkorporasjon rundt skolesaka kan derved også ses på som en etnisk inkorporasjonsprosess.

Skolesaka vil i kap. 8 bli sett i et etnisk inkorporasjonelt lys, der den læstadianske menighet beveger seg på et etnisk organisasjonskontinuum for ethnic category til ethnic community, (Handelmann 1977), etter hvert som den lykkes å opptre som korporert gruppe, eksemplifisert ved karrieretypene A', B' og C'.

Før jeg går inn på eksemplifiseringa vil det være nødvendig å skissere det lokalpolitiske bildet i kommunen.

8.1.2 IK som læstadiansk ankerfeste

IK er i dag ankerfestet for læstadianismen i Lyngenområdet og det er her den læstadianske menighet er mest levende. Dette tror jeg skyldes tre ulike forhold:

1) Befolkninga bestod for det meste av samer.

2) Kontakten med det norske samfunn var meget sporadisk i og med at området lå isolert fra omverdenen. Innflytning av nordmenn kom ved at enkeltpersoner slo seg ned og de klarte ikke å etablere et konkurrerende verdisyn på stedet. Kontakten med utenomverdenen bestod i den mannlige befolkningens deltakelse i sesongfiskeriene.

3) Det møtet en hadde med norsk kultur ble dominert av møtet med "rallarbefolkningen" og dette bidro til å profilere forholdet mellom de to ulike kulturer.

Situasjonen etter 2. verdenskrig ble snudd opp ned. For det første ble hele kommunen nedbrent og befolkningen evakuert til steder lenger sør. Dette betydde for det første et brudd på den tradisjonelle materielle kulturen.

For det andre betydde dette at alle fikk kontakt med utenomverdenen, og derved en ny kultur. Folk fikk ved dette nye impulser. De som ikke kunne norsk måtte lære norsk for å bli forstått, og samisk gikk etter hvert mer og mer ut av bruk.

En kan nesten si at 2. verdenskrig danner et skille i beherskelsen av samisk.

8.1.3 Lokalsamfunnet og læstadianismen

Som grunnlag for å forstå dagens politiske organisering vil det være nødvendig å skissere det lokalsamfunn som læstadianismen har fungert i tidligere. Her vil det igjen være viktig å fremheve læstadianismens preg av å være en livsform, samtidig som den er en religiøs vekkelse. Med dette menes at læstadianismen gir påbud om hvordan en skal opptre i det daglige liv. Den læstadianske statusen er imperativ og en er læstadianer "24 timer i døgnet".

Læstadianismen fungerte i et samfunn som kan karakteriseres ut fra følgende karakteristika:

- 1) Isolasjon
- 2) Egalitet

For å kommentere pkt. 1 først. Isolasjon betyr ikke at en levde i total isolasjon. Det som karakteriserer dette samfunn er at det sosiale samkvem hovedsakelig konsetrerte seg om fjorden og bygda. Nabo- og slektskapsrelasjoner var de viktige innenfor lokalsamfunnet og de var nært knytta til hverandre (slektinger slo seg som oftest ned i samme nabolag). Dette gav en sosial garanti hvor alle hjalp alle i disse naboskapsrelasjonene.

Få relasjoner gikk altså ut av lokalsamfunnet. Av relasjoner som gikk ut av lokalsamfunnet kan en nevne sesongfiskeriene som en stor del av den mannlige befolkninga deltok i. Andre relasjoner er menighetens møter og markedene. Disse falt ofte sammen, men de ble ingen trussel for den lokale organiseringa, da en her oftest traff enten slektinger eller folk en hadde felles interesser med (læstadianere).

Når det gjelder pkt. 2 så er materiell nøysomhet en del av det læstadianske dogme. Et annet læstadiansk dogme er at menneskers

likhet skyldes forsynet. Dette dogme medførte en hjelpeplikt i den læstadianske menighet. De som hadde lite ble hjulpet av andre. Menigheten sto bak og kontrollerte dette systemet med sanksjoner.

Rekruttering til dette sosiale systemet var også forholdsvis uproblematisk. Overgangen fra den yngre til den eldre generasjon skjedde ved giftermål. Dette gav visse forventninger til de nygifte - det ble forventet at de gikk i sine foreldres fotspor og ble "lik" dem. Familien ble derfor viktig da det gjennom inngåelse av ekteskap forventes en modning i forholdet til foreldregenerasjonens sosiale verdier.

Grunnlaget for det egalitære samfunnet var at lokalsamfunnet inneholdt få statusposisjoner. Statusposisjoner som kunne fungere differensierende var kjøpmann ol. Disse var som regel norske. Andre statusposisjoner utenfor naboskapsgruppen var predikanten og høvedsmannen (f.eks. på åttringen). Disse statusposisjonene sto imidlertid i forhold til den egalitære strukturen i samfunnet. For å ta predikanten først så var han den første blant likemenn i menigheten. En statusposisjon kunne ikke bygges opp da han ikke kunne peke ut sin etterfølger.

Også høvedsmannen eller eiere av mer "utvikla" fiskeredskaper som land- og synkenot var fanget av de lokale verdiene. Eierne hadde ikke muligheter til å akkumulere velstand, da bruken av gjenstandene var avhengig av hjelp fra flere. Fangsten ble fordelt på mange lotter, ofte flere enn de som var med på fisket. På denne måten kunne ikke eierne akkumulere velstand og hans investeringer ble derved til fordel for hele kollektivet.

8.1.4 Kommunalpolitikk

Kommunalpolitisk virksomhet var på den tida ingen trussel mot den læstadianske organiseringa. Det politiske lederskap i kommunen består av ordfører og herredskasserer, og seinere kommer også skoleinspektøren med. Når det gjelder politisk lederskap så minner situasjonen i denne kommunen om situasjonen i en av nabokommunene som Kjellberg beskriver i sin artikkel. 1)

1) Henv. s. 161

Denne troikaen står i et patronklient forhold til befolkninga, og er relativt stabilt. Dette patron-klient forholdet baserer seg på at denne gruppen har kontakter med storsamfunnets institusjoner. Deres maktposisjoner er i stor grad avhengig av vellykkethet i opprettholdelse av disse kontaktene, samtidig som de er avhengig av å søke legitimitet for sin politiske virksomhet hos lokalbefolkningen. Deres maktposisjon er bygd på politisk ekspertise utad. Dette gjør at disse maktposisjonene ikke er noen trussel mot den lokale læstadianske organisasjon.

Samtidig er disse posisjonene ofte rekruttert utenfra, og de er derfor forbundet med en viss "fremmedhet". Dette på grunn av at lokale ledere, for å få oppslutning hele tiden, må legitimere sine avgjørelser overfor sitt eget lokalsamfunn. Lokalsamfunnet har derfor større mulighet for å kontrollere disse. Vellykkethet i politisk karriere er avhengig av at en klarer å legitimere det motsatte, nemlig uavhengighet av lokal tilknytning. Disse statusposisjoner krever nemlig også det siste.

På den andre siden har en det lokale lederskikt. Dette blir rekruttert fra de ulike lokalsamfunn og er ledere som ofte bekler posisjoner i styrer og utvalg i kommunenes administrasjon. Av disse styrer og utvalg er spesielt kommune- og skolestyre viktig.

Dette lederskikt består av politisk valgte ledere fra de ulike lokalsamfunn, og på den måten sikrer de ulike lokalsamfunn at deres interesser blir hørt. Rekruttering til dette lederskikt har sin basis i oppnådde lederposisjoner i bygda, og er derfor relativt stabilt. Dette gjør at også dette lederskikt blir en elite.

Det betyr imidlertid også at disse lederne først og fremst må ivareta bygdas interesser i kommunen og dette setter barrierer for hva en kan foreta seg av politiske manøvrer. Skal en oppnå lederposisjon i toppskiktet må en også legitimere uavhengighet av lokale interesser. Det dilemma blir vanskelig å løse. Så rekruttering til lederposisjoner i toppskiktet fra det lokale lederskap blir meget sjeldent.

Når det gjelder velgerne som bestemmer sammensetninga av det bredere lederskikt og derved også indirekte ordførervalget, så har dette vist en stor grad av stabilitet siden kommunen ble oppretta som egen kommune i 1930. Kommunestyret har hatt et sosialistisk flertall og som regel har DNA fått reint flertall. Dette har vært grunnlaget for det relativt stabile lederskap i kommunen.

Den kommunale virksomhet er på denne måten ingen trussel mot den læstadianske politiske mobiliseringa. Statusposisjoner i troikaen var bygd på relasjoner med storsamfunnet som igjen var bygd på relativt uavhengighet av lokale spørsmål. Det bredere lederskikt bygde sin makt på akseptasjon fra lokalsamfunnet og måtte derfor legitimere sine avgjørelser overfor lokalsamfunnet hele tida. På den måten kunne den læstadianske menighet som var den dominerende politiske institusjon i lokalsamfunnet kontrollere en del av det politiske bildet. Denne kontroll utøves ved stemmeseddelen ved kommunevalg. -

8.1.5 Innlemmelsen av en utkantkommune i det nasjonale samfunn. . .

Også på dette området er situasjonen i denne kommunen noenlunde lik den Paine og Kjellberg beskriver i sine artikler fra begynnelsen av 60-tallet. 2) På den tida var Kåfjord kommune en typisk utkant både økonomisk, geografisk og sosialt. I tillegg til dette var befolkninga av en språklig og kulturell minoritet, så dette var med på å forsterke utkantstatusen.

Innlemmelsen av utkantkommunen i det nasjonale samfunn skjer ved utbygging av velferdsstaten. Denne velferdsutbygginga gjør at alle kommuner blir bundet til et politisk-administrativt apparat og dette gjør igjen at kommunen blir mer avhengig av omverdenen. Oppnåelsen av velferdsstatens goder er i stor grad avhengig av lokalt initiativ og dette skaper en interessekamp de ulike lokalsamfunn i mellom. Dette skaper en ny type politisk organisering og nye politiske roller. Den læstadianske politiske organisering kommer her til kort, og den nye type politiske leder kommer etter hvert i interessekonflikt med den læstadianske menighet.

2) Henv. s. 162

Kort sagt kan en si at det har skjedd en differensiering av de politiske roller i lokalsamfunnet. På den andre side så har dette også påvirket de mellommenneskelige forhold i lokalsamfunnet, og det blir derfor viktig for lokalsamfunnet (læstadianerne) å vinne kontroll over denne utviklinga.

Den nye typen politisk lederskap er tufta på en ny type sosial organisasjon i bygda. Slektskap, naboskap var tidligere sentrale verdier. Slektskap var nært knytta sammen med naboskapsverdier fordi slektinger ofte slo seg ned i samme naboskap. En hadde få relasjoner utenfor sitt eget lokalsamfunn. De relasjonene en hadde var med folk av liknende bakgrunn, så en kunne uten altfor store anstrengelser gjøre krav på disse grunnleggende verdiene i denne type relasjoner. Dette fordi en følte et fellesskap mellom disse lokalsamfunnene, som kontrast mot den ytre verden. De grunnleggende verdiene var derfor ikke truet i disse relasjonene.

I den nye type politiske lederskap blir selvhjelpenhet etter hvert en verdi, og en ny type relasjoner inntreffer. Den nye sosiale verdi blir økonomisk produktivitet. Mens referansegruppen for de tidligere sosiale verdier var hustand eller naboskap, kan en nå mere fritt velge hvem en vil etablere relasjoner til. Foreninger blir basis for rekruttering av politiske ledere. Foreningas myndighet er delegert til noen få personer (foreningens styre). Dette er formelt regulert ved formålsparagrafer og vedtekter.

Den politiske aktiviteten blir etter hvert organisert gjennom politiske partier i bygda. Dermed prøver en å danne partipolitiske skillelinjer med kommunen som enhet, i stedet for en politisk lojalitet overfor lokalsamfunnet som tidligere.

-
- 1) Fransisco Kjellberg: Politisk lederskap i en utkantkommune. I tidsskrift for samfunnsforskning 1965, bd.1.

8.1.6 Nye politiske ledere

Lederskap blir derved formelt regulert og baserer seg på en ny sosial preferanse i lokalsamfunnet. Tidligere fulgte en helst den eldstes lederskap, som ble leder i kraft av alder, ikke valg.

Denne type lederskap var tufta på læstadianske verdier, og var ikke i konflikt med det lederskap som ledertroikaen sto for, fordi de ikke var gjensidig utelukkende. Det læstadianske lederskap var først og fremst en forsikring om sosial og materiell trygghet innad i lokalsamfunnet, men innebar også sosialisering i en religiøs ideologi. "Troikaens" lederskap var først og fremst basert på relasjoner utad, og kom derfor ikke i konflikt med det lokale læstadianske lederskap. En kan si at disse utnyttet hver sin nisje.

Lederskap som bygger på formelt regulert organisasjon skaper nye politiske karrierer i lokalsamfunnet. Dette blir av Kjellberg karakterisert som profesjonalisering av innflytelsesposisjoner i kommunen:

"Utviklinga kan betraktes som en profesjonaliseringsprosess. Det har funnet sted en differensiering av de politiske roller, på bakgrunn av funksjonell spesialisering, og det er blitt oppretta nye autoritetsforhold, på grunnlag av avstand og ekspertise". (Kjellberg 1965 : 76).

Denne profesjonaliseringa gjør at de lokale ledere blir mer uavhengige av bygdeinteresser for å bygge opp en politisk karriere. Han kan konsentrere seg om å etablere relasjoner med storsamfunnets institusjoner uten hele tida å legitimere dette overfor lokalsamfunnet. På denne måten rekrutteres de lokale lederne lettere til kommunens lederskikt.

-
- 2) Fransisco Kjellberg: Politiske konsekvenser av standardisering av offentlige ytelser, i tidsskrift for samfunnsforskning 1974, bd. 15 og Fransisco Kjellberg: Ramme for analyser av lokalpolitikk i Nordkommuner, 1963 (stensil).
Robert Paine: Læstadianismen og samfunnet, i tidsskrift for samfunnsforskning, 1965 bd. 1.

1.7 Kommunen som enhet

Kommunen som enhet var en av forutsetningene for den nye ledertype. Tidligere var lokalsamfunnene de grunnleggende sosiale enheter som dannet grunnlag for identifikasjon og felles handling. Den administrative enhet i kommunen hadde liten innflytelse og det var liten kommunal aktivitet som kunne gi kommunebegrepet et innhold.

Ved introduksjon av velferdsstaten begynte dette å endres. Kommunen blir ikke lenger bare en formell administrativ begrensnings. Kjellberg illustrerer denne endringa ved å skille mellom to typer offentlige avgjørelser:

"En type som vesentlig tar sikte på fordeling av goder mellom den enkelte, en annen som derimot tar sikte på å frembringe kollektive goder for hele gruppen eller området".

(Kjellberg 1965 : 78)

Kommunens hovedoppgave svinger over til den siste type avgjørelser og får derved betydning for de ulike lokalsamfunn som helhet. Her dreier det seg om goder som vegbygging, kai ol. som er helt kritisk for lokalsamfunnets eksistens. Dette gjør at kommunen blir en meningsfylt kategori ved at de enkelte lokalsamfunn blir knytta sammen i et politisk avhengighetsforhold.

Samtidig skjer det en vekst av offentlige og formelle kommunale organer, og deres innflytelse øker etter hvert. Fordelinga av offentlige goder tvinger fram en utvidelse og formalisering av det politiske anliggende. Dette gjør ledertroikaens patronforhold vanskelig. Nå endres dette til at avgjørelser mer taes i organer som har delegert makt. Det lokale demokrati kommer derved sterkere inn, tidligere var det ofte ordføreren som avgjorde. Dette fører til økt politisk deltakelse.

Den økte politiske deltakelsen kommer etter en demokratiseringsprosess i politiske avgjørelser. Det fører imidlertid til kamp de ulike lokalsamfunn i mellom om tilgang til de offentlige goder. På en annen måte kan det sies at de forskjellige lokal-

samfunn som tidligere levde i fredelig sameksistens som økologisk adskilte systemer, nå trekkes sinn i en interessekamp om sosiale goder. Dette gjør at distriktsmotsetningene tilspisses.

8.1.8 Læstadianisme og lokalpolitikk.

Det nye politiske system støter som tidligere nevnt mot et uformelt politisk system, det læstadianismen er grunnpilar for. Det uformelle politiske system blir på en måte squiset ut eller overflødiggjort i lokalsamfunnet. Svaret fra den læstadianske menighet er at en definerer dette felt som verdslig ie. Dette er en del av den generelle sekulariseringstendensen i samfunnet. Den politiske arena blir derfor et felt der deltakelse på læstadianske premisser blir vanskelig. Dette kan illustreres med følgende uttalelse fra en av de læstadianske lederne:

"Partipolitikk blander vi oss ikke opp i".

På denne måten blir det vanskelig å forene den politiske og læstadianske statusen. Dette medfører imidlertid ikke at en ikke finner læstadianer i politikken, men disse rekrutteres som oftest fra kategori B, læstadianer som har en noe mer løselig tilknytning til den læstadianske menighet.

Dette henleder interessen mot hvordan politisk virksomhet tradisjonelt har vært ført i Kåfjord. Politisk virksomhet har tidligere hatt preg av å være en "elitepolitikk" og med det menes at den har vært drevet av en politisk elite, uten noen særlig innblanding fra befolkninga.

Læstadianerne har altså ikke vært særlig aktive på dette felt, selv om en også finner læstadianere innvalgt i kommunestyret ol. Her må det presiseres at det er forskjell mellom kategori A og B læstadianer når det gjelder deltakelse i politikken.

Læstadianerstatusen er imperativ for kategori A og kan derfor ikke kobles med så mange andre. Politisk virksomhet medfører at en må ta standpunkt til mange saker som en ikke har klare "oppskrifter" på fra den læstadianske menighet. Det blir dermed omkostningsfylt å være politiker og hele tiden legitimere sine standpunkter overfor den læstadianske menighet.

Den læstadianske deltakelse i partipolitikken har stort sett dreid seg om stemmegivning ved valg. Læstadianerne har ikke opptrådt som egen fraksjon i lokalpolitikken. De har ikke gitt sin stemme til bare et parti. Det bør likevel nevnes at DNA er det partiet som har fått flest stemmer fra læstadianske velgere, fordi dette partiet har hevda interesser som stort sett har falt overens med læstadianernes. DNA har jo hatt et image av å være et parti for arbeider- og småkarsfolk, så dette passer inn i den læstadianske ideologi.

8.1.9 Lokalpolitisk bilde av kommunen.

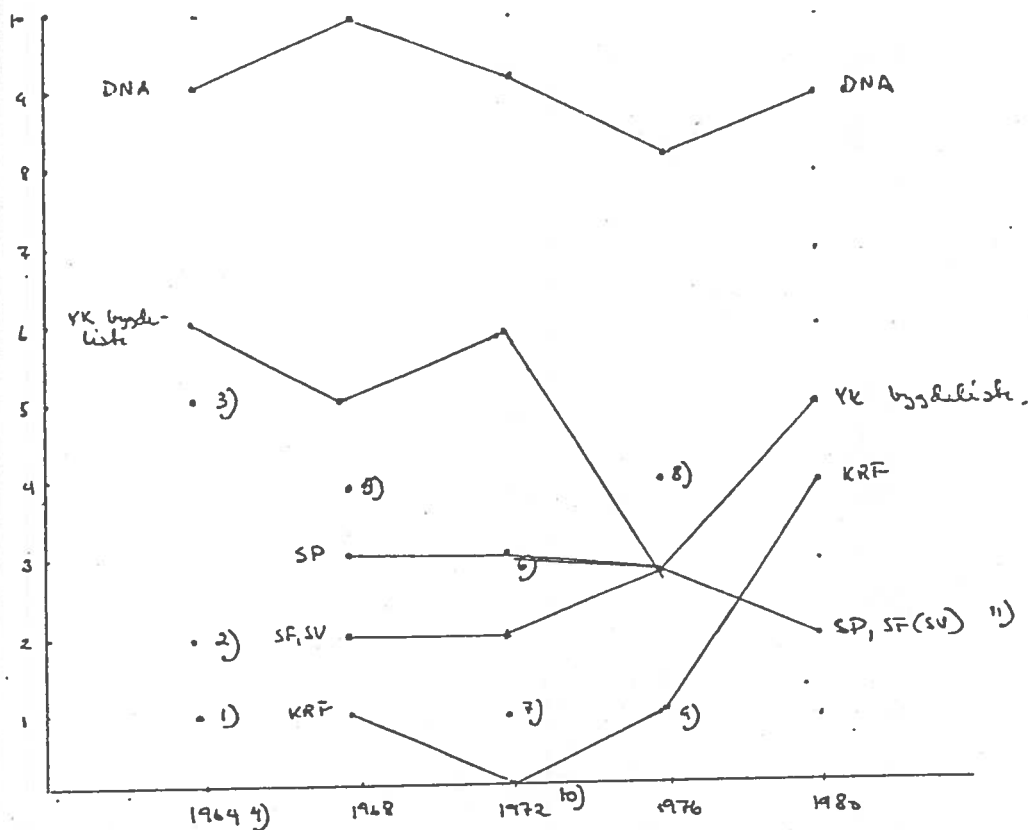
Når det gjelder Kåfjord kommune, så er DNA lista den eneste som kan sies å være kommunal i begynnelsen av 70-tallet. Den samler stemmer fra hele kommunen. De andre rikspolitiske partiene prøver ved nominasjonen å gi inntrykk av å være kommunal, men av velgerne blir de brukt nesten som rene bygdelister.

(En kumulerer egne folk, og stryker folk fra nabobygda). Derfor blir det på SP's liste f.eks. bare valgt inn folk fra ei bygd, mens det på SV lista blir valgt inn folk fra ei anna bygd.

KRF som først og fremst er et livssynsparti klarer heller ikke å fri seg fra bygdelistestemplet.

Bygdelistene dominerer altså bildet enten som rene bygdelister eller fordekt som rikspolitiske lister som blir brukt som bygdelister ved valgene. DNA lista er den eneste som kan sies å være kommunal på dette tidspunkt, når det gjelder oppslutning fra velgerne.

Representanter i kommunestyret: 25 i alt.

- 1) NKP, Kvinners folkevalgte, Indre Kåfjord småbrukerliste.
- 2) Kroken/birtavarre bygdeliste.
- 3) Manddalen småbrukerliste, seinere SP.
- 4) IK upolitiske liste uten representasjon i 1964.
- 5) Kåfjordalen/Kroken felleslista.
- 6) Skardalen/Birtavarre fellesliste.
- 7) Manddalen/Skardalen bygdeliste/Kroken/Kåfjordbotn liste.
- 8) Kåfjordalen/Steinnes bygdeliste.
- 9) Manddalen/Skardalen bygdeliste.
- 10) H og KRF urepresentert.

Det politiske bildet i kommunen preges av en utstrakt bruk av bygdelister. En av disse listene går igjen ved alle valgene nemlig Ytre Kåfjord bygdeliste, og har en representasjon på 6 på det meste i kommunestyret. Den generelle tendens er at bruken av bygdelister går ned, med 1964 og 1980 som ytterpunkter. I 1964 var det 5 bygdelister i kommunen, mens det i 1980 var bare 1.

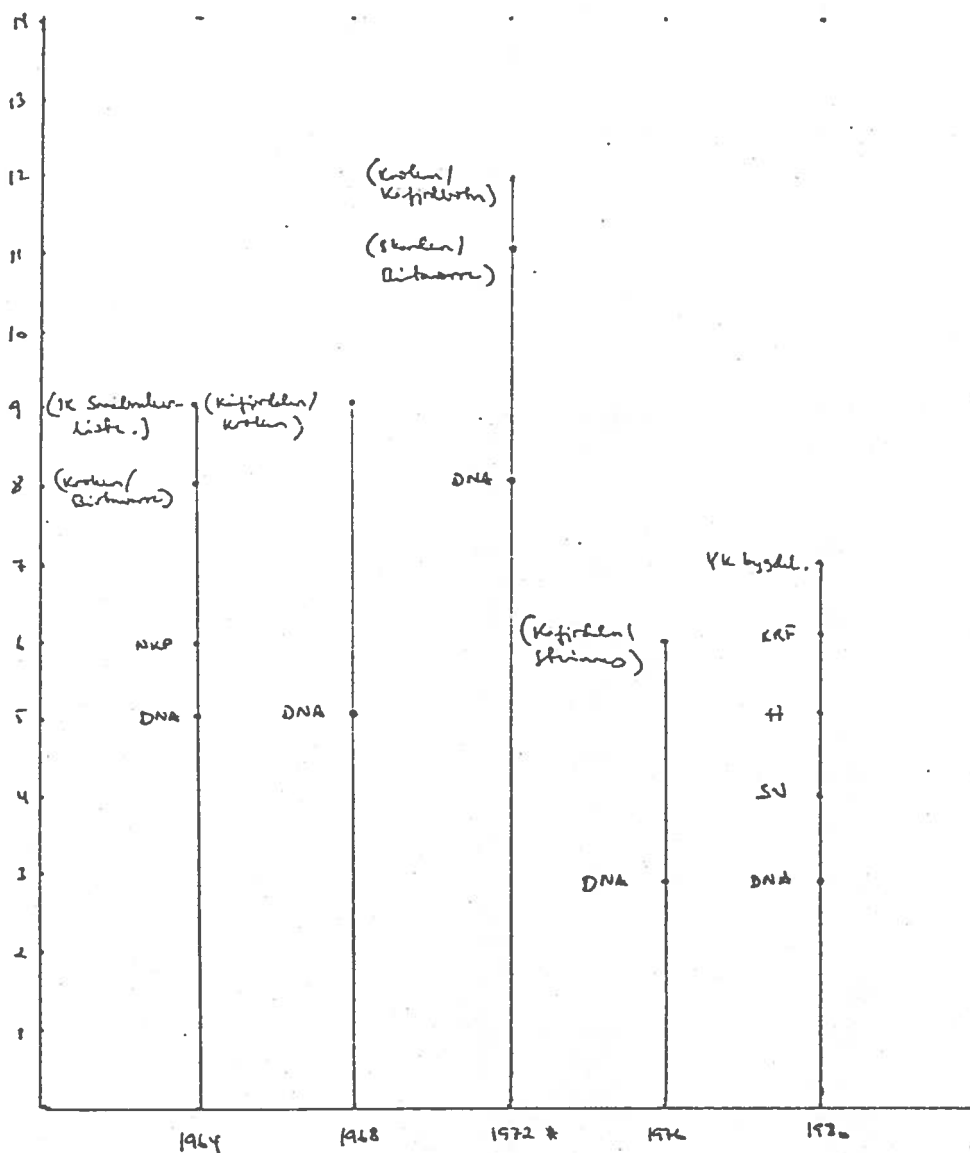
Særlig stilles det mange lister i IK. I 1964 er 3 av bygdelistene fra IK. (Kroken/Birtavarre bygdeliste, Indre Kåfjord upolitiske, Indre Kåfjord småbrukerliste.)

Når det gjelder bygdelistene kan en si at selv om det stilles mange lister så er uttellingen dårlig på de forskjellige listene når det gjelder antall mandater. I 1964 fikk IK inn til sammen 3 representanter på disse listene. I 1968 stiller en 1 fellesliste for hele IK. (Kåfjordalen/Kroken fellesliste) og de får inn 4 representanter i kommunestyret. I 1972 stiller en 2 lister (Skarsdalen/Birtavarre fellesliste og Kroken/Kåfjordbotn liste). En får da inn 4 representanter.

Som en ser av oppstillingen av bygdelistene så finnes det ikke noe systematisk mønster i allianser i politikken i IK. Alliansene varierer fra valg til valg. I 1976 får en imidlertid en allianse mellom Kåfjordalen og Trollvik (Kåfjordalen/Steinnes bygdeliste), som er et direkte resultat av skolestriden. På denne lista finner en bare motstandere av sentralskole i IK. Etter at skolestriden i IK er slutt, faller bygdelistene i IK bort ved valget i 1979.

Av de politiske partiene som har stilt til valg er det som før nevnt bare DNA som har lyktes i å holde et kommunalt preg, og som også ser ut til å samle stemmer fra hele kommunen. De politiske partilistene fungerer som tidligere nevnt som bygdelister i begynnelsen, men begynner i dag å få et kommunalt preg.

8.1.10 Indre Kåfjord's representasjon i kommunestyret.

På 60 tallet kan en se en liten overrepresentasjon av innvalgte i kommunestyret fra IK. Denne overrepresentasjonen synes tydeligst i 1972. Særlig er DNA lista mye brukt i IK (i 1964, 5 av 9, i 1968, 5 av 9, i 1972, 8 av 12). Folketallet i IK er ca 1/3 av hele kommunebefolkninga, så en normalfordeling skulle gi 8 representanter fra IK. I 1972 oppnår en en representasjon på 12 fra IK, 8 av disse på DNA's liste, 4 på de to bygdelistene. Den store representasjonen på DNA lista skyldes at denne lista ble brukt som ei rein bygdaliste av folk i IK, med kumulering av kandidater fra egen bygd.

* En fra Skardalen

Denne aksjonen var retta inn på å få egen skole i IK, og på den tiden var det snakk om sentralskole.

Indre stridigheter i IK om skoleutbygging, og reaksjoner fra resten av kommunen på valgresultatet i 1972 gjør at IK får inn bare 3 representanter i kommunestyret på DNA lista. Kåfjordalen/Steinnes bygdeliste som var motstander av sentralskolen får inn 4 kandidater.

Den samme tendensen ser en igjen i valget i 1980. IK får fortsatt en representasjon på 3 representanter i DNA gruppen i kommunestyret. Bygdeliste er imidlertid nå oppløst, mens forkjemperne for desentralisert skoleutbygging i IK (Skattvoll/Trollvik) er spredt i forskjellige politiske partier. 2 finner en igjen i KRF, 1 i H, og 1 på YK bygdeliste.

Det spesielle ved valget i 1980 er KRF's framgang. KRF har stilt lister ved tidligere valg, men har ikke oppnådd noen særlig representasjon (2 i 1976). Ved valget i 1980 får KRF 5 mandater i kommunestyret, og lista sanker stemmer fra hele kommunen. KRF lista blir et alternativ for den læstadianske del av befolkninga, og saka som har vært med på å aktivisere læstadianerne i KRF er skolesaka.

Læstadianerne stemte i stor grad DNA tidligere, men skolesaka var med på å tydeliggjøre skillelinjene mellom DNA stemmegivning og læstadianisme. I 1976 finner en igjen denne fraksjonen i Kåfjordalen/Steinnes bygdeliste som var organisert rundt desentralisering av skoleordninga i IK. I 1980 har disse skillelinjene forplanta seg til hele kommunen, og en får en læstadiansk aktivisering innen KRF.

DNA holder imidlertid også sin stilling i Kåfjord, men også her er skillelinjene tydeliggjort. Partiet henter ikke lenger sine stemmer i læstadianerkretser, men baserer nå sin politikk på stemmer fra ikke læstadianere.

Som tidligere nevnt så er det lokalpolitiske bildet prega av en politisk elite som driver lokalpolitikk, uten noen større innblanding fra lokalbefolkninga. Dette bildet er særlig betegnende for forholdene i Skattvoll krets, og det gir seg også utslag i deltagelse i skolesaka. Skattvoll krets er den kretsen i Kåfjord der den læstadianske menighet er mest levende i dag. Mangelen på engasjement i skolestriden, mener jeg foruten de forhold som allerede er nevnt, skyldes læstadianismens sterke stilling blant folk i kretsen. Skole og utdanning har ingen høy status blant læstadianerne, ^{i dag} fordi skolegang utdanner ungdom ut av det læstadianske samfunn, og stiller kritiske spørsmål til den læstadianske lære. Folke- og ungdomsskole må en imidlertid delta på i følge norsk lov, men videre skolegang ut over dette har ikke så høy status her som i det norske samfunn for øvrig.

Det andre forhold som bør nevnes er at det innenfor den læstadianske lære finnes et dogme som sier at en ikke skal legge seg opp i det som "konge og fedreland" bestemmer. Det disse bestemmer er lov som alle må rette seg etter. Dette dogme er høyt aktet og ofte sitert blant læstadianerne. Som vi siden skal se har de norske myndigheter spilt en betydelig rolle i skolesaka og derfor blir det viktig å se litt mer nøye på hvilken rolle de har spilt i skolesaka. Dette for å belyse forholdet både til de lokale myndigheter og lokalbefolkninga.

.11 Skolesaka som politisk mobiliseringsgrunnlag.

Jeg vil her bruke Radcliff-Brown som setter en "estate" i fokus som personell mobiliseres rundt og Grønhaug utdyper dette i det han sier:

"Inkorporering er her definert som en spesifikk prosess hvor igjennom medlemmer av en subgruppe etablerer felles interesser i en "estate" overfor omverdenen (Radcliff-Brown 1968 : 38) og blir istand til mobilisering og felles aksjon for å forsvare og fremme felles interesser. Lederskap, delegering og representasjon er deler av det korporative mønster det tenkes på her. (Grønhaug 1974 : 127).

Jeg skal i det følgende ta for meg hvordan læstadianerne inkorporeres omkring felles handling, altså en inkorporasjonsprosess i ovenstående betydning. Læstadianismen har tradisjonelt vært organisert gjennom menigheten:

- 1) Organisatorisk grunnlag i menigheten.
- 2) Verdifellesskap i menigheten.
- 3) Sanksjonsmuligheter i menigheten.

Inkorporasjonsprosessen betyr imidlertid nye organisatoriske former. Det religiøse fellesskap blir utvida til å gjelde politiske spørsmål, men det politiske spørsmål blir hele tida definert som et religiøst anliggende.

Som eksempel til å belyse denne prosessen er "skolesaka" tenkt brukt. "Skolesaka" er en konflikt om skoleutbygging i Kåfjord kommune, som har foregått i 20 år, og som ennå ikke ser ut til å ha fått sin endelige løsning. Den har fått sin løsning på den måten at skolen har blitt bygd, men det har ikke ført til at en har fått ro omkring skolene i Kåfjord. Min påstand er at skole ikke bare er et ressursfordelingsspørsmål for læstadianerne, men også et verdispørsmål. Kretsreguleringer, skoleutbygginger blir viktige muligheter og begrensninger for ivaretagelsen av læstadianske verdier.

For å få til dette har en gjort endringer i den måten den læstadianske statusen kombineres på. For kategori A læstadianer er statusen imperativ, man kan ikke koble læstadianerstatusen med særlig mange andre statuser. A kan derfor ikke lett bli fulltidspolitiker, fordi dette innebærer at man må ta standpunkt til mange saker som læstadianismen ikke gir direktiver for. Derfor er A i startfasen en sort "bakspiller" i forhold til B som er de aktive i frontlinja i skolesaka. B kan lettere kombinere ulike statuser.

Den seinere tids utvikling viser imidlertid at også læstadianer kategori A deltar aktivt i politikken. Det ser ut som det er en aktiv strategi fra læstadiansk hold å få hånd på viktige stillinger f.eks. i kommuneadm. for derved å få en styring med det

som skjer f.eks. i den lokale skolepolitikken.

8.1.12 Skolesaka

Denne avstandstakning fra politisk deltagelse kan også karakteriseres som en tilbaketrekning som er en vanlig respons fra læstadianere på den verdslige verdens inntreden (her eksemplifisert med en del goder fra velferdsstaten).

Skole må imidlertid alle delta i . (jfr. norsk lov), og den læstadianske menighet oppdager etter hvert skolens viktige oppdragende virksomhet i lokalsamfunnet. Skole har etter hvert delvis overtatt den sosialiseringssprosess som tidligere ble overført gjennom generasjonene. Det blir derfor viktig for læstadianerne å få så stor kontroll som mulig over skolepolitikken, og derfor trengs en aktiv deltagelse. Denne kontrollen utøves ved å få kontroll over de forskjellige skolepolitiske organer i kommunen (skolestyre, foreldreråd ol.). Dermed kan en si at læstadianerne prøver å gjenerobre et lokalpolitisk felt som de tidligere selv har definert seg ut av . Skole blir dermed en politisk sak som blir introdusert blant læstadianerne, og som de etter hvert inkorporeres omkring.

Argumentene fra læstadianerne er i begynnelsen "vikarierende" og en bruker "kvasiargument" som reiseavstand, økonomi ol., som lettere kan forstås av mottakeren. "Kvasiargumentene" blir altså brukt i stedet for de virkelige underliggende argumenter, som er religiøse. De religiøse verdiene spiller imidlertid en betydelig rolle, men religiøse argument blir ikke brukt før på et seinere tidspunkt i saksgangen. "Kvasiargumentene" blir altså på en måte stedfortredere for de mer grunnleggende religiøse argumenter som ikke er lett omsettbare i lokalpolitikken.

Mitt eksempel er fra skoleutbygginga i Kåfjord. Seinere vil jeg konsentrere meg om skoleutbygging i en del av kommunen, Indre Kåfjord. Denne skoleutbygginga vil heretter bli kalt "skolesaka". Situasjonen er den at en ikke kan klare å bli enig om plassering av skolen i IK. Uansett hvilke utspill kommunale eller statlige myndigheter kommer med for å løse saka,

så kommer det protester eller anke inn for KUD fra kretsene.

I tillegg til distriktsmessige hensyn om at en vil ha skolen så nært som mulig sitt eget lokalmiljø som er et generellt trekk i skoledebatter også andre steder, så kommer religiøse (læstadianske) hensyn. Det blir viktig for læstadianerne å influere på innholdet i skolen. Derfor vil en ha skolen plassert så nært som mulig for å få mest mulig innflytelse over organer som samarbeidsutvalg, foreldreråd ol. En mulig løsning ville vært å gi hver grend en skole, noe som KUD foreslår, men barnetallet i kretsen er synkende. Så snart ville en av disse skolene være overflødige. En må derfor inngå kompromiss og resultatet er at det området som etter generalplanen er utpekt som vekstområde i IK, blir uten skole. Den læstadianske fraksjon på Skattvoll vinner denne tautrekkinga om skoleplassering.

Skolestriden er imidlertid ikke slutt selv om en får en offisiell løsning på skolesaka ved bygging av Skattvoll skole. Dette viser at det ikke bare er strid om plassering av skole ut fra distriktsmessige hensyn. Dette kan en se av det etterspill som skolesaka har fått etter at utbygginga av skolene er ferdig. En ser her at det ikke bare er strid om skolebygg, men også en strid om hvilken gruppering som skal kontrollere skolen, hvilket verdigrunnlag skolen skal byggē på. Skolesaka er i høyeste grad også en verdikonflikt.

"Skolesaka" vil i det følgende bli inndelt i 3 ulike tidsperioder.

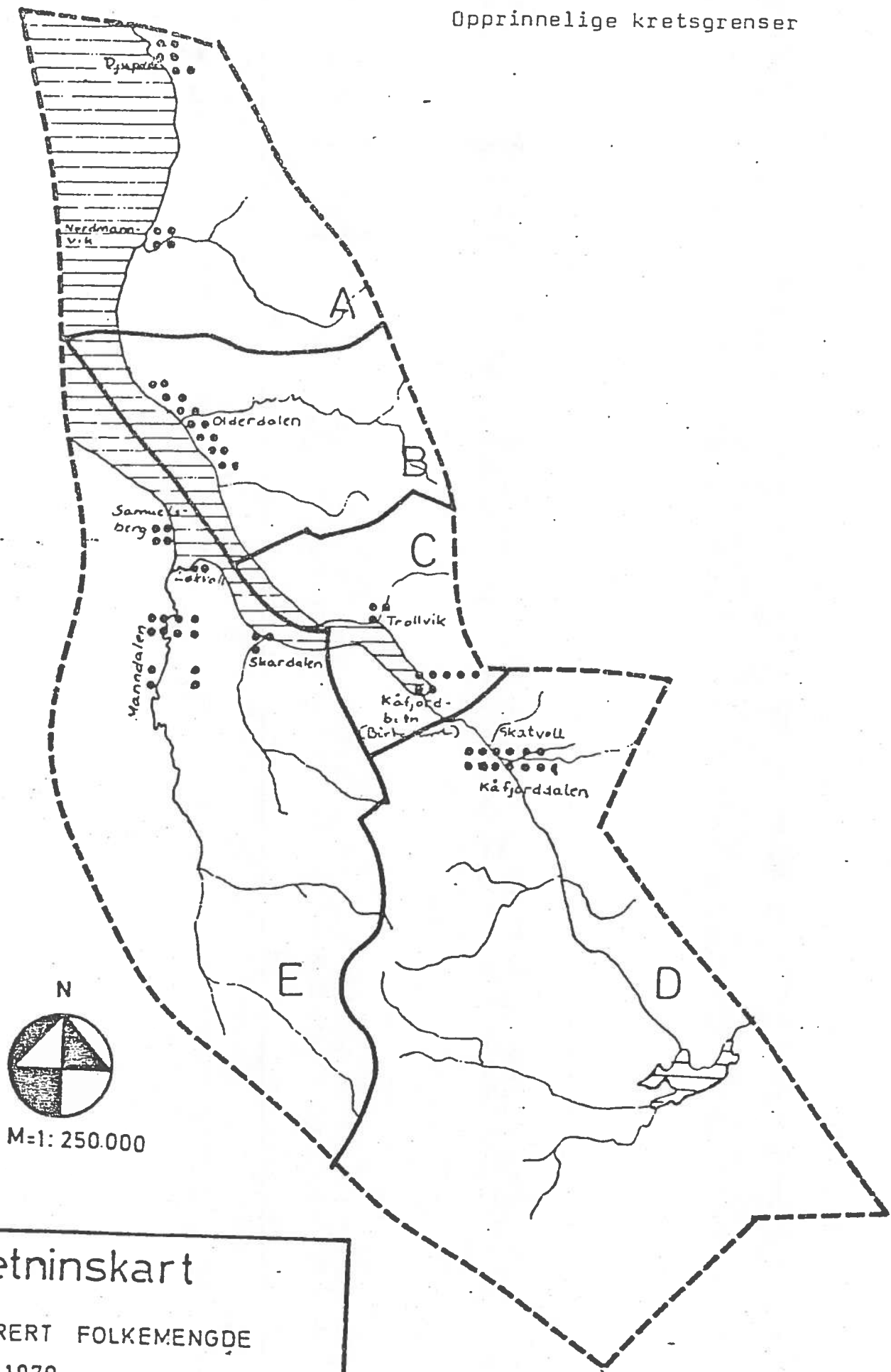
1. Perioden fra 1973 - 1976 er prega av at KUD prøver å få en avslutning på striden som de selv på en måte er skyld i, i og med tilrådning om å vurdere desentralisering. Dette fører til aktiv deltakelse fra kretsene, noe en ikke fant før. Perioden blir avslutta ved vedtaket i 1976 om at det skal bygges to nye skoler i IK, og at det derved blir oppretta en ny skolekrets (Birtavarre eller Nyvoll).

2. Denne perioden går fra 1976 - 1979, og preges av kommunens forsøk på å gjennomføre KUD's vedtak om å bygge to nye skoler. Dette er en ordning som hverken skoleadm. eller kretsene ønsker. Denne perioden avsluttes i 1979 ved at kommunestyret vedtar å bygge bare en ny skole i IK, etter rådgivende folkeavstemming i kommunen og avklaring om KUD's avgjørelse var et pålegg eller råd.

3. Det skapes imidlertid ikke ro omkring skoler i IK allikevel. En kan på en måte se på dette som en avslutning på selve skoleutbygginga i IK, men det skjer en kontinuerlig strid i skolene i IK også etter dette. Samarbeidsutvalg, foreldreråd ol. ved de enkelte skoler blir brukt til å fremme synspunkter. Dessuten blir skolestyre brukt. Stridsspørsmålene er innholdet i skolen, hva skolen skal formidle, og hva selve skolebyggene skal bli brukt til utenom skoletid. Er skolebyggene bare til skoleformål, eller kan de bli brukt til andre kulturelle aktiviteter, og hvilke? Her tror jeg vi berører selve kjernen i skolesaka, det som ligger bak den lange skolestriden. Det er altså ikke bare plassering av skoler en slåss om.

8.2.1 PERIODE I

1973 - 1976

Bosetninskart
REGISTRERT FOLKEMENGDE
PR. 1/1 1970
• = 50 PERSONER
— GRENSE FOR TELLESONE
(fordelingen innenfor sonene bare an...)

C-Trollvik krets
D-Skatvoll krets

8.2.2 Innledning

I denne perioden skal en se framveksten av de ulike fraksjoner, med spesiell vekst på læstadianerfraksjonen på Skattvoll.

8.2.3 Fraksjonsdannelser

Det mest slående er den foreløpig labre interessen for kretsene når det gjelder skoleutbygginga i IK. Det eneste initiativ fra kretsene før skolekomitéen kommer med sin innstilling i 1971, er kretsmøtet på Skattvoll i 1968 der planene for Skattvoll skole blir etterlyst. Dette resulterte i at komitéen blir ned-satt.

Skolekomitéens innstilling gikk med 2 mot 1 stemme inn for Birtavarre som byggested for sentralskolen. Den enes stemme ble avgitt for Skattvoll. Saka blir sendt ut til kretsene til høring og en ser at det er et bemerkelsesverdig lavt stemmetall fra kretsene, særlig gjelder dette Skattvoll krets. Avstemminga får en oppslutning på kun 21 fra Skattvoll skolekrets. En bør ellers merke seg at Skattvoll skolekrets gikk inn for forslaget til skolekomitéen, selv om dette betydde at skole ble lagt til Birtavarre. En av komitéemedlemmene stemte for Skattvoll som skolested, men befolkninga avviser dette.

Dette forslaget er grunnlaget for de framtidige fraksjonsdannelser i skolestriden i IK. Ideen med å plassere sentralskolen i Birtavarre, gav seinere grobunn for tanken om egen skole for Birtavarrreregionen. Denne fraksjonen går seinere under navnet Birtavarrefraksjonen.

Ved forslaget om å bygge en sentralskole i Birtavarre, ville det bli to skoler i daværende Trollvik krets. Trollvik krets innbefatta på den tida også Birtavarre. Trollvik skole ville derved miste sin betydning, og dette danna grunnlaget for Trollvikfraksjonen.

Læstadianerfraksjonen på Skattvoll ser ennå ikke ut til å være aktivisert. Denne fraksjonen ser foreløpig ut til å akseptere tingenes tilstand uten særlige protester, og de går inn for komiteens forslag med 13 mot 8 stemmer. Skole-spørsmålet ser altså foreløpig ikke ut til å fange deres interesse i særlig grad. Ved Grunnskolerådets anbefalinger om å vurdere sentralisering/desentralisering på nytt, blir også denne fraksjonen aktivisert.

8.2.4 De ulike fraksjoner

8.2.4.1 Trollvikfraksjonen

Trollvikfraksjonen er den eldste fraksjonen. Denne fraksjonen er ikke organisert gjennom noe spesielt partiapparat. Deres hovedtalsmann er Petter Trollvik som både er en økonomisk og politisk entreprenør. Fraksjonen er organisert rundt arbeidet med å få lagt sentralskolen til Trollvik, der en allerede har en barneskole bygd i 1952. Fraksjonen ble etablert allerede på midten av 60 tallet. Denne gangen gjaldt det plassering av den 9-årige ungdomsskolen i kommunen. Trollvik som var det geografiske sentrum, og Olderdalen som var kommunesenteret, var de to alternativene. Trollvik trakk den gang det korteste strået i drakampen etter at skoledirektøren hadde grepet inn.

Trollvikfraksjonen går hele tida inn for desentralisering av skolekretsene i IK, fordi de er redd for at sentralisering betyr at de mister sin skole. Etter at det på kommuneplan blir vedtatt sentralisering av kretsene i IK, går striden mellom Birtavarre- og Trollvikfraksjonen på hvor innenfor Trollvik krets sentralskolen skal plasseres, Trollvik eller Birtavarre.

8.2.4.2 Birtavarrefraksjonen

Birtavarrefraksjonen består først og fremst av AP folk. Den sterke stilling som DNA har i nettopp dette området skyldes at en har erfaring med arbeiderorganisering fra gruvedrifta.

Fagforeningsarbeid var kjent allerede på den tida og tradisjonene er holdt i hevd ved de gruvearbeiderne som ble igjen etter gruvedriften ble lagt ned. Denne fraksjonen prøver å bruke partiapparatet til fordel for sine interesser.

Birtavarrefraksjonen utgjør flertallet i Kåfjord AP, men er et mindretall i de to kretsene. Argumentene fra Birtavarrefraksjonen er først og fremst økonomiske, at det vil bli billigere å bygge en sentralskole i IK i stedet for flere grendeskoler. Et argument som senere kommer inn er at Birtavarreområdet er utpekt som framtidig vekstsenter i IK. Dette er også helt i tråd med landsdelsplanen for Nord-Norge. Argumentene er også pedagogiske. Ved en større skole vil en få bedre pedagogiske tilbud. Trafikkforhold blir også trukket inn ved plassering av skolen i Trollvik. E 6 vil i framtida gå så og si gjennom skolegården. Værforhold blir også trukket inn.

8.2.4.3. Læstadianerfraksjonen på Skattvoll

Skattvollfraksjonen "styres" på dette tidspunkt av de folkevalgte lederne fra kretsen, som er innvalgt på AP-lista og som derved støtter Birtavarrefraksjonen. Høsten 1971 går kretsen inn for sentralisering og seinere går kretsen inn for Birtavarre som skolested. Skattvoll er på den tiden ikke noe alternativ for plassering av skolen.

Den læstadianske fraksjon er i mot sentralskole i IK, og argumentene er pedagogiske. Sentralskolen vil skape store barneansamlinger som er uheldig for det enkelte individ, heter det.

Grunnene til at den læstadianske fraksjon ikke er aktivisert på dette tidspunkt, kan deles opp i to. For det første har vi det læstadianske dogme om ikke å legge seg opp i det som konge og fedreland bestemmer. Det disse bestemmer er "lov" som alle må rette seg etter. Sentralmyndighetene ønsker på dette tidspunkt sentralisering, og læstadianerne går også inn for dette.

Den andre grunnen er at de folkevalgte lederne for Skattvoll også går inn for sentralisering. Hvis den læstadianske fraksjon blir aktiv og går inn for et annet standpunkt, ville dette være et brudd på den tradisjonelle politiske virksomhet.

Fraksjonen aktiviserer seg imidlertid ved Grunnskolerådets tilrådning, og da ser en at kretsen går i mot det flertall av de folkevalgte fra kretsen går inn for. Læstadianerfraksjonen er derved etablert.

Holdninger

I tillegg til at det læstadianske dogme skapte en holdning som ikke tillot at en protesterte på de sentrale myndigheters avgjørelser, gav de ulike avgjørelser som KUD kom med, den samme holdning hos en del av den øvrige befolkninga også. KUD's avgjørelse gikk som oftest på tvers av det kommunen ønsket. Som eksempel på dette kan nevnes skolekomiteens innstilling. I deres argumentasjon for å foreslå sentralskole i IK, var det avgjørende at generalplanutvalget og de sentrale myndigheter gikk inn for denne løsninga. Dette var første gang at det fra kommunenes side ble foreslått sentralskole.

Et annet eksempel kan være ordførerens argumentasjon etter at han gjorde kuvending i plasseringsspørsmål:

"Skolelederen vil vise sin makt, hva nytter det å gå i mot hans avgjørelse".

Dette kan selvfølgelig også være taktisk argumentasjon fra hans side, men det at han bruker slike argumenter viser at de er salgbare blant folk.

Den retoriske sida av et slikt utsagn må altså ikke glemmes, og den kan underbygges med følgende utvikling i skolesaka mellom de to behandlingsrundene. Birtavarrefraksjonen setter i gang en underskriftskampanje til fordel for Birtavarre som skolested etter det første vedtaket i kommunestyret. I tillegg kommer skolelederen's tilrådning til fordel for Birtavarre som skolested.

Det må understrekes at ordføreren er AP-politiker, selv om han i den gjeldende perioden er innvalgt på Manndalen bygdeliste. Det er ikke usannsynlig at hans politiske teft gjorde det mulig å bruke argumentet retorisk, og slik legitimere sin strategi overfor både velgere og Kåfjord AP. (Birtavarrefraksjonen). Ordførerens popularitet i Kåfjord AP stiger etter dette, og ved valget i 1975 er han listas ordfører kandidat.

Den samme holdning som ordføreren forfekter kommer også fram i samtaler med folk om hva som foregikk i perioden. Uttalelser som:

3.

"Vi fikk det inntrykk at alt ble styrt utenfra, vi hadde ingen medbestemmelse", er meget vanlig å høre. Dette viser at myndighetenes avgjørelser ble oppfattet som "lov" av de fleste i kommunen. Særlig ser dette ut til å gjelde Skattvoll krets som er den minst aktive på dette tidspunkt i skolesaka.

Denne holdninga er imidlertid ikke gjennomsyra blant de folkevalgte. Skole- og kommunestyret vedtok flere ganger at begge kretsene skulle opprettholdes, selv om KUD hele tida tilrådte noe annet. På den måten kjemper de en aktiv kamp mot KUD's syn, men etter komiteens innstilling gjør også de kommunale organer en kuvending og vedtar en sammenslåing av kretsene med sentralskole.

8.2.5 Mobilisering

KUD's svar av 12.10.73 på mindretallets anke i spørsmålet om plassering av sentralskolen, var altså det som gav det endelige støtet til etablering av læstadianerfraksjonen på Skattvoll. Etter tilrådning fra Grunnskolerådet ble KUD's svar slik:

"Spørsmålet om plassering av eventuell sentralskole har en på nåværende tidspunkt ikke tatt standpunkt til, da en anser en prinsippavgjørelse i spørsmålet sentralisering/desentralisering bør vurderes på nytt".

Departementet behandler altså ikke anken, men tilrår at spørsmålet om sentralisering/desentralisering blir vurdert på nytt.

Argumentet fra KUD for å komme med dette forslaget var pedagogisk. Argumentet fra KUD for å gå inn for sentralskole var at små enheter ikke kunne gi tilfredstillende undervisnings-tilbud. Nyere forskning viste imidlertid at dette ikke alltid var tilfelle og KUD bad derfor kommunen om å vurdere sentralisering/desentralisering på nytt. Denne tilrådinga kom et halvt år etter at kommunen for første gang motvillig hadde vedtatt en sammenslåing av kretsene etter KUD's tidligere tilråding. Argumentet som KUD bygde den siste tilrådinga på er skolens betydning for lokalsamfunnet og økt foreldrekontakt ved desentralisert skole. Dette førte til at kommunen trakk tilbake alle vedtak om sentralisering. Men viktigere enn det var at den læstadianske menighet kunne gå for fullt inn i kampen, da den ikke lenger stred mot de sentrale myndigheters syn.

Dette satte fart i kretsene, og dette kan illustreres med følgende uttalelse:

"Før hadde vi inntrykk av at alt ble styrt utenfra, ved dette vedtaket ble saka lagt i våre hender, det ble vårt ansvar. Saka ble personlig, hadde vi følelsen av."

Folk fikk altså en følelse av at de hadde medbestemmelse i saka. Saka blir sendt ut til AU i foreldrerådene ved Skattvoll og Trollvik skoler til uttalelse. AU i Trollvik krets uttaler at saka ikke bør taes opp i foreldrerådet, men at saka bør taes opp på et kretsmøte. AU i foreldrerådet ved Skattvoll skole vedtar å innkalle til foreldrerådsmøte og legger fram forslag til vedtak som går ut på at en beholder begge kretsene. Under møtet kommer det fram et forslag om at en slår sammen kretsene og en får votering:

Forslaget fra foreldrerådets AU : 54 stemmer
Forslaget fra Hjalmar Steinnes : 10 stemmer

Både i skole- og kommunestyret får dette tilslutning, og i kommunestyrevedtak av 21.12.73 heter det:

"1. Kåfjord kommunestyre tilbakekaller samtlige vedtak som angår spørsmålet om kretssammenslåing og steds plassering av tidligere påtenkte sentralskole for Indre Kåfjord."

Foeldregruppa ved Skattvoll skole er nå aktivisert. Kretsmøtet går inn for å beholde begge skolekretsene, selv om de folkevalgte politikerne fra kretsene har gått inn for sammenslåing. 4 av 6 kommunestyrerepresentanter fra kretsene gikk inn for sentralisering. Dette er et brudd på den tradisjonelle måten politikk utøves på i kretsene. Før lot foreldrene de politisk valgte lederne bestemme, uten å blande seg for mye opp i politikken. Nå tar foreldrene aktivt del på møtene og tar aktivt del i debatten på møtene. Avisene blir flittig brukt til å fremme synspunkter i saka, noe som ikke har vært tradisjon før. Grunnen til dette er at skolesaka nå var blitt personlig, noe en kunne ha innflytelse over. Vedtaket fra kretsene var medvirkende til at kommunestyret forandra oppfatning.

Kretsens aktive deltakelse resulterer i et kretsmøte der en av representantene i kommunestyret fra kretsen får i oppdrag å skrive et brev til Kåfjord formannskap, der han sier at skolesjefen har holdt igjen opplysninger, og prioritering av bygging av Manndalen skole derved bygger på feil premisser. Han antyder her at skolesjefen har misbrukt sin stilling. Kopi av brevet blir oversendt fylkesmannen. Representanten sier ellers:

"Dersom prioritering for bygging av Manndalen ungdomsskole fremmes framfor bygging av grunnskole i Skattvoll skolekrets, må dette skriv også betraktes som anke til departementet."

Saka blir tatt opp i kommunestyret, men får ikke her gehør for sine synspunkter.

På et kretsmøte i Skattvoll skolekrets i januar 1974, blir det vedtatt å gå til streik hvis det ikke skjer en omprioritering av skoleutbygginga i Kåfjord, og skolen på Skattvoll blir prioritert på 1. plass. Helserådet har her vært på befaring og konkluderer med at skolen ikke dekker de krav man må stille til en skole i dag.

Problemet er imidlertid at Manndalen ungdomsskole allerede er satt opp på 3. plass på fylkets prioriteringsliste, mens planene for utbygging av Skattvoll skole ennå ikke er klare. Denne skolen er derfor ikke kommet på prioriteringslista for 1974 i det hele tatt. Saka blir tatt opp i kommunestyret i februar og der får en faktisk flertall for omprioritering. Dette medfører at skoledirektøren kommer på besøk i begynnelsen av mars, hvor han holder et møte med de kommunale myndigheter og representanter for kretsene. Saka blir tatt opp igjen i kommunestyret i mars, og nå får en flertall for å prioritere Manndalen skole.

8.2.6 Argumenter fra Skattvollfraksjonen

Argumentene fra Skattvoll fraksjonen mot å bygge sentralskole i Birtavarre kan sammenfattes i dette innlegget fra en del foreldre i Birtavarre krets. Dette viser at Skattvollfraksjonen også har tilhengere i Birtavarre:

"Vår mening er at en sentralisering vil skape store barneansamlinger som i seg selv er uheldig for det enkelte individ. Dessuten mener vi at med mindre skoler og barneansamlinger har lærerne alltid større oversikt over disse, og vil derfor kunne ta seg av den enkelte elev. Vi vil derfor foretrekke den nåværende ordning med opprettelse av begge skolekretser som den beste løsning". (Nordlys 25.03.74).

Når det gjelder skole så avviser en altså sentralskole i IK, med senere muligheter for utvidelese til 9-årig ungdomsskole, til fordel for å sende ungdomsskoleelevene fra kretsene til den 9-årige ungdomsskolen i Olderdalen (som er sentralskole). Dette stiller følgende uttalelse, som er et av hovedargumentene mot sentralskole, i et underlig lys:

"Vår mening er den at en sentralisering vil skape store barne-samlinger som i for seg selv er uheldig for det enkelte individ."

Dette argumentet "biter seg selv i halen" da ungdomsskolen i Olderdalen nettopp er en slik sentralskole for hele Kåfjord kommune. Det er derfor grunn til å tro at det ligger andre mot-iver bak.

Dette er argumenter som kommer fram i avisen, men det viser seg senere at hovedgrunnen til at en går i mot sentralskole, er at en får greie på at det i forbindelse med sentralskolen skal bygges idrettsanlegg. Den læstadianske fraksjon er ikke i mot idrett i seg selv, men organisert idrett har lett for å komme i konkurranse med den læstadianske menighet. Det lokale idrettslag søker da også om å etablere et idrettsanlegg i forbindelse med den nye skolen på Skattvoll, men dette fører til strid innen idrettslaget. Søknaden blir tolka som et middel i drakampen om plassering av skolen i IK. Idrettslaget trekker derfor tilbake søknaden om idrettsanlegg og det kan illustreres med følgende innlegg i avisa "Nordlys" 22.11.74:

"Ut fra dette er min mening nå at en i første rekke bør samle seg om det sentrale idrettsanlegget i Olderdalen som uten tvil vil dekke behovet i kommunen".

Vedkommende som skriver dette var et halvt år tidligere med på å søke kommunen om idrettsanlegg i forbindelse med skolen i IK, men sosialt press får han til å forandre mening. Han konverterer seinere og melder seg ved dette ut av all organisert idrettsvirksomhet.

Resultatet av striden er at en melder idrettslaget ut av Norges Idrettsforbund og idrettslaget opphører. Idrettsungdom må dermed melde seg inn i et annet idrettslag i kommunen for å drive organisert idrettsaktivitet. Dette idrettslaget har sitt utspring i kommunesenteret.

Selv om en går i mot sentralskole og idrettsplass i IK, så støtter en altså sentralskole og idrettsanlegg i kommunesenteret. En prøver altså på denne måten å holde en verdslig definerert aktivitet utenfor bygda.

Disse aksjonene blir altså initiert av Skattvollfraksjonen. Av denne framstillinga kan det synes som om aksjonene retter seg ensidig mot bygging av ungdomsskole i Manndalen, men en har også aksjoner mot bygging av sentralskole i IK. Birtavarrefraksjonen går nemlig inn for å prioritere bygging av Manndalen skole fordi denne er ferdig planlagt og er gitt tredje høyeste prioritet av fylket.

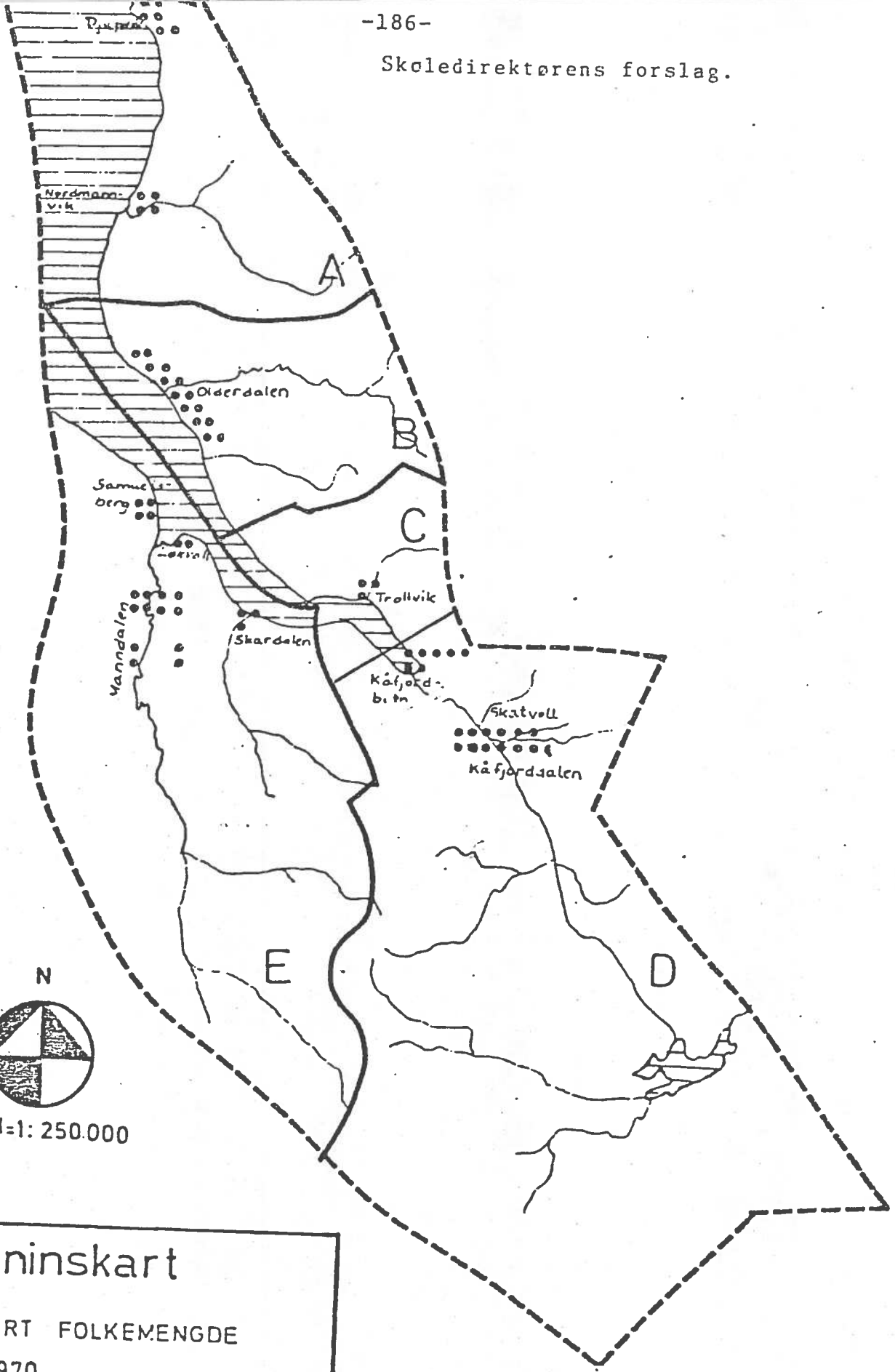
Derfor kan det være aktuelt med bygging av denne skolen allerede samme år, altså i 1974, mens en i beste fall måtte vente til 1975 med å få Skattvoll skole prioritert av fylket fordi planlegginga der ikke var ferdig.

Fra Skattvoll skolekrets blir det derfor hevda at Birtavarrefraksjonen driver politisk hestehandel, idet det hevdes at de har alliert seg med politikerne i Manndalen ved å gå inn for prioritering av ungdomsskole i Manndalen foran Skattvoll skole. Til gjengjeld hevdes det at politikerne fra Manndalen vil stemme for sentralskole i IK plassert i Birtavarre.

8.2.7 Endringer i kretsgrenser - anker.

Hva så med Birtavarrefraksjonen ? Hvis en går ut fra en desentralisert skoleordning vil denne bygda bli uten skole. Denne bygda er jo som tidligere nevnt utpekt som vekstsenter i IK.

I mars 1974 er skoledirektøren på befaring i Kåfjord. Han går inn for en løsning med endring av kretsgrensene fra Stor - Johan Bru til Bjørnsvingen, altså en utvidelse av Skattvoll skolekrets. Dette var for å blidgjøre Birtavarrefraksjonen, ble det hevda fra Skattvoll. Subsidiært hadde Birtavarrefraksjonen ytra dette som løsning. Tidligere hadde de hørt inn under Trollvik skolekrets, men ved denne løsning kom de til å høre inn under Skattvoll. Dette var en ny strategi for å prøve å få

N

 M=1: 250.000

Bosetninskart

REGISTRERT FOLKEMENGDE

PR. 1/1 1970

• = 50 PERSONER

— GRENSE FOR TELLESONE
 (fordelingen innenfor sonene bare an-
tyder befolkningens lokalisering)

C-Trollvik krets
 D-Skatvoll krets

den nye barneskolen i Skattvoll krets lagt til Birtavarre, i stedet for på Skattvoll.

Birtavarrefraksjonen sender derfor inn anken til KUD i sak 220/73, der det blir vedtatt å beholde begge kretsene. Subsidiært går en inn for skoledirektørens løsning. KUD avviser anken, men understreker at kretsreguleringa må taes opp som egen sak.

Både skole- og kommunestyret går fortsatt inn for å beholde begge kretsene som de er. Birtavarrefraksjonen anker imidlertid igjen.

I desember 1974 kommer KUD's avgjørelse. Anken blir tatt til følge og kretsgrensa satt til Bjørnsvingen. KUD tar altså mindretallets anke til grunn for sin avgjørelse.

Dette mindretallet består av Kåfjord AP, som er dominert av Birtavarrefraksjonen i dette spørsmål. Dette fører til uholdbare tilstander i Kåfjord AP, og fører til stor utmeldelse av partiet, særlig fra Skattvoll krets. Med dette reduseres Trollvik skole til 24 elever, halvparten av det den var før, mens Skattvoll utvidede krets nå vil innbefatte 104 elever. Denne avgjørelsen fører til stor debatt i kommunen og hele kommunen blir derved involvert. Kommunestyret vedtar i februar 1975 å ta avstand fra KUD's avgjørelse og en av kommunestyrerepresentantene fra Skattvoll sender et brev til statsråd Gjerde for å få en redegjørelse. Vedtaket i KUD gikk jo på tvers av alle vedtak i kommunen og på tvers av folkemeningen. Representanten forklarer også den vanskelige stilling Kåfjord AP er kommet opp i etter avgjørelsen. Saka blir tatt opp i stortingets spørretime av Otto Hauglin, SV.

Plasseringa av skolen i den nye Skattvoll skolekrets blir neste spørsmål. Før kommunestyret gjør sitt vedtak forgår det imidlertid en oppheta debatt i IK. Før saka skal opp blir det drevet en utstrakt "korridorpolitikk". Det blir imidlertid også brukt trusler og sosialt press. En av representantene går ut med dette til avisene, og saka får stort oppslag i "Nordlys" av 24.02.75

der det heter i overskrifta:

"Kraftige midler i skolestriden i Kåfjord. Trusler og press:"

Overskrifta henspeiler på lederen for Trollvikfraksjonen, Petter Trollvik, som også er innvalgt i kommunestyret. Trollvik prøver å presse en av SP representantene i kommunestyret til å stemme for Skattvoll. Trusselen er at hun vil bli rapportert til SP's moninasjonskomitee.

Kommunestyret vedtar imidlertid å plassere skolen på Skattvoll. Birtavarrefraksjonen anker igjen. Nå har imidlertid foreldrene på Skattvoll blitt utålmodige og truer med skolestreik. Streiken blir imidlertid hindra ved underdirektør Storsveens besøk i kommunen i desember 1975. Her lover han egen skole på Skattvoll.

8.2.8 Birtavarrefraksjonens politiske strategi.

Birtavarrefraksjonen har altså brukt partiapparatet for å få i gjennom sine synspunkter. Det viser Gjerdes svar på brevet. Denne fraksjonen har allerede sett viktigheten av å ha partiapparatet i sin hånd, og har over lang tid prøvd å påvirke fylkespolitikere og stortingsrepresentantene til å høre på deres synspunkter. Denne taktikken viser seg å være vellykket i og med at Gjerde i sitt svar først og fremst bygger sine avgjørelser på vurdering fra fylkespolitikere og stortingsrepresentanter fra partiet. Dette forklarer hvorfor KUD kunne gi medhold til Birtavarrefraksjonen i de to ankene. Den siste avgjørelsen er også på en måte å gi Birtavarrefraksjonen medhold, i og med at KUD velger å opprette en helt ny skolekrets, noe som gikk på tvers av flertallet i både kommunestyret og kretsene.

Birtavarrefraksjonen representerer altså flertallet i Kåfjord AP, men er i mindretall både i kommunestyret og i kretsene. KUD's vedtak gjør sitt til at dette mindretall skal få sitt syn i gjennom på kommuneplan.

Vedtaket i KUD førte til at mindretallet i Kåfjord AP, representantene fra Skattvoll, sender et brev til statsråd Gjerde der han redegjør for den situasjon Kåfjord AP er kommet opp i ved KUD's avgjørelse i ankesaka. Gjerde svarer imidlertid at opplysningene i denne saka er innhenta på vanlig måte om partiets standpunkt, og oppfordrer sine partifeller til å være med på å arbeide for å skape ro omkring saka.

Dette fører til at representantene melder seg ut av partiet, og med ham følger en rekke utmeldelser særlig fra Skattvoll krets. DNA kommer i ytterligere miskreditt blant de læstadianske velgerne, og en får en gradvis avskalling. Dette vedtaket er med på ytterligere å profilere det anstrengte forholdet mellom DNA og de læstadianske velgerne. Denne anstrengte holdninga har gradvis bygd seg opp etter 1971, og har sin årsak i partiets standpunkt i en del viktige saker for det læstadianske samfunn.

Ved kommunevalget i 1971 gjorde DNA et bra valg i IK, og fikk hele 8 representanter inn i kommunestyret. I tillegg kom 3 inn på bygdelister, i alt 11.* Dette er nesten halvparten av alle kommunestyrerepresentantene (25) i kommunen, så en må si at IK som region gjorde et godt valg i forhold til andre regioner i kommunen. DNA får på den tida støtte fra hele IK.

Ved valget i 1973 får man en klar tilbakegang. Skylda for denne tilbakegangen får først og fremst abortstriden. Dette blir også lagt vekt på i flere avisinnlegg som prøver å analysere tilbakegangen. Spørsmålet er oppe på sommerstevnet i Sjervøy 01.07.74, og predikantrådet vedtar her å sende en protest til regjeringas lovforslag ved statsminister Trygve Bratteli.

Dessuten kom den såkalte "Juletrestriden" på Skjervøy der læstadianerne ble uthengt av den sosialistiske pressen, spesielt ved avisa "Nordlys". Dette reflekteres i den seinere debatten der avisa "Tromsø" ofte blir brukt til debattinnlegg fra læstadianske debattanter. "Juletrestriden" hadde sin bakgrunn i om en skulle tillate juletre i kirka. Det kom til strid mellom presten og læstadianerne, og dette ble slått stort opp i avisene.

* Den 4 som kom inn på bygdelista fra IK, er fra Skardalen og regnes derfor ikke med her.

Samlivslæra i skolen er ei anna sak som er brennbar på denne tida. Læstadianerne mobiliserer høsten 1975 mot innføring av faget samlivslæra i skolen etter mønsterplanen. Dette innebar en konfrontasjon med skoleverket. Samlivslæra var også et forslag som kom fram i AP's regjeringsperiode. Så dette kom til ytterligere å tilspisse forholdet.

Den store valgseieren i 1971 var resultatet av at folk fra IK systematisk strøk folk fra andre steder i kommunen, særlig gjelder dette Trollvik og Skattvik fraksjonen. Ved valget i 1975 får IK bare inn 3 representanter på DNA's liste, alle tilhører Birtavarrefraksjonen. Bygdelista får imidlertid inn 4 representanter, disse er alle fra Trollvik/Skattvik fraksjonen. En ser altså nå de ulike fraksjoner med forskjellig politisk tilknytning. En kan ellers merke seg at IK denne gang ikke fikk mer enn 7 representanter totalt, mot forrige gang 11. Dette skyldes at resten av kommunen var obs. på den bevisste strykninga ved forrige valg, og prøvde å forhindre dette ved dette valget. DNA listas representasjon går også ned fra 8 til 3 i IK, mens bygdelista får 4. Det nye er at en nå stiller bare en liste i IK, sammensatt av "partifeller" fra Skattvoll og Trollvik fraksjonen. Det tradisjonelle mønster tidligere var at Trollvik stilte ei liste, mens Skattvoll stilte ei anna. Nå lykkes en altså i å få samarbeid de to ulike kretsene i mellom.

8.2.9 Nye allianser

Alliansene i skolesaka er nå mellom Trollvik/Skattvoll, mens den i 1972 under avstemminga om plassering av sentralskolen var mellom Skattvoll/Birtavarre. I 1972 gikk 60 % av de som stemte fra Skattvoll skolekrets inn for Birtavarre som skolested. Den nye situasjonen som oppstår etter KUD's anbefaling om å vurdere sentralisering/desentralisering på nytt, gjør at disse to kretsene finner fellesskap ved at de går inn for å bevare kretsordninga og skolene som allerede finns i kretsene. Motsetningsforholdet mellom de to fraksjonene (Trollvik/Skattvoll mot Birtavarre) skjerpes ytterligere ved Birtavarrefraksjonens stemmegivning i kommunestyret når prioriteringa av skoleutbygginga i kommunen er oppe. Birtavarrefraksjonen går

inn for Manddalen skole fordi den allerede er satt opp på 3. plass på fylkets prioriteringsliste. Skattvoll skole er ikke kommet med på denne prioriteringslista fordi den ikke er ferdig planlagt. En kan tidligst få denne skolen på fylkets prioriteringsliste i 1975. Skattvollfraksjonen mener at dette er en hevnakt fra Birtavarrefraksjonen når de ikke lenger går inn for sentralskole i Birtavarre.

8.2.10 Endringer i politisk strategi

Dette er en endring i politisk strategi fra den læstadianske fraksjon på Skattvoll. Politisk virksomhet har tidligere hatt preg av å være styret av en aktiv politisk elite. Politisk virksomhet får på den måten preg av å være et patron-klient forhold. Lokalbefolkninga har som regel latt de politiske valgte lederne ta avgjørelser uten å blande seg opp i dette.

Fra nå av forandres dette bildet, og lokalpolitikken blir nå ført på en annen måte. Læstadianerne oppdager at et flertall av de politisk folkevalgte fra kretsen sr for sentralisering. Av de 11 representantene fra kretsene var det bare 1 som hele tida gikk i mot sentralisering. Han bodde ved siden av skolen i Trollvik og ville derved miste skolen i sitt nærmiljø. Han var også med på å anke stedsplasseringa inn for KUD.

Av de gjenværende 10 skifta 4 mening etter departementets svar. Av de gjenværende 6 ville 4 få skole nærmere ved sentralisering. De to siste er politiske entreprenører fra Skattvoll som henter stemmer fra andre områder enn Skattvoll. De er også arbeiderpartifolk. Av disse to ble den ene av disse tvunget til skifte standpunkt og derved melde seg ut av AP.

Den læstadianske menighet begynner nå å blande seg opp i hva de politisk folkevalgte foretar seg på skolesektoren. Argumentet er at det er viktig å ha kontroll over hva som foregår i skolen, så en i størst mulig grad kan kontrollere innholdet i skolen. Derfor kan en ikke lenger bare være tilskuer til hva

som skjer i lokalpolitikken. En må aktivt prøve å påvirke den. Det er ikke mulig å trekke seg ut slik læstadianismen ellers gjør i sammenhenger der de føler seg truet.

Skolesaka blir også tatt opp i den læstadianske menighet. De politiske folkevalgtes synspunkt i denne saka gikk jo på tvers av den læstadianske fraksjonens synspunkt. Det sosiale press fra den læstadianske menighet er medvirkende årsak til at representantene skifter standpunkt. De sosiale omkostningene ville etter hvert bli så store at en valgte å skifte standpunkt:

"Hva nytter det å tale Roma midt i mot", (Roma er her den læstadianske menighet) er et utsagn som reflekterer noe av situasjonen som representantene sto oppe i. En merker seg her at det har skjedd en 180 graders dreining i argumentasjonen. Tidligere argumenterte en med: "Hva nytter det å tale skoledirektøren i mot?", mens parolen nå er: "Hva nytter det å tale læstadianerne i mot?"

Aktiviseringa av kretsene har ført til at de politiske aktørene er nødt til å skifte politisk strategi, fra en politisk karriere bygd på et patron-klient forhold til befolkningen, til en differensiering i karrieremønster. De nye typene karrierer kan karakteriseres ut fra en free-entrepriser og free-holder modell. (Paine 1963). Paine karakteriserer skillet mellom disse to ulike modellene slik: "Those of the free-entrepriser type may not work in either of the principal livelihoods of the community. Their characteristic interests are of a speculative kind and they pursue them in disregard of local values."

Videre sier han om free-holder modellen:

"The attempt to hold the goodwill of (inhabitants) may be more important in entrepreneur's behaviour than the achievement of sheer production efficiency. For free-holders this is more important and for free-entreprisers it is not."

(Paine 1963 : 52 i Barth ed., 1963).

8.2.11 Ethnic category-ethnic community.

Denne læstadianske mobiliseringa vil jeg prøve å se i lys av et etnisk organisasjonskontinuum. Den læstadianske fraksjon kan i begynnelsen få betegnelsen ethnic category. (Handelmann 1977) 1)

Dette kontinuum fortsetter med ulike organisasjonsnivåer som ethnic network, ethnic association, ethnic community. Karakteristikken av etnisk organisering av typen etnisk kategori, er at kategorien ikke er grunnlag for en handlingsenhet. Overført til lokale forhold vil det si at en ikke klarer å få til handling med menigheten som handlingsenhet i skolesaka, og den læstadianske fraksjon får derved en karakteristikk av etnisk kategori. Den læstadianske mobiliseringa får mer og mer preg av en karakteristikk som nærmer seg ethnic community etter hvert som denne gruppen opptrer mer og mer som en korporert gruppe. Denne korporerte gruppe utøver etter hvert en større og større kontroll over kretsens representanter.

Handelmann (1977) sier om forskjellen på ethnic category og ethnic community:

"When persons who define themselves as belonging together to ethnic terms, also begin to maintain that they hold common interests which they only can express together, they begin to act "in association" to accomplish their goals."
(Handelmann 77 : 196)

1) Ethnic Groups vol,1,1,1977.

8.2.12 Nye politiske entrepriser

Denne aktive mobiliseringa får konsekvenser på hvordan lokalpolitikk føres og der skaper grobunn for en ny type politiske entreprenører. Den tidligere modellen er at politikk er ført av en aktiv politisk elite, som menigmann ikke blander seg opp i. Eller for å si det på en annen måte. Politikk er et anliggende som blir ført av ikke læstadianere, den læstadianske statusen og en politisk status er sett på som uforenlig på mange områder. Resultatet er at politiske entreprenører av denne type kommer i et patron-klient forhold til befolkningen.

Som tidligere nevnt er den læstadianske og politiske statusen vanskelig å forene. Læstadianerne må derfor hele tida være på utkikk etter folk som kan tale deres sak. Det ideelle ville være å rekruttere kategori B medlemmer til denne politiske virksomhet. På den måten kan den læstadianske menighet øve en

viss kontroll over politikerne, og disse politikerne kan derved bli "brukt" av læstadianerne som talsmenn i visse saker. Disse blir som regel bare brukt for å få i gjennom enkeltsaker og deres politiske handlefrihet i andre saker kan være ganske stor.

På den andre siden får en etter hvert politiske entrepriser bygd på læstadianske verdier. Denne sort politiske entrepriser kan en karakterisere ved free-holder modellen. Denne modellen innebærer at en først og fremst tenker og taler på gruppens vegne, det å mele sin egen kake kommer i annen rekke. Disse entrepriser gjennomføres først og fremst av læstadianer kategori A. En finner imidlertid ikke mange eksempler på denne entreprisen, fordi den politiske og læstadianske statusen er så vanskelig å forene. Denne typen politisk karriere kan en se utvikle seg gjennom skolesaka.

8.2.13 Karriereforløp

Disse tre ulike politiske entrepriser kan illustreres med ulike karriereforløp i tilknytning til skolesaka. Jeg vil trekke fram 3 ulike karrieretyper, H.S, A.B og H.N, som hver for seg representerer de ulike politiske entrepriser nevnt ovenfor.

H.S.

H.S er fra Skattvoll skolekrets. Han er AP politiker innvalgt i kommunestyret. H.S. har hele tida gått inn for sentralisering av skoler i IK, med sentralskole lagt til Birtavarre. Han er ikke læstadianer og blir av enkelte karakterisert som norsk. På denne måten er han ikke med i det læstadianske fellesskap, og er ikke kontrollert av dette. H.S er representant for den tradisjonelle politiske virksomhet i Kåfjord, der lederne som oftest tar politiske avgjørelser, uten at velgerne blander seg altfor mye opp i dette. Tidligere hentet H.S stemmer både fra Skattvoll krets og fra AP fraksjonen i Birtavarre. Etter at det ble klart at han ikke ville bøye av for presset fra de læstadianske lederne om å skifte standpunkt i skolesaka, er hans politiske allianser etter dette mest retta mot Birtavarre-

fraksjonen. Grunnlaget for en politisk karriere bygd på stemmer fra Skattvoll krets er derved borte, og han må basere seg på stemmer utenfor kretsen.

A.B.

A.B er også fra Skattvoll krets. Også han er i perioden 1972 - 1975 innvalgt i kommunestyret for AP. A.B er kategori B læstadianer. A.B har bodd utenfor bygda ei tid, men vendte tilbake og starta en politisk karriere i AP. Han blir etter hvert den læstadianske fraksjons leder og talsmann, og får seinere en del av æren for gjennomføringa av Skattvoll skole.

Det å være AP politiker fra Skattvoll krets, blir for A.B etter hvert et dilemma. Før KUD kom med sin anbefaling om å vurdere sentralisering/desentralisering, går A.B inn for sentralisering av skoler i IK. Etter KUD's anbefaling skifter han standpunkt, men er fortsatt medlem av Kåfjord AP som går inn for sentralisering.

A.B er altså en av dem som gir etter for det sosiale presset fra den læstadianske menighet, og han blir etter hvert deres talsmann. A.B står i spissen for skrivet fra Skattvoll krets i 1974, hvor skolesjefen blir beskyldt for å holde igjen opplysninger vedrørende vedtaket om prioritering av skoleutbygging i IK og bygging av 9-årig ungdomsskole i Manndalen.

A.B. står også bak brevet til statsråd Gjerde der han forklarer den uholdbare situasjonen Kåfjord AP er kommet opp i etter at KUD godtok mindretallets anke i kretsgrensespørsmålet og fastsatte kretsgrensa til Bjørnsvingen i desember 1974.

Ved kommunevalget i 1975 ble A.B innvalgt på bygdelista for IK, som var ei bygdeliste som først og fremst var basert på Skattvoll/Trollvikfraksjonens standpunkter i skolesaka. Han meldte seg seinere ut av Kåfjord AP, dilemmaet ble altså for stort.

Ved valget i 1979 ble A.B innvalgt på Kåfjord Høyre's liste. Dette viser at A.B først og fremst er en free-entrepriiser. Selv om han er kategori B medlem så står han relativt fritt i politiske entrepriser utover det læstadianske fellesskap. Ved dette valget ser det ut som om aktivistene i skolesaka som bygde sin strategi på free-holder modellen, gikk sammen i KRF. De aktivistene som var aktivisert bare på enkeltsaker gikk inn i andre politiske partier. KRF blir derved et redskap for den læstadianske fraksjons synspunkter.

H.N.

H.N er bosatt i Birtavarre-området. Han er kategori A læstadianer. Dette viser at Skattvollfraksjonen også har sine partifeller i Birtavarre. H.N er KRF politiker.

H.N er imidlertid ikke kategori A læstadianer i begynnelsen av skolesaka, og er heller ikke politisk aktiv. Hans navn finnes på ei underskriftsliste som støtter sentralskolen i IK.

H.N blir trukket med i politikken ved skolesaka. Kona kommer fra Skattvoll og er av læstadiansk familie, og de konverterer. Etter dette begynner H.N å jobbe aktivt for Skattvoll skole. H.N kommer etter dette til uenighet med sin bror som bor like ved, og som ikke har skifta standpunkt. Dette stridsforholdet gjør at broren trekker seg ut av politikken.

H.N blir etter hvert trukket mer og mer med i politikken. Han blir valgt til skolestyreformann både for perioden 1976 - 1979 og 1980 - 1983. Han blir i 1975 valgt inn i kommunestyret på IK bygdeliste, men går ved neste valg over KRF lista. H.N innrømmer imidlertid at å kombinere statusen læstadianer og politiker er så konfliktfylt at han ønsker å trekke seg fra politikken.

3.2.14 Fra karrieretype A' til karrieretype B'

Denne perioden viser først og fremst overgangen fra politisk

karriere av typen A' til B'. Etter hvert som den læstadianske menighet aktiviseres er typen A' vanskeliggjort, og B' aktiviseres. Dette er kategori B læstadianer som blir aktivisert for spesielle saker.

Disse to typene karrierer kan eksemplifiseres med de to lokale politikerne H.S og A.B.

8.2.15 Oppsummering

Periode I preges av at både KUD og kommunen vedtar en desentralisering av skoler i IK, de eneste som fortsatt går inn for sentralisering er Birtavarrefraksjonen. Perioden preges ellers av at en får en aktivisering av ei ny gruppe i skolestriden, nemlig læstadianerfraksjonen på Skattvoll. Denne fraksjonen får også en del medlemmer fra Birtavarreområdet, og Skattvoll og Trollvik opptrer nå som en samla fraksjon mot Birtavarrefraksjonen.

I denne perioden skjer det også en endring i lokalpolitiske entrepriser. Politiske entrepriser bygd på free-entrepriser modellen (Paine 1963) blir vanskeliggjort, mens en får politiske entrepriser som mer er bygd opp etter mønster av free-holder modellen ved at læstadianerne blir aktivisert i konkrete saker. Denne aktiviseringa omfatter foreløpig bare kategori B som blir brukt som politisk redskap, mens kategori A foreløpig ligger bak og trekker i trådene.

8.3.1 PERIODE II

1976 - 1979

8.3.2 Innledning

Som vi har sett i periode I, er den læstadianske gruppen nå aktivisert. Vi skal nå se hvor stor innflytelse de får i skole-saka. Konkret dreier det seg om en situasjon der sentralskolen er vedtatt plassert i Birtavarre, gjennom et vedtak om å bygge to nye skoler i IK, til et vedtak om bare å bygge Skattvoll skole.

Denne perioden preges av at kommunen forsøker å gjennomføre KUD's tilrådning om å bygge to nye skoler. Dette er en ordning som hverken kommuneadm. eller flertallet i de berørte kretser ønsker. Perioden kjennetegnes også ved at skolestriden får aktualitet i hele kommunen. Det skjer en "politisering" av saka ved at alle de politiske partiene blir bedt om å ta standpunkt. Folk fra andre deler av kommunen blir derved også trukket med. Etter at en får avklaring om at KUD's vedtak var et råd; ikke et påbud, får man en folkeavstamning i kommunen. Denne går inn for å bygge bare en ny skole i IK, og derved vedtar kommunestyret å bygge bare en ny skole. Den skolen blir plassert på Skattvoll.

8.3.3 KUD's vedtak.

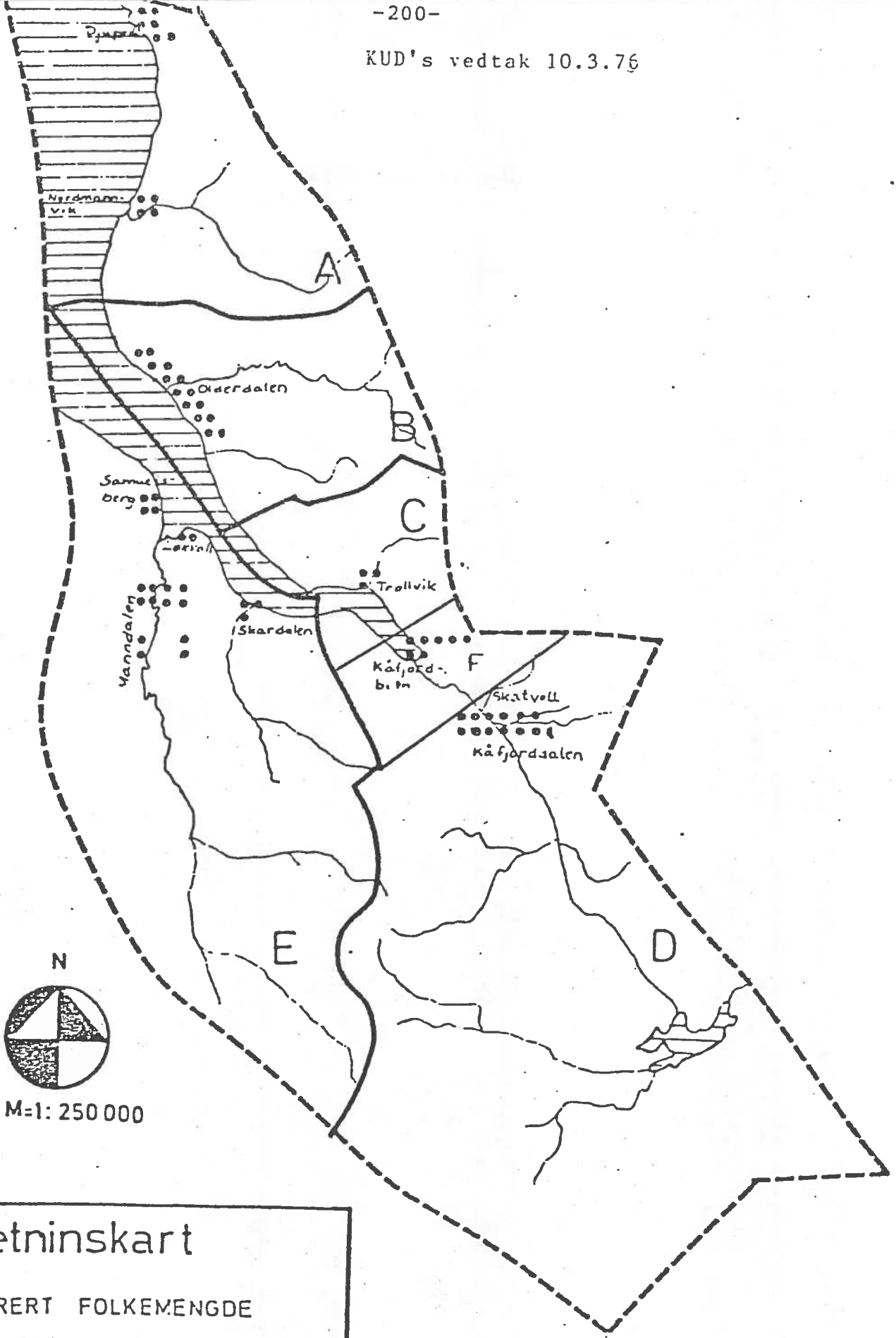
KUD's vedtak på den siste anken kommer 10.03.76. Denne avgjørelsen går ut på å dele de to kretsene i 3 skolekretser. Dermed må en bygge to nye skoler i IK. De tre kretsene blir fastsatt med følgende kretsgrenser:

1. Trollvik (Steinnes - Bjørn svingen)
2. Birtavarre (Bjørn svingen - Ravneelva eller Melen bru)
3. Skattvoll (Ravneelva - Kåfjordalen)

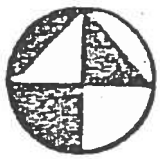
Skattvoll skole blir foreslått å få en 1 - 3 ordning, mens de to andre skulle få en 1 - 6 ordning. Dersom det ble aktuelt med egen ungdomsskoleordning for IK, så skulle 7. - 9. årskull leggestil Birtavarre (Nyvoll).

Dette er et vedtak som blir imøtegått både av kretsene og av skole og kommunestyre. Fra Trollvik krets kommer det protester mot delinga av kretsen, ved opprettelsen av en tredje krets,

KUD's vedtak 10.3.76

N

M=1: 250 000

Bosetninskart

REGISTRERT FOLKEMENGDE
PR. 1/1 1970

• = 50 PERSONER

— GRENSE FOR TELLESØNE
(fordelingen innenfor sonene bare an-
lyder befolkningens lokalisering)

C-Trollvik krets
D-Skattvoll krets
F-Birtavarre krets

Birtavarre. Trollvik krets blir derved halvert. Fra Skattvoll krets kommer det protester mot 1 - 3 ordninga ved deres skole, de ønsket 1 - 6 ordning også for sin egen skole.

I mai samme år er ordfører og kontorsjef i konferanse med KUD. Kraver er 1 - 6 ordning for begge skolene. KUD kan ikke love noe, men har heller ikke noen særlige motargumenter.

Kommunestyret gjør etter dette en ny "kuvending" i saka. De vedtar at det skal bygges to nye skoler i IK. Forutsetninga er imidlertid at de skal bygges helt like og at de planlegges og bygges samtidig.

Senere samme år meddeler KUD at 1 - 6 ordning for begge skolene er bifallt.

Elevtall ved skolene etter de ulike alternativene:

	<u>Trollvik</u>	<u>Birtavarre</u>	<u>Skattvoll</u>
KUD's første avgjørelse	1 - 6 24	1 - 6 77	1 - 3 27
Kommunens ønske	1 - 6 24	1 - 6 48	1 - 6 56

8.3.4 Konsolidering av den læstadianske fraksjon

Det blir aldri vedtatt en protest mot 1 - 3 ordninga på et foreldrerådsmøte i Skattvoll skolekrets rett etter at KUD's avgjørelse var kjent. Det interessante ved denne uttalelsen fra Skattvoll skolekrets er at den ikke bare har synspunkter på størrelsen av Skattvoll skole, men den uttaler seg om den framtidige skoleordninga (ungdomsskole-).

I vedtaket hilser man også med glede at departementets avgjørelse gir åpning for muligheten til å få egen ungdomsskole i IK. Uttalelsen sier også at det er naturlig at elevene fra 7. - 9. årskull går her på skole.

Denne protesten viser at det er splittelse i læstadianerfraksjonen i synet på ungdomsskoleordninga i IK. Protesten viser at den læstadianske fraksjon ennå ikke er helt konsolidert.

Dette kan tyde på at den læstadianske mobiliseringa ennå ikke omfatter kontroll over foreldrerådet ved Skattvoll skole, eller at en har tatt det som gitt at dette rådet ville følge det læstadianske syn, siden foreldrerådet ved Skattvoll skole er dominert av læstadianske foreldre.

Den generelle holdninga til skolespørsmålet fra læstadianerne at de ikke er imot ungdomsskole i seg selv, men de vil ha den lagt til si eiga bygd for på den måten å ha så stor kontroll som mulig med den. Ungdomsskole utenom eiga bygd kan nemlig bli representant for "det fremmede" i læstadiansk tankegang. "Det fremmede" her representert med høyt kvalifiserte lærere, som en kan være sikker på kommer utenfra og har et verdisyn som går på tvers av det læstadianske. Utdanning ut over det nødvendige er jo i følge læstadianismen et "onde" som må bekjempes, da det fører en bort fra den rette tro som er den læstadianske. Det gjelder derfor å få ungdomsskolen i sitt eget lokalmiljø for å få så stor kontroll over den som mulig.

"Aktivistene" innenfor læstadianerfraksjonen på Skattvoll argumenterer derfor taktisk. Deres strategi går ut på å få egen ungdomsskole til Skattvoll "inn bakdøra". De har en langsiktig strategi som gjør at de går inn for å sende ungdomsskoleelevene fra IK til sentralskolen i Olderdalen i en overgangsperiode, i stedet for å gå inn for sentralskole for IK lagt til Birtavarre, som senere er tenkt utbygd til ungdomsskole. Argumentene fra "aktivistene" går på to plan. For det første hevder de at en sentralskole i IK vil føre med seg miljøproblemer for de som bor i området. Dernest er de i mot planene om å bygge idrettsanlegg i tilknytning til sentralskolen.

Belegg for dette får jeg i et innlegg i avisa "Nordlys" av 21.12.77. Dette innlegget kommer etter at en har hatt folkeavstemning på den framtidige ungdomsskoleordninga i IK. Foreldrene stemmer for alternativet som gir 7 + 2 ordning for IK. Dette blir av skolesjefen og administrasjonen tolka slik at foreldrene ikke ønsker egen skole for IK (ungdomsskole). Dette stemmer ikke, flertallet av foreldrene ønsker egen ungdomsskole for IK. Dette var også vedtatt på et foreldremøte

i Skattvoll skolekrets. Foreldrene var imidlertid ført bak lyset, og det skulle denne beskrivelsen i innlegget belyse:

"Vi har ikke endra standpunkt siden dette vedtaket ble gjort, men med den ensidige informasjon vi har fått om 7 + 2 ordninga, ble vi lurt til å avgi stemme for dette. Grunnen til at vi stemte 7 + 2 var at vi fikk opplyst at dette bare var en foreløpig ordning til ungdomsskolen ble bygd. Vi har til nå retta oss etter ønske fra de valgte lederne, men dette får begeret til å flyte over..... Etter avstemninga har vi også fått høre at mange som gikk inn for delt ungdomsskole ikke ville møte opp og avgi stemme for dette fordi de ikke ville gå mot sine valgte ledere".

Elevene må altså sendes til ungdomsskolen i Olderdalen i en overgangsperiode. Neste skritt i "aktivistenes" strategi er å jobbe aktivt for egen ungdomsskole på Skattvoll. Denne strategien er altså ikke alle foreldrene i Skattvoll skolekrets innforstått med, og de reagerer derfor på denne måten når skolesjefen oppsummerer med at befolkninga i Ik egentlig ikke ønsker egen ungdomsskole.

Dette er en hendelse som danner det videre grunnlag for skolestriden i IK. Fra læstadianske synspunkt vil en skole i Birtavarre bety en framtidig ungdomsskoleutbygging i Birtavarre, og dette er ikke akseptabelt blant annet ut fra religiøse motiver. Problemet er imidlertid å få aktivisert hele Skattvoll skolekrets, for dette standpunkt, altså en konsolidering av læstadianerfraksjonens syn.

8.3.5 Behandling av saka i kommunale organ.

Skolestyrets behandling av saka gjenspeiler de nye politiske konstellasjoner som ble sett ved valget i 1975. Skolestyrets formann Helmer Nyvoll er læstadianer. Han tilhører Birtavarre krets. Dette viser at den læstadianske fraksjon ikke bare har grobunn i Skattvoll skolekrets, men at den også har sine trosfeller i de andre skolekretsene. Det store skillet er at Skattvoll skolekrets klarer den læstadianske fraksjon etter hvert å

dominere, men i de andre kretsene er de i mindretall.

Til tross for vedtaket i foreldrerådet i Skattvoll skolekrets om at en aksepterer departementets avgjørelse om å bygge to nye skoler, så får en under skolestyrets behandling av saka signaler om at det er visse krefter som ikke vil godta dette. I behandlingen av saka i skolestyret sier en at en tar det for gitt at dep. innrømmer kommunen selvråderett når det gjelder å avgjøre en 1 - 3 ordning eller 1 - 6 ordning for Skattvoll skole. Dessuten uttaler skolestyret etter forslag fra Helmer Nyvoll:

"Skolestyret er betenkt over å skulle bygge en tredje skole i dette området (man tenker på skolen på Nyvoll), men vedtok å sende saken til uttalelse i de berørte kretsene. Årsaken til betenkelighetene er at det er ca 130 elever som vil sokne til de tre skolene som ligger langs en vegstrekning på 19 km". (Nordlys 7.4.76).

Videre heter det i samme vedtak:

"Spørsmålet om en ytterligere desentralisering av ungdomsskoleordninga bør også behandles av de berørte kretsene og saka sendes Djupvik, Olderdalen, Trollvik og Skattvoll kretser til behandling".

Mindretallets forslag, arbeiderpartiets gruppe, gikk ut på at en godtok KUD's løsning. Da dette ikke gikk i gjennom leverte de følgende forslag til protokolltilførsel.

"Vi kan ikke tenke oss at skole- og kommunestyret i Kåfjord kan overprøve en departemental avgjørelse som er gjort i lovlige former og ber de respektive myndigheter underkjenne det vedtak som er gjort av skolestyrets flertall."

Kommunestyret støtter senere skolestyrets vedtak. Dette legger grunnlag for bør/skal striden om dep.'s avgjørelse var et råd eller påbud.

En bør merke seg at forslaget til skolestyrevedtak fra Helmer Nyvoll. Han tilhører Birtavarre krets og er kategori A læstadianer. Han er samtidig medlem av byggekomiteen for Birtavarre skole. Dette blir av Birtavarre fraksjonen oppfattet som et signal på at Nyvoll egentlig er mot bygging av Birtavarre skole, selv om han er medlem i Birtavarre krets og er med i byggekomiteen for Birtavarre skole.

8.3.6 Læstadianerfraksjonens argumenter.

Den læstadianske menighet bruker først og fremst skolestyret for å markere sin holdning. Skolestyrets formann er jo læstadianer, så her har de fått en talsmann i nøkkelstilling. (Helmer Nyvoll). Anstrengelsene fra læstadianerfraksjonene går i første omgang på å få godkjent 1 - 6 ordning for Skattvoll skole, så en hører i første omgang ikke så mye mer om Birtavarre skole. Etter at KUD har godkjent 1 - 6 ordning for Skattvoll skole, braker det løs igjen fra Skattvollfraksjonen. Kommunestyret har vedtatt at skolene skal bygges nøyaktig like og til samme tidspunkt. Argumentene mot dette kommer først og fremst fra Skattvollfraksjonen, og argumentene er økonomi, elevtall og miljøforstyrrelser. Innlegget i avisa "Nordlys" 18.10.76 kan stå som eksempel på dette:

Overskriften er: "Hasard med pengemidler?" og er forfattet av Olaf M. Bergheim, Skattvoll. Dette innlegget slår om tonen for den videre debatten, og en bør merke seg at initiativet kommer fra læstadianerkretser. Argumentene i innlegget spiller først og fremst på de økonomiske utsikter. Kommunestyret har vedtatt å bygge to like skoler, og dette mener Bergheim er galt. Etter barnetallet å bedømme så trenger ikke Birtavarre en like stor skole som Skattvoll. Dette er en sløsing med midler som kan brukes på andre felter og andre steder i kommunen. I innlegget blir det også hevda at dette er en måte å utslette Trollvik krets, ved at en bygger en ny skole her som det ikke er behov for. En av skolene må derfor vike, og Trollvik skole er den som er eldst og derfor mest utsatt.

Ellers kommenterer han også ungdomsskoleordninga. Skal den framtidige ungdomsskolen i IK komme på bekostning av skole i

Olderdalen ? Skolen i Olderdalen vil derved få en overkapasitet, og også dette er en sløsing med midler. Han berører også idrettsanlegget som er planlagt i forbindelse med Birtavarre skole, og spør om det er ønskelig og behov for et slikt anlegg.

Både i dette innlegget og i to senere innlegg (6.11 og 8.11) kommer dette med idrettsanlegg i fokus. Bergheim hevder at dette med idrettsanlegg har vært prøvd skjult i og med at en kaller ervervet av tomt til skoleformål, idrett blir ikke nevnt. En skal imidlertid erverve til sammen 20 mål, og til skoleformål trengs bare 5 - 6 mål.

"Er ikke dette å føre folk bak lyset ?", spør Bergheim i innlegget av 8.11.76. Dessuten er argumentet at skole og idrettsanlegg skal plasseres midt i bebyggelsen i følge generalplanen. Dette er ødeleggende for miljøet i bygda, og dette får en protester på fra folk som bor i området. En får altså ikke bare protester mot erverving av grunn, men også på den miljøforstyrrende faktor som skolen med idrettsplass representerer.

8.3.7 Underskriftsaksjonen.

De økonomiske argumenter viser seg vellykket, når det gjelder å aktivisere resten av kommunen. Kontorsjefen uttaler til avisa at Kåfjord er landets fattigste kommune. Dette viser at argumentene slår rot. Først til å utnytte disse er Trollvik krets. Denne kretsen ville få en forringet skole ved innføringen av Birtavarre krets. Skolen ville bli to-delt; så her ser de sitt snitt til å vende opinionen. Etter initiativ fra Trollvik krets settes det i gang en underskriftskampanje mot å bygge to nye skoler i IK. Lista blir sendt rundt i hele kommunen, utenom de to skolekretsene det gjelder. Det understrekes at lista ikke er en protest mot kommunestyret, men mot KUD som kom med denne løsninga. En protesterer mot bygging av to skoler i IK, men tar ikke standpunkt til hvor skolen skal ligge. Argumentet her er at det er nok med en skole i IK ut fra barnetallet. Noe annet er sløsing med penger.

Underskriftslista blir overrakt kommuneadm. på fomannskapsmøte i januar 1977, og under overrekkelsen blir det lovt at

saka skal komme opp i formannskap og kommunestyre. Samtidig kommer prioriteringslista fra skoledirektøren. På fylkets prioriteringsliste for 1977 kommer Skattvoll på 2. plass, mens Birtavarre skole kommer på 3. plass. Der er derfor klart for finansiering fra statens side for begge skolene.

Kommuneadm.'s holdning til underskriftslista er klar. De sier at de ikke kan overprøve KUD's vedtak. Dette blir også bekræfta av skoledirektøren. Kommuneadm. velger altså å betrakte KUD's vedtak som et pålegg:

"Hva nytter det vel å vedta dette for tredje gang når KUD allerede har bestemt to nye skoler", sier en i saksutredninga.

Senere på året prøver en å få tatt opp saka i stortingets spørretime for å få avklart om KUD's vedtak var et pålegg eller råd. Det kommer etter hvert fram at KUD ikke hadde pålagt kommunen å bygge to skoler, men at kommunen selv hadde vedtatt dette. Dette setter ny fart i debatten.

Kommuneadm. går dermed med på å ta opp underskriftskampanjen i formannskap og kommunestyre. Begge styrer vedtar å opprettholde tidligere vedtak, til tross for underskriftskampanjen.

8.3.8 Tomtespørsmålet.

Kommunestyret opprettholder ^{altså} sitt vedtak om to nye skoler, og nå gjenstår det å få en avklaring i tomtespørsmålet. Etter generalplanen er det allerede utpekt skoletomt i Birtavarre. Denne tomta må imidlertid ekspropieres. Formannskapet innstilte enstemmig på ekspropiasjon, men under skolestyrets behandling av saka foreslår Helmer Nyvoll at en forsøker å ordne tomtespørsmålet i minnelighet, uten å gå til ekspropiasjon. Det finnes andre velegnete tomter i området, hevder han. Dette blir av Birtavarre fraksjonen betegna som uthalingstaktikk. De hevder at Nyvoll egentlig ønsker å droppe tomta og derved forsinke skolen i Birtavarre selv om han er med i skolebyggekomiteen for Birtavarre skole. Dette bekreftes i den seinere utviklinga i saka.

Seinere kommer det fram at tomteeierne tidligere hadde gitt klarsignal til å selge tomt til skolen. Det var jo allerede regulert til skoleformål i følge generalplanen. Det som skjer er at læstadianerfraksjonen på Skattvoll prøver å få eierne til å nekte å selge. Eierne blir satt under press. Familiebånd og sosiale sanksjoner er her trusselen. Denne taktikken er vellykket da grunneierne seinere nekter å selge og en må gå til ekspropriasjon. Denne ekspropriasjonen er i annen rekke årsak til at utbygginga av Birtavarre skole blir utsatt, til tross for kommunestyrets vedtak om å bygge de to skolene samtidig.

Ved å få grunneierne til å nekte å selge tomtegrunn, legger Skattvollfraksjonen opp til en slags strategi som i framtiden skal vise seg å være vellykket. Der er i siste omgang dette som gjør at en velger en løsning med bare en ny skole i IK.

Debatten går nå på to plan. De økonomiske argumenter dominerer debatten utenfor de angjeldende kretsene, mens innenfor kretsen domineres debatten av tomtespørsmålet. Er det riktig å tvinge folk som ellers er villige til å drive jorda til å selge? Dette er hovedinnholdet i tomtespørsmålet.

Til tross for at en har hatt indre stridigheter i Skattvoll skolekrets, ser aksjonen ut til å vinne fram ved å spille på økonomi, og på den måten appellere til andre kretser. På den måten får en alliansen Skattvoll/Trollvik mot Birtavarre, mens en tidligere i skolesaka nettopp hadde stridigheter mellom Skattvoll og Trollvik.

Mens en venter på en løsning på tomtespørsmålet for Birtavarre skole, kommer det forslag om å forsere bygginga av Skattvoll skole. Foreldrene i Skattvoll truer med skolestreik hvis ikke dette går i gjennom. I juni 1977 vedtar kommunestyret en forsering av Skattvoll skole. På samme møte er ekspropriasjons-saka oppe på nytt. Forhandlingene med grunneierne førte ikke fram, og kommunesstyret vedtar etter dette ekspropriering.

På neste møte behandles finansieringsplanene. Finansieringsplan på 4,5 mill. Kr for Skattvoll går greit, men når det gjelder finansieringa av Birtavarre skole, kommer det flere forslag. Finansieringsplanen blir imidlertid godkjent, og det er derfor klart for bygging av begge skolene. Oppstart for bygging av Skattvoll skole blir beregna til høsten 1977, mens oppstart for Birtavarre skole blir utsatt til ekspropriasjonen er ferdig.

8.3.9 Birtavarre skole

I mars 1978 vedtar så formannskapet med 4 mot 3 stemmer at en ikke skal bygge Birtavarre skole. Dette er et slag i ansiktet for Birtavarrefraksjonen og de truer med skolestreik etter et foreldremøte i Birtavarre.

KUD kommer etter dette på besøk til kommunen..KUD bebuder først ankomst i begynnelsen av mai, men de kommer først 20. mai. KUD sier etter dette at det bør bygges to nye skoler i IK, og lover ekstra statsstøtte. Representanter for kommunen sier imidlertid rett etter møtet at det ikke er kommet noen avklaring i saka.

Kommunestyret behandler saka like etterpå, og en får 13/12 for to skoler. Skolestreiken blir derved avblåst, men mindretallet i site kommunestyrevedtak bebuder anke. Dette offentliggjøres ved brev fra skolestyreformannen og kommunestyrerepresentant Helmer Nyvoll.

8.3.10 Byggeentreprenørenes rolle

Skolesaka får imidlertid ny vending sommeren 1978. Kommunen har fått purrebrev fra entreprenøren om å underskrive kontrakten for begge skolene. Formannskapet vedtar å vente med dette til kommunestyret har tatt stilling til budsjettet for 1978.

Entreprenøren får altså ikke underskrevet kontrakten om bygging av to skoler, som han tidligere hadde fått tilbud på. Han truer derved med å stoppe bygginga av Skattvoll skole til kontrakten underskrives. Avtalen da arbeidet med Skattvoll skole starta opp i januar 1978, var at arbeidet med Birtavarre skole skulle starte opp allerede 10. juli så. Kommunen har imidlertid ennå ikke fått ekspropriert tomt, så entreprenøren er innstilt på å stoppe bygginga i Skattvoll.

Foreldrene i Birtavarre truer nå igjen med skolestreik

Skolestyrets svar er å ilegge foreldrene bøter hvis ikke barna er på skolen innen en viss dato. Dette skaper sterke reaksjoner hos befolkninga i Birtavarre. De mener at skolestyret ikke gjør sin plikt overfor barna, men at avgjørelsen er politisk, fordi flertallet i skolestyret er i mot Birtavarreskolen og derfor ikke villig til å ta opp saka igjen i fare for å få et annet utfall.

Vedtaket om å ilegge foreldrene bøter blir oversendt KUD til uttalelese. KUD anmoder foreldrene om å avblåse streiken, og dette blir også vedtatt på et foreldremøte straks etter KUD's anmodning. Vedtaket var enstemmig og lyder slik:

"Etter departementets anmodning og ettersom saken er til behandling i departementet avblåses skolestreiken i Birtavarre skolekrets med virkning fra og med 7.9.78, mens mindretallsaka fra kommunestyret framsatt under K-sak 127/78, er til behandling, i det foreldremøtet setter lit til at departementet vil fastholde tidligere avgjørelser i saka. Dersom departementets avgjørelse mot formodning skulle være negativ sett fra vår side, vil nye aksjoner bli satt i gang." ("Nordlys" 7.9.78).

Foreldrene signaliserer altså at de ikke vil godta noen annen løsning enn to nye skoler. Debatten er nå så oppheta og motsetningene så store, at det har store sosiale omkostninger for deltagerne. De bitreste motstanderne snakker ikke til hverandre. Partene beskylder også hverandre for systematisk hærverk, og beskyldningene kommer også avisene for ørene. Dette

fører til ytterligere avisskriverier, som setter sinnene i kok.

I mens truer entreprenøren med rettslig oppgjør med kommunen om Birtavarre skole. Den tidligere trussel om byggestans ble ikke gjennomført, men entreprenøren vil nå saksøke kommunen for tapt fortjeneste i forbindelse med Birtavarre skole.

Samtidig er saka inne til avgjørelse i KUD. Imens raser avisdebatten videre. Debatten går først og fremst på økonomi. AP kommer med et regnestykke som viser at det ville blitt billigere for kommunen bygge Birtavarre skole. Dette blir sterkt imøtegått fra de borgerlige.

8.3.11 Folkeavstemninga

Kommunestyret skjærer imidlertid i gjennom debatten ved at de vedtar å holde folkeavstemning om spørsmålet. Avstemninga har fire ulike alternativer:

- 1) Indre Kåfjord skal ha en skole, Skattvoll
- 2) Det skal være to skoler, Skattvoll og Birtavarre.
- 3) Det skal være to skoler, Skattvoll og Trollvik.
- 4) Det skal være tre skoler, Skattvoll, Trollvik og Birtavarre.

Avgjørelsen setter fart i en ny avisdebatt og argumentene er at folkeavstemning bare er en utsettelse av skolestriden og at ansvaret skyves over på de kommunale organer. Det blir også reist tvil om dette er den riktige måten å gå fram på. Foreldrene i Birtavarrekommer med en uttalelse der de sier at det ikke under noen omstendigheter kommer på tale å sende barna til Skattvoll for å gå på skole. Dessuten kommer økonomi inn, som tidligere nevnt så regner AP ut at det faktisk vil bli billigere å bygge Birtavarre skole, enn å la være.

Samtidig kommer det fram at Skattvoll skole blir betydelig dyrere enn først antatt. Stigninga er på 1,5 mill. Kroner eller 3 4 %. Det blir reist kritikk mot denne prisøkninga, som særlig er stor på inventarsiden. Økonomiske argumenter var jo de viktigste i motstanden mot Birtavarre skole, så hvorfor

denne prisøkninga på 34 % til Skattvoll, spør man seg i Birtavarre. Dessuten blir det vedtatt å overføre 1 mill. Kroner fra bevillinga til Birtavarre skole for å dekke denne prisøkninga.

Spørsmålet om folkeavstemning blir avklart med fylkesmannen. Her kommer det fram at det ikke er noe i loven som hindrer kommunen i å holde rådgivende folkeavstemning, men kommunen velger selv hva de vil legge i den. Allerede før folkeavstemninga uttaler Birtavarrefraksjonen at det ikke vil bøye seg for den, om den går mot deres interesser.

Avstemninga blir holdt i mars 1979. Avstemninga gir klart flertall for alternativ B. dette gjør at kommunestyret i april 1979 velger å følge tilrådinga fra folkeavstemninga, og vedtar å bygge bare en ny skole i IK.

8.3.12 Konsekvenser i lokalsamfunnet

Dette var slutten på adm. sin behandling av skolesaka, og den var nå løst fra adm. sin side. Saka fikk imidlertid meget uheldige konsekvenser i lokalsamfunnet. Selv om Birtavarre fraksjonen nå gir opp å kjempe for egen skole, hadde saka skapt skillelinjer og "ondt blod" mellom folk, som senere også skal prege den politiske debatten i Kåfjord. Dette skal jeg imidlertid komme tilbake til senere.

Skolestriden hadde allerede satt spor etter seg i det politiske bildet ved valget i 1975, som jeg har vist tidligere. Det nye er imidlertid at den læstadianske fraksjon står fram med kategori A talsmann i lokalpolitikken. Før hadde en "brukt" politiske entreprenører som talte deres sak, mens de selv satt i bakgrunnen og trakk i trådene.

8.3.13 Fra karrieretype B 'til karrieretype C.'

Disse to typene karrierer kan eksemplifiseres med de to lokale politikerne ABog HN. Det nye er at kategori A selv deltar i politikken og skaper egne politiske karrierer, men hele tiden

er de religiøse lederne i bakgrunnen og sanksjonerer. Den som er mest framtrødende her er HN. Han er ikke bare innvalgt i kommunestyret, men også skolestyreformann. På denne måten kan han kontrollere en del av det som skjer i skoledebatten. Dessuten har de borgelige og bygdelistene flertall i skolestyre.

Løstadianerfraksjonen står imidlertid ikke helt fram på barrikaden i skolestriden. De starter opp debatten i Skattvoll skolekrets, og spiller så ballen over til Trollvik skolekrets. Argumentet med økonomi er særdeles salgbart, fordi dette forstås i resten av kommunen. Dette argument blir derfor sentralt. Etter at løstadianerfraksjonen har starta debatten, holder de seg mest i bakgrunnen i den senere avisdebatten.

Løstadianerne legger imidlertid opp til en strategi i tomtespørsmålet som er direkte årsak til at Birtavarre skole ikke blir bygd. De bearbeider oppsitterne til å si nei til salg av tomt, og kommunen blir nødt til å ekspropriere. Dette gir opposisjonen arbeidsro og tid til å legge nye slagplaner. Også her gir Skattvollfraksjonen oppskrifta, mens resten av kommunen overtar etter hvert.

Løstadianerfraksjonen har altså hele tiden ligget bak og trukket i trådene for å stille Birtavarrefraksjonen opp mot resten av kommunen, og strategien har hele tiden vært klar. Ved å hindre at Birtavarre skole blir bygd, hindrer de også at en eventuell ungdomsskole i IK blir lagt til Birtavarre. De har derved større muligheter til å få lagt denne til Skattvoll. Denne skolen vil i framtida ha plass til både barneskole- og ungdomsskoleelever. Denne strategien fra resten av kretsene i IK, blir ikke offentlig uttalt, men flere har seinere innrømt dette.

Argumentene som ligger bak denne strategien er som tidligere nevnt religiøse.

Disse argumentene kommer imidlertid foreløpig ikke ut i debatten. Det eneste argument som blir brukt av religiøs art, er motstanden mot idrettsanlegg i forbindelse med ungdomsskolen. Her legges det ikke skjul på at idrettsanlegg i bygda blir betrakta som "forurensning av miljøet" og at oragisert idrett også blir betrakta som synd.

Det argument som er mest sentralt, er økonomi. Dette er imidlertid bare et "vikarierende" argument for et mer grunnleggende religiøst standpunkt. Det blir imidlertid sentralt fordi dette er salgbart i resten av kommunen.

At økonomi bare var et "vikarierende" argument viser det faktum at å bygge Birtavarre skole antakelig ville blitt billigere for kommunen enn å la være. KUD bød økt tilskott for å bygge to skoler, men dette falt bort med bare å bygge en. Dessuten hadde kommunen planleggingsomkostninger i forbindelse med planlegginga av Birtavarreskole. Som en tredje faktor kommer erstatningskravet fra entreprenøren.

I tillegg til dette kommer at Skattvoll skole blir 1,6 mill. Kroner dyrere enn beregna. En stor del av denne kostnadsøkninga skyldes unødige utgifter (i flg. Birtavarrefraksjonen og kommuneadm.). Skattvoll skole blir den dyreste skolen i Troms, blir det hevda i en avisartikkel. Dette viser at det økonomiske argument bare var et agn for å få med hele kommunen. De religiøse argumenter kommer ikke fram i debatten, men de innrømmes mer inngående samtaler med en del av hovedperonen i skolesaka. De religiøse argumenter får imidlertid en bredere plass i den påfølgende skoledebatten.

8.3.14 Nye politiske konstellasjoner i kommunepolitikken

Skole- og kommunestyrets behandling av denne saka viser de nye konstellasjonene i kommunepolitikken som er et direkte resultat av skolesaka. En får en økt polarisering mellom AP og de andre partiene (borgerlige) med bygdelistene som støttespillere. Særlig kan en lese de ulike fraksjoners aktivisering på kommunevalget. Jeg skal først trekke fram valget i 1971.

AP får i 1971 valgt inn 9 representanter i alt. 8 av disse er fra IK. Her finner en senere motstandere i skolesaka. Skardalen /Birtavarre stiller felles bygdeliste som får 3 representanter. Kroken/Kåfjordbøtn stiller en liste som får 1 representant. Den sterke representasjonen fra IK, halvparten av kommunestyre-representantene, var resultat av organisert strykning av personer som ikke var fra IK på AP lista. Dette for å forsøke å få flertall for å prioritere utbygging i IK til fordel for andre prosjekter i kommunen (ungdomsskole i Manndalen).

Ved valget i 1976 slår dette tilbake. Denne gang får AP lista inn 8 representanter, bare 3 av dem fra IK, en får altså en bedre spredning på hele kommunen. Det som er skjedd siden sist, er at motstanderne mot skolen i Birtavarre har falt ut av lista, altså Skattvollfraksjonen. Disse finner en igjen på Kåfjordalen/Steinnes bygdeliste. Denne lista får inn 4 representanter, alle fire er motstandere av skole i Birtavarre, og de samler stemmer både fra Skattvoll og Trollvik. Skolestriden har altså gitt direkte resultater i kommunepolitikken, den er direkte målbar i antall representanter og de ulike fraksjoner stiller på ulike lister. Det totale tallet på personer innvalgt i kommunestyret fra IK, har gått ned fra 12 til 7, altså en mer normal fordeling ut fra folketallet.

8.4.1 PERIODE III

1979 - 1983

8.4.2 Innledning

Perioden dekker tidsrommet etter at den "offisielle" delen av skolestriden var slutt ved at kommunestyret vedtar å tilbakekalle alle vedtak som gjelder Birtavarre skole. I denne delen opptrer Skattvoll fraksjonen som en korprert gruppe, og i denne perioden ser en utsagn som ikke lenger legger skjul på at det er læstadianske verdier som ligger bak skolestriden. Debatten pågår nå først og fremst i skolestyret, og berører skolens verdigrunnlag, hvilke verdier skolen skal formidle og hvilke aktiviteter som skal foregå i skoletida.

Denne perioden viser at karrieretype C' har overtatt som læstadiansk talsmann i lokalpolitikken. Den politiske deltagelse begrenser seg imidlertid stort sett fortsatt til skole spørsmål. Kapitlet har eksempler på hvordan dette skjer blant annet i skolestyret.

På slutten av perioden ser en imidlertid også en bevisst strategi når det gjelder kommuneadm. Det gjelder å få med sine folk i nøkkelposisjoner også her.

8.4.3 Nye politiske konstellasjoner etter valget i 1980.

Valget i 1980 gir også inntrykk av en videre konsolidering av den læstadianske fraksjon. Det generelle bildet fra forrige valg er opprettholdt. Birtavarrefraksjonen finner en fortsatt i AP gruppa.

Når det gjelder Skattvoll og Trollvik fraksjonen så finns det en del interessante endringer. Denne fraksjonen stilte ved forrige valg egen bygdeliste, men denne er borte ved dette valget. Det er forståelig på bakgrunn av at taktikken deres i forbindelse med skolesaka var vellykket. Grunnlaget for bygdelista var derved borte. Hvor finner en så disse ved dette valget ? Her finnes det også et skille mellom læstadianer kategori A og B. Kategori A går inn i KRF og KRF øker sin representasjon i kommunestyret til 5 representanter, mot 2 forrige

gang. Resten av disse to fraksjonene går inn i resten av de borgerlige partiene. De ulike fraksjoner stemmer i blokk i kommunestyret, den borgerlige blokk med Skattvoll- Trollvikfraksjonen på den ene sida og den sosialistiske blokk med Birtavarrefraksjonen på den andre. En av de store forkjempere for skolen på Skattvoll, Arne Ballovarre står denne gang på H lista, og denne liste får denne gang inn to i kommunestyret. Han har tidligere vært inne i kommunestyret for AP lista, mens han forrige periode var inne for IK bygdeliste. Han er som tidligere nevnt Skattvollfraksjonens tidligere talsmann i skolesaka, men er kategori B læstadianer, så derfor blir innmeldelse i KRF vanskelig. Han prøver derfor å finne et annet parti der mulighetene er større, og valget blir altså H som er et ganske nytt parti i kommunepolitikken i Kåfjord.

Talsmannen for Trollvik krets, Petter Trollvik, står denne gang på Ytre Kåfjord's bygdeliste, til tross for at han er fra IK. Denne lista øker sin representasjon fra 3 til 5 og Trollvik kommer med i det nye kommunestyre. Dette viser at de politiske entreprenørene i skolesaka har bygd seg opp et navn, som sikrer gjenvælgelse i kommunestyret til tross for at de politiske konstellasjoner endres drastisk.

8.4.4 Skolestyret og kommuneadm.

Selv om den offisielle delen av skolestriden var slutt allerede i 1979 da det ble vedtatt at Birtavarre skole ikke skulle bygges, så får en ikke ro omkring skole spørsmålet i Kåfjord i den neste perioden heller.

Denne perioden understreker at stridighetene innen skoleverket egentlig var bunnet i ulike verdisyn. Det er altså ikke bare strid om hvor skolen skal ligge, men også om verdiinnholdet som skolen skal formidle. Skolesaka var med på å polarisere motsetningene, men de religiøse argumenter kommer ikke så sterkt fram i lyset mens skolestriden raser. Argumenter som er sentrale, er økonomi ol., men disse argumentene var bare vikarierende. Det religiøse argument kommer til en viss grad

til syne når det gjelder tomt til skolen i Birtavaree. Skattvollfraksjonen mener at adm. har prøvd å skjule for dem at det planlegges idrettsanlegg i forbindelse med skolen i Birtavarre fordi de vet at det er stor motstand mot dette i IK. En må her legge til at det allerede i generalplanen er utpekt et område til skoletomt, og det presiseres her at skoletomta er såpass stor at det skal bygges idrettsanlegg i tilknytning til skolen. Dette skulle derved tidligere være gjort blant befolkninga i IK. En av lederne for Skattvollfraksjonen innrømmer imidlertid etterpå at idrettsanlegget i tilknytning til skolen i Birtavarre, var en av hovedsakene for mobiliseringa av den læstadianske menighet.

Det som kjennetegner denne perioden er at den læstadianske fraksjonen har aktivisert seg i skolepolitikken over hele kommunen. Den læstadianske fraksjon har på en måte blitt bevisst gjennom skolesaka. Det de er blitt bevisstgjort med er at det er viktig å ha kontroll over innholdet i skolen. Den skolepolitiske debatten utspilles nå først og fremst i skolestyret. Eksempler fra skoledebatten i skolestyret i denne perioden skulle illustrere dette.

I siste delen av perioden merker en også en læstadiansk mobilisering innen kommuneadm., i tillegg til styrer og utvalg. Dette skal jeg imidlertid komme tilbake til senere.

8.4.5 Skolestyret

Jeg skal i det følgende ta for meg skolestyret. Den læstadianske fløy (de borgerlige + bygdelista) har en representasjon på 6 medlemmer i skolestyret.

Den andre fløyen som består av de sosialistiskepartiene har 5. Den læstadianske fløyen har i tillegg skolestyrets stemmer som oftest i blokk, så vedtakene i skolestyret får oftest et 6/5 utfall. Dette har medført at sosialistene har lidd tap gang på gang i for dem viktige saker. Enden på visa var at

disse nekta å stille opp i skolestyret. De hevder at deres synspunkter ikke når fram allikevel, og at skolestyret tar politiske hensyn i sine avgjørelser. De faglige hensyn blir tilsidesatt. De hevder altså at det har skjedd en politisering av et faglig organ og at dette svekker skolestyrets betydning. Det viktige i skolestyret er å få i gjennom læstadianske synspunkter til enhver pris, hevder de. Den viktigste støtte-spilleren har er Helmer Nyvoll, men han blir hele tida backet opp av flertallet. Viktigheten av skolestyret som kamporgan kan illustreres med følgende utsagn i skolestyre i nov. 1982:

"Edwardsen hadde imidlertid store vansker med å forstå hvordan uroen i skolestyret var blitt så stor. Han viste til at de samme personer på flere andre sektorer samarbeidde utmerket, selv om de i mange saker kan være uenige."

Dette illustrerer at skolestyret har blitt et kamporgan, der saker av spesiell verdi for den læstadianske fraksjon avgjøres. Dette kan illustreres videre ved å eksemplifisere med noen av de sakene som har vært opp i kommunestyret i denne perioden.

8.4.6 7 + 2 ordningen i IK

Som nevnt i forrige kapittel så hadde læstadianerfraksjonen et langsiktig mål med sin strategi med å nekte Birtavarre krets egen skole, som senere skulle utvides til ungdomsskole for IK. Denne strategien var å få lagt også ungdomsskolen til Skattvoll. Oppfølging av dette kan ses i denne perioden også. Allerede i 1980 kom det fram krav om å innføre 7 + 2 ordning for de rene barneskoler i kommunen. Mønsteret ellers er 6 + 3. Dette ville i praksis bli en særordning for Skattvoll skolekrets, da denne kretsen er den eneste i IK som har nok kapasitet til å gjennomføre en slik ordning i dag.

Forslagte får imidlertid ikke tilslutning. Det blir vedtatt å utsette saka til samtlige barneskoler innen Olderdalen ungdomsskolekrets er utbygd.

Samarbeidsutvalget ved Skattvoll bad imidlertid senere i perioden at saka må taes opp på nytt igjen. Skolestyret gjentok da sitt tidligere vedtak, og begrunnelsen var at det ikke var kommet inn nye momenter i saka. Formannskapet innstiller imidlertid også på at saka skal taes opp igjen. Mindretallet i formannskapet foreslår at en ber skolestyret vurdere full desentralisering på ungdomsskoletrinnet. Saka får en ny behandling i de kommunale organer, men 7 + 2 ordninga får heller ikke denne gang flertall.

8.4.7 Reglementsaka

En annen sak som illustrerer at læstadianske verdier er sentrale i skoledebatten, er saka om rdensreglene ved Olderdalen skole. Bakgrunnen er at foreldrene får greie på at elevene danser og spiller kort i skoletida. Saka fører til et protest-skriv fra 44 foreldre i IK. Barna herfra går på ungdomsskolen i Olderdalen. Brevet sier blant annet:

"Barna er våre og vi kan ikke akseptere at skolen skal være opplæringsanstalt for dans og kortspill" : "Nordlys" 19.2.80. Det legges heller ikke skjul på hva som ligger bak brevet: "Vi legger ikke skjul på å fastholde Luthers lære og Kirkens bekjennelsesskrifter, selv om dette skulle være både upopulært og til forakt hos enkelte. For de som har bodd og virket i Kåfjord, skulle våre holdninger ikke være ukjente, og vi venter at dette blir akseptert. Vi venter at skolen skal gi våre barn de verdier som grunnlovens paragraf 2 og formålsparagrafen tilsier". (Nordlys" 19.2.80.).

Striden gjelder bruken av elevstua ved skolen, som blir brukt i matfriminuttene av elevene. Denne er nylig oppretta. Elevrådet står ansvarlig for ro og orden, mens lærerne har inspeksjonsplikt. Aktivitetene som foregår her er stort sett bare spill og lek, men et musikkanlegg ble senere anskaffet til elevstua. Elevrådet gikk også til innkjøp av noen kortstokker.

Resultatet av dette var at noen av jentene danset til musikk-
en. Foreldrene i IK fikk høre dette:

"Gjennom våre barn ble vi kjent med at det foregikk dans og
kortspill på Skolen", sier de i brevet.

Saka blir behandla i lærerråd, samarbeidsutvalg, elevråd
skolestyre. Blant elevene og foreldrene blir det holdt av-
stemning på kortspill og dans. Av 120 elever stemte 10 mot
dans. Av 80 foreldre sa 59 ja til dans , 41 ja til kortspill.

De læstadianske foreldrene kommer altså til kort i denne av-
stemninga. Deres dilemma i denne saka er at ungdomsskolekretsen
er så stor, den omfatter hele Olderdalen ungdomsskolekrets som
består av Djupvik, Olderdalen, Trollvik og Skattvoll kretser.
Skolen ligger også utenfor kjerneområdet i kommunesenteret
Olderdalen. De læstadianske foreldrene kommer derfor i mindre-
tall i kretsen, og deres muligheter for sosiale sanksjoner er
mindre da ungdomsskolekretsen også innbefatter andre områder.

Skolestyret behandler saka og vedtar å tillate dans, men forby
kortspill i elevstua. Samarbeidsutvalget ved skolen går derfor
inn for alternativt oppholdsted for de som ikke aksepterer
dans og kortspill. Dette fordi de har en anelse om at foreldrene
i IK ikke vil akseptere avgjørelsen i skolestyret når det
gjelder dans. På denne måten ønsker de å få ro omkring saka.

En får imidlertid ikke ro omkring saka. Skolestyret vedtar å
forby all bruk av elevstua, selv om samarbeidsutvalget ved
skolen har gått inn for alternativt oppholdsted for de som
ikke aksepterer kortspill og dans. Dette mener den sosialistiske
gruppe er et brudd på skoleloven, og de forlater møtet i pro-
tast.

Den sosialistiske gruppa holder seg borte fra skolestyret i
fire måneder, men neste gang de møter blir det et nytt rabalder-
møte.

Denne gang foreslår de borgerlige igjen å forby dans i Kåfjordskolene. Debatten blir meget usaklig med beskyldninger som løgn, prestigerytteri, forvridning av saka, og at en prøver å snike inn forbud mot dans bakvegen, kommer fram i debatten. Helmer Nyvoll gikk så langt at han snakka om muligheten til å bli samvittighetsfange i Kåfjord dersom det ikke ble forbud mot dans.

Den sosialistiske fløyen ville ellers vite om det var kriminelt å danse. Til dette svarte de borgerlige at det ikke var kriminelt, men at dans ville føre til uro i kommunen. Skolestyreformannen sier også at han er redd for at den kristne kultur kan bli ødelagt.

Skolestyret vedtar senere forbud mot dans med 6 mot 5 stemmer. De sosialistiske representantene kom med forslag om at dans skulle tillates hvis rådsorgana ved den enkelte tillot dette. Dette forslaget falt. En definisjon av dans ble ikke foretatt.

8.4.8 B-saker

Ei anna sak som illustrerer striden i skolestyret og uroen i skoleverket, er de såkalte B sakene som gjelder suspensjon av lærere ved Djupvik skole. Saka starta med at skolestyret ansatte en lærer som ikke tilfredsstilte minstekravene mht. utdanning. Foreldrene ved skolen setter i gang en underskriftskampanje der de krever denne personen suspendert eller fjerna.

Senere blir to lærere til suspendert, men skolestyret ber KUD vurdere saken før de går til avskjedigelse. Disse sakene er B saker og er derved unndratt offentligheten av hensyn til personvern. Det som senere kommer fram er at saka gjelder samboerforhold blant lærerne som ikke er godtatt blant læstadianerne.

Dette medfører stor oro blant lærerne i Djupvik og dette kan illustreres med følgende beskrivelse. Seks nytilsatte lærere har forlatt skolen etter jul etter maksimalt en ukes tjeneste.

Dette har de gjenværende lærerne fått skylda for, fordi de har underrettet nye kolleger om arbeidssituasjonen. For å protestere mot dette holder foreldrene elevene heime i 1 1/2 uke. Skolen har nå hatt 16 lærere på fire måneder, mens det faste behovet ved skolen er 4. Bare 5 av de 16 har vært kvalifisert. Dette svekker undervisningstilbudet og barna blir skadelidende.

En av de suspenderte lærerne er organisert og spiller ballen over til organisasjonen, Norsk Lærerlag, og de tar dermed affære. Lærerlaget setter derved i gang en blokade av lærerstillinger i Kåfjord. Før denne blokaden opphører så vil en at skolestyret skal oppheve suspensjonen, men i tillegg vil en ha møte med skolestyret der skolestyret viser vilje til å rydde samarbeidsproblemene av vegen.

Skolestyrets formann sier at han er innstilt på et møte med lærerlaget, men han er ikke særlig optimistisk mht. forsoning. Han kan ikke se at det foreligger noen skolepolitisk uenighet i Kåfjord. Dette har han for så vidt rett i, men poenget er at det er ikke dette saka egentlig dreier seg om. Skolestyret har ved suspensjonen av lærerne lagt seg opp i personlige forhold som de har lagt til grunn for suspensjonen, mener lærerlaget. Lærerlagets reaksjon baserer seg på tvil om lovligheten av denne suspensjonen.

Samtidig med blokaden av lærerstillinger, så sier 50 lærere ved Kåfjord skolene opp sine stillinger i protest. Dette skjer etter at lærerlaget har forsøkt å finne en løsning på samarbeidsproblemene ved Kåfjord skolen uten å lykkes. Lærerlagets strid med skolestyret går ikke først og fremst på skolestyrets ansvar for at det blir gitt forsvarlig grunnutdanning, men på skolestyret som arbeidsgiver. Denne interessen har ikke blitt ivaretatt på en skikkelig måte, ved suspensjonen av lærerne i Djupvik, mener lærerlaget.

Saka blir oversendt departementet, men de sier at de først vil komme inn som ankeinstans. Utspillet ligger derfor hos skolestyret. Konflikten må betraktes som en konflikt mellom Norsk Lærerlag som lærerne interessorgaisasjon og skolestyret som arbeidsgiver heretter.

Disse sakene fører til en debatt om skolestyrets rolle. Den sosialistiske fløyen har ved flere anledninger trukket seg ut av skolestyret, og deres begrunnelse for dette er at skolestyrets behandling av denne saken er et brudd på skoleloven. Dette blir også bekrefta av skoledirektøren.

Dette viser at skolestyret har satt seg ut over det formelle lovverket. Derfor kan det se ut som om at skolestyret selv har en del av ansvaret for uroen i skoleverket som har vært i Kåfjord i siste skolestyreperiode.

Den sosialistiske gruppen i skolestyret får også full støtte for sin forvaltningsklage av både Kåfjord Lærerlag og Kåfjord Skoleråd. Disse organene peker imidlertid også på at skolestyret tar mer hensyn til politiske realiteter enn til faglige i sine beslutninger. Her nevner Lærerlaget spesielt 7 + 2 saka, der skolestyret stikk i strid med tilråkning fra lærerne, lærerlag, skoleråd og skoledirektør tilrår en 7 + 2 ordning for deler av Kåfjord. Også saksbehandlinga blir kritisert, og også her mener de at politiske hensyn blir ivaretatt, til tross for en annen tilråkning fra bl.a. samarbeidsutvalg. Her nevnes først og fremst ordensreglene for Olderdalen skole.

Skolerådet som skal være et faglig organ for skolestyret, uttaler seg også kritisk til skolestyrets behandling av en del saker. Deres vedtak kan oppsummeres i tre punkter:

1. De ber rette vedkommende bidra til at skolestyret igjen kan møte fulltallig.

2. De vil henstille til skolestyret å rette seg etter gjeldende lov og reglement og ta hensyn til merknader fra skoledirektøren, som overordna instans i saksbehandlinga (jfr. flertallsuttalelse i skolestyret om at skoledirektørens tilrådning var feil).

3. De vil anmode skolestyret om å legge vekt på faglige vurderinger i sin saksbehandling i større grad. Skolestyrets handlemåte i mange saker det siste året har svekket tillitten til skolestyret som øverste faglige organ i det kommunale skoleverket, noe vi sterkt vil beklage.

8.4.9 Basseng ved Manndalen skole

Ei anna sak som berører striden i skoleverket i Kåfjord, er utbygging av basseng ved Manndalen skole.

AU ved Manndalen skole har bedt skolestyret å gi bygging av svømmebasseng høyeste prioritet. De bevilgende myndigheter kan ikke angi noe bestemt tidspunkt. Skoleutbygginga i Trollvik og Djupvik har høyere prioritet. Det kan derved ta 10 - 15 år før svømmebassenget er en realitet. Elevene får nå svømmeundervisning ved Olderdalen skole, ca 4 mil unna, og AU kan ikke godta at elevene så lenge skal ha et svømme-tilbud som går ut over elever, lærere og foreldre. AU sier også at hvis skolestyret ikke gjør noe med saka og går med på en omprioritering, må AU vurdere å henstille overfor foreldreråd og samarbeidsutvalg om å boikotte svømmeundervisninga i Olderdalen, til Manndalen skole får eget svømmebasseng. Lærerrådet ved Manndalen skole støtter vedtaket.

Skolestyret vedtar senere at de ikke skal gjøre en slik omprioritering og svømmestreik blir derved igangsatt. Samtidig har et lokalt aktielag planene klare for bygging av bygdehus i Manndalen, og i disse planene inngår også et svømmebasseng. KRF og de borgerlige partiene er i mot dette bygdehuset fordi det står for nært det læstadianske bedehuset i bygda. Hele bygda står dermed ikke samla bak kravet, og prosjektet får derved ikke tilslutning i kommunen. Ved personlig garanti fra

aktieholderne får en imidlertid i gang prosjektet allikevel, og det blir også klart for bevillinger over kommunens budsjett. Manndalen bygdehus A/L innbyr dermed kommunen til samarbeid om bygging av svømmebasseng i tilknytning til bygdehuset. Bygdehuset ligger tett ved skolen, så på denne måten kunne en løse problemet. Skolen ville også kunne bruke bassenget, og en slik løsning ville framskynde bygging av svømmebasseng.

Det blir holdt et møte i bygda der en legger fram disse planene. På møtet har en også invitert kommunepolitikere fra bygda. Ingen har på dette møtet innsigelser mot prosjektet. Også KRF's representant synes dette prosjektet er bra, og at det kan framskynde utbygginga av bassenget. Han sitter ikke bare i kommunestyret, men også i skolestyret, så han sitter i en nøkkelrolle. En får derfor inntrykk av at alle vil gå inn for denne løsningen når saka er oppe i de kommunale organer.

Når saka senere var oppe i de kommunale organer, så viser det seg at de borgerlige representantene som ikke hadde noen innsigelser mot prosjektet på bygdemøtet, stemte i mot prosjektet. Dette resulterer i at det ikke får flertall, og bygging av svømmebasseng ved Manndalen-skole blir skjøvet ut i det blå.

Argumentet for avvisning av dette er at det ikke er bra å drive undervisning i de samme lokaler hvor en holder andre arrangementer (fester ol.). På denne måten avviser en et prosjekt som kunne framskynde utbygginga av svømmebasseng i Manndalen med 10 - 15 år. De skadelidende er elevene. Vedtaket medfører også at en må bygge et eget bygg for svømmebassenget, noe som vil fordyre dette betraktelig.

De religiøse argumenter ser altså ut til å veie sterkest, men de er også med på å forpurre utbygginga av bassenget. Det bemerkelsesverdige er imidlertid de borgerlige representantenes opptreden i denne saka. På folkemøtet i Manndalen har de ingen innvendinger, men når saka er oppe i kommunestyret stemmer de i mot dette (med dem den borgerlige blokk). Representantene har fått korreks av sine ledere, og bøyer av for dette.

8.4.10 Skolesjefen

Den siste saka som jeg skal nevne har også røtter tilbake til skolesaka. Denne saka gjelder forholdet mellom skolesjefen og befolkninga i IK, særlig Skattvollfraksjonen. De mener at skolesjefen flere ganger har kommet med uttalelser om deres livssyn som de mener er diskriminerende. Hvordan kan han ^{da} være en nøytral saksbehandler? Befolkninga i IK har ved flere anledninger prøvd å "ta" skolesjefen ved bl.a. feil saksbehandling, men det har ikke lyktes.

Saka har en lang forhistorie, Skolesjefen er innflytter, og ikke læstadianer. Han er fra Manndalen. Han ble ansatt i 1968 og hadde tidligere stilling som rektor ved Manndalen skole. Han sitter derfor i en nøkkelposisjon når det gjelder utbygging av skoler i Kåfjord.

Det kommer kraftigere beskyldninger mot skolesjefen fra Skattvoll skolekrets høsten 1982. Det begynner med et intervju av nestformann i foreldrerådet ved Skattvoll skole, der hun refererer til et møte i foreldrerådet. På dette møtet ble det vedtatt å gå til streik fordi skolen ikke fikk kvalifiserte søkere. I reportasjen fra møtet står det følgende:

"Våre barn blir tilbakestående. Foreldre ved Skattvoll skole i Kåfjord er fortvilte. Til fem lærerstillinger er det tilsatt bare to kvalifiserte lærere. Disse to er endog utenlandske statsborgere (dansker), som ungene har vanskeligheter med å gjøre seg forstått med".

I det samme intervjuet sier hun også noe om hva hun tror er skyld i denne situasjonen:

"Vi har fin ny skole på Skattvoll og godt dekket med lærerboliger. Bare lærerne uteblir. Jeg tror ikke årsaken ligger hos foreldrene og lokalmiljøet. Vi har alltid forsøkt å stå på god fot med lærerne og tilbudt disse samarbeid.

Vi lurer nå på om det kan være utenforliggende årsaker til at kvalifiserte lærere ikke kommer til Skattvoll. I hvert fall gav den siste rektoren her ved skolen uttrykk overfor foreldrerådet at samarbeidet med skoleadministrasjonen i kommunen var årsaken til at han sa opp sin stilling". ("Nordlys 26.8.82).

Her legger man opp til konfrontasjon med skoleadm. med skolesjefen i spissen . Skolesjefen avviser denne kritikken. Han fokuserer på virkemiddelordninga. Den kan slå begge veger:

"Fra lærerhold har Sandbukt den forståelse at når en skole er stemplet som virkemiddelskole, betyr det straks mer mistillit til arbeidsforholdene. At de lærerne som har fått seg jobb ved en slik skole, undersøker miljøforholdene ved skolen". ("Nordlys 26.8.82).

Sandbukt presiserer virkemiddelskolens stempel som utkantskole. Skolesjefen opplyser ellers i samme intervju:

"Skolesjefen understreker for øvrig at Skattvoll skole er gitt særbehandling ved utlysning av ledige stillinger, med egen annonse og detaljerte opplysninger om skolen. Denne utlysinga resulterte i mange søkere, men null til slutt. Jeg tror ikke skoleadm. kan lastes for den situasjon som er oppstått ved Skattvoll skole, sier Sandbukt." ("Nordlys 26.8.82).

Seinere på høsten kommer beskyldningene. Skolesjefen blir beskyldt for å ha underslått søknader til Skattvoll skole. Foreldrene ved Skattvoll skole har kontakta alle søkerne til skolen, og har ei liste på 11 navn der de mener at søknadene er underslått, eller at søkerne har blitt feilinformert om skoleforholdene ved skolen på Skattvoll. Foreldrene mener nå å sitte inne med bevismateriale. Fra foreldrehold blir dette betrakta som en hevsnakt av skolesjefen fordi han "tapte" i skolesaka. Foreldrene antyder også rettsak.

8.4.11 Oppsummering av eksemplene

Som en ser av disse eksemplene er skoledebatten i Kåfjord blitt ganske oppheta. Skolestyredebatten blir prega av lite saklighet, personhets og skittkasting er nøkkelord i det som foregår der. Det har gått så langt at mindretallet i skolestyret ofte kvier seg for å møte, fordi de vet at de fleste saker kan utløse svære debatter. En av SV representantene karakteriserer en av debattene slik:

....."kan miste matlysta av mindre."

Debatten og eksemplene gjenspeiler også forholdene ved Kåfjord skolene generelt, det siste eksemplet viser forholdene ved Skattvoll skole spesielt. Skattvoll skole ligger midt i det læstadianske kjerneområdet. Fra de læstadianske foreldrenes side legges det stor vekt på å dominere de ulike samarbeidsorgan ved skolen. Dette for å ha mest mulig kontroll over det som blir formidla i skolen. Lærerne blir derfor her stående mellom to stoler, På den ene sida har de det faglige ansvar å ta vare på , på den andre sida må de ta hensyn til de læstadianske synspunkter som ofte går på tvers av de faglige. Foreldrene legger en stor begrensning på barna ved ikke å tillate visse aktiviteter som ellers går inn i det faglige opplegget i undervisninga. Som eksempel kan nevnes musikk, boklån, skolekonserter, idrett ol. Dette blir etter hvert et dilemma for lærerne fra skolen.

På denne bakgrunn kan en også forstå de læstadianske foreldrene som ønsker lærere rekruttert fra eget miljø, og som derved forstår problemene bedre. Dette har hittil ikke vært vellykket, i og med at de fleste ungdommer fra bygda som utdanner seg, ikke vil tilbake igjen. Dette kan forklares ut fra at ungdom fra bygda som utdanner seg til lærere, har et ekstra stort press på seg i sitt eget heimemiljø. I likhet med lærere utenfra, har disse de faglige hensyn å ta vare på, men i tillegg har de foreldre og slektninger i bygda som kan øve et sterkt sosialt press på dem. Dette kan bli et uløselig dilemma.

På denne måten blir Skattvoll skole spesiell også i Kåfjord sammenheng. Flertallet i skolestyret prøver å påvirke også andre skoler i kommunen, men i de andre kretsene har ikke læstadianerne så stor innflytelse, så her er påvirkningsmulighetene mindre.

8.4.12 Menigheta som korporasjon

Som vi har sett i kapittel 8, så har vi i skolesaka også et eksempel på at menigheten opptrer som en korporert gruppe, og nå i en klart lokalpolitisk sammenheng.

Denne inkorporasjonen har visse likhetstrekk med den Abener Cohen finner blant Hausa befolkningen i Ibadan. (Cohen 1969). Her beskriver han hvordan Hausaene forsøker å beholde kontroll over handelen i en situasjon med økende sosial kontakt med den tallmessige dominerende Yorubagruppen. Dette gjøres ved at Hausaene prøver å markere etnisk eksklusivitet ved inkorporasjonen om religiøse verdier. Ved dette gjøres handelen etnisk spesifikk:

"With the growth of the trade, the increase in the number of settlers in the Quarter, and the expansion of the host city, Hausa political organisation became more complex and more elaborate, in two different, but closely related, spheres. First, the Hausa developed and maintained their tribal exclusiveness. Second, they build a internal organisation of political functions: communication, decisionmaking authority, administration and sanctions and also political myths, symbols, slogans and ideology."

(Cohen 1969.: 184).

Selv om en kan se enkelte likhetstrekk, så er der også klare forskjeller. Mens Hausane adopterte en religiøs form som de seinere bygde inkorporasjon rundt for å markere forskjellighet, så har en i dette tilfellet allerede over lang tid bygget opp menigheten som en korporasjon om religiøse verdier, som så kan brukes som politisk redskap i en enkelt sak.

På denne måten prøver læstadianerne å gjenerobre et lokalpolitisk felt der en tidligere hadde innflytelse. Denne innflytelsen avtok gradvis ved utbygging av velferdsstaten, og ved at læstadianismen stadig fikk større problemer med å forholde seg til den nye verdslige verdens inntreden. Denne utbygginga krevde en ny type politisk lederskap i lokalsamfunnet som støtte på et allerede etablert læstadiansk lederskap. En blir nå avhengig av den nye type politisk lederskap for å få tilgang på bl.a. sosiale ytelser, og en del av den læstadianske sosiale organiseringa blir derved overflødiggjort. Svaret fra den læstadianske menighet er at en går aktivt til forsvar av sine verdier, ved å kanalisere sine interesser i gjennom politiske verdier. Denne kampen dreier seg foreløpig om noen få utvalgte områder i samfunnslivet, men en ser etter hvert tydeligere sammenhenger mellom politisk kamp og læstadianske verdier, og en ser etter hvert tegn til utvidelse av disse områdene.

8.4.13 Læstadiansk mobilisering i kommuneadm.

I enkelte tilfeller begynner en i dag å se en læstadiansk mobilisering som også går ut over skoleadm. En kan også se eksempler på læstadiansk mobilisering i kommuneadm., særlig i nøkkelstillinger som sjefsstillinger i de forskjellige etater. Dette er jo ikke politiske, men administrative embeter.

Som eksempel på dette kan nevnes ansettelsen av sosialsjef. Kommunestyret ansatte her en læstadianer kategori A, til tross for at det var søkere som var bedre kvalifisert enn han, både teoretisk og praktisk. Norsk kommuneforbund har fått saka til uttalelse, og deres konklusjon er at nåværende kultursjef i kommunen er den eneste som etter utlysningsteksten er kvalifisert. Denne søkeren er innflytter.

Kommunens representanter hevder imidlertid at det må stå opp til kommunen selv å avgjøre hvilke kvalifikasjoner søkerne er i besittelse av, og hvilke kvalifikasjoner en skal legge vekt på. Blant annet blir samisk språk ansett som en viktig kvalifikasjon.

8.4.14 Skolesaka som en etnisk inkorporasjonsprosess.

Em.isk får denne saka uttrykk av å være en inkorporasjon rundt læstadianske verdier. I et.iske kategorier kan en si at skolesaka også er en etnisk inkorporasjon, fordi læstadianismen lokalt fungerer som en artikkelasjon av en del samiske verdier som vist i kapitlene 6 og 7.

Som vist i kap. 6, så kan framveksten av læstadianismen analyseres som en form for etnisk inkorporasjon hvor samer og kvæner ble inkorporert i et forsøk på å danne en kontrast til de norske verdier på slutten av 1800 tallet. (Bjørklund 1978).

Lokalt bestod befolkninga den gang så og si bare av samer, og den læstadianske tradisjon falt derved sammen med den lokale samiske tradisjon. Læstadianismen danner derved kontinuitet tilbake til den samiske kultur.

Som vist i kapittel 7, så uttrykker læstadianismen en inkorporasjon om en del samiske verdier. Sentralt her står den høye status det samiske språket har i den lokale menighet.

8.4.15 Nye læstadianske politiske karrierer

8.4.15.1 Fra karrieretype B' til karrieretype C'.

Periode I viste overgangen fra karrieretype A' til B', eksemplifisert med de to politiske karrierene HS og AB. De to siste periodene viser først og fremst overgangen mellom de to læstadianske karrieretyper B' og C'. Det er nødvendig å skille her fordi de utgjør ulike læstadianske karrieretyper. Karrieretype B' er kategori B læstadianer, som blir brukt for å få i gjennom enkeltsaker, som talsmenn og frontfigurer, mens den læstadianske menighet kan holde seg i bakgrunnen og sanksjonere politisk adferd.

Denne karriertypen utvikles fordi en vil unngå dilemmaet mellom kategori A og fulltidspolitiker. Som fulltidspolitiker må en hele tida ta standpunkter i saker der den læstadianske lære ikke gir løsninger på. For å unngå sanksjoner må en hele tida konferere med de læstadianske ledere og på den måten kan det bli et dilemma å legitimere ad hoc løsninger som går på tvers av den læstadianske menighets syn.

I de to siste periodene ser en framveksten av karrieretype C'. Dette er kategori A læstadianer som er fulltidspolitikere. Disse karrieretyperne er et resultat av den læstadianske mobiliseringa i skolesaka. Denne karriertypen kan eksemplifiseres med den politiske karriere til H.N., som har viktige verv som skolestyreformann og kommunestyrerepresentant. Han har på denne måten vært med på å dominere debatten i de to siste periodene og er dermed et eksempel på at den læstadianske mobiliseringa gir seg utslag i at også kategori A læstadianer må ta del i det politiske liv.

8.4.16 Kommunen som politisk enhet ("kommunalisme")

De treperiodene viser en utvikling av kommunen som politisk enhet, Denne "kommunalismen" har medført en differensiering av politiske karrierer i kommunen. Det lokalpolitiske liv er

delt i toleire. På den ene sida har vi de lokale ledere som ikke lenger bare er avhengig av støtte fra sitt eget lokalsamfunn for å bygge opp sin politiske karriere, men som får støtte av partifeller fra hele kommunen. Disse er selvfølgelig også bundet av sitt partipolitiske program, men mulighetene for å gjøre politisk karriere er større enn før. Politisk karriere blir akseptert som et mål i seg selv i politikken.

Dette gjør at klatring fra det lokale lederskiktet til det politiske lederskap i kommunen blir lettere, og flere fra det lokale lederskiktet rekrutteres til det kommunale lederskap. Dette gjør at det politiske lederskap i kommunen blir mer ustabilt og "oppkomlinger" får større muligheter.

På den andre siden har vi en karrieretype som bygger sitt lederskap på premisser lagt av den læstadianske menighet. Disse må hele tida legitimere sine avgjørelser overfor menigheta. Dette er en karrieretype basert på free-holder modellen. (Paine 1963).

For disse ledeme er ikke politisk karriere et mål i seg selv, men hensynet til den læstadianske menighet, På denne måten blir diss kontrollert av menigheta.

Denne utviklinga gjør at lokal- og kommunalpolitikk kommer i større grad enn tidligere i fokus i bygda. Samtidig krever den en aktiv deltagelse fra bygdas befolkning.

8.4.17 Etnic community

I lys av et etnisk organisasjonskriterium kan en dermed si at den læstadianske korporasjon kan få betegnelsen etnic community, da de etter hvert lykkes i å opptre som korporert gruppe og utøver en større og større kontroll over det lokale politiske liv ved at kategori A går inn i politikken som fulltidspolitiker.

Avslutning

Hovedtema for denne oppgaven har vært mobilisering av en etnisk gruppe på grunnlag av religiøse fellesinteresser, ved å prøve å finne ut hvordan denne gruppen har funnet måter å artikulere sine felles verdier på et lokalpolitisk felt som de tidligere har holdt seg borte fra. Det empiriske materialet er henta fra en læstadiansk/ikke-læstadiansk kontekst. Spørsmålet her er om læstadianismen også kan gjøres til en etnisk differensieringskategori, altså signal på etnisk identitet.

Som et inntak til å forstå dette har jeg sett på produksjon av symboler i en læstadiansk sammenheng. Det var her nødvendig å innføre skillet mellom samfunn og kultur, altså en bestemmelse av etnisitetsbegrepet i en samfunnsanalyse og i en kulturell analyse. På den ene siden har vi en sosial organisasjon der det viktigste skillet^{er} mellom en samisk bygd og dens omgivelser. Med omgivelser menes ikke her bare bosetning, men også det overordnede politisk-administrative system med institusjoner som skole, kommune ol.

På den annen side er jeg opptatt av hvordan denne bygdas befolkning definerer seg selv og sine verdier i en inter-etnisk sammenheng, og hva slags handlingsdirektiver denne definisjonen gir dem.

På denne måten blir det ikke nok å spesifisere etniske kategorier og etniske grupper, men en må også se på hvordan disse tilskrives mening i en inter-etnisk sammenheng. En må fokusere på symbolproduksjon. Viktig blir det derfor å spesifisere prosesser som navning, stereotypisering, og se på i hvilke tilfeller dette har en statuskodifiserende effekt.

Det blir derfor ikke nok bare å konkludere med at læstadianismen bekrefter samisk identitet i dag, fordi den tradisjonelt har vært en måte å uttrykke samisk identitet på. Spørsmålet blir om læstadianismen fungerer som metonym intra-etnisk, samtidig som den virker samhandlingsregulerende. En må holde seg borte fra mange samhandlingssituasjoner, fordi de er definert verdslige

ut fra læstadiansk synspunkt.

For å løse dette har jeg sett på språket i den lokale læstadianske menighet. Det tolkes her fortsatt til samisk, selv om hele menigheten i dag er norskspråklig. Spørsmålet om å sløyfe det samiske språket i læstadiansk sammenheng får ikke tilslutning, fordi dette språket blir karakterisert som "hjertets språk". Ved å sløyfe det samiske språket blir læstadianismen en død kristendom, fordi det samiske språket "taler til tilhørerne gjennom hjertet". Det samiske språket i menighetssammenheng blir derfor en måte å knytte deltagerne til en samisk tradisjon.

En kan videre spørre seg hvorfor akkurat læstadianismen er egna som identitetsmarkør i et samfunn som er prega av assimilering. Eidheim (1971) skiller mellom to ulike symbolproduksjonsprosesser:

1) Assimilering

2) Inkorporasjon

I min behandling av assimilasjonsprosessen var en av hovedkonklusjonene at læstadianismen utad har klart å skape et selvbilde som ikke nødvendigvis blir knytta til det samiske. Derved unngår en at samisk tilhørighet blir sentral i samhandlingssituasjonen. Læstadiansk tilhørighet overtar som den viktigste statusen for organisering av samhandling i interetniske sammenhenger. På den måten unngås tilskrivning som same, og en unngår stigmatisering.

Dette blir derved en måte å lukke den samiske sfæren, og en unngår stigmatisering samtidig som dette ikke gir grunnlag for kategorisering som same fra det omkringliggende norske samfunn.

Inkorporasjon er den andre prosessen Eidheim nevner i denne symbolproduksjonsprosessen. Paine (1976) utdyper dette nærmere ved å vise at det er to ulike måter å organisere kommunikativ

samhandling på i et samfunn som består av flere koder. Han skiller mellom transaksjonell og inkorporasjonell samhandling.

Ved transaksjonell samhandling bringer deltakerne med seg separate verdier, og får bekrefta disse separate verdiene ved samhandling. Aktørene i disse transaksjonene kodifiserer situasjonen ulikt nettopp fordi de ikke har en lik verdsetting av de godene som inngår i transaksjonene.

Ved inkorporasjonell samhandling samhandler en derimot i følge Paine på grunnlag av felles verdier, og samhandlingen kommer i stand ut fra et interessefelleskap. Jeg har sett interessekampen rundt skolesaka i et slikt inkorporasjonelt lys. Gjennom eksemplet skolesaka har jeg vist hvordan folk inkorporeres gjennom en "estate" skole.

Fra å være et spørsmål om konkrete alternativer for plassering av skoler, blir skolespørsmålet konvertert til et verdianliggende som et metonym for det som truer de læstadianske verdier.

Skolesaka blir etter hvert metonym for "det fremmede" fra læstadiansk synspunkt. Fra læstadiansk side blir det derfor nødvendig å mobilisere til felles handling på et felt der de tidligere ikke har deltatt så aktivt. Skolesaka som et lokalpolitisk felt, blir derfor en måte å artikulere felles verdier.

I emiske kategorier får denne saka uttrykk av å være en inkorporasjon rundt læstadianske verdier. Skal en karakterisere den i etiske kategorier kan en si at den også er en inkorporasjon rundt samiske verdier, fordi læstadianismen som vi har sett i kapitlene 6 og 7 er en ideologi som uttrykker inkorporasjon omkring en del samiske verdier intra-etnisk.

En kan altså si at inkorporasjonen som blir bygd opp rundt skolesaka er en etnisk inkorporasjonsprosess. I den senere tiden er det ved etablering av sameforeninger i distriktet prøvd å bygge opp en annen form for etnisk inkorporering, hvor en kan si atsamiske symboler prøves gjort relevant i en samepolitisk mobilisering. I dag er det etablert to sameforeninger i kommunen, en NSR-forening og en SLF-forening.

NSR's politiske mobilisering er retta mot majoritetsbefolkningens politiske institusjoner, mens SLF ^{ikke} er i opposisjon mot myndighetene. Som en kontrast til den læstadianske inkorporasjon har en altså fått en del andre statuser ved introduksjonen av NSR og SLF, som står for en klarere uttrykt etno-

politisk mobilisering. En har derfor valgmuligheter i måten å være same på. Som to ytterpunkter på denne skalaen har en anonym assimilering på den ene sida og NSR medlemskap på den andre. En kan spørre seg om det er mulig å se på NSR medlemskap og assimilering som ytterpunkter, der SLF og læstadianerne kan plassere noenlunde nær midten av skalaen?

Etablering av sameforeninger kan i dette lys ses på som en innovasjon. Disse etableringene representerte et brudd på den tradisjonelle måten å forvalte identitet, i og med at de representerer innovasjon i sosial person ved å gi inntak for nye statusallokeringer.

Disse to inkorporasjonsprosesser er foreløpig gjensidig utelukkende, og det er foreløpig eksklusive statuser i og med at de ikke kan kombineres. En av grunnene til dette er holdningene til myndighetene. NSR og SLF står for ulike tolkninger av hva som bør være holdningen til myndighetene. NSR står her for rettigheter til land og vann, status som eget folk, samisk parlament ol. SLF sier at de samiske interesser ivaretaes best av det norske samfunn og deres institusjoner, og tar avstand for særrettigheter for den samiske befolkning.

I forhold til denne mobiliseringa er foreløpig NSR-medlem og holdet læstadianer gjensidig utelukkende statuser. Når det gjelder for SLF-medlem/læstadianer kan det se ut som rekruttering av læstadianere til denne organisasjonen er noe lettere. Det må understrekes at det foreløpig bare er uklare indisier på dette, da medlemslistene er vanskelig tilgjengelige. En kan imidlertid i framtida antyde en mer problemfri tilnærming mellom SLF-medlemskap og læstadianere enn NSR-medlemskap, blant annet fordi SLF og læstadianerne har en holdning til myndighetene som noenlunde tilsvarer hverandre.

Et annet moment som gjør det vanskelig å rekruttere medlemmer til NSR, er at NSR's politiske budskap innebærer en inkorporering om generelle samepolitiske verdier, som ikke er lett transformerbar i en lokalpolitisk sammenheng. Skolesaka er et konkret eksempel på lokale spørsmål som en kan oversette til

ens egne politiske definisjoner og verdier, og som en føler at en har kontroll over. Den blir etter hvert metonym for "det fremmede".

På den annen side kan skolesaka vanskelig transformeres til samepolitikk. Det er vanskelig å forene både SLF og NSR's generelle politiske målsetninger med dette konkrete spørsmålet, skole. Hverken SLF eller NSR kan konvertere dette spørsmål til en konflikt om samiske interesser. Det eneste tenkbare er en videre mobilisering av læstadianere i liknende interesser.

Et annet moment som bør trekkes inn her er at NSR og læstadianere på en måte er konkurrenter i samme fat når det gjelder rekruttering. Dette gjelder også forholdet mellom SLF^{og} læstadianerne... På denne måten blir organisering gjennom NSR sett på som en trussel mot læstadiansk organisering. Hvorvidt dette er tatt opp i den læstadianske menighet, har jeg foreløpig ingen opplysninger om. Indirekte er dette forhold tatt opp ved den læstadianske holdning til Altasaka. Resultatet er imidlertid en "sitte på gjerdet holdning" fra læstadianerne i disse spørsmål.

En annen viktig grunn til denne "sitte på gjerdet" holdning er at læstadianismen gir en mulighet til å spille ut en samisk status intra-etnisk uten at dette kategoriseres som samisk i inter-etnisk sammenheng. Forbindelsen læstadianer = same er ikke automatisk tilskrevet fra det omkringliggende samfunn. Det viktigste i disse møtene er kategorien "Guds barn".

Tilskrivelsen av en samisk status inter-etnisk går altså ikke på om en er læstadianer eller ikke, men på lokal kunnskap om avstammingsforhold. Gjennom læst-^{adianismen} kan en spille ut en samisk status lokalt, uten å bli stigmatisert fra det omkringliggende samfunn.

Organisering gjennom NSR har den motsatte implikasjon. Gjennom denne organiseringa sier en eksplisitt at en organiserer seg fordi en er same, og vil kjempe for samesak på samiske premisser.

Dette er en klar markering av samiskhet utad, og en får der- ved vanskelighet med rekruttering i områder der assimilering har vært den lokale strategi den siste mannsalderen.

Slik det foreløpig ser ut er læstadianismen en annen måte å artikulere samisk identitet på (kvalitativt forskjellig) fra både NSR og SLF. Først og fremst fordi det å være læstadianer utelukkende er en aktivisering av samiskhet i back-stage situasjoner. Dessuten er det en måte å markere samiskhet på uten å ta noe standpunkt til politiske saker av den type NSR og SLF står for.

Viktig i framtiden blir hvorvidt læstadianerne oppfatter sine interesser som sammenfallende med en kulturmarkering i videre forstand. Spørsmålet blir om de opplever det som viktig å få anledning til å spille ut sin samiske bakgrunn direkte f.eks. eksemplifisert med samisk språk i flere kontekster og særlig i offentlige kontekster? Kan en forsterke inkorporeringa ved en revitalisering av samiske verdier? Et vilkår for en slik revitalisering tror jeg er at dette bidrar til å styrke læstadianismen lokalt.

Det er læstadianismen som er den lokale samiske befolkningens primære identitetsdefinerende verdigrunnlag og for dem som i dag er læstadianere vil det også i fremtiden være en forutsetning at samiske kulturelementer og verdier er forenlige med de læstadianske grunnverdiene. Eksemplet ved skolesaka viser at læstadianerne har forstått betydningen av å kunne utøve politisk kontroll med omgivelsene dvs. majoritetssamfunnets politiske institusjoner. Kanskje kan det her utvikles en mer generell akseptering av de samepolitiske krav om utvikling av egne politiske organer for å forvalte samiske interesser.

KILDER.

Folketellingene 1875-1930

Folke-og boligellingene, kommunehefte, Kåfjord, 1950-1980.

Friis'etnografiske karter.

Instrukser i "Norges offentlige statistikk", Statistisk sentralbyrå.

Avisene "Nordlys", "Tromsø" og "Dagbladet".

LITTERATUR.

- Astrup, P.D. 1928. Bidrag til Finnmarks kirkehistorie V. Læstadianismens særpreg. Norvegia Sacra.
- Aubert, V. 1978. Den samiske befolkning i Nord-Norge, Oslo
- " .m.fl. 1969. Den samiske bosetning i Nord-Norge. Rapport fra feltarbeid sommeren 1969. Institutt for samfunnsforskning, Oslo
- Bailey, F.C. 1970. Strategems and Spoils. Oxford
- Barth, F. 1972. The Role of the Entrepreneur in Social Change in Northern Norway, Universitetsforlaget.
- " 1978. Scale and Social Organisation. Universitetsforlaget.
- " 1969. Ethnic Groups and Boundaries. Universitetsforlaget
- Bernstein, B. 1964. Elaborated and Restricted Codes. Gumperz, J.J og Hymes, D (ed). The Ethnography of Communication. Washington D.C.
- Bjørklund, I. 1978. Kvæn-Same-Norsk. Magistergradsoppgave, UITø.
- " 1981. Hva med sjøsamene? Ottar no.129
- " Samhandlingsfelt og implikasjonsystem-om læstadianisme og sosial endring i Nord-Norge. Stensil
- " 1982. Det indre landnåm: Finnerydningenes avvikling i Nord-Troms. Historik tidskrift no.3
- " 1980. Etnisk mangfold, et problem i bygdeboka. Heimen no.4.
- " 1981. Veidemann eller fiskarbonden. Heimen no.4
- " 1983. Etnisk identitet som økonomisk tilpasning blant kvænene på 1700 tallet. Heimen no.3
- Boremann, P. 1954. Læstadianismen. Stockholm.
- Borgersen, E. 1961. Norsk skolepolitikk og samene. Sameliv IV 1959-1960. Oslo.
- Brantenberg, O.T. Etnisitet i et diakront og synkront perspektiv. Metodeproblemer i beskrivelsen av etniske prosesser. Stensil.
- Brox, O. Sosiale endringer i marginale bygdesamfunn i en komparativ analyse. Stensil.
- " .1966. Hva skjer i Nord-Norge. Oslo.

- Brune, A. 1934. Bidrag til Finnmarks kirkehistorie VI. Den levende kristendom i Vadsø. Norvegia Sacra.
- Cohen, A. 1969. Custom and Politics in Urban Africa. London
- Drake, M. 1969. Population and Society in Norway 1735-1865. Cambridge.
- Driveness, E. A. Rekruttering av arbeidere til Kåfjord koperverk. Prosjektrapport no. 1 (NAVF):
- Dyrvik, S. 1983. Historisk demografi. Universitetsforlaget.
- Eidheim, H. 1971. Aspects of the Lappish Minority Situation. Universitetsforlaget.
- Eriksen, K. E. og Niemi, E. 1981. Den finske fare. Universitetsforlaget.
- " " 1979. Norsk skolepolitikk overfor kvæner og samer i perioden 1870-1940 i et sikkerhetspolitisk perspektiv. Tromsø
- " " 1982. Kirke og minoritetspolitikk i nord-lojalitet overfor Gud eller kongen. Heimen no. 1.
- Gangvik, H. A/S. Forslag til generalplan for Kåfjord.
- Gjessing, G. 1973. Læstadianisme som nasjonal frigjøringsrørsle. Norge i sameland. Oslo.
- Goffmann, E. 1971. The Presentation of self in everyday life. London.
- Grønhaug, R. 1974. Micro-Macro Relations. Part 3. Bergen.
- " 1975. Transaction and Signification. UIB.
- " 1976. Chayanov's regel. Lov og struktur. no. 11. UIB
- Gumperz, J. J. 1982. Discourse strategies. Cambridge.
- Handelmann, D. 1977. The Organization of Ethnicity. Ethnic Groups vol. I. Gordon og Breach.
- Havdal, O. 1977. Læstadianerne. Trondheim
- Hirshmann, A. 1970. Exit, Voice and Loyalty. Harvard University Press.
- Homme, L og Aubert, V. 1970. Orjo Vuodna I, Oslo
- Ingold, T. 1974. Entrepreneur and Protagonist: Two faces of a Political Career. Journal of Peace research XI 3. Oslo.
- Jerve, H. 1983. Symbolproduksjon i etniske sammenhenger. Antropolognytt no. 3.

- Jonasson, C. 1968. Community Conflict in School District Reorganization. Universitetsforlaget.
- Kjellberg, F. 1965. Politisk lederskap i en utkantkommune. Tidskrift for samfunnsforskning, bd. 1
- " 1974. Politiske konsekvenser av standardisering av offentlige ytelser. Tidskrift for samfunnsforskning. bd, 15
- " Ramme for analyser av lokalpolitikk i Nordkommunen. Stensil
- Lanes, A. 1973. Befolkningsutvikling og yrkestruktur i Lyngen prestegjeld 1660 årene -1801. Hovedoppgavi i historie. UIB.
- Larsen, E. 1976. Lyngen bygdebok. Tromsø.
- " 1980. Lyngen bygdebok del II. Tromsø.
- Larsen, H.O. 1979. Kommunalpolitikk og tiltaksorganisasjon. UITø
- Mathisen, P. 1975. Grunnfjord-Dvpfjord. ISV. UITø
- Mellem, R. 1978. Læstadianismen. Oslo.
- Mook, R og Aubert, S. 1970. Flyttemønsteret og lokalsamfunnets struktur. En undersøkelse i Karasjok. Tidskrift for samfunnsforskning, no. 1
- Mook, R. 1970. Sosialøkonomisk tilpasning i et samisk preget utkantsamfunn i Indre Troms. Sosialøkonomen 24(4)
- Nesheim, A. (red). 1958. Polmak og Manddalen, to samebygder. Samiske samlinger IV, Oslo.
- Niemi, E. 1974. Læstadianismen. Stensilserie B. ISV, UITø.
- Oldervoll, J.m.fl. 1976. The Demographic Crisis in Norway in the 17 th and 18 th Centuries. Universitetsforlaget.
- Olsen, E og Skorpa, M. 1979. Taler av legpredikant Erik Johnsen, Lyngen. Tromsø.
- Paine, R. 1965. Læstadianismen og samfunnet. Tidskrift for samfunnsforskning. bd. 1
- " 1971. Patrons and Brokers in the East Arctic. Memorial University of Newfoundland.
- " 1965. Coast Lapp Society II. Universitetsforlaget.
- " (ed). 1977. The White Arctic. Memorial University of Newfoundland.
- " 1962. Innlemmelse av en utkantkommune i det nasjonale samfunn. Tidskrift for samfunnsforskning, bd. 2.

- Qiigstad, J og Wiklund, K.B. 1929. Major Peter Schnitlers grense-
eksaminasjonsprotokoller bd. II.
Oslo.
- Rex, J. 1970. Race Relations in Sociologish Theory. London.
- Schøyen, K. 1977. Tre stammers møte. Oslo
- Sivertsen, D. 1955. Læstadianismen i Norge. Tromsø
" .1961. Læstadianismen og samene. Sameliv bd. IV. 1959-1960
- Stangvik, S. Religiøs tro og sosial konflikt. Et læstadiansk eks-
empel. Stensil.
- Svebak, K. 1977. Læstadianismen på 1860 tallet. Håløygminne, no. 14
hefte 2.
- Svenson, T. 1976. Etnicity and Mobilisation in Sami Politics.
Stockholm.
- Tambs-Lyche, H. On the Nature of Ethnic Stereotypes. Stensil.
- Thuen, T og Wadel, C. (red). 1978. Lokale samfunn og offentlig
planlegging. Universitetsforlaget
- Thuen, T. 1969. Kommunalpolitikk og lokale motsetninger. Hovedopp-
gave i sosialantropologi. UIB
- Thorsen, H. 1972. Registrering av den samiske befolkning i Nord-
Norge fra 1845-1970. Oslo.
- Thorvaldsen, G. Finding Norwegians in Nineteenth Century Sources.
Problem of linkeage encountered. Stensil.
" 1978. Konfirmanter og karakter. Hovedoppgave i
historie. UIO.
- van Gennep, A. 1960. The Rites of Passage. London
- Vorren, Ø. 1956. Samene i dag. NRK. Oslo
- Wolf, E. 1966. Peasants. New Jersey
- Worsley, P. 1957. The Trumpet Shakk Sound. London
- Aarseth, B. 1977. Hvor mange samer er det i Norge? Ottar no 101.